

D54 505
87

GOZDARSTVO V SLOVENIJI

V SPOMIN NA KONGRES JUGOSLOVENSKEGA
ŠUMARSKEGA UDRUŽENJA V LJUBLJANI 1923
IZDALA
LJUBLJANSKA PODRUŽNICA J Š. U.

KRATEK POPIS GOZDNEGA GOSPODARSTVA V SLOVENIJI

IN VAŽNEJŠIH PRIDOBITNIH PAVŠČIN
KI SO Z GOZDARSTVOM V OZKI ZVEZ

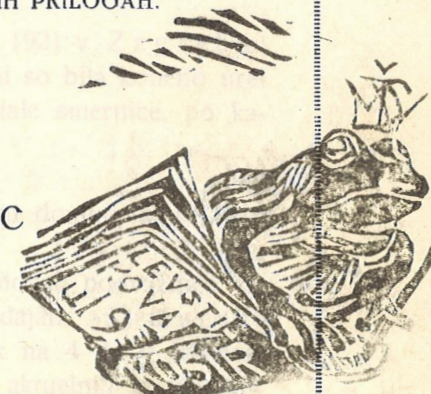
Z OPISOM MESTA LJUBLJANE IN KRAJEV,
V KATERE SE PRIREDE IZLETI.

42 SLIK V TEKSTU IN NA POSEBNIH PRILOGAH.

UREDIL

ING. ANTON ŠIVIC

ŠUMARSKI VIŠJI SVETNIK.

V SPOMIN NA KONGRES J. Š. U. V LJUBLJANI
1923

IZDALA LJUBLJANSKA PODRUŽNICA JUGOSLOVENSKEGA
ŠUMARKEGA UDRUŽENJA.

NATISNILA JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI.

KRATEK POPIS

GOZDNEGA GOSPODARSTVA

V SLOVENIJI

D54 505

INČ. ANTON ŠIVIC
ŠUMARSKI VIŠJI SVETNIK

2065/1948

Predgovor.

Pred uedinjenjem so v posameznih pokrajinah naše sedanje kraljevine delovala gozdarska društva, ki so zastopala poleg javnih ozirov interese gozdnih posestnikov in lesne industrije v območju svojega delokroga.

Po uedinjenju so ta društva uvidela, da je potrebno združiti vse sile in jih zediniti za skupno in složno delovanje. Započeta medsebojna pogajanja so se uspešno končala s tem, da se je ustanovilo »Jugoslovensko šumarsko udruženje«, ki je raztegnilo svoj delokrog na ves teritorij naše države.

Ustanovna skupščina se je vršila meseca junija 1921 v Zagrebu, ponosni matici našega gozdarstva. Na tej skupščini so bila končno urejena in sprejeta društvena pravila ter so se začrtale smernice, po katerih ima delovati naše udruženje.

Sedež predsedstva udruženja je v Zagrebu.

Tajništvo je nastanjeno istotam v »Šumarskem domu«, ki je društvena last.

Po večjih krajih se temeljem pravil morejo osnovati podružnice.

Početkom leta 1922 je pričelo udruženje izdajati »Šumarski list«, ki vsak mesec redno izhaja kot mesečnik na 4 do 6 tiskanih polah. List prinaša poleg znanstvenih in raznih aktualnih gozdarskih in lovskih člankov, vesti o delovanju udruženja, podružnic, delovnih odsekov in raznoterosti. Člani ga dobivajo brezplačno.

Po pravilih se vrši vsako leto redna glavna skupščina, med letom pa se sestanejo odborniki vsaj štirikrat in sicer po možnosti vselej v kakem drugem kraju države.

Lansko leto meseca septembra je bila prva redna glavna skupščina udruženja v Beogradu, naši prestolici. Ustanovna kakor tudi prva redna glavna skupščina sta se vršili ob mnogobrojni udeležbi članov in stčili obilico važnih strokovnih sklepov v procvit gozdarstva.

Lanska skupščina je naprosila Njegovo Veličanstvo, kralja Aleksandra I., da blagovoli prevzeti protektorat nad Jugoslovenskim šumarskim udruženjem. Tej prošnji je Njegovo Veličanstvo ugodilo, in s tem priznalo koristno delovanje našega udruženja.

Odborove seje so bile doslej opetovano v Beogradu in Zagrebu, po enkrat pa v Sarajevu, Ljubljani in Mariboru. Na teh sejah je bilo rešenih mnogo strokovnih vprašanj in zasnovanega veliko važnega dela. Odborniki pa so imeli tudi priliko, proučevati gozdarske in industrijske razmere posameznih krajev prostrane naše države.

Letos zboruje druga redna glavna skupščina v Ljubljani, tretji prestolici naše kraljevine. Na programu zborovanja so zopet prevažne strokovne stvari, ki jih je treba temeljito razmotriti in povoljno rešiti.

O priliki poseta Ljubljane pa naj se udeleženci skupščine, ki prihajajo iz vseh krajev naše kraljevine, seznanijo tudi z našimi gozdarskimi in gospodarskimi prilikami. V to svrho je prirejen strokovno velezanimiv izlet v urejene gozde verskega zaklada na Pokljuki. Posetnikom je pri tem dana prilika, ogledati si Bled in Bohinjsko dolino ter doberšen del naše divne Gorenjske.

Zaželjenemu namenu pa naj služi tudi pričujoča, v proslavo glavne skupščine izdana knjiga, v kateri so v splošnem in prav kratko popisane gozdarske razmere v Sloveniji. Privzeti pa so tudi spisi o panogah, ki so pri nas z gozdarstvom v najtesnejši zvezi. Obenem prinaša knjiga opis onih krajev, ki jih bodo imeli udeleženci skupščine priliko videti. Opis je opremljen s posameznimi pokrajinskimi slikami.

Izostali pa so opis in pokrajinske slike naše Dolenjske in Štajerske, ker letos ni bilo mogoče, napraviti izlet tudi tjakaj. Nadejamo se pa, da bo v poznejših letih še dovolj prilike, da bosta tudi ti dve krajini mogli razkazati skupščinarjem svoje gozde, prirodne lepote in zanimivosti.

Da v knjigi posamezni predmeti niso izčrpnje obdelani, naj se blagovoli spregledati ter uvaževati dejstvo, da je bil urednik glede obsega in opreme knjige vezan na razpoložljiva denarna sredstva.

Vsem sotrudnikom iskrena hvala za sodelovanje! Zahvala gre tudi ing. A. Ružiću, ki nam je oskrbel prevod nekaterih slovenskih rokopisov.

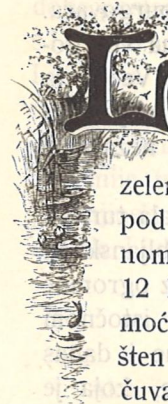
Vsebina.

Ljubljana; opisal vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka	1
Geografski in geološki opis Slovenije; napisal ing. Viljem Putick	9
Gozdarstvo v Sloveniji; napisal ing. Anton Šivic	21
Lesna industrija v Sloveniji; napisal tajnik zveze industrijcev Danilo Goriup	50
Razvoj domače lesne obrti v Sloveniji; napisal Josip Goederer	59
Lesna trgovina in eksport; napisal Ernest Hieng	67
Možnosti nadaljnega tehničnega razvoja gozdarstva z ozirom na elektrifikacijo dežele in izrabo vodnih sil; napisal dr. ing. A. Král	73
Agrarna politika in agrarne operacije v Sloveniji; napisal dr. Fran Spiller-Muys	80
Zagradba hudournikov v Sloveniji; napisal ing. Vladislav Fasan	99
Bled; opisal vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka	103
Gozdi verskega zaklada v okolišu blejske gozdne uprave. Izlet na Pokljuko; opisal ing. Zmago Zierfeld	106
Planine v Bohinju in okolici Bleda; napisal vladni svetnik Oton Detela	132
Razvoj Trboveljske premogokopne družbe; opisala Trboveljska premogokopna družba	136
Lovstvo v Sloveniji; napisal ing. Anton Šivic	149
Ribarstvo v Sloveniji; napisal Slavko Plemelj	170

Vlad. savetnik dr. Rudolf Andrejka:

Ljubljana.

Ljubljana je glavni grad Slovenije te historičko, političko, kulturno i gospodarsko središte slovenskog dela našeg naroda. Ljubljana broji danas sa predgradima oko 80.000 stanovnika. Grad leži na južnom koncu ljubljanskoga polja uz zelenu Ljubljanicu, što izvire daleko pod nebotičnim Snežnikom i pod devinskim bregovima, sada u talijanskoj Notranjskoj, pod imenom Pivka te se, izgubivši se dva puta u podzemlje, prikaže kakvih 12 km jugozapadno od Ljubljane ispod vrhničkih humova kao moćna plovna reka. Nad mestom se diže 60 m visok, šumom obrašten brežuljak, kome kraljuje starodavni i veličanstveni, dobro sačuvani Ljubljanski grad. Južno od grada i od mesta prostire se opširno Ljubljansko barje sve tamo do dolenskih i notranjskih brda, sa 1107 m visokim Krimom na čelu.

Tamo gde se danas prostire Ljubljana, stalo je već pod rimskim imperijem utvrđeno mesto Emona, što ga je godine 34. prije Krista po pobedonosnim bojama s Japodima podigao imperator Oktavijan kao vojničku i trgovačku postojanku. Mesto Emona bilo je također vrlo važno prometno križište na velikoj državnoj cesti, koja je polazila iz Ogleja (Aquilea) preko Trojana (Adrans) u mesto Celje (Celea) i Ptuj (Petovia). U Emoni se je od te ceste ocepila druga važna cesta, koja je vodila preko mesta Krško (Neviodunum) u mesto Sisak (Siscia).

Emona se je rasprostirala od sadanje Zvezde do Mestnoga odnosno Staroga trga i do Florijanske crkve, a odavle preko Ljubljanice i sadašnje Cojzove ceste do Mirja. Glavna ulica tog prilično velikog mesta bila je sadašnja Rimska cesta. Brojne iskopine na Mirju i na Rimskoj cesti kao što i na drugim prostorima gori označenoga okoliša, što se čuvaju u ljubljanskom muzeju, dokazuju, da su bili kultura, gospodarstvo i bogatstvo toga mesta visoko razviti.

Godine 452. po Kristu je Atila sa svojim Hunima razorio i spalio celo mesto. Zadnje ostatke silnih gradskih bedema vidimo na Mirju. Od tog vremena dugo nema nikakvih historičkih podataka o Ljubljani, a nije verovatno, da ni u doba seobe naroda ne bi bila stajala na tom važnom mestu kakva veća naseobina.

Koncem 6. stoleća zaposeli su Slovenci te pokrajine te su prozvali sav kraj Ljubijom ili Ljubljanom. Kad ih je podjarmio Karlo Veliki,

postavio je i u ovim krajevima svoje pogranične grofove. Ti su grofovi vladali i na ljubljanskom gradu, koji je bio u to vreme mnogo jači i prostraniji nego što je danas, jer se je protezao po čitavoj površini huma. Ljubljana se označuje kao utvrđeno mesto prvog puta u 11. stoleću. Češki kralj Otokar zauzeo je doduše i Ljubljanu, no morao ju je po nesretnom porazu odstupiti caru Rudolfu I., koji ju je podario tirolskim grofovima iz roda Andechs-Meran. Po njihovu izumrcu došla je Ljubljana kao pokrajinsko kneževsko mesto u posed Habsburgovaca. Najstarija listina gradskog arhiva svedoči, da je bila Ljubljana već godine 1320. potpuno mesto sa sudijom i sa gradskim većem. Već u ta vremena bila je Ljubljana daleko poznata kao bogato i dobro napućeno trgovačko mesto. Od godine 1462. dalje Ljubljana je sedište nezavisne biskupije, koja obasiže čitavu Kranjsku.

U kasnija vremena Ljubljana je mnogo trpela usled provala turskih čopora; ipak se Turcima nikad nije posrećilo zauzeti mesta. Ljubljanski su građani uvek velikom hrabrošću branili svoje mesto te su ga uz ogromne troškove silno utvrdili, tako da su godine 1544. podigli na istočnom koncu ljubljanskog grada ogromnu karaulu, čije se razvaline i danas vide. Turci su godine 1469. spalili stolnu crkvu sv. Nikole, koja je tada, kao što i gradska većnica, stajala u predgrađu, a moćnih gradskih bedema nisu mogli provaliti.

Kad su prestale turske provale i čim su se popravile državne ceste, Ljubljana se je ponovno podigla i došla na glas kao bogato trgovačko mesto. Takvu su zatekle i francuske vojne. Francuzi su tri puta zavladali Ljubljanom, prvog puta godine 1797. za vreme od nekoliko meseci, drugi puta godine 1805. i trećeg puta 1809. godine. Treće zaposednuće bilo je najduže, trajalo je 4 ½ godine. U to doba bila je Ljubljana glavnim gradom francuskih »ilirskih provincija«, koje su se prostirale od Beljaka preko Zagreba do Kotora te su opsegale izuzev Štajersku sve slovenske pokrajine. Francuzi su uveli slovenski jezik u škole i urede, otvorili su u Ljubljani univerzu, gradili su dobre ceste te su otpravili razbojništvo, koje se je bilo u zemlji raspaslo. Tada je Slovencima prvog puta zasjalo sunce narodne slobode i kulture.

No ta doba nije trajala dugo. Već godine 1813., odmah iza bitke kod Lipskoga, unišle su opet austrijske čete u Ljubljanu. Padale su slovenske žrtve, među njima prvi slovenski pesnik i prijatelj Francuza Valentin Vodnik, koji je bio suspendiran od službe gimnazijskog učitelja te je morao u najvećoj bedi prerano u grob. Od tada pa do godine 1848. živela je Ljubljana tihi život provincijalnog mesta, izuzevši moguće godinu 1821., kad se je u Ljubljani vršio veliki kongres tadašnje »antante« Rusije, Austrije i Prusije u cilju, kako bi se ugušio revolucionarni pokret. Kao uspomena na taj događaj zove se i danas trg, na kome se nalazi kongresna zgrada (kazina), Kongresnim trgom.

Godine 1848. uzdrmala je revolucija temeljima stare Austrije, a s njome također i Ljubljanom. Porodila se posve nova ideja, ideja nacionalizma i narodne slobode. Ljubljana se je pod vodstvom dr. Bleiweisa izjavila za ujedinjenu Sloveniju. Već dogodine pojavila se reakcija i ugušila je sve zametke narodnoga probuđenja. Tek 1880. godine izvojštila je Ljubljana u narodnom obziru potpunu pobeđu time, što je izabrala slovensko općinsko veće i slovenskog gradonačelnika. Od toga doba postaje Ljubljana buditeljicom ne samo slovenske, nego i jugoslovenske i slavenske misli. U svetskome ratu morala je i Ljubljana mnogo pretrpeti. Napadnuta je bila više puta od aeroplana, a njeni građani jugoslovenske misli bili su ljuto progonjeni od austrijskog režima. Od 1918. godine dalje Ljubljana je zvanično glavni grad Slovenije te je bila kao takva sedištem najprije narodne vlade, zatim pokrajinske vlade, pokrajinske uprave za Sloveniju i konačno je sada sedište Ljubljanske oblasti.

Ogled mesta.

Ako želimo »Belu Ljubljanu« pobliže upoznati, najbolje je da stanemo pred hotelom »Union« u Miklošičevoj ulici i da odatle posetimo ljubljanski grad, koji je zbog krasnog vidika po čitavoj Gorenjskoj glavna i najzanimivija točka Ljubljane. Podimo južnim smerom mimo živo oslikane i umetnički zanimive Frančiškanske crkve (lepe freske) na Marijin trg. Tu nas pozdravlja veličanstven spomenik dr. Franceta Prešerna (1800—1849), najvećeg slovenskog pesnika. Odatle treba da podemo preko kratkog mosta preko Ljubljanice u Stritarjevu ulicu, nazvanu po velikom slovenskom estetiku i kritiku, ocu moderne slovenske književnosti. Po kratkom putu dolazimo na Mestni trg, gde nam pade u oči krasan bunars obeliskom, rad kipara Robbe iz godine 1732., te starodavna gradska većnica u romanskom slogu. Ta većnica (mestna hiša) ima bogatu historiju. U njoj su se negda sastajali mogućni ljubljanski patriciji k sednicama gradskog veća, u njoj su se odigravale ljute borbe za vreme preporoda slovenskog naroda, dok nisu slovenski župani Ambrož, te po kratkom prekidu Petar Grasselli, Ivan Hribar i nato dr. Ivan Tavčar zaposeli svoje mesto u toj drevnoj zgradi. Poslednji je, kao jedan od najuglednijih i najplemenitijih slovenskih rodoljuba, političara i priznan romanopisac, oplakan od čitavog naroda, preminuo februara meseca 1923. godine. Treba da ogledamo još lepu dvoranu za sednice s interesantnim slikama, te starinske stepenice, a onda da mimo obeliska krenemo dalje prema stolnoj crkvi.

Stolnica sv. Nikole je jedna od najlepših katoličkih crkava u čitavoj Sloveniji, a možda uopće u Jugoslaviji. Sagrađena je u ro-

manskom slogu, a njena su osobitost krasne freske, delo mojstra Quaglie i drugih. Krasan je također prezbitarij, nad kojim se diže ogromna kupola. Čudotvorno se glase velike nove orgulje, dar Kranjske štedionice.

Polazeći dalje dođemo na prostran Vodnikov trg, gde je još prije 20 godina stala stara gimnazija odnosno licej. Tu je poučavao prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik; zato mu je na tom mestu narod postavio lep spomenik, delo slovenskog kipara Gangla.

Desno na Vodnikovem trgu zagledamo malu usku ulicu, koja nosi ime *Študentovska ulica*, sećajući nas time na jedno slovensko daštvo, koje je nekad, kad je još tu stala gimnazija, obitavalo u tim starim tesnim kućama. Ulica nas vodi iza starih ljubljanskih kanoničkih zgrada u prijatnim serpentinama uvek više i više do našeg cilja — drevnog a dobro sačuvanog ljubljanskog grada.

Po gradskoj ravni krenemo desno prema tornju. Uskim vijugastim stepenicama popnemo se najprije do čuvareve sobe. Isposudivši si uz neznatnu odštetu dalekozor, popnemo se po stepenicama napred do željeznih vratiju, koje nam zatvaraju pristup na gladak betoniran krov. Čim otvorimo ta vrata, pozdravi nas moćan vetar te nas zahvati gotovo neka omotica: kud pogledamo, vidimo samu dubinu i takvu udaljenost, da se oko mora tek da priuči!

Prema zapadu zapne nam pogled najprije o veličanstvene, snegom okićene Julijske Alpe daleko tamo na zapadnom obzoru, iz kojih se drzovito uzdiže najviše brdo jugoslovensko, kraljevski Triglav (2863 m), te odmah desno njegova suseda Rjavina (2532 m); u toj se veličanstvenoj skupini jasno vidi i Škrlatica te Kukova Špica. Nešto više na desno zagledamo Karavanke, čiji greben tvori većim delom granicu među Austrijom i Jugoslavijom. Od ovih se vide od zapada prema istoku: Kepa (2143 m), Golica (1835 m), Stol (2236 m), Vrtača, Zelenica, Begunjščica (2063 m), a pred ovom planina Dobrča (1634 m). Istočno od Begunjščice vodi preko sedla Ljubelj državna cesta iz Tržiča u Borovlje i dalje u Celovac. Od Begunjščice amo prema Ljubljani se diže dobro vidljivi razgrebeni Storžič (2132 m). Iza njega ravno prema severu podigla se nova veličanstvena skupina gorskih visova i grebena, koji po svojim bizarnim tvorbama živo podsećaju na Triglavske dolomite, to su Kamniške ili Savinjske Alpe. Ove daju panorami Ljubljane s juga osobit čar, a dosta su više i turistovsko zanimivije od Karavanka. Iz Ljubljane vidimo njihove nebotične vrhove: Kočnu (2539 m), vitku piramidu Grintavca (2558 m), Skutu, Štrucu, Križ, Branu, onda duboko usečeno Kamniško sedlo; na levu stranu sedla vidimo opet golemu Planjavu (2399 m) i odsečenu piramidu Ojstrice (2349 m). Prema istoku postaje gorje uvek niže, gde vidimo još Meninu planinu te brda kod Trojana, gde se je već u doba Rimljana nalazio najbolji prelaz preko Alpi.

Sva pokrajina među pobrojanim visovima i planinama te našim stajalištem sačinjava takozvanu Gorenjsku. Naše oko zadivljeno počiva na vanrednoj krasoti, što se pod nama rasprostire. Ako je zrak čist, lako prostim okom razaberemo grad Kamnik pod Kamniškim planinama te bezbroj većih i manjih sela sve tamo do Kranja. Sva je ta zemlja marljivo obrađena. Pod nama leži široko Ljubljansko polje do Save i do Šmarne gore kod Sv. Vida, koje snabdeva grad Ljubljanu potrebnim poljodelskim proizvodima. Severno od Ljubljanskog polja prostire se na obrežju Kamniške Bistrice Mengiško polje, a od Šmarne gore dalje prema Kranju bogato i plodno Sorško polje. Šume na tim ravnica i na obroncima gora sastavljene su sa malim iznimkama od stotina i hiljada malih parcela pojedinih seljačkih posednika. Veći šumski posedovni kompleksi (preko 500 ha) nalaze se u Kamniškim planinama (šume Kamniške građanske korporacije), u Kokrskoj dolini i na Jezerskom.

Svrnemo li opet svoj pogled prema Triglavskom skupu, vidimo pod njima tamnozeleno sredogorje, koje postepeno u kulisama pada sve niže i niže. Prvu kulisu pod Triglavom tvori ogromna visoravan Pokljuka, na kojoj se među ostalim nalazi oko 4600 ha lepe zatvorene državne (verskofondovske) šume. Niže Pokljuke a bliže prema nama vidimo opet prostrani visoki plato Jelovice, na kojem se opet nalazi među ostalim 6300 ha zatvorene, lepo ređene državne i verskofondovske šume.

Ako pogledamo od Triglavskog gorja malo na levo više prema jugozapadu, vidimo ne upravo daleko pred sobom vrlo izrazite, mestimice gole vrhove takozvanih Polhograjskih dolomita (po većem selu Polhogradec), koji u vrhovima Osojnik, Otožec, Grmada in Sv. Lovrenc dostiže visine od 800—1000 m. To pogorje prelazi na jugu u Vrhniško humlje te u izrastke Notranjskih bregova. Najviše brdo je Krim, koji tvori geografsku među Gorenjskoga, Notranjskoga i Dolenjskoga.

Gledamo li prema Krimu, vidimo pod sobom široku, retko napućenu ravinu, retko obraštenu drvećem i grmljem. Kroz močvarne livade teče leno i teško reka Ljubljanica. Sela i naseobine leže samo na hribovima i na rubovima te velike ravnine. To je glasovito ljubljansko barje, što obasiže 19.500 ha, o kojem se tvrdi, da je bilo u prethistoričko doba veliko jezero. To mišljenje utvrđuju geološki znakovi i naročito bogata fauna, koja se nalazi pod tresetom. Drži se također, da je to jezero bilo slično Cerkniškom jezeru: ne preduboko i samo u neko doba godine (na proleće i jesen) napunjeno vodom. U prastaro doba je voda izdubla niski gorski rub među ljubljanskim gradom, Rožnikom i Ravnikom, te nato polako otecala u savsko polje. Tamo gdje je nekad bilo jezero, ostalo je meko močvarno tlo, puno pougljenih biljnih ostataka, iz kojega se reže treset za kućno gorivo.

Razne iskopine, što se čuvaju u ljubljanskom muzeju, svedoče, da su bila na tadašnjem jezeru ljudska selišta. Ljudi toga vremena gradili

su si kućice na visokim kolcima i pilotima, koje su zabijali u jezersko dno nedaleko obrežja gorica i otoka, u kojima su bili bolje zaštićeni od neprijatelja i od divljih zveri.

Umetno isušivanje ljubljanskog barja otpočelo se već godine 1554. Uspješnije su se latili toga posla za vlade carice Marije Terezije, koja je 1780. godine dala napraviti naročit prokop među Ljubljanskim gradom i Golovcem. Taj se prokop i danas imenuje po zasnovatelju »Grubarjev prekop«. U kasnijim su godinama iskopali po barju bezbroj odvodnih jaraka te izgradili preko njega i ceste, od kojih je najvažnija ona od Ljubljane proti Igu. No i pored toga opetovano su nastupali veliki povodnji. Zato su neposredno pred svetski rat ponovno izdubili i utvrdili taj prokop te podigli na njem zatvornice za regulisanje vode za vreme suše. Počelo se s radovima i na Ljubljani, da bi se struga snizala i utvrdila, a svetski je rat poremetio napredovanje i dovršenje tog silno potrebnog posla. Sada ti radovi zbog nedostatne državne potpore samo polako napreduju.

Za šumarstvo ljubljansko barje nema osobite važnosti.

Pošto smo tako dovoljno promotрили široki pokrajinski okvir, koji zaokružuje Ljubljanu, bacimo sa visokog stupa svoj pogled doli na mesto samo. Osobito se lepo vide Marijin trg i Frančiškanska crkva, Kongresni trg i Nunska* crkva, novi deo Ljubljane prema kolodvoru, grad i park Tivoli, kaošto i kićene zgrade ljubljanskog velesajma. Opažamo, kako se novi deo grada sve više širi prema istoku, severu i zapadu.

Prije nego li se oprostimo od te divne slike, svrnimo okom tamo na jugozapad, na valovite vrhove Nanosa i Hrušice, tih značajki i amneta Notranjske i Krasa, koje je nažalost Rapalska pogodba otepcila od prirodnog i etničkog tela naše kraljevine i dosudila ih Italiji.

Sišavši sa gradskog tornja spustimo se u grad po južnom obronku mimo bivše restauracije na Osojama. U par časaka dodemo u Florijansku ulicu, da ogledamo glasovitu Florjansku crkvu sa čudotvornom slikom »Marije, pomoćnice ljubljanskih građana« na pročelju i s krasnim oltarskim slikama. Mimo »šentjakobskog« župnog dvora dolazimo kroz Rožnu ulicu na prostrani Trg sv. Jakoba, gde pobudi pozornost crkva Sv. Jakoba, čiji zvonik je samo nešto niži od gradskog brda. Crkva sahranjuje u svojoj unutrašnjosti mnogo lepih freska slovenskih slikara Šubica te Robbove kipove. Na trgu pred crkvom stoji na velikom stupu krasan Marijin spomenik, koji je bio postavljen 1682. godine po nacrtu slavnog kranjskog historičara Valvasora. Spomenik je bio postavljen na uspomenu sretno okončanih bojeva proti Turcima te je bio u najnovije vreme po zaslugi tadašnjeg župana dr. Ivana Tavčara temeljito popravljen.

Pogledavši još starinske i lepe kuće na desnoj strani Staroga trga krenemo preko mosta Sv. Jakoba iz Cojzove na Emonsku ulicu i odavle

* Nuna = duvna.

na Mirje. Polazeći mimo vidimo na desnom bregu Gradašnice, koja se nedaleko odatle izleva u Ljubljanicu, Trnovsku župnu crkvu sv. Ivana Krstitelja, sagrađenu u bizantinskom slogu. Na Mirju treba da ogledamo gori spomenuti rimski zid. Sačuvano ga je nešto više od 200 m u visini od 2 m. Uz ostalo vide se podnožja tornjeva i drugih utvrda.

Od rimskog zida vrat ćemo se kroz Gorupovu ulicu mimo palače srednje i visoke tehničke škole po Rimskoj cesti na Valvasorjev trg, gde stoji okruglasta crkva Križniškoga reda. Na istom se je mestu, kažu, u staroj Emoni nalazio Neptunov hram. Vegovom ulicom stižemo dalje, mimo ponosne zgrade više realke te impozantne palače nekadašnjega kranjskoga pokrajinskoga dvorca, sada univerze, na Kongresni trg, koji je najveći ljubljanski trg. Široka avenija kreće od univerze odnosno zgrade »Filharmonične družbe« do zanimive Nunske crkve, čije nas pročelje podseća na italijanski gradbeni slog i koja sahranjuje krasni veliki oltar mojstra Robbe. Sav ostali deo Kongresnoga trga zaprema senovit drvo-red, zasaden u obliku zvezde. Na severnom kraju tog drvoreda stoji glazbeni paviljon, a njemu nasuprot nalazi se poznata kavana »Zvezda«, gde Ljubljančani naročito leti vrlo rado posedaju u hladnom senovitom zatišju kostanjevog drveća.

Od Zvezde nas povede Šelenburgova ulica mimo palače glavnog poštanskog ureda na križište Dunajske ceste, Aleksandrove ceste i Prešernove ulice. U tim ulicama vlada uvek živahna vrevu. Taj je deo mesta postao bankarskim središtem, dočim je trgovinsko središte Stari trg, Mestni trg i Stritarjeva ulica. Ogledamo si također modernu šestorkatnu palaču »Ljubljanske kreditne banke« te u njoj smeštenu elegantnu kavanu i restauraciju »Emona«, i nadalje mirnu lepu palaču Prve hrvatske štedionice te u lapidarnom slogu izgrađenu palaču Trbovljanske ugljenokopne družbe.

Aleksandrovom cestom dodemo od toga križišta u 2 časaka do opernog pozorišta, koje je bilo sagrađeno godine 1892. u renesanskom slogu. U pozorištu ima prostora za 890 osoba. Desno od pozorišta opazimo prijatnu zgradu »Norodnoga Doma«, koji je središte društava Sokola, Slavca, Jadrana i dr.

Nasuprot Narodnoga Doma stoji na početku glavnog drvoreda spomenik Primoža Trubara, ustanovitelja slovenskog pisma. Spomenik je delo akademskog kipara Bernekera te je najlepši ljubljanski spomenik iz novijeg doba. Vratimo li se malo natrag do opernog pozorišta, krenućemo tu na levo do narodnog muzeja. Ogleda tog muzeja ne bi smeo niko propustiti, tko se više dana zadržuje u Ljubljani. Muzej sahranjuje bezbroj zanimivog materijala iz prahistoričkoga, rimskoga i iz doba srednjega veka, mnogo etnografskog, folklorističkog i drugog gradiva te također i nešto slovenskih slika.

Kad bi imali još nešto vremena, ogledali bi si nasuprot muzeja uzorni slovenski ženski licej s internatom »Mladika« te nešto dalje doli u florentinskom slogu zidanu palaču pokrajinske uprave. Tako treba da odemo u prijatnom hladu glavnog drvoreda pod grad Tivoli, okružen velikim i brižljivo negovanim parkom, koji je najlepše ljubljansko šetalište. Nad gradom Tivoli, u kojem je nekad stanovao pobedilac Italijana grof Radecki, leži priljubljeni hotel Tivoli, građen u slovenskom narodnom slogu, gde se možemo malko okrepiti.

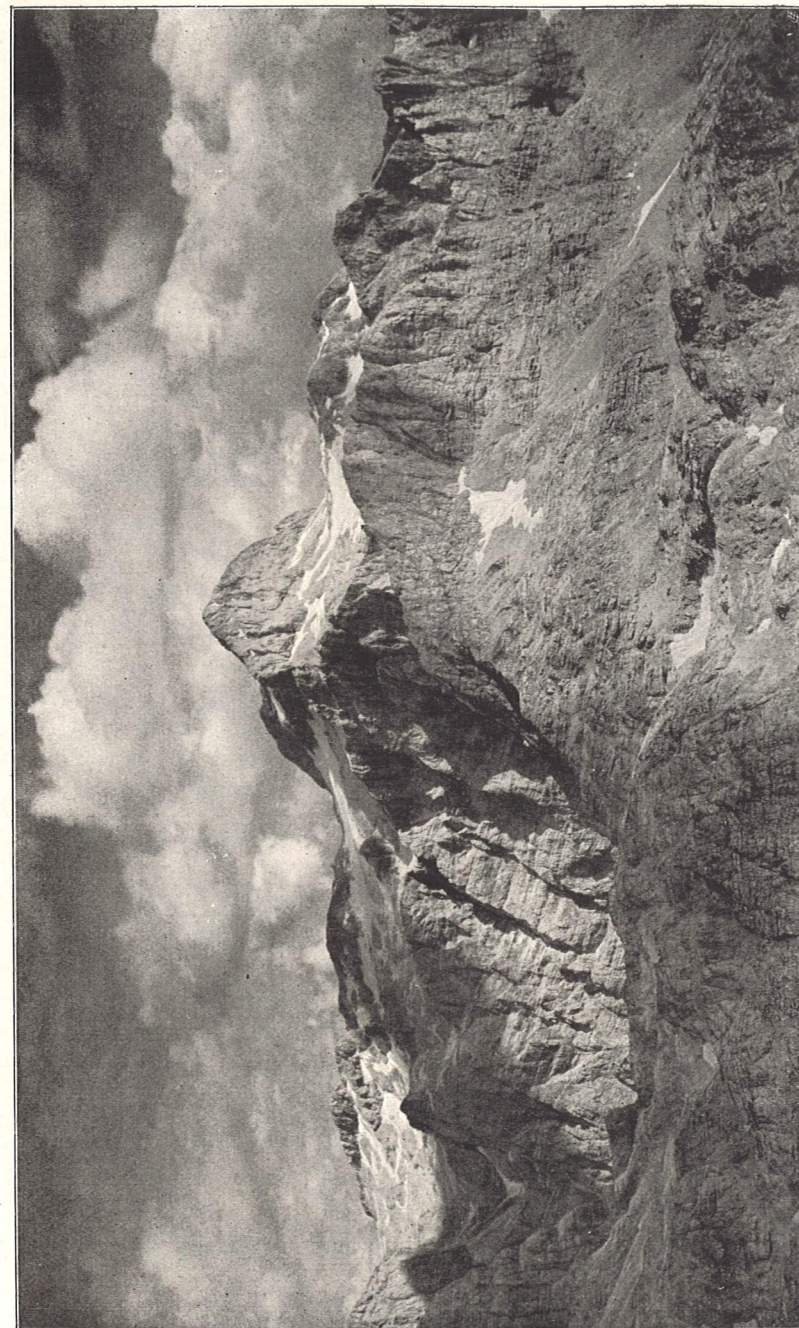
Odavle krenemo, ako imamo još vremena, na put, koji nas vodi sve više i više malne do vrha Šišenskog brda. Tamo se put deli: levim putem, koji ceo čas vodi po južnom delu brda, dodemo do prijatne crkvice na Gornjem Rožniku, gde se nalazi i dobra gostiona, dok nas desni put, koji se odvaja nešto niže, vodi približno u četvrt sata do lepe moderne restauracije »Bellevue«, koja se nalazi na skrajnom severoistočnom koncu Šišenskog brda, odakle imamo krasan vidik. Taj je vidik na celu Ljubljanu, naročito naveče kad zatone sunce te nad mestom zatitraju hiljade svetiljki, nešto izvanrednoga.

Od restauracije se spustimo dole i stignemo u par časaka mimo crkve Sv. Jerneja u ljubljansko predgrade Šišku. Tu dodemo po Gospo-svetskoj cesti mimo velike pivovare »Union« opet u Lattermanov drvored, gde se nalaze lepe svetle zgrade ljubljanskog velesajma. Velesajam se vrši svake godine početkom meseca septembra te tvori za putnika privlačivost prve vrste.

Mimo velesajmišta krenuvši dalje predemo železnišku prugu i dodemo, mimo protestantovske crkve, opet na Dunajsku cestu. Pred kavanom »Evropa« stoji spomenik S v. T r o j i c e, podignut godine 1693. u zahvalu što je prestala kuga. Po Dunajskoj cesti nešto dalje zavijemo u Sodnu ulicu te naskoro dodemo na Trg Kralja Petra, gde se nalazi lepa Justična palača. Po Miklošičevoj se ulici vratimo nato do svog prvotnog polazišta hotela »Union«.

Tako smo ukratko prošli ljubljansko mesto te videli njegove glavne zanimivosti.

Onima, koji dulje vremena ostaju u Ljubljani, preporučujemo još, da si ogledaju i krasnu ljubljansku okolicu. Izleta ima bezbroj.

Triglav s Kriških podov.

Ing. Viljem Putick:

Geografski i geološki opis Slovenije.

Pokrajina Slovenija tvori severozapadni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Prema zapadu graniči Slovenija na kraljevinu Italiju; prema severu na republiku Austriju; prema istoku na Mađarsku državu; a na čitavoj južnoj strani tvori među jugoslovenska pokrajina Hrvatska.

Zapadnu državnu granicu prema Italiji tvore Julijske Alpe. Od najviše terenske kote »Triglav« (2863 m) vodi granica prama jugoistoku do podnožja Snežnika (1796 m); tu je ujedno severozapadni konac međe sa pokrajinom Hrvatskom.

Severnu državnu granicu prema Austrijskoj republici čine Karavanke, počev kod vrha Peč, koji je tromeda Italije, Austrije i Jugoslavije, preko Kepe (2144 m) po grebenu i razvodu Karavanka do slemena Ljubelj (1368 m), pa dalje po grebenima do slemena na Jezerskom (1218 m) i dalje na Pecu (2114 m), odakle silazi u Dravsku dolinu. Tu prelazi više Dravograda Dravu, uspinje se na onostrano gorovlje do kraja Sv. Ilj i silazi opet do reke Mure, po kojoj teče do Gornje Radgone; odatle se obraća proti severu do zajedničke tromede među Austrijom, Mađarskom i Jugoslavijom.

Istočna državna granica prema Mađarskoj teče većim delom nizinom reke Lendave u Prekomurju te se svršava ob međi Hrvatske pokrajine na reci Muri.

Pokrajinska međa među Slovenijom i Hrvatskom većinom je prirodna. Od Mure se pomiče do Drave, odatle do Sotle, teče dalje po Gorjancima do Kupe te ob Kupi i Čabranci do podnožja Snežnika.

Državne granice i pokrajinske međe zaokružuju približno 16.000 km² slovenske zemlje. Severni i zapadni deo Slovenije spada u visogorje. Južni i istočni deo pokrajine sačinjavaju uže i šire doline reka, odnosno potoka. Usled toga gravitira Sava, ta glavna reka Slovenije, od severozapada prema jugoistoku, a tako isto i sve reke, rečice, potoci i vodotoci, koji se izlevaju u Savu.

Jednaku gravitaciju imaju i Drava i Mura u Sloveniji, te u daljem toku u Hrvatskoj i u Slavoniji.

Takav je sadanji oblik reliefa pokrajine Slovenije.

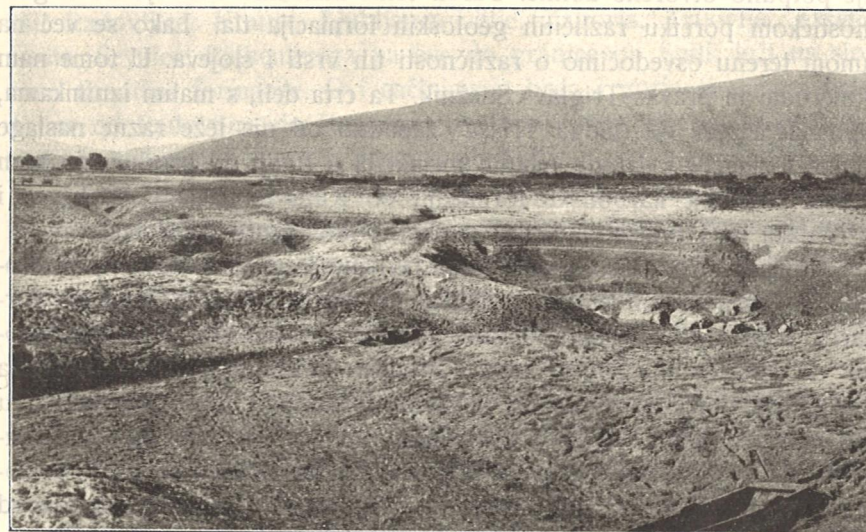
Kako se je taj valoviti relief svojevremeno na dugo i široko uzdigao iz svojih temeljnih pećina i kamenja te kako se je zatim u tisućgodišnjim epohama polako promjenjivao, o tome nam priča geologija.

Velebno dizanje odnosno propadanje terena u Karnskim i Julijskim Alpama, u Karavankama, Savinjskim Alpama i na Pohorju zbivalo se u nekoj pradobi istovremeno a možda i prije, nego što su se podigli Javornik, Snežnik, Hrvatski Kras, Velika i Mala Kapela, Velebit itd., odnosno Krim, Velika i Mala gora, Rog i Gorjanci, te bregovi oko Kuma uz levi i desni breg Save, dalje gora Macelj, Slovenske gorice uz Dravu te Ivančica, Kalnik i Zagorje u Hrvatskoj. U isto su doba nastale i doline Save, Sore i Kokre, Savinje, Sotle, Krke, Kupe, odnosno dolina Drave i Mure, kao što i dolinice svih manjih bistrih rečica i potoka. U dubokim provalama nastala su veća i manja jezera, kao sedam Triglavskih jezera na visogorskom platoju, romantično Bohinjsko jezero, te kao »pièce de résistance« naše idiličko Bledsko jezero. Spomenuti nam je i Cerkniško jezero, daleko poznato kao tipičan primer periodičnog nastupanja voda.

Pored gornjih dolina nastale su gdekuda i osobito karakteristične terenske udubine, kraške doline, odnosno terenske kotline različite veličine. Među ovima, što tvore zapravo običnim dolinama slične nizine u kraškom terenu, treba u prvoj vrsti spomenuti kao najvišu (758 m) planinsku dolinu blizu Prezida severoistočno od Snežnika, koja nema nikakvog očevidnog otoka za svoje atmosferične oborine. Severozapadno i niže od ove (584 m) leži veća kotlina u okolišu kraja Staritrč - Lož, koja već ima svoje izvore, vrela i potok Obrh, što ponire kod sela Dane u špilju »Golobina jama«. Taj podzemni vodotok ponovno izvire severozapadno odavle na drugoj strani terenskog prelaza u dolini Cerkniškog Jezera u visini od 550 m. Periodička razina tog jezera, koje meri 2345 ha površine, ima svoj glavni otok vode u špiljama i ponorima »Velika i Mala Karlovica« (548 m) na severozapadnom pećinastom obrežju jezera. Sva voda iz jezera teče odavle pod kraškim terenom prema severozapadu te izvire u tesnoj kotlini »Rak« (508 m) kao perijodički potok, koji pod velikim prirodnim mostom kod Sv. Škocijana ponovno ponire u dubine ogromne špilje. Odavle teče dalje podzemno sve do svoje 4500 m duge galerije, kao bistri vodotok Planinske jame, te izbija kao glavno vrelo (453 m) reke Unec u Planinskoj dolini. U Planinskoj se jami nalazi još i druga galerija, i to ona reke Pivke, koja gravitira iz Postojnske jame do Pivke jame te prodire dalje po nepristupačnim špiljama pod kraškim terenom do svoje 2600 m duge posebne galerije u Planinskoj jami. Ovde se Pivka u podzemlju konačno izleva u onu prvu galeriju cerkniških voda. Osim toga glavnoga vodotoka Planinske jame alimentira reku Unec i potok trajnih kraških vrela, što izvire u Malnama nedaleko Planine. Planinska dolina tvori 8 km dugu i 2,5 km široku kotlinu, po kojoj teče reka Unec u raznim krivuljama u dužini od 15 km dole prema severo-

zapadu. Među tokom gubi Unec veći deo vode u ponorima i špiljama na istočnom raspucanom obrežju kotline, tako da samo jedan deo vode pada u položaju »pod stenami« (440 m) u ponor i u duboku špilju »Vranja jama«. Odavle vode većinom nepristupačne i samo delomice poznate odvodne špilje i galerije u dužini od 11 km dole prema severoistoku do velebnih izvora (296 m) reke Ljubljanice »Ljubljanica«, »Ljubija« i »Bistra« nedaleko trga Vrhnike u kraju Mirke, Verd i Bistra. Reka Ljubljanica ima dakle svoj perimetar rasprostrt daleko po Notranjskom* i delomice preko sadanje državne granice po Italijanskom krasu.

Za vreme proletnih i jesenskih ekvinokcijalnih kiša nastaju u tim kraškim kotlinama i dolinama, slično kao u Cerkniškom jezeru i na Ljubljanskom barju, velike povodnji te preplave za neko vreme oranice i livade cele doline.

Ponor blizu sela Dolenje jezero,
po potpunom odtoku Cerkniškoga jezera.

Druga takva, običnoj dolini slična kotlina se nalazi u okolini Ribnice i Kočevja. Tamošnji potoci teku za vreme normalne vode po svojim strugama te se izlevaju u prirodne ponore, koji alimentiraju, po špiljama, veliko vrelo »Dol« na Kupi. Za vreme većih naleva nastaju u Ribniškoj i u Kočevskoj dolini velike poplave, koje nanose osetljivih šteta poljoprivredi i komunikacijama u čitavoj dolini, dugoj preko 20 km.

Treća se slična kotlinasta dolina nalazi u kraju Rašica, Ponikve, Videm, Kompolje i Struge.

* Istraženje podzemnih vodotoka po Notranjskom (jugozapadni deo bivše Kranjske) se je izvršilo u godinama 1886—1894 po nacrtima pisca.

Četvrta takva dolina leži u okolišu sela Račna blizu Grosuplja. Tamošnji potoci gravitiraju prema ponorima blizu Račne i po špilji »Zatočna jama« do jakih izvora reke Krke na Dolenjskom.*

Kao petu kotlinastu dolinu treba spomenuti dugu dolinu potoka »Temenica«, koji se izleva u ponor kod Ponikva (260 m) uz Dolenjsku železnicu te opet izvire od prilike 2 km prema jugoistoku niže kraja Vrhpeč (234 m) u dolini Mirnapeč, sada već kao Temenica. Naskoro taj potok i opet ponire blizu kraja Jablan (222 m), a malo zatim, tek 1-6 km postrani, ponovno izbija na dan kao potok Prečna (174 m), te se konačno kod Zaloga izleva u reku Krku.

Pored navedenih velikih dolina nalazi se u tom delu Slovenije na stotine manjih kotlina i terenskih valova, odnosno provala. U opreci sa tim kotlinama kraškog karaktera pokazuje nam sve ostalo gorje Slovenije potpuno otvorene doline. Uzrok tome nalazimo nedvojbeno u geognostičkom poretku različitih geoloških formacija tla. Lako se već na samom terenu osvedočimo o različenosti tih vrsti i slojeva. U tome nam je merodavan pravac Triglav - Snežnik. Ta crta deli, s malim iznimkama, vapnenac Krede od onoga Triasa; zapadno od nje leže razne naslage kredne formacije i drugih mladih formacija u Italiji. U produženju nam ta crta označuje karbonsku formaciju ob Kupi te naslage škriljevca i peščenjaka na Hrvatskom Krasu u okolici Ravnegore i Delnica.

Istočno od označenog pravca sastavljeno je gorje i humovlje u Sloveniji iz raznovrsnih slojeva triadične formacije. U tom razmeđu formacija, koje prodiere u silne dubine, leže one brojne kraške kotline i doline od Prezida do Starog trga, Cerknice i Planine, većim delom na pretrganim slojevima vapnenca triadične formacije. Tamo gde se uz tu crtu nalazi dolomit odnosno dolomitski vapnenac, koji nema takvih pukotina, kakve pokazuje vapnenac Krede i Triasa, odmiču se kraški vodotoci od dolomita te poniru u pukotine i špilje, koje se nalaze samo pod vapnenčevim terenom. Takvi terenski odnosi tipični su naročito u Starotrškoj dolini, posebice na Cerkniškom jezeru, te u Planinskoj dolini; istotako u Ribniškoj i u Kočevskoj dolini.

Razvođe izvora, potoka i rečnih vrela u Sloveniji može se zbog toga pouzdano ustanoviti samo na terenu, od točke do točke, jer može na Krasu biti merodavno jedino geološko razvođe.

Triadično gorje od Broda na Kupi do Mojstrane i Kranjske gore na Gorenjskom tvori većinom 30—40 km širok i raznoliko visok brdovit teren. Tu se na više mesta vapnenac i dolomit izmenjuju sa drugim slojevima triadične formacije, to jest sa škriljcem i peščenjakom, a ponekad leže slučajno pod mladim geološkim formacijama, kao pod Ljubljanskim barjem, na kojem ipak pojedini humci dolomita izviruju za nekoliko metara iz epohalne depresije terena.

* Južni i jugoistočni deo bivše Kranjske.

To triadično gorje pravi kod Prezida razvođe između Kupe i Ljublanice te dalje u Gorenjskoj razvođe Sore, Bohinjske Save, Mojstrane, Pišence i Potkorenske Save u kotlini Planici.

Iz takvog gorja izviru dalje potoci Ribniške i Kočevske doline, no samo na severnom i zapadnom podnožju Velike gore. Podnožje brda Mala gora i Rog na istočnoj strani te doline tvori vapnenac Krede i triadične formacije te je od Krke do Kupe kraškoga značaja. Jednak kraški značaj pokazuju većinom i pogranični Gorjanci.

Na levom se obrežju Krke nalazi tu i tamo ponešto vapnenca kredne formacije. A prema severu dominiraju većinom različite naslage vapnenca, dolomita, peščenjaka i škriljevca triadične, odnosno i slojevi karbonske formacije, koji sačinjavaju nadalje od Ljubljane do Krškega brdovit teren na desnom i levom bregu Save.

Sva dolina Save, počevši kod Rateča na Gorenjskom, dalje u okolišu Radovljice, Kranja, Ljubljane, Litije, Zagorja, Trbovlja, Zidanog mosta, Sevnice, Rajhenburga pa sve do granice ob Sotli, leži na slojevima triadične formacije. Ovi sačinjavaju brda i gorje na levom bregu doline od Radovljice do Kamnika; istotako i dalje do Savinjske doline, Celja te delomično sve do granice ob Sotli.

Gorje i razvođe među Savom i Dravom u Karavankama tvore visoko izbočeni različiti slojevi karbonske i triadične formacije, u kojima se nalaze bogate naslage olovne i železne rude. Na južnim obroncima Karavanka izviru mnogi potoci i reke te gravitiraju prema Savi, kao Hladni potok, Belica, potok Mlince, Beli potok, Javornik, Rečica, Zgoša, Mošenik i Tržaška Bistrica.

Savinjske Alpe tvori visoko izdignuto vapnenasto i dolomitsko gorje triadične formacije u okolici Grintavca (2558 m) u Kamniškim planinama. Obzirom na taj veliki dolomitski masiv preuzela je slovenska terminologija za geološki izraz dolomita reč »grintavec«!

Dok se severna strana toga gorskoga sklopa, kao obronci Ojstrice (2349 m) i Skute (2532 m), prema Logarskoj dolini, nazivlje imenom Savinjske Alpe, dotle se južna strana sa Grintavcem i Kočnom (2539 m) imenuje Kamniškim planinama.

Dolina reke Kokre deli Kamniške planine od gorskog skupa Karavanka, oko Storžiča (2143 m), te gravitira prema Savi. Uz Kokru se nalaze pećine porfira, koji leži ispod slojeva triadične formacije.

Kamniška Bistrica izvire na južnom podnožju Kamniških planina, teče kroz grad Kamnik dolinom prema jugu te se izleva u Savu kod Zaloga.

Obrežje levo i desno od srednjeg toka Save ima veći broj izvora i manjih potoka, koji se po kratkom toku izlevaju u Savu. Veći se potoci nalaze na desnom bregu Save kod Kresnice i kod Litije, kod Radeča te potok Mirna kod Boštanja.

Na levom obrežju Save nalaze se veći potoci kod Zagorja, Trbovlja i Hrastnika. Reka Savinja se kod Zidanog mosta izleva u Savu. Kod Sevnice se izleva u Savu potok Sevčina, dalje Blanica te Dovska kod Rajhenburga i konačno reka Sotla uz granicu.

Razvođe Savinje leži u gorju Savinjskih Alpa, Karavanka te u Pohorju prema Dravi. U Dravu se izlevaju Mežiški potok te Črna, koja teče ispod Karavanka, napokon Mislinja ispod Pohorja.

U Savinju uteču mnogi bistri potoci iz Savinjskih planina, nadalje rečica Paka sa Karavanka i Pohorja, Volska i Lašnica sa obrežja Savinjske doline, Hudinja sa Pohorja, Voglajna istočno Celja te Gračnica kod Rimskih Toplica.

Ispod Pohorja teku Dravinja kod Konjica, nadalje Oplotnica, Bistrica, Devina i Polskava u Dravu.

Pragorje Pohorja sačinjavaju većinom granit i gnajs, delomice škriljevac i to tinjac i glineni škriljevac. Slične naslage škriljevca leže na levom obrežju Drave od Dravograda do okolice Maribora. Podnožje pragorja na Pohorju, naročito u okolini Slovenske Bistrice, te dalje pogorje gore Macelj na desnom obrežju Drave do pokrajinske granice kod Sotle tvore većim delom slojevi tercijarne formacije, pod kojima se ponekuda uzdižu tvorbe karbonske i triadične formacije.

Slovenske gorice među Dravom i Murom te većinu Prekomurja sačinjavaju raznovrsne naslage mlađe tercijarne formacije.

Ravnicu Prekomurja od Murske Subote prema Donjoj Lendavi, koja se proteže i na desnom bregu Mure od Radgone do Ljutomeša, sačinjava beziznimno najmlađa geološka tvorba, t. j. naplavina, slična onoj na Ptujskom polju pa do Središta. O tim naplavinama bit će govora kasnije.

Vratimo se opet u dolinu Save Bohinjke na Gorenjskom, odnosno u gorje ob Savi u okolini Potkorena, Kranjske gore, Mojstrane, Jesenica, Žirovnice, Bohinjske Bele*, Bohinjske Bistrice i vrela Savice.

Ledeno doba i doba općeg potopa nisu mnogo promenila na dolomitskom gorju oko Triglava i Razora, odnosno ni na dolomitskim slojevima vapnenca na Mežakliji, kao što ni na gorju vapnenca liasne tvorbe na Pokljuki i na Jelovici. Samo planinske doline Krma, Kot, Vrata, Uskovnica, Voje, Ukanca, Planica i dr., koje su delomice zasute odronjenim rastrkanim pećinama, kamenjem, prudom, šljunkom i peskom, iskazuju posvuda geološke promene na površini zemlje za vreme tih dvaju doba odnosno i iz kasnijeg vremena, pošto prirodne sile nikad ne miruju. Sva sila nasipine i pruda iz doba općeg potopa nasuli su u dolinu Save kod Kranjske gore potoci Pišenca, Belca i ostale bujice od strane Karavanka. Takve se nasipine nalaze i kod Dobreve i Žirovnice

* U okolini Bohinjske Bele prikazuju se ispod naslaga vapnenca liasne tvorbe i porfir pragorja.

ob Savi, te se na široko rasprostiru kod Radovljice, gde se Bohinjska Sava izleva u Potkorensku ili Dolinsku Savu. Slične nasipine stvorila je Tržiška Bistrica i Kokra oko Kranja, Sora kod Medvoda, Sava na Ljubljanskom polju te Pšata i Kamniška Bistrica na Kamniškem polju. Najveću širinu ima prud Savske doline kod Kranja i to približno 16 km, a najdublje seže na Ljubljanskom polju u okolici vodovoda u Klečama, oko 25 m.

Čudno je da se u dolini Ljubljanice, to jest na Ljubljanskom barju, iz doba općega potopa ne nalaze jednake nasipine i prudovi, kakve nalazimo u dolini Save.

Uzrok je bezdvojbeno taj, što glavna vrela Ljubljanice prolaze kroz mnoge podzemne prirodne bazene prije nego li izbiju na dan ispod pećine, te su ponela sa sobom u dolinu samo sitan ilovnati talog kraških voda i u mnogo manjim količinama. A drugi vodotoci, koji se izlevaju u Ljubljanicu, nisu iz okoliškog pogorja splavili toliko pruda i peska, da bi na velikoj ravnici Ljubljanskog barja mogli stvoriti veće nasipine. Pored toga ti vodotoci teku većinom iz udaljenijih krajeva po položitim dolinama, tako da su sav teži materijal staložili već u gornjem delu svoga toka. Ali zato su ti vodotoci doneli u ravnicu Ljubljanice velike množine ilovače i običnog humusa te je — dok se glavna dolina Save dizala radi onih nasipina — po čitavoj toj ravnici nastalo opširno močvarje, tresetište i barje, dok je tu bilo u doba općeg potopa ogromno jezero. Kad je jezero isteklo, ostala je močvara stalno pod uplivom periodičnih istupa Ljubljanice, koja je međutim bez sumnje već u najstarije historičko doba od kraja Podpeč prema Ljubljani dobila umetnu strugu. Ta struga ne može biti prirodna, pošto teče više nego 10 km gotovo bez zavoja po močvarnom i veoma ravnom zemljištu. U struzi se je našlo rimsko oružje, što dokazuje, da su se Rimljani lađama vozili po Ljubljani među selištem Nauportus* (Vrhnika) i Emonom (Ljubljana).

Iz istih uzroka nema takvih nasipina ni prudova ni u Planinskoj dolini, ni u okolini Cerkniškog jezera ni u Starotrškoj dolini. Podzemni vodotoci i reke ponornice posvuda su nanosili u kraške doline samo ponešto glinaste zemlje i vrlo sitnoga peska. Ipak se na severnom obrežju Cerkniške doline nalazi jedna oveća takva nasipina. Tu nasipinu pruda, šljunka, peska i humusa doneo je iz svoje dolomitične doline derući Cerkniški potok, koji je nedvojbeno već u doba općeg potopa zasuo čitavi severni deo jezera.

Dolina Save od Ljubljanskog polja niže kaže samo neznatnije ostatke prudova iz potopnog doba, tako n. pr. kod Litije i kod Sevnice. Strmo pećinasto obrežje te užina i strmina rečne struge onemogućili su taloženje pruda od Litije pa do Radeča. Odatle pa do Sevnice te od

* Nauportus = pristanište za lađe.

Krškoga do Sotle leže opet veće nasipine ob Savi. U okolici Brežica nanosila je Sava pomoću Krke i Sotle prostrane nasipine i prudove.

U dolini Kupe u Sloveniji nalaze se samo neznatne nasipine, a tim veće i prostranije su one u Hrvatskoj.

Savinjska dolina ima iz potopne dobe ogromne nasipine po čitavoj velikoj ravni od Celja prema zapadu, severu i istoku.

Najveće nasipine i prudove, odnosno u ravninu naplavljene množine sitne anorganske rastvorenine, nalazimo na Dravskom i Ptujском polju od Maribora dole sve do pokrajinske međe. Međutim su prostrane naplavne ravnine među Dravinjom i Dravom, među Dravom i Murom te u Prekomurju tvorbe najnovijeg geološkog doba.

To je općenita geološka slika pokrajine Slovenije. Napomenuti treba još, da se usprkos takvoj neobičnoj općenitoj istovrsnosti gorja tu i tamo nalaze veće naslage raznih ruda, ugljena, treseta, gline, odnosno izvori toplih i mineralnih voda.

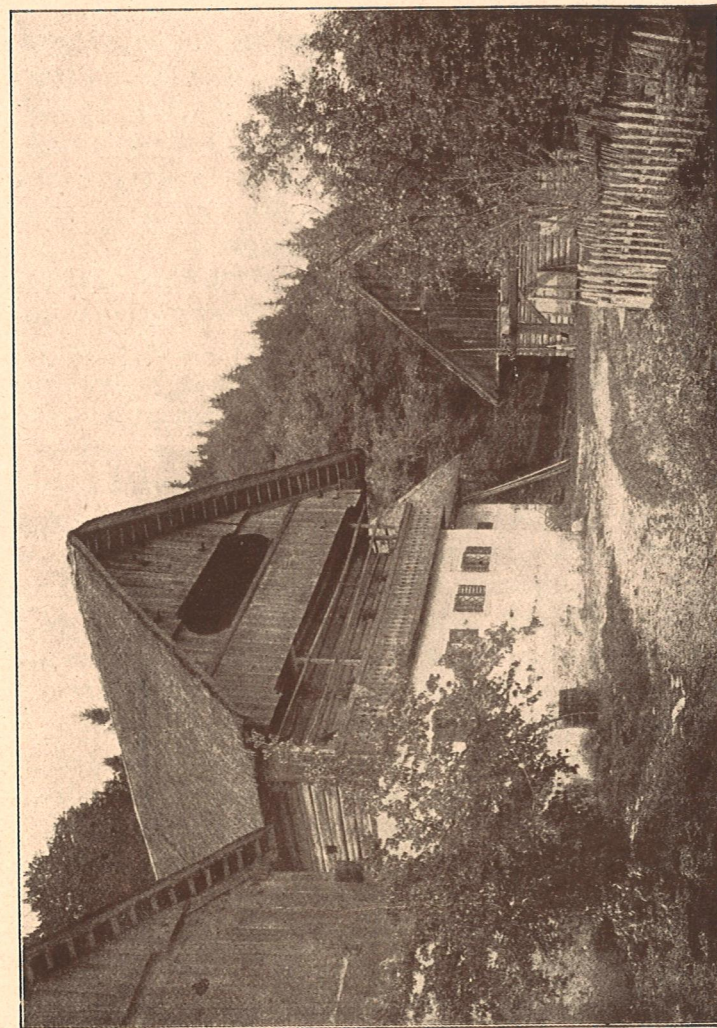
Te geološke gorske tvorbe, što pobuđuju pozornost motrioca, moraju očividno da diferenciraju i krajevne terenske odnošaje. Kraški teren Slovenije na Notranjskom i na Dolenjskom obrašten je najvećim delom bukvinom i jelovinom te se mora označiti kao apsolutno šumsko tlo. Dolomitsko gorje tih krajeva ima opet značaj livada, suvata i planinskih pašnjaka. Ostalo je gorje triadične i karbonske tvorbe na površini gotovo posve rastvoreno te je usled toga sposobno za svaku agrikulturnu upotrebu. No i pored toga nalaze se šume raznih vrsti drveća upravo posvuda, tako na višim bregovima i na obrežju potoka i u dolinama među poljoprivrednim zemljištima. Slični odnošaji karakterišu i dolomitsko gorje, odnosno raspale rastvorenine triadične tvorbe severozapadno od Ljubljanskog barja te dalje po bregovima u dolini Sore do Jelovice na Gorenjskom.

Kraški teren na Jelovici, Pokljuki i na Mežakli potpuno je obrašten crnogoricom.

Planinskog karaktera je sve dolomitsko gorje Julijskih Alpa oko Triglava, Razora i Jalovca. Pobočje i podnožje tih dolomitskih gora većim je delom obrašteno smrekom i arižem.

Na obroncima i na podnožju Karavanka na karbonskom i triadičnom gorju nalazi se posvuda istovrsna smrekova šuma. Planinski značaj imaju većim delom samo grebeni i vrhovi toga gorja, i to na Kepi, Golici, Kočnoj, Zelenici, na Košuti te na Storžiču.

Planinskog su značaja također i Savinjske Alpe, odnosno Kamniške planine oko Grintavca i Ojstrice. Pobočje tih dolomitskih gora obrašteno je većinom crnogoričnom i mešanom šumom. Na nasipinama u podnožju Karavanka i Kamniških planina ima i nešto lisnate šume, no većinom raste tu borova šuma, naročito oko Kranja, među poljoprivrednim

Kmet'ska hiša v Preski pri Medvodah.

zemljištima. Ljubljansko i kamniško polje je većinoma oranica i livada; iste kulturne vrste nalaze se i na ljubljanskom barju.

Gorje karbonske i triadične, odnosno tercijarne tvorbe među Savom i Savinjskom dolinom sličnoga je značaja, kao što su gori opisani terenski odnošaji triadične i karbonske formacije na Dolenjskom od Save do Krke.

Najviši delovi tog dolomitskog visogorja imaju planinski karakter. Pobočje bregova, osobito na severnim i ostalim strmim obroncima, nosi a i po samoj prirodi zahteva šumu mešanu od raznovrsnog drveća, da zaštiti podnožje proti otplavljanju rastvorenih i raspalih delova. Pod zaštitom šume cvate u dolinama poljoprivreda.

Jednako se gorje rasprostire dalje od Savinje do Sotle te ima slične odnose glede šumarstva i poljodelstva.

Na nasipinama i naplavama u dolini Sotle te ob Savi i Krki oko Brežica prostiru se plodne oranice i livade. U dolini Krke oko Kostanjevice raste na naplavinama pored livada i oranica lepa hrastova šuma.

U Savinjskoj dolini pruža nam duga i široka ravnina nasipine i naplava izvanredno plodnu poljodelsku zemlju. Obronci bregova Savinjske doline od razvoda Save do razvoda Drave na Karavankama i na Pohorju obrašteni sa većinom crnogoricom i mešanom sastojinom. Tu su pomešani sa šumom planinski seljački mali i srednji posedi ili kmetije, koje se malne isključivo bave stočarstvom i šumarstvom na sopstvenom zemljištvu. Dolomitsko gorje nad šumskom vegetacijom tvori duge i široke, kao i vrlo visoke Savinjske planine i suvate.

Pragorje na Pohorju pokriveno je celom površinom više ili manje debelim rastvorevinama granita, gnajsa i škrljevca, koje daju vrlo dobro zemljište. Pohorje je obrašteno najvećma crnogoricom. Na severnim, a naročito i na južnim obroncima Pohorja uz Mislinju, Hudinju, Dravinju, Oplotnicu, Bistricu i Polskavu nalaze se, među šumom rastresene, brojne gorske kmetije, koje se bave delomice stočarstvom i poljodelstvom, a većinom šumarstvom. Rastvorevine gnajsa na istočnom i južnom podnožju Pohorja od Maribora do Konjica daju vrlo plodnu zemlju za poljoprivredu, vinogradarstvo, voćarstvo te za hrastovo drveće i šumu.

Slične kulturne vrste zemlje nalazimo i na južnom podnožju Konjiške gore te dalje na tercijarnom terenu do pokrajinske međe na gori Macelj.

Rastvorevine škrljevca i tercijarne tvorbe gorja na levom obrežju Drave obrasle su većim delom crnogoricom i mešanom šumom. Plodna zemlja za poljodelstvo, vinogradarstvo i voćarstvo leži naročito blizu Maribora i oko Sv. Kungote.

U Slovenskim goricama nad Mariborom te u Prekomurju nad Murskom Subotom, u rastvorenom terenu tercijarne tvorbe, postoje slični odnosi glede poljoprivrede i šumarstva kao i u okolici Maribora i Sv. Kungote.

Na nasipinama i naplavama Drave i Mure, na Mariborskom i Ptujском polju oko Ljutomera i Središta, odnosno u Prekomurskoj ravnini od Murske Subote do Donje Lendave, rasprostire se vrlo plodna zemlja. U tim ravninama rastu i čiste lisnate šume, naročito hrastovina, jasenovina i topola.

Tim smo kratkim prikazom kušali u glavnim potezima ocrtati geološke tvorbe u Sloveniji te u vezi s time objasniti razne markantne i za uspevanje vegetacije u prvom redu merodavne pojave na terenu naše zemlje.

No slika ni u tim glavnim potezima nikako ne bi bila potpuna, ako se ne bi dotakli i podneblja naše pokrajine. Zato ćemo jednako samo u glavnim potezima u sledećem opisati i naše podneblje.

Podneblje u Sloveniji je raznolično. U visogorju imamo planinsko podneblje. U dolinama ispod 550 m nadmorske visine, kao što i na južnim obroncima brdovitih krajeva vlada dosta blaže potplaninsko podneblje, karakterisano poljoprivrednom kulturom žita i vinove loze. Najblaže podneblje imaju doline oko Črnomlja i Metlike (166 m), oko Novog mesta, Kostanjevice i Brežica (156 m), oko Ljubljane (293 m), oko Celja (241 m), Konjica (332 m), Slovenske Bistrice (284 m), oko Maribora (274 m) oko Ptuja (211 m), Ormoža (192 m), Radgone (206 m), Murske Subote (200 m) te oko Donje Lendave (194 m). Visina nad Jadranskim morem upliviše na podneblje naše uže domovine mnogo više nego li sama geografska širina (45° — 47°) nad ekvatorom. Jadransko more određuje vremenske odnose našeg podneblja na jugu i na zapadu, a Julijske Alpe i Karavanke, Savinjske Alpe i Pohorje na severu Slovenije.

Od odlučnog su upliva na vreme zimi i na proleće, leti i na jesen severni, odnosno južni vetrovi, koji se redovno pojavljuju u našoj pokrajini.

Sa visokih planinskih gora i platoja sile teški mrzli severni vetrovi, zvani »bura«, prema Jadranu, te duvaju obično u kasnu jesen i zimi, kad leži na severnom zaleđu i gorju mnogo snega. Od Jadrana dolaze naprotiv vlažni, topli južni vetrovi, odnosno »jug«, ponajvećma u ranu jesen i na proleće, te teraju vodenom parom zasićeni zrak prema zaleđu i bregovima, stvarajući maglu i oblake i donoseći kišu.

Borba među jugom i burom određuje vremenski značaj zime. Kad prevladava bura, imamo mrzlu i suhu zimu, a opetovani navali juga donose promenu i neustaljeno zimsko vreme.

Na proleće i na jesen dominiraju vlažni jug i kišovito vreme, više nego leti, vremenskim odnošajima čitave pokrajine. Tom vremenu, koje često potraje i 8—14 dana, naprave konac samo severni vetrovi ili mrzla bura s olujom, kad obično zapadne sneg na planinama i u visokom gorju. Jug se ukloni samo moćnijoj buri sa severoistoka. Pod visokim pritiskom severnih vetrova nebo se opet razvedri te se oblaci u ozračju

nad Jadranskim morem posve rasplinu. Proletno južno i kišovito vreme ubrzo otopi zimski sneg i led najpre u dolinama a nato i u planinama, čemu polako sledi obnova vegetacije u svim krajevima. Značajno je da obično neposredno iza prolećnih kiša nastupa letno vreme. Naročito u gorskim krajevima izvrši se ta promena rekli bi preko noći. Probudu šumske vegetacije zanimivo je opažati na mladom lišću bukve, kako napreduje iz donjeg dela doline prema gore te od njenog dna po pobočjima na bregove. U visini od 1000 m nad morem obnavlja se sva vegetacija u drugoj polovici meseca maja, a zaključuje već meseca septembra. U to doba završeno je u toj visini obično i letno vreme, pošto jesenski ekvinokcij redovno donosi dugotrajnije južno vreme i kišu. Kiša ohladi zrak i naskoro slede prve protunavale severnih vetrova i bure. U gorama i planinama, kad nastupi ovakva oluja, naskoro prestane kiša i naleti prvi sneg. To upliviše i na dolinu, gde se vreme ohladi, te se kiši polako primeša sadra a onda i mokar sneg. Kad se izmeni nekoliko takvih vremenskih preokreta, nastane, obično oktobra meseca, kratka i blaga jesen. Prvi mraz u dolinama znak je da se približuje zima. Drugi ili treći dan po tome prvom pojavu mraza treba pričekivati kišovito vreme uz nastup južnih vetrova. Protunavala bure i mrzlog severa odbije jug i tako počinje, uz severnjak, moćno sneženje, koje zavodi zimu. Zima prevlada u višim krajevima već meseca novembra, u nižim traje obično samo tri mesece. U bregovitim predelima nad 800 m traje zima više nego 5 meseci.

Poprečna temperatura za čitavu godinu u dolinama i ravninama od 150—550 m nadmorske visine iznosi 10.2° Celzija. Najveća vrućina vlada obično u drugoj polovici meseca julya ili početkom augusta i tada imamo i 42° — 46° C na suncu, odnosno 32° — 36° C u seni. Srednja letnja toplina iznosi oko 21° C. Srednja zimska temperatura pokazuje -1.5° C. Najveća studen od -10° C do -20° C pojavljuje se retko na duže nego 3—4 dana. Dugotrajna studen u dolinama nije običajna. Srednja prolećna toplota daje 10.8° C, a srednja jesenska temperatura približno 10.5° C.

Slovenija je razmerno bogata na oborinama te su ove u gorama obilnije nego li u dolinama i ravninama. U goratim krajevima nad 800 m nadmorske visine iznosi celogodišnja oborina 1800 mm i više. U dolinama oko 300 m nad morem, n. pr. u Ljubljani, imamo 1450 mm srednje oborine, a u Mariboru samo 850 mm.

Ta celoletna oborina razdeljena je na leto i jesen zajedno sa 55%, na proleće sa 25%, a na zimu samo sa 20%.

Kišovito se vreme odnosno sneg pojavljuje u 135 do 140 dana svaka godine. Najviše kišnih dana imaju obično maj i oktobar, najmanje februar i novembar. Proletna i jesenska južna kiša donosi po-
prečno 25 do 30 mm oborine u 24 sata. Letne oluje i nalevi daju i 90 do 120 mm oborine u istom razdoblju. Tako intenzivnu oborinu

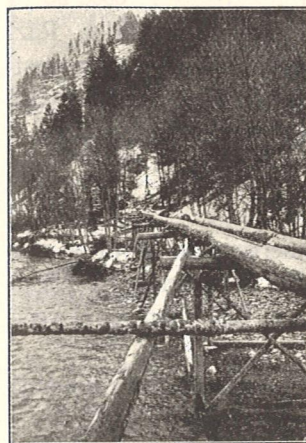
imadu vrlo retko jesenske oluje. Proletne i letne mirne i izdašne kiše, koje se sa južnim vetrovima redovito pojavljuju, od velike su koristi za poljoprivredu i za šumsku vegetaciju.

Podneblje i geološki odnosi naše pokrajine Slovenije omogućuju i obezbeđuju dakle našem jugoslovenskom žiteljstvu dobar opstanak i pravo blagostanje na njegovoj rodnoj grudi.

Ing. Anton Šivic:

Gozdarstvo v Sloveniji.

Celokupna površina Slovenije zavzema okroglo 16.000 (15.856) km². Od te površine pokrivajo gozdi glasom zemljarskega katastra kakih 6732 km², torej 42%. Odstotno razmerje gozda pa se znatno zviša, ako upoštevamo faktično z gozdom zaraščeno ozemlje. Ako primerjamo celokupno produktivno ploskev, ki znaša okroglo 15.200 km² z gozdno ploskvijo, tvori gozd 44% te ploskve; primerjajoč produktivno ploskev s faktično površino gozda, pa dobimo še višje odstotno razmerje.

Te številke nam jasno kažejo, da so gozdi glavni vir dohodkov posebno za hribovite kraje Slovenije.

Poleg lesa, ki je naše najvažnejše tržno in eksportno blago, nam daje gozd še raznih drugih neposrednih dohodkov, kot so: lubje, semenje, zeleno listje za krmo, suho listje za steljo, vejeve za kurjavo, smola, trava, zelišča, pašnja, jagode, gobe, divjačina i. dr.

Posrednega, toda velikega pomena pa so gozdi tudi za splošno narodno blagostanje, ker vplivajo blagodejno na ozračje in podnebje naših krajev, na razmerje zračne padavine in na vodno razmerje s tem, da ovirajo prehitro odtekanje padavin in usihanje studencev, zmanjšujejo silo hudournikov in odnašanje tal ter ublažujejo moč vetra. Gozdi so tudi koristni, ker v naših planinskih krajih jemljejo nevarnim snežnim plazovom moč ter pri poplavih varujejo poljska zemljišča opustošenja.

Gozdi vsekakor tudi v zdravstvenem oziru blagodejno vplivajo in so najlepše okrasje in privlačna sila naših gorskih krajev in letovišč.

Kar se tiče lastnikov gozda, imamo v Sloveniji sledeče posestveno razmerje:

1494 ha državnih gozdov, t. j. 0,22 %

18208 ha gozdov kranj. verskega zaklada, t. j. 2,70 %;

5878 ha gozdov občin in podobčin, t. j. 0,88 %;

276 ha gozdov dežele in okrajev, t. j. 0.04 %;
 15038 ha gozdov cerkvâ, nadarbin, samostanov, škofij in cerkvenih naprav, t. j. 2.23 %;
 18028 ha gozdov solastnikov (soposestnikov, soupravičencev), t. j. 2.67 %;
 6676 ha gozdov, last delniških družb, t. j. 0.99 %;
 3619 ha gozdov, last bank in denarnih zavodov, t. j. 0.53 %;
 603783 ha gozdov, last raznih zasebnikov, t. j. 89.74 %.

Posamezni posestniki imajo različno velika gozdna posestva. Razmerje velikosti posameznih posestev izkazuje, upoštevajoč posestvene kategorije pri gozdih nad 50 ha, sledeča preglednica. (Pri ulomljenih številkah pomeni števec število posestnikov, imenovalc pa ploskve v hektarih).

(Tabela na strani 23.)

Izkaz nam kaže, da imamo v Sloveniji razmeroma malo prav razsežnih veleposestev, pač pa precej srednje velikih, ki so večinoma v rokah trdnih kmetov. Največ je pač malih posestnikov, ki jim gozd služi večinoma v dopolnilo in pomoč pri kmetiji.

Zasebni lastniki velegozdov imajo v svrhu pravičnega obratovanja z gozdom nameščeno strokovno izšolano upravno osebje. Kontrolo v gozdnem obratovanju, knjigovodstvu in upravi izvaja pa navadno veleposestnik sam; le redki so slučajji, kjer je ta posel poverjen posebnemu nadzorovatelju ali svetovalcu.

Nasprotno pa oskrbujejo mali posestniki, vstevši velike kmete, svoje gozde po lastnih in od svojih dedov prevzetih izkušnjah samostojno in si pridobivajo na ta način razmeroma lepih dohodkov, ki jih odškodujejo tudi za njih osebno delovanje. Razume se, da je v kmetiskem malem obratu redno in stanovitno gozdno gospodarstvo le v nizkih gozdih in v prebiralno oskrbovanih visokih gozdih mogoče.

Občinski in skupni gozdi se oskrbujejo in upravljajo po velikosti skupnega gozdnega premoženja na razne načine. Pri malem obsegu takih gozdov skrbi za obratovanje in oskrbo izmed solastnikov izvoljeni odsek, pri občinskem pa občinski gospodarski odsek. Le malo je pri nas občinskih oziroma skupnih gozdov, ki bi imeli poleg gospodarskega odseka še posebnega, izvežbanega gozdnega oskrbnika. Zaradi tega so pri nas skupna posestva večinoma preveč izrabljena, brez normalne zaloge lesa. Zaradi slabega, neracionalnega gospodarstva prevladuje zadnja desetletja med solastniki stremenje po nadrobni individualni razdelbi skupnih posestev, kateremu je v to poklicana deželna komisija za agrarske operacije večinoma ugodila in je po svojih lokalnih komisarijih v mnogih slučajih zahtevane delitve tudi že izvršila. Za dobrobit

Gozdna posestva s površino	Državni gozdi	Gozdi kranjskega verskega zaklada	Gozdi občin in podobčin	Gozdi cerkvâ, nadarbin, samostanov, škofij in cerkv. naprav	Gozdi soposestnikov in zadrug	Gozdi bank in denarnih zavodov	Gozdi delniških družb	Gozdi raznih zasebnikov	Štev. posestnikov odnosno površina posestev v ha	Odstotek v primeri do celotne gozdne ploskve
Nad 15.000 ha	.	1 18208	.	.	.	.	.	1 22551	2 40759	6.05
od 5000 do 10.000 ha	.	.	.	1 7421	.	.	.	1 8665	2 16086	2.38
od 4000 do 5000 ha	.	.	.	.	.	.	.	3 13822	3 13822	2.05
od 3000 do 4000 ha	.	.	.	.	1 3098	.	.	2 7318	3 10416	1.55
od 2000 do 3000 ha	.	.	.	.	.	1 2237	.	4 9829	5 12066	1.79
od 1000 do 2000 ha	1 1494	.	.	1 1115	1 1514	1 1167	3 3600	10 14271	17 23171	3.46
od 800 do 1000 ha	.	.	.	.	1 986	56.500*	.	6 5469	78 6455	0.96
od 500 do 800 ha	.	.	.	1 772	1 572	.	3 1984	12 7434	16 9966	1.59
od 400 do 500 ha	.	.	.	1 402	1 491	.	1 428	7 3158	10 4479	0.66
od 300 do 400 ha	.	.	3 946	1 309	.	.	1 321	12 4201	17 5777	0.85
od 200 do 300 ha	.	.	1 212	3 776	1 245	1 215	1 258	53 13570	60 15276	2.26
od 100 do 200 ha	.	.	5 622	3 460	24 4317	.	.	111 15333	143 20732	3.08
od 50 do 100 ha	.	.	11 728	2 132	20 1448	.	1 85	263 18797	297 21190	3.15
od 25 do 50 ha*	.	.	1 1000	1 1000	1 1000	.	.	1580 48565	1580 48565	7.21
od 5 do 25 ha*	.	.	1 1000	1 1000	1 1000	.	.	22590 188120	22590 188120	27.94
pod 5 ha*	.	.	1 1000	1 1000	1 1000	.	.	133798 235495	133798 235495	35.02

E = ha 1494 18208 5878 15038 18028 3619 6676 603783 100 = 673000

* Med gozdi pod 50 ha so predvsem zasebni gozdi maloposestnikov; zapopadani pa so tudi mali gozdi cerkvâ, nadarbin, dežele in okrajev, kakor tudi soupravičencev (soposestnikov) in občin.

za trajno uravnoteženo razdelbo
 skupnih posestev, kateremu je v to poklicana deželna komisija
 za agrarske operacije večinoma ugodila in je po svojih lokalnih komisarijih v mnogih slučajih zahtevane delitve tudi že izvršila.

* Primerjaj s Poljo stol. Tumačev (1926)

str 284

dotičnih gozdov je razdelba pod danimi razmerami koristna, ker posameznik svoj zase pridobljeni gozdni delež sam varuje in bolje oskrbuje, kakor sosesstniki ali takozvani upravičenci.

Iz socialno-ekonomskih razlogov pa je mnogokrat takšno atomiziranje gozdov neprilичno, ako pomislimo, da slaboten gospodar lahko svojo parcelo v škodo svoje družine opustoši ali pa celo zapravi.

Pri gozdih cerkva, cerkvenih ustanov, samostanov, župnih nadarbin, verskega in drugih zakladov, rudnikov, bivših fideikomisov i. dr., je poleg konservativnega gospodarstva treba upoštevati tudi posebne, za posamezne posestvene kategorije veljavne predpise, ki naj zasiguravajo več ali manj reden in stanovit donos v korist sedanjim in bodočim uživalcem gozdnega premoženja.

Državni gozdi in v državni upravi že od nekdanj nahajajoči se gozdi kranjskega verskega zaklada tvorijo posebne gospodarske objekte, ki se v interesu države in celokupnega naroda oziroma v interesu ustanov in servitutnih upravičencev previdno oskrbujejo. Gospodarsko obratovanje vodijo državni gozdarski uradi.

Porazdelba igličastega, listnatega in mešanega gozda je v Sloveniji sledeča:

Iglavcev imamo po priliki 261.048 ha; od teh je jelovih in smrekovih 178.787 ha, borovih 21.340 ha, drugih in mešanih iglavcev 60.921 ha.

Listavcev je kakih 229.152 ha; od teh je hrastovih 9630 ha, bukovih približno 171.313 ha, raznih drugih listavcev, odnosno mešanega listnatega gozda 48.209 ha.

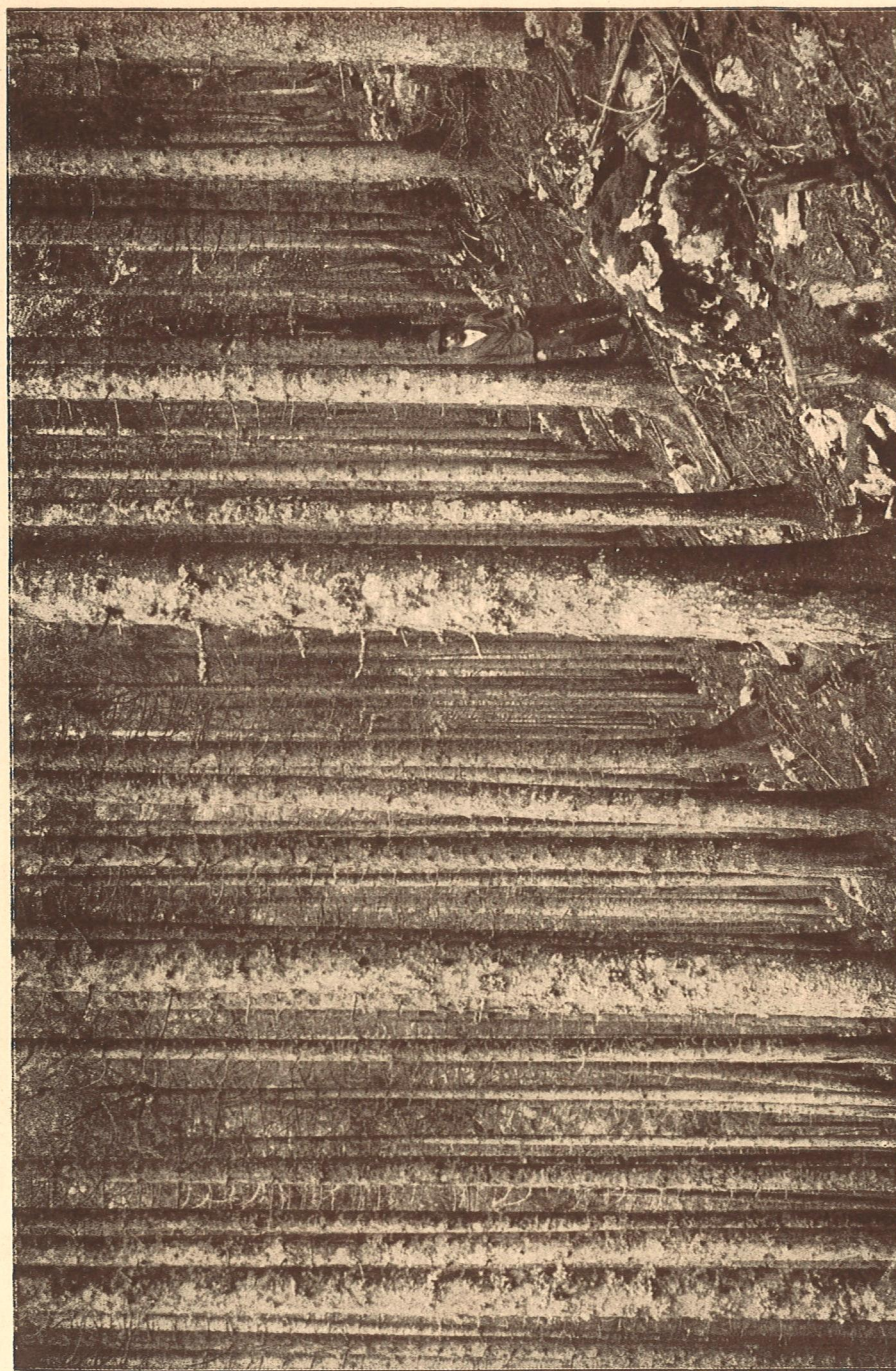
Mešanih gozdov, v katerih so zastopana igličasta in listnata drevesa, pomešana med seboj, je kakih 183.000 ha.

V iglatih gozdih prevladuje smreka, na kraševitem ozemlju pa jelka, tako n. pr. v kočevskem, vrhniškem, cerkniškem in logaškem okolišu. Po nizkem gričevju in po naplavinah Save in Drave je mnogo belega ali gozdnega borovca. V listnatih gozdih je bukev na prvem mestu, le v Prekmurju je hrast bolje zastopan, za njim pa so v Prekmurju jelša, jesen in drugi listavci, dočim je bukve tam jako malo.

V naših planinskih krajih lepo uspeva macesen (*larix*), ki je ponekod močno razširjen.

Na gozdnovegetacijski meji so v naših Alpah obsežni prostori zaraščeni z rušjem (*Pinus montana* Miller), posebno v območju polit. okrajev Radovljica, Kranj, Kamnik, Mozirje. Večina z rušjem zaraščenih prostorov ni uvrščena med gozde, torej dotična ploskev niti ni izkazana med gozdno površino.

Tudi visoka barja na Jelovici, Pokluki in Pohorju so deloma pokrita z rušjem, med katerim nahajamo odrodek: *Pinus montana* var. *uncinata*, in druge.

Smrekov gozd na Mežakli.

Po vrsti vzgoje in obratovanja imamo:

635.630 ha visokih gozdov; od teh je 276.330 ha takšnih, da v njih sekajo na golo, 359.300 ha pa se izkorišča s prebiranjem debel in debelnih skupin.

21.961 ha je gozdov nizke rasti.

Srednjih, to je takih, ki se v njih puščajo v nizkem gozdu posamezna lepo uspevajoča drevesa večinoma boljših lesnih vrst, da zrasto v visoka stebila, imamo le 15.610 ha.

Kakor izkazano se pri nas dobršen del, namreč kakih 53 % vseh gozdov, ukorišča na prebiralen način. Ta način gospodarjenja je posebno prikladen za malega posestnika, ki v svojem gozdiču seka les v prvi vrsti za domače potrebe. Imamo pa, kakor pozneje izkažem, tudi mnogo gozdov, v katerih je predpisano, da se ne sme sekati drugače, kakor prebiraje, ker v njih sekanje na golo ni dopustno vsled visoke lege ali strmine pobočij ali slabih talnih razmer itd.

Poleg prebiralnega sekanja je na nekaterih zasebnih in državnih veleposestvih upeljana oplodna sečnja.

Pravilno urejeno je le obratovanje v državnih, verskozakladnih in v večjem delu veleposestniških gozdov, kjer se gospodari na temelju gospodarskih načrtov. Manjši gozdi pa imajo ponajveč le primitivne sečne in pogozdovalne načrte; večinoma pa se z njimi gospodari brez vsake osnove po individualnih nazorih in trenutnih potrebah njih lastnikov, upošteva vsaj v glavnem gozdnogospodarske in policijske naredbe in zakone, ne pa tudi v zadostni meri načel umnega gozdnega gospodarstva.

Donos gozdov na ploskvi, izkazani v davčnem katastru, znaša povprečno po 2.8 polnih kubičnih metrov lesa na leto in hektar, na vsej gozdni površini tedaj kakih 1,885.000 polnih kub. metrov. Od tega je kakih 53 %, torej ca. 1,000.000 polnih kubičnih metrov sposobnega za tehnično porabo, ostalih 47 %, torej ca 885.000 polnih ali 1,180.000 prostornih kub. metrov za kurivo. Te številke so zbrane na podlagi približne ocenitve, kar je pri tako mnogobrojnih malih gozdnih parcelah in parcelicah, kot jih imamo pri nas, silno težavno. Pri določitvi povprečnega prirastka je bilo računati z dejstvom, da je velik del male gozdne posesti močno in nespametno izčrpan ter gozd ponekod prav redek ali pa le z mlajšim lesom obraščen. Velik del gozdov pa raste v planinskih, skalnatih krajih in na slabih tleh, kjer je prirastek naravno zelo pičel.

Majhen prirastek v omenjenih gozdovih pa deloma odvaga večji prirastek v gozdih srednjega in veleposestva.

Pravkar navedeni letni donos lesa je pa faktično precej večji, ker raste tudi po obširnih pašnikih in nekaterih travnikih mnogo gozdnih dreves; donosa lesa na teh poskvah pa nisem izkazal, četudi je pre-

cejšen posebno tam, kjer se pašniki v naravi od gozdov komaj razločujejo; ponekod tvorijo glasom gozdnega katastra celo važen varstveni gozd. Pa tudi na travnikih, posebno ob mejah in ob vodah je veliko drevja, posebno listavcev; omenjam naj le hraste, jesene, jelše itd., ki rasto na ljubljanskem barju, po brežinah reke Mure i. dr.

Lesna produkcija za dom in trgovino se ne more natančno določiti iz vzroka, ker so zanesljive poizvedbe pri tako ogromnem številu malih posestnikov skoroda neizvršljive. Letna produkcija tudi ni stalna; nekatera leta presega ista povprečni letni prirastek, druga leta ostaja za njim.

Kmetijski zasebni gozdi služijo v prvi vrsti zadostitvi domačim potrebam po stavbinskem lesu in gorivu. Iz teh gozdov pride torej razmeroma le majhen prebitek, ki se ni porabil za dom, na lokalni lesni trg. Ker kmetje obratujejo v svojih malih gozdih s prav kratkimi obhodnjami, zato proizvajajo največ le drobnejše lesne izdelke.

Gozdni obrati vseh veleposestev, naj si bodo v rokah posameznega zasebnika ali v posesti države, pa gospodarijo racionalnejše in proizvajajo razne lesne vrste v vseh dimenzijah, ki jih zahteva svetovni trg.

Leta 1921. se je, v kolikor se je na zbrane podatke mogoče zanesti, v gozdih in po pašnikih posekalo v svrhu tehnične porabe približno 947.000 polnih kubičnih metrov lesa.

Vrednost posekanega lesa v gozdu se lahko ceni za l. 1921. na 75,620.000 Din.

Za drva za kurjavo in oglje je znašala l. 1921. produkcija po priliki kakih 900.000 polnih kub. metrov (torej 1,200.000 prostornih kub. metrov).

Vrednost teh drv se ceni v gozdu za l. 1921. na 27,360.000 Din.

Za domačo potrebo je od izkazane produkcije po kalkulaciji služilo 158.000 plm lesa za teh. rabo in 311.000 plm, odnosno 414.000 prm drv za kurivo.

Preostala količina lesa je bila na razpolago domači trgovini oziroma porabi v mejah naše države, deloma pa se je eksportirala.

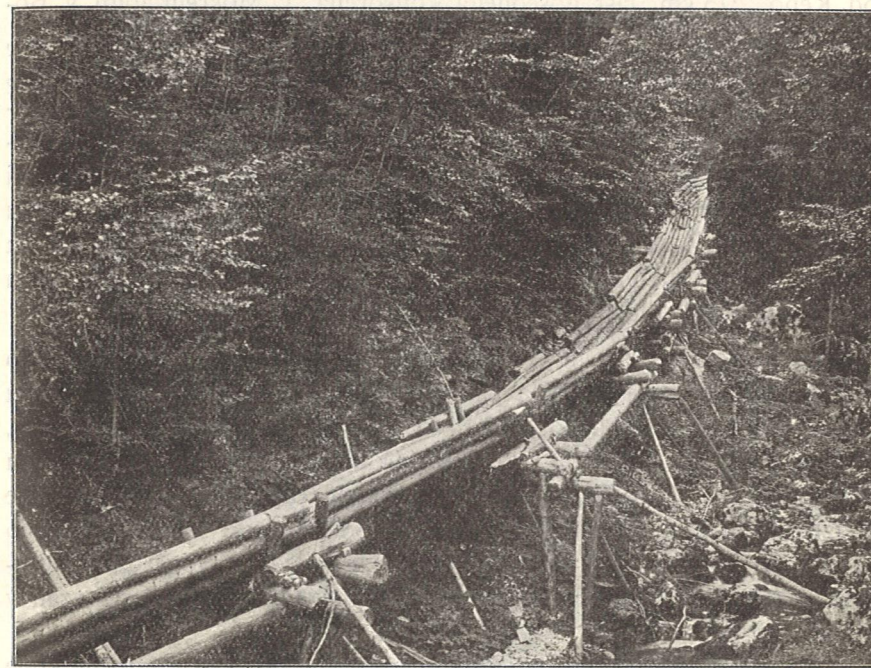
Tudi tu moram poudariti, da nam je prišteti še produkcijo lesa, ki se je posekal na zaraščenih pašnikih in travnikih, in tega je obilo. Tako imamo vasi, katerih prebivalci si drva za kurivo pridobivajo skoro izključno le na z lesom zaraščenih pašnikih in jim ostane gozd ohranjen.

Glede lesne trgovine, industrije in eksporta se ne spuščam v poglobljena razmotrivanja, ker so ti predmeti obdelani v posebnih člankih, ki sledijo. Zato opuščam tudi popis žag, raznih industrijskih podjetij i. dr. na tem mestu.

Pravilo posekanega lesa se vrši iz planinskih krajev običajno pozimi po snegu (na saneh), drugod pa ga izvažajo iz gozda celo leto po potih in kolovozih.

Koder nimajo potov, spuščajo les po talnih drčah v bregovih, bodisi po snegu, bodisi kar po zemlji. Slednje je slabo, ker se razbije mnogo lesa in ker se tla popolnoma razkopljejo, tako da postajajo drče, iz katerih dej prst odnaša, vedno večje in globlje. Tudi drevje, ki raste blizu take drče, se obtolče in močno poškoduje.

Kjer sekajo večje množine lesa v hribih, napravijo posebne riže — žlebove — iz posekanih debel, po katerih hlode prožijo v dolino. Te riže so napravljene, če teren dopušča, po tleh, po potrebi pa so oprte na nizke in visoke kobile. Ponekod imamo tudi iz plohov izde-

Lesena riža za proženje hlodov iz gozdov na Komarči v Bohinju.

lane riže, v katere napeljejo vodo, kadar po njih les spuščajo. Take vodne riže imajo n. pr. na posestvu grofa Attemsa; riža je dolga 13 km in sega od Planine v Smrečnem na Pohorju do Zgornje Bistrice. Druga, 11 km dolga riža je last grofa Zabeo in je napeljana ob Lobnici. Drži od Bistriške planine na Pohorju do Ruš. Obe riži sta že več desetletij v rabi. Nadaljne vodne riže so: na posestvu Kamniške meščanske korporacije, dolga 2 km, v davčni občini Sv. Duh v Solčavi, last treh posestnikov, v dolžini 0,6 km; ta riža je kamnita, poglajena s cementom. V Solčavi je ob potoku Klobaša še 1,2 km dolga vodna riža, med njo pa 2,5 km dolga lesena (suha) riža na posestvu Gornjegrajske graščine.

77.620.000
947.000
= 81 Din/m³
27.360.000
900.000
= 30,4 Din/m³

Lesene riže so nadalje: V Lučah 1·3 km po »Rajsovem grabnu«; v Ljubnem 1·5 km za potokom Krumpahom; v gozdih verskega zaklada, dolge po 0·32 km, 0·176 km, 0·28 km, 0·15 km, v Mokricah 0·3 km i. dr. Za proženje polen za drva imajo po več krajih napravljene lesene žlebove, n. pr. v Boštanju 0·06 km, pri verskem zakladu 0·15 km, v konjiškem okraju 0·33 km, 0·08 km in drugod.

Kjer z visokih gozdnatih planot ne morejo po potih v dolino, nahajamo žične vzpenjače za spravilo lesa, n. pr. v Mlinci nad Dovjem 0·8 km, last industrijalca Ivana Dernača na Lancovem, v Belci pod Kepo 2·75 km, last posebnega konsorcija, v Mokrem logu v Bohinju 0·9 km, Podkoriti 0·7 km, v Blatnem grabnu pri Soteski 0·66 km, vse tri last kranjskega verskega zaklada; nad Kolnico z Jelovice 0·98 km, last Ivana Dernača, Ivana Štiherla in Antona Pogačnika; na južnem pobočju Jelovice pri Dražgošah 1·1 km, last industrijalca Frana Heinricharja; ob Mokrici na Turjaški graščini 1·2 km, ob Opatovi gori pri Kostanjevici 1·2 km, last kranjskega verskega zaklada; v Stružnici blizu Kolpe, 2·3 km, last Jolande Gorjan v Zagrebu, pri Sv. Lovrencu na Pohorju 5 km, last tvrdke Roussy; v Vitanju na posestvu tvrdke Oton Steinbeiss 3·2 km. Slednji dve vzpenjači nista več v obratu.

Mnogo lesa se splavi po potokih in rekah, tako n. pr. plavijo leto za letom hlode in polena po Kamniški Bistrici (8 km), po potoku Davči v škojeloškem okolišu (5 km), po Iški in Zali pod Krimom (15 km), po Mali vodi pri Polhovem gradu (4 km), po Radovni v Gorjanski občini (55 km), po Savi Bohinjski (6·5 km), po Bistrici od državne meje do izliva v Dravo (11 km) in Paki od Šoštanja do izliva v Savinjo (12 km), po Dreči in Savinji (36 km), po Dravi od Dravograda do Vurperka (90 km). Po Savinji in Dravi se plavi les ponajveč povezan v splave.

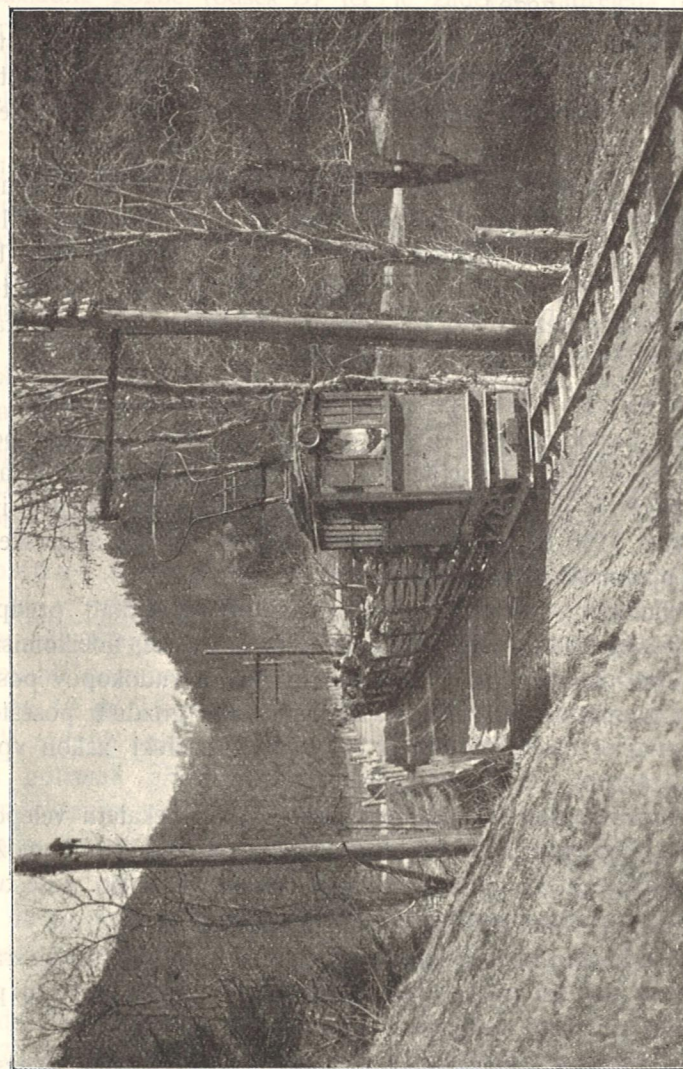
Del lesa, ki se splavlja po Savinji, gre dalje po Savi v iztočne kraje naše države. Isto velja glede lesa, ki se plavi po Dravi.

Nekatera posestva imajo lastne gozdne železnice, po katerih izvažajo les do svojih žag, odnosno do bližnje normalnotirne železniške postaje. Take so:

Ozkotirna železnica s parnim pogonom, ki veže gozdni kompleks »Veliko bukovje« z železniško postajo Črnomelj (15 km); železnica iz posestva Hrvatske eskomptne banke v Radohi do železniške postaje Pribišje-Rožni dol (5·4 km), parni pogon; gradi se ozkotirna gozdna železnica do železniške postaje Brezno ob Dravi s parnim pogonom (8 km), za izvažanje gozdnih produktov iz posestva ing. Milana Lenarčiča; gozdna železnica na posestvu kneza Auersperga v Rogu (14·5 km) s parnim pogonom; ozkotirna železnica, ki veže »Dobrovniški« gozd z železniško progo v Dolnji Lendavi, dolga 11 km, s parnim pogonom.

Električni pogon pa imata ozkotirni gozdni železnici od »Medvod« do žage na posestvu barona dr. Karla Borna pri Sv. Katarini (5 km), in na posestvu ing. Art. Pergerja v Mislinju (10 km).

Večina pridelanega lesa se podela na žagah, deloma pa tudi obteše v tramove in tirne pragove v gozdu. Velike množine pa se porabijo za drva in lesno oglje.

Električna gozdna železnica na posestvu dr. K. Borna pri Sv. Katarini.

Leta 1922. je bilo v obratu 94 parnih žag (pilan), dalje 18 žag z električnim pogonom, 19 žag na vodne turbine in 1856 navadnih vodnih žag. Na teh žagah deluje 165 polnih jarmov, 2000 navadnih jarmov s 3980 rezili ali listi. Poleg teh je 1040 krožnih (cirkularnih) in 40 tračnih ali pasnih žag v obratu.

Druge lesno-industrijske naprave in podjetja opisuje v posebnem sestavku gosp. Danilo Goriup.

Služnostne pravice, s katerimi so obremenjena gozdna posestva, imamo, v kolikor je dognano, na 10 posestvih; obremenjena ploskev znaša 19.914 ha. Od te ploskve je obremenjenih 793 ha z datjavami lesa, s pašno pravico pa 11.243 ha; s pašno pravico in pravico do lesa obenem pa 7878 ha.

Razen dveh slučajev na mali ploskvi skupno 21 ha so ostali vsi regulirani v smislu ces. patenta z dne 5. julija 1853., drž. avstr. zak. št. 130, odnosno dež. zak. za Kranjsko z dne 8. jul. 1889., dež. zak. št. 7 in za Štajersko z dne 8. jan. 1889., dež. zak. št. 6.

Izključeno pa ni, da obstojajo še kaka nadaljnja s služnostmi obremenjena gozdna zemljišča, ki pa iz vknjižb niso razvidna. Veliko jih vsekakor ni več, ker so služnosti bile o priliki odveze zemljiških bremen po določbah pravkar omenjenega patenta večjidel odkupljene s tem, da so obremenjena posestva morala odstopiti primeren del zemljišča dotedanjim upravičencem v njih izključno last.

Gozdarsko osebje. Gozdni drž. zakon iz leta 1852. določa v § 22., da morajo lastniki dovolj obširnih gozdnih posestev postaviti za oskrbo usposobljene upravitelje. Posebni deželni zakoni določajo razsežnost gozdov, ki je merodajna za namestitve takih upraviteljev, in sicer na Kranjskem 1150 ha, na Koroškem 1500 ha in na Štajerskem 800 oziroma v planinskih krajih 1000 ha.

V Prekmurju velja po ogrskih zakonitih določbah predpis, da mora biti za občinske, cerkvene, šolske, nadarbinske, fideikomisne, združne gozde, dalje za gozde delniških družb in rudokopov postavljen kvalificiran gozdarski uradnik. Več manjših takih gozdnih posestev ima lahko skupnega upravitelja. Sicer pa se bo štajerski zakon vpeljal v Prekmurju.

Poleg upraviteljev na vodilnem mestu imajo nekatera veleposestva tudi še nekaj drugega usposobljenega osebja ter tehnično pomožne organe, ki sodelujejo pri upravnih poslih. Večinoma je po posestvih nameščeno tudi potrebno število gozdnih čuvajev.

Upravna in službena organizacija je na raznih posestvih različno urejena ter se deloma prilagodi upravi državnih gozdov, tu pa tam pa od nje več ali manj razlikuje.

Porazdelba osebja pri državnem in verskozakladnem posestvu je razvidna iz preglednice na strani 32 in 33.

Po zasebnih srednjih in veleposestvih je bilo leta 1922: kvalificiranih upraviteljev 32, nekvalificiranih gozdnih uradnikov 9. Gozdnovarstvenega izprašanega osebja je bilo 71, neizprašanega pa 22. Gozdnih čuvajev je bilo nameščenih 608.

13 zasebnih veleposestev leta 1922 ni imelo predpisanega gozdnega upravitelja.

Po predpisih § 23 drž. gozdnega zakona morajo politična oblastva nadzorovati oskrbovanje vseh gozdov. Ta oblastva so pri nas v I. instanci okrajna glavarstva s svojimi gozdarskimi inženjerji, v II. instanci pa gozdna direkcija (odsek A.). Direkcija obenem upravlja državne in verskozakladne gozde (odsek B) ter je zadevno nadrejena omenjenim trem državnim šumskim upravam na Bledu, v Boh. Bistrici in Kostanjevici, kojih gozdarsko osebje je v posebni preglednici izkazano.

Delokrog državnih gozdnih upraviteljev je predpisan v službeni instrukciji iz leta 1909.

Delokrog¹ posameznih okrajnih gozdarskih inženjerjev pa se razteza v Sloveniji na okoliš 2, 3 do 4 okrajnih glavarstev. Okrajnim gozdarskim inženjerjem je pridruženo potrebno gozdarsko tehnično-pomožno osebje, to so okrajni gozdarji. Urad okrajnega gozdarskega inženjerja se je imenoval poprej »okrajno gozdno nadzorništvo«, nedavno pa se je ta naziv izpremenil v »šumske uprave«. Pri vsaki šumski upravi je samo po en okrajni gozdarski inženjer. Okrajnega gozdarja urad pa se zove: »šumska nadzorovalna postaja«.

Preglednica na strani 34 in 35 izkazuje, kako je razmeščeno po Sloveniji gozdarsko osebje politične uprave in kolika površina gozdov spada v nadzorni delokrog posameznika po stanju s 1. januarjem 1923.

Gozdne drevesnice. Največ gozdnih sadik vzrejajo drevesnice, ki so v oskrbi gozdarskega osebja politične uprave. Iz teh drevesnic si nabavljajo mali, srednji in tudi velik del veleposestnikov za pogozdovanje potrebne sadike. Te drevesnice, ki so pred vojno vzgajale na leto po 10 do 15 milijonov sadik, so se vsled vojnih razmer zane-marile. V zadnjih letih vojne in prvo leto po prevratu se je namreč po gozdnih goljavah prav malo zasajalo, ker so bili posestniki in njih sinovi vpoklicani v vojsko. V drevesnicah pa se je tačas le malo obdelalo in posejalo, ker ni bilo dovolj denarnih sredstev na razpolago.

Zato nam dandanes primanjkuje zadostnega števila odraslih sadik, tako da ne moremo zadostiti niti vsem zahtevam malih posestnikov.

Glede drevesnic samih naj navedem izmed važnejših podatkov sledeče:

Iz državnih sredstev vzdržujemo t. č. 10 drevesnic s skupno površino 70.900 ha; drevesnice imamo v Ljubljani, Logatcu, Kočevju, Novem mestu, Črnomlju, Celju, Radgoni, Ptuj, Mozirju in Murski Soboti.

¹ Glej piščev članek: »Državni nadzor gozdov v Sloveniji« v Šumarskem listu 1922. Tam sta službeni delokrog in poslovanje gozdarskega osebja politične uprave podrobno razložena.

Tek. št.	Šumska uprava							Sedež upravi- telja	Dodelje- no šum. tehn. osebje
	Ime	Okoliš ozir. območje	Last- nik	celot- na	gozd- na	skup ce- lotna	skup gozd- na		
				površina v ha					
1	Bohinjska Bistrica	politični okraj Radov- ljica	verski zaklad država	12886 1386	7254 1374	14272	8628	Bo- hinjska Bistrica	1 gozd. oskrbnik 1 asistent
2	Bled	politični okraj Radov- ljica	verski zaklad država	12251 ca. 155	9588 120	12406	9708	Bled	1 gozd. oskrbnik 1 urad. aspirant
3	Kostanjevica	politični okraj Krško	verski zaklad	1901	1366	1901	1366	Kostanje- vica	

Pred vojno so se iz državnih gozdnih drevesnic — posebno v območju Kranjske — oddajale malim, nepremožnim gozdnim posestnikom gozdne sadike po zelo nizki ceni in sicer prvotno po 1 K, pozneje po 3 K za tisoč komadov, vštevši embalažo in dostavitev do oddajne železniške postaje ali pošte. Po vojni pa vsled silno naraslih produkcijskih stroškov nismo več mogli sadik oddajati po tako nizkih cenah, vendar pa smo jih prodajali po zmernih cenah, tako n. pr. smrekove 3 letne in borove 2 letne sadike

leta 1919 po 2 — 2.25 Din za tisoč komadov,

» 1920 » 3 — 3.05 » » » »

» 1921 » 8.5—11.25 » » » »

» 1922 » 12.5—17.50 » » » »

Letos smo morali ceno zopet izdatno zvišati.

Dodelje- no šum. tehn. pom. osebje	Sedež gozdarja	Dodelje- no šum. čuvajno osebje	Pripadajoče šum. varstv. postaje				Opomba
			Št.	Ime	celotna	gozdna	
					površina v ha		
1 gozdar	Stara Fužina	2 čuvaja	1	Notranji Bohinj	7365	1937	ver. zakl.
1 gozdar	Bohinjska Bistrica	1 čuvaj	2	Ribčeva pl.	3180	3090	" "
1 gozdar	Bohinjska Bistrica	2 čuvaja	3	Rotarca	2341	2227	" "
1 gozdar	Radovljica	1 čuvaj	4	Martinček	1386	1374	drž. gozd
1 gozdar v pisarni	Bohinjska Bistrica	—	—	—	—	—	
1 gozdar	Grabén	2 čuvaja	1	Grabén	1599	1575	ver. zakl.
1 gozdar	Mrzli studenec	2 čuvaja	2	Mrzli studenec	2254	2240	" "
1 gozdar	Rudno polje	1 čuvaj	3	Rudno polje	2191	2128	" "
1 gozdar	Bled	1 čuvaj	4	Radovina	3365	2010	tudi v pisarni
1 gozdar	Kranjska gora	2 čuvaja	5	Kranjska gora	2997	1755	ver. zakl. in drž. gozd
1 gozdar	Kostanjevica	2 čuvaja	1	Krakovo	756	652	v gozdu in pisarni
1 gozdar	Kostanjevica	1 čuvaj	2	Opatova gora	820	637	
1 vajenec v pisarni				—	—	—	

Doslej nismo mogli priti v tako ravnovesje, da bi se mogle drevesnice od dohodkov za sadike same vzdrževati in tega cilja tudi v najbližji bodočnosti še ne upamo doseči, ker se stroški za oskrbovanje drevesnic vsled naraščajočih cen za potreščine in za delavske mezde zvišujejo, dočim moramo gledati na to, da podpiramo ljudstvo z oddajanjem sadik po zmerni ceni, da ne začne propadati gozdna kultura, kar bi bilo obžalovati iz javnih in zasebnih interesov.

Sicer pa je omeniti, da gre izkupilo za sadike vsako leto v državno blagajno in si ga drevesnice ne smejo pridržati. Državi se torej del dovoljenega kredita za vzdrževanje drevesnic leto za letom vračuje.

Leta 1919. se je oddalo iz državnih drevesnic 2,689.493 sadik in sicer 532.500 3 letnih smrečic, 619.300 4 letnih smrečic, 73.600 5 letnih smrečic, 964.400 5 in 6 letnih presajenih smrečic, 4000 3 letnih jelk,

Okrajnega gozdnega nadzorništva (šumske uprave)						Sedež okrajnega gozdnega inženjerja	Dodeljeno gozd. teh. pomožno osebje
tek. št.	ime	okolje ozir. območje	celotna površina v ha	gozdna*			
1	Kranj	politična okraja Kranj in Radovljica	214.500	88.062	Kranj	41%	
2	Ljubljana	politični okraji Ljubljana, Litija, Kamnik in Logatec	292.600	126.382	Ljubljana	43,2%	1 okrajni gozdar
3	Kočevje	politična okraja Kočevje in Črnomelj	170.600	55.927	Kočevje	32,8%	
4	Novo mesto	politična okraja Novo mesto in Krško	180.200	86.615	Novo mesto	48%	
5	Celje	politični okraji Celje, Konjice in Brežice	211.007	98.146	Celje	46,5%	
6	Slovenjgradec	politični okraji Slovenjgradec, Prevalje, Mo- zirje (expoz.)	162.303	87.482	Slovenjgradec	53,9	
7	Maribor	politična okraja Maribor in Ptuj	225.500	81.770	Maribor	36,3%	
8	Murska Sobota	politični okraji Murska Sobota, Dol. Lendava (exp.) in Ljutomer	128.900	29.115	Murska Sobota	22,6	

Pripadajoče gozdne nadzorovalne postaje					Sedež okrajnega gozdarja	* Površina državnih in versko- zakladnih gozdov ni všteta
tek. št.	ime	območje	celotna	gozdna		
			površina v ha			
1	Kranj I	sodni okraj Kranj	42.975	21.901	Kranj	sodelujeta tudi v pisarni okr. gozd. inženjerja
2	Kranj II	sodni okraj Trzin in nekaj občin radovljškega okraja	27.181	13.981		
3	Škofja Loka	sod. okr. Škofja Loka in nekaj občin radovljškega okraja	57.406	28.249	Škofja Loka	
4	Radovljica	sod. okr. Kranjska gora in nekeje radovljškega okraja	86.938	23.930	Radovljica	
1	Ljubljana	polit. okraj Ljubljana	100.400	41.407	Ljubljana	Mestno območje je všteto
2	Litija	polit. okraj Litija	68.300	35.979	začasno Ljubljana	
3	Kamnik	polit. okraj Kamnik	59.100	27.634	Kamnik	
4	Logatec	polit. okraj Logatec	64.800	21.362	Logatec	
1	Kočevje I	sodni okraj Kočevje	70.080	24.361	Kočevje	sodelujeta tudi v pisarni okr. gozd. inženjerja
2	Kočevje II	sodna okraja Ribnica in Vel. Lašče	45.920	18.839	Kočevje	
3	Črnomelj	polit. okraj Črnomelj	54.600	12.727	Črnomelj	
1	Novo mesto	polit. okraj Novo mesto	93.400	44.797	Novo mesto	isto tako
2	Krško	polit. okraj Krško	86.800	41.818	Krško	
1	Celje I	sodna okraja Celje in Vransko	63.768	28.488	Celje	isto tako
2	Celje II	sodni okraj Laško	30.767	16.272	Celje	
3	Konjice	polit. okraj Konjice in sodni okraj Šmarje	55.072	27.632	Konjice	
4	Brežice	polit. okraj Brežice	61.400	25.754	Brežice	
1	Slovenj- gradec I	polit. okraj Slovenj- gradec	81.600	41.952	Slovenj- gradec	isto tako
2	Slovenj- gradec II	polit. okraj Prevalje	29.800	20.834	Slovenj- gradec	
3	Radmirje	polit. exp. Mozirje	50.903	24.695	Radmirje	
1	Maribor I	sodni okraj Maribor levi breg	65.300	33.522	Maribor	isto tako
2	Maribor II	sodni okraj Maribor desni breg	61.500	17.918	Maribor	
3	Ptuj	polit. okraj Ptuj	98.700	30.330	Ptuj	
1	Murska Sobota	polit. okraj Murska Sobota razen 4 občin	98.828	21.039	Murska Sobota	isto tako
2	Ljutomer	polit. okraj Ljutomer in 4 občine Prekmurja	40.072	8.070	Ljutomer	

$$\Sigma = 1586.10 / 653.499 / \% 41,2$$

237.700 2 in 3 letnega bora, 129.900 2 letnega belega bora, 9.200 2 letnega gladkega bora, 1500 korziškega bora, 25.050 2 letnih macesnov, 73.050 1 in 2 letnih akacij, 10.750 jelš in javorov, 2675 hrastov, 2700 domačih kostanjev, 2030 sadik in potaknjencev kanadskega topola, 1700 sadik maclura aurantiaca in 38 večkrat presajenih smrek.

Izkupilo je znašalo 5.062.02 Din.

Leta 1920. se je oddalo 3.576.222 sadik in sicer: 196.200 3 letnih smrečic, 1.190.250 4 letnih smrečic, 369.150 5 letnih smrečic, 1.140.900 5, 6 in 7 letnih presajenih smrečic, 289.900 3 letnega črnega bora, 310.300 4 letnega črnega bora, 55.650 belega bora, 1851 gladkega bora, 10.000 korziškega bora, 25.650 2 letnih macesnov, 6400 akacij, 8450 jelš, 1800 sadik in potaknjencev kanadskega topola, 10 domačih orehov in 611 različnih, večkrat presajenih sadik igličastega in listnatega drevja.

Izkupilo se je zanje 12.094.30 Din.

Oddaja leta 1921. je bila: 1.439.224 sadik in sicer: 340.350 4 letnih smrečic, 231.000 5 letnih smrečic, 671.650 5 in 6 letnih presajenih smrečic, 3000 jelk, 131.650 črnega bora, 13.500 belega bora, 160 gladkega bora, 23.020 2 do 4 letnih macesnov, 380 akacij, 13.115 jelš in javorov, 150 hrastov, 2960 sadik in potaknjencev kanadskega topola, 3200 brestov, 4715 jesenov, 75 domačih orehov in 154 različnih večkrat presajenih sadik igličastega in listnatega drevja.

Zanje se je vplačalo 18.035.92 Din.

Lani pa smo oddali 995.244 sadik in sicer: 336.400 3 letnih smrečic, 163.666 4 letnih smrečic, 161.025 5 in 6 letnih smrečic, 170.500 5 in 6 letnih presajenih smrečic, 11.740 črnega bora, 3000 belega bora, 4000 gladkega bora, 800 macesnov, 111.216 akacij, 14.702 jelš in javorov, 5250 hrastov, 4897 sadik kanadskega topola, 3329 brestov, 2450 jesenov in 269 različnih, večkrat presajenih sadik igličastega in listnatega drevja.

Izkupilo se je 16.692.83 Din.

Od navedenega števila se je največ sadik oddalo iz velike ljubljanske drevesnice, ki jo moramo čez 2 leti vsled potekajoče zakupne pogodbe na žalost opustiti in si iskati drugega primerne prostora v bližini Ljubljane. Ljubljanska gozdna drevesnica je bila ustanovljena leta 1889 in je do konca l. 1922 oddala v svrhu saditve po gozdih in po nerodovitnih prostorih na Notranjskem krasu skupaj 106.778.000 sadik.

Za ljubljansko drevesnico pridejo glede produkcije po vrstnem redu drevesnice v Novem mestu, Kočevju, Zg. Radgoni, Logatcu, Črnomlju, Mozirju, Murski Soboti, Ptuj.

Produkcija sadik bi se bila tekom preteklih zadnjih let lahko še zvišala, ako bi bili imeli zadostnega kredita za obdelanje vseh praznih ploskev in za pravočasno in pravilno negovanje semenik na razpolago.

Mnogo število sadik, posebno najmlajših dveh letnikov pa je uničila suša, ki se je pojavila kar dve leti zapored, namreč l. 1921. in 1922. Po nekaterih drevesnicah pa je poleg suše ogerc napravil mnogo škode.

Začetkom letošnjega leta smo imeli v državnih gozdnih drevesnicah sledečo zalogo sadik:

4.428.000	komadov	1	letnih smrečic
2.285.000	»	2	» »
695.000	»	3	» »
49.100	»	4	» »
20.000	»	2	» presajenih smrečic
85.500	»	3	» »
137.000	»	4	» »
392.500	»	5	» »
3.400	»	6	» »
12.000	»	2	» jelk
400	»	3	» »
282.000	»	1	» črnih borovcev
68.100	»	2	» »
147.700	»	1	» belih borovcev
48.900	»	2	» »
26.000	»	1	» gladkih borovcev
30.000	»	2	» »
6.300	»	1	» macesnov
19.700	»	2	» »
82.000	»	1	» akacij
75.000	»	2	» »
9.000	»	1	» jelš
14.000	»	2	» »
7.000	»	4	» javorov
5.000	»	2	» hrastov
4.318	»	1	» kanadskih topolov
310	»	2	» »
1.300	»	3	» »
3.400	»	5	» brestov
5.000	»	1	» jesenov
1.200	»	5	» »
400	»	1	» domačih orehov
630	»	2	» »
90	»	1	» črnih orehov
370	»	2	» »
300	»	8	» tuj
4.000	»	1	letnega trnja

Ako ne bo vztrajne suše in nam bodo potrebna sredstva na razpolago, upamo, da se spravijo s prizadevanjem gozdarskega osebja drevesnice polagoma v normalen stan.

Razen državnih oskrbuje gozdarsko osebje politične uprave štiri okrajne gozdne drevesnice v skupni površini 0.7766 ha. Te so v Kamniku, Litiji, Ratečah in Škofji loki. Dočim so prve tri izkazovale vsaj nekaj povoljnega uspeha, je škofjeloška drevesnica zelo nazadovala vsled suše in ogercev. Letos pa se je zopet popravila.

Imenovane štiri drevesnice prejemajo državno podporo, izkupila za sadike pa jim ostanejo.

V Slovenjgradcu je občinska gozdna drevesnica, ki meri 0.3000 ha.

V letih 1919 do vključno 1922 so te drevesnice oddale v svrhu pogozdovanja 2,087.381 sadik, in sicer:

1,941.160 smrečic, 756 jelk, 36.100 črnih borovcev, 8.650 belih borovcev, 61.150 macesnov, 25.800 akacij, 4.000 jelš, 92 javorov, 2073 jesenov, 5.000 hrastov in 2.600 kanadskih topolov.

Izkupilo se je zanje 16.953 Din 25 par.

Njih zaloga je bila začetkom tekočega leta sledeča:

270.000 komadov	1 letnih smrečic
220.000 »	2 » »
120.000 »	3 » »
124.000 »	4 » »
15.000 »	3 » presajenih smrečic
10.000 »	4 » »
8.000 »	5 » »
15.000 »	1 » črnih borovcev
5.000 »	2 » »
9.000 »	1 » belih borovcev
18.000 »	2 » »
60.000 »	1 » macesnov
40.000 »	2 » »
4.000 »	2 » akacij

Za lastne gozde imajo nekatera veleposestva lastne gozdne drevesnice. Tako imamo v državnih in verskozakladnih posestvih, upravljanjih po organih državne gozdne uprave 11 malih drevesnic, ki merijo skupaj 1.1853 ha. Iz teh drevesnic se je porabilo za pogozdovanja v državnih in zakladnih gozdih od leta 1919. do vključno 1922 — 327.150 sadik, in sicer 207.450 smrekovih, 40.000 macesnovih, 24.000 jelkinih ter 12.400 sadik listavca. 13.400 smrekovih sadik pa se je prodalo malim gozdnim posestnikom.

Zasebniki, večinoma veleposestniki, so imeli leta 1922. v obratu 78 drevesnic malega obsega, v skupni izmeri 11.8089 ha. Te dreves-

nice so vsled vojnih in poveljnih razmer le deloma obsejane, pozneje pa jih vsled agrarne reforme niso takoj spravili v normalen stan. Vendar pa so se nekatere veleposestniške uprave začele zadnji čas zanimati za restavracijo drevesnic, ker jim zelo primanjkuje sadik za potrebna pogozdovanja.

Iz teh zasebnih drevesnic se je porabilo za pogozditve od leta 1919. do vključno 1922. 5,164.000 sadik, in sicer 4,375.000 smrečic, 89.000 jelk, 72.500 macesnov, 4900 črnih borov, 98.000 belih borov, 1300 limbov, 800 gladkih borov in 520.000 raznih listnatih sadik.

Pogozdovanje. Gozdarsko osebje polit. uprave je v smislu službene instrukcije pregledovalo gozde posebno v pokrajinah, ki so v gozdarskem pogledu večje važnosti. Na temelju teh pregledovanj so se oblastveno odredila potrebna pogozdovanja; večinoma pa so se ista odredila tudi zaeno z izdanim sečnim dovoljenjem, kadar se je izdalo tako dovoljenje povodom prijave sečenj temeljem zadevne uzakonjene naredbe z dne 28. februarja 1922, šte. 343 Ur. l.

Preteklega leta so se oblastveno izdali novi pogozdovatelni nalogi v 620 slučajih za pogozditev gozdnih ploskev, v skupni izmeri 1065 ha.

Od starejših pogozdovatelnih ploskev se je leta 1922. črtalo iz evidence 306 slučajev s ploskvijo 864 ha, ker so bile dotične kulture že tako dobro razvite, da so se smatrale zasiguranim, ne da bi jih bilo treba še kaj dopolnjevati.

V 30 slučajih na 42 ha je evidenca odpadla, ker so se izdala za dotične prostore dovoljenja za trajno izpremembo kulturne vrste.

Koncem leta 1922. je ostalo v gozdnem katastru v evidenci še 2145 slučajev na skupni ploščini 6286 ha, četudi je velik del teh prostorov že deloma pomlajen ali zasajen, vendar pa še morebitne izpopolnitve potreben.

Podrobni pregled o pogozdovatelnih ukazih po polit. okrajih daje posebna razvidnica na str. 40.

Razen oblastveno odrejenih pogozdovanj pa je še mnogo takih, ki so jih posestniki brez ukaza prostovoljno izvršili. Posebno veliko storijo v tem pogledu posestniki kočevskega okraja, ki izpreminjajo manj dobičkanosne bukovne gozde v smrekove nasade. V škofjeloškem okolišu je mnogo posestnikov izsekalo bukovino, da si vzgoji smrekov gozd, kar pa se marsikomu ni posrečilo vsled pomanjkanja gozdnih sadik in so se posekane ploskve z odganjki iz bukovih štorov zopet zarasle.

Pogozdovanja krasi iz državnih sredstev leta 1922. nismo imeli. Dotično kraško ozemlje, za katero je poslovala bivša komisija za pogozdovanje Krasi, leži skoro vse onstran naše sedanje južne državne meje, kjer je bilo do leta 1917. posajenih in gozdnih kultur trajno pridobljenih 3287 ha prej nerodovitnega kraškega sveta bivše Kranjske.

Politični okraji	Oblastveno zaukazana pogozdovanja:													
	Koncem 1921 ostalo		Pri- rastek leta 1922		Skupaj		Leta 1922 odpadlo						Ostane koncem 1922	
							ker po- polnoma uspelo		vsled do- voljene krčbe		Skupaj			
	sluč.	ha	sluč.	ha	sluč.	ha	sluč.	ha	sluč.	ha	sluč.	ha	sluč.	ha
Brežice	42	23	2	62	44	85	.	.	7	4	7	4	37	81
Celje	160	731	52	103	212	834	23	27	7	7	30	34	182	800
Črnomelj	121	71	9	16	130	87	15	8	.	.	15	8	115	79
Kamnik	39	66	17	14	56	80	.	.	.	.	.	.	56	80
Kočevje	98	208	48	91	146	299	12	19	.	.	12	19	134	280
Konjice	46	125	11	61	57	186	7	9	.	.	7	9	50	177
Kranj	193	494	93	125	286	619	22	62	2	2	24	64	262	555
Krško	77	479	21	62	98	541	11	190	6	7	17	197	81	344
Litija	65	236	13	38	78	274	6	8	.	.	6	8	72	266
Ljubljana	70	115	6	5	76	120	25	29	.	.	25	29	51	92
Ljutomer	63	57	21	11	84	68	.	.	.	.	.	.	84	68
Logatec	95	92	7	7	102	99	5	3	1	0.7	6	3.7	96	95.3
Maribor	127	680	34	75	161	755	18	50	3	19	21	69	140	686
Mozirje	136	355	3	2	139	357	105	243	.	.	105	243	34	114
Murska Sobota z Dol. Lendavo . .	21	97	17	126	38	223	.	.	.	.	.	.	38	223
Prevalje	75	286	23	46	98	332	.	.	.	.	.	.	98	332
Novo mesto	86	260	32	43	118	303	14	8	1	0.3	15	8.3	103	294.7
Pluj	84	386	28	61	112	447	11	77	3	2	14	79	98	368
Radovljica	70	111	157	184	227	295	.	.	.	.	.	.	227	295
Slovenjgradec . . .	193	1155	20	33	213	1188	32	131	.	.	32	131	181	1056
Skupaj	1861	6027	614	1065	2475	7192	306	864	30	42	336	906	2139	6286

Za pogozdovanje na Krasu odmenjene in pogozdene ploskve so bile ponajveč puste. Boljša zemljišča, ki so sposobna tudi za poljedelsko obdelavo, se po zakonu v splošnem niso smela pogozditi. Ker so se morala torej pogozditi predvsem le kamenita ali bolje povedano, apnena, izsušitvi izpostavljena tla, je bilo treba saditi take drevesne vrste, ki so se po dolgotrajnih poizkusih pokazale kot najprikladnejše. Med temi zavzema črni bor prvo mesto.

Črni bor raste rad v gorkih, na apnu bogatih legah ter vsled svoje skromne transpiracije zahteva jako malo zemeljske vlage. Ima dolge srčne in krepke postranske korenine, ki poženo globoko celo v kamenita tla, v katerih je zemlja v globočini še vlažna in more vsled tega obstajati tudi ob dolgotrajni suši dlje časa kot marsikatera druga lesna vrsta. Vsled teh lastnosti se je uporabil črni bor na Krasu v

Kraška nasadba na Osojnici.
Prednasad črnega bora, z jelko podsejan. — Fotografirano leta 1912.

kar največji meri. Ker ima obilne in velike igle ter kaže precejšnjo energijo v rasti in ker ga tudi močan veter izlahka ne podere, je črni bor prav sposoben za kraška tla.

Od sadik, ki so jih bili n. pr. na Kranjskem Krasu posadili, odpade kakih 92 % na črni bor.

Sadili so dveletne sadike.

Glavni namen tega pogozdovanja je bilo pač izboljšanje tal, ne glede na to, kako se bo z nasadbami gospodarilo, ko odrasejo. Z ozirom na čimprejšnje zavarovanje tal se je izpočetka sadilo v zelo gostem sklepu, navadno po 1 m v četverokotu vsaksebi.

Vendar pa so izkušnje pozneje pokazale, da je treba vsaj ponekod saditi v širši razdalji, in sicer po 1·20 m v četverokotu, tako da je prišlo na hektar le 7000 borov.¹

Nasadbe črnega bora na Krasu moremo smatrati kot trajne ali pa kot prehodne. Prehodne vzrasti so one, za katere se je porabil črni bor le za prednasadbo, da se pripravijo z izboljšanjem fizikalnih in kemičnih lastnosti tla za vzgojo kake dragocenejšje ali tehniško bolje porabne lesne vrste, ali pa, da se podeli lesni vrsti, ki jo je za borom vzgojiti, zaščita, ki ji je potrebna.

Dočim so prva leta sadili le bolj črni bor, posajali so pozneje tudi korziški bor, ker je ta borov odródek baje višjim legam bolj prikladen in zanj ni tolike nevarnosti, da bi ga sneg potlačil in polomil, ker ima krajše igle. Tudi mu zraste lepše deblo, kot navadnemu črnemu boru.

Na izbranih, bolj svežih in pripravnih mestih, se je sadila tudi smreka, toda ne v čistih nasadih, temveč primešana v skupinah ali šopih nasadom črnega, mestoma tudi belega bora. Za take prostore se je pokazala smreka kot zelo sposobno drevo.

Z macesnom se niso dosegli povoljni uspehi, dasi se dobijo na Krasu posamezna rušata mesta z močno zemljo, kjer se razvijejo v skupinah posajeni macesni prav čvrsto.

Beli bor se je začetkom kraškega pogozdovanja porabljal prav pogosto. Pozneje se v čisti vzrasti ni več vzgajal, ker premalo zavaruje in izboljšava tla ter ga močno lomi sneg, pač pa se je še porabljal v legah, kjer pade malo snega, pri popravilih v mladih nasadih črnega bora, kjer so se vsled hitreje rastočega belega bora prazni prostori prej obrasli in izpopolnili.

Zadnja leta se je gladki bor z uspehom posajal posebno pri popravilih starejših nasadb črnega bora.

V starejše borove nasadbe, ki postanejo v starosti svetle in redke, so začeli podsejavati in podsajati jelko. To drevo, ki pri nas prav

¹ Glej brošuro: Petindvajset let pogozdovanja Krasa na Kranjskem, izdano v Ljubljani leta 1912., spisal ing. K. Rubbia.

dobro uspeva v obširnih gozdih, stoječih na več ali manj kraških tleh, je kot ustvarjeno za to, da sčasoma nadomesti borove vzrasti, ker prenaša senco ter je košato in tudi trdno dovolj, da kljubuje viharjem.

V gozdičih črnega in belega bora so se — preden se je vanje spravila jelka s sejanjem na ploščah ali s podsajanjem — najpoprej obsekale suhe veje in napravilo iztrebljenje in preredčenje. Pa tudi z vmesno saditvijo na praznih mestih v borovem gozdu se je jelka vpeljala.

Za vpeljavo jelke se je smatrala starost borovih gozdov od 25 let naprej za najprikladnejšo, ker so ti gozdi bili že iztrebljeni in vsaj enkrat že izredčeni, tako da morejo nuditi jelki vse potrebno za primeren razvitek.

Poizkusi z listnatim drevjem so se posebno v začetku slabo obnesli. Za listnato drevje je treba opešana kraška zemljišča šele pripraviti in ustvariti zanj potrebne pogoje.

Zadnja leta pred prevratom se je sadil šopoma med črni bor navadni jesen na boljših tleh. Po prazninah v gozdu se je uspešno porabljal beli ali gorski javor.

Črno jelšo so posajali v drčastih krajih eocena, ki leži tu in tam med kredno tvorbo. Zrasla je hitro ter je pomirila meline in drče. Tudi s kulturo bele jelše so se začeli obširnejši poizkusi.

Bil je namen, da se izkušnje in opazovanja, zbrana glede vzgoje gozda na Krasu, sčasoma vedno bolj proučijo in za prihodnost sistematično uporabijo.

Ker pa so te nasadbe po prevratu bile odvzete okolišu Slovenije in delokrogu njenih šumarjev, je stvar inostranskih strokovnjakov, da izkoristijo pridobljene izkušnje in jih upotrebijo v čim prejšnjo in popolno pogozditev pripadlega jim kraškega ozemlja na Notranjskem in v Istri.

Zabrane paše so se odrejale po § 10. in 14. drž. gozd. zak. iz leta 1852. za dobo, v kateri utegne živina nasadom in pomladku škodovati. V neobremenjenih gozdih se je fakultativna zabrana odredila zaeno s pogozdovalnim nalogom.

Po Gorenjskem se gozdna paša intenzivno, ponekod celo preveč izrablja, po drugih krajih pa imajo gozdi več miru.

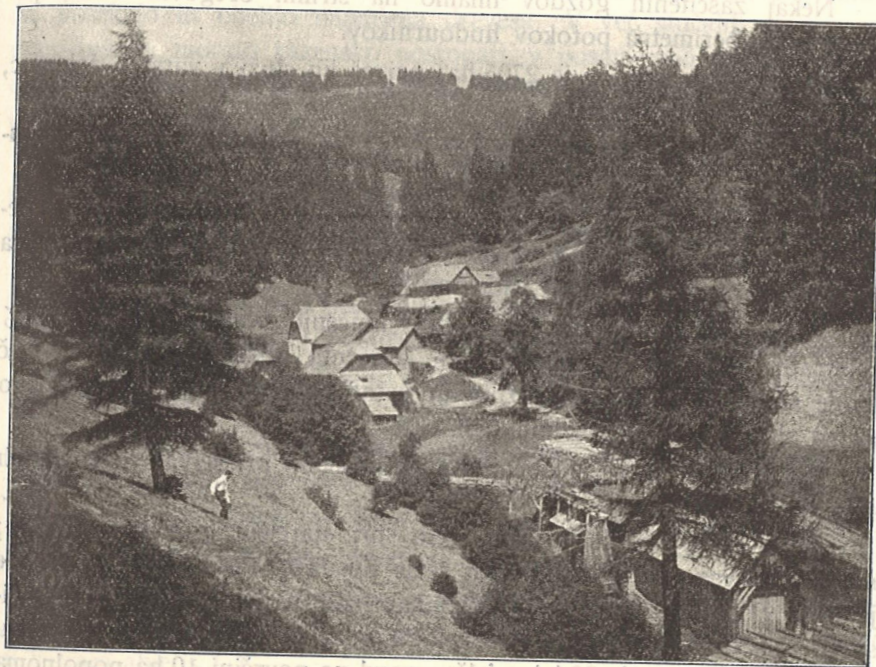
Preteklo leto je vsled suše primanjkovalo krmil, vsled česar se je gozdna paša česče izvrševala, kot sicer.

Izpremembra gozdov v druge obdelovalne vrste ali krčitve gozdov so se leta 1922. dovolile na podlagi utemeljenih prošelj, zaslišanja županstev in eventuelnih interesentov in izvedeniškega mnenja ter izvida pristojnih okrajnih gozdarskih inženjerjev v 93 slučajih na ploskvi, ki meri skupno 85.77 ha. Gozd se je izkrčil večinoma v travnike, njive, vinograde, sadovnjake in za stavbišča.

V slučaju samolastne krčitve so se izdali za dotična zemljišča pogozdovalni ukazi.

Zaščiteni (varstveni) in obrambeni gozdi.

Na strminah, kjer se je bati, da bi se zemlja rušila in na pobočjih kjer bi voda zemljo odplavljala, dalje na slabih in kraških tleh ter v visokih legah posebno na skrajni meji drevesne vegetacije, kjer se mora gozd boriti za obstanek s silami prirode, je potrebno, da ohranimo čim bolj sklenjene gozde, ker nam morejo le takšni jamčiti za zadostno ohranitev gozdnih tal in za nadaljno ohranitev gozda samega na teh

Gozd »Rakovec« nad Vitanjem.

Na grebenu sečnja »v kulisah«.

prostorih. Te gozde, v katerih je potrebno zaradi neugodne lege in slabih talnih razmer in drugih, pravkar navedenih razlogov previdno gospodarjenje z ozirom na izkoriščanje lesa in stelje v prid, obstanek in ohranitev dotičnega gozda samega, imenujemo zaščiteni ali varstvene gozde.

Od varstvenih gozdov, ki naj v svrhu nadaljnega obstanka, sami sebe ščitijo, razlikujemo gozde, ki so potrebni le zato, da branijo druge objekte, na primer ceste, železniško progo, hiše, snežnih plazov, rušenja skal in kamenja ter posedanja zemlje; te imenujemo obrambene

gozde. V obrambenih gozdih se je omejilo prosto gospodarjenje pač na prošnjo ogrožene stranke, odnosno interesenta. Taki v obrambo drugih objektov služeči gozdi pa utegnejo biti obenem tudi varstveni gozdi, ako jim pripadajo gori navedene lastnosti, n. pr. slaba tla, visoka lega itd.

Glasom gozdnega katastra je v Sloveniji uvrščenih med zaščitene gozde 193.750 ha. Večinoma so to gozdi na pobočjih Julijskih Alp, Karavank, Kamniških in Savinjskih planin, pa tudi na ozemlju, ki mu pripada značaj kraških tal, kot ga nahajamo v nekaterih delih kočevskega, novomeškega, logaškega, ljubljanskega, kranjskega in radovljanskega političnega okraja.

Nekaj zaščitene gozdov imamo na strmih bregovih voda, posebno pa v perimetru potokov hudournikov.

Obrambenih gozdov je 2705 ha; največ jih služi v varstvo železnic, in cesta ter raznih naprav.

Iz kategorije varstvenih gozdov je l. 1922. odpadlo 2 ha, iz obrambenih nič.

Vremenski vplivi na razvoj gozdov. Preteklo leto je deževnemu aprilu sledila dolgotrajna suša skoro do septembra. Septembra in oktobra pa je bilo obilo padavine.

Vsled dolgotrajne suše je bilo uničenih ponekod 50 do 75 % spomladi 1922 in v prejšnjem letu izvršenih gozdnih kultur. Največ škode so trpeli nasadi po južnih in južnozahodnih pobočjih, posebno pa na slabih, plitvih gozdnih tleh.

Po drevesnicah se je občutila suša posebno pri setvah in enoletnih semenikah.

Vpliv suše se je opazal celo pri starejših gozdnih vzrasteh; mnogo iglavcev na skalnatih tleh se je posušilo. Posebno veliko škode je bilo v gozdih posestva »Wilsonija« nad Krnico (obč. Gorje). Listovci pa so v gotovih legah zelo zgodaj porumeneli. Na posestvu Križniškega reda se je 30 leten jelšev gozd na površini 10 ha popolnoma posušil.

V okolici Vurberga in Ormoža je dne 3. junija 1922 toča poškodovala bukove in mlajše smrekove in borove nasadbe. V nekaterih okrajih je obrat na malih vodnih žagah vsled dolgotrajne suše popolnoma počival.

Za časa jesenskega deževja pa so bili ponekod hudi nalivi. Po noči med 6. in 7. oktobrom je tak naliv povzročil velike poplave. Najbolj so trpele občine Selce in Železniki (nad Škofjoloko) ter Sv. Jošt in Preddvor pri Kranju in Sv. Katarina nad Trzicem. Škoda na komunikacijah, vodnih napravah, lesnih skladiščih in na polju znaša milijone kron. V okolici Selc je nastalo mnogo usadov, katerih zasiguranje bo stalo mnogo truda in denarja.

Tudi veter in sneg sta precej škode napravila v gozdih, čepravno je bilo leto 1922 ugodnejše od prejšnjih. Vsega skupaj se je podelalo ca 10.600 m³ polomljenega drevja, v čemur so zaostanki iz prejšnjih let zapopadeni.

Snežni plazovi v pretečenem letu niso napravili posebne škode v gozdih, ker so se vsipali z gora po svojih običajnih jarkih in drčah.

Poškodbe gozdov po žuželkah. Smrekov lubadar (večinoma *Tomicus typographus* L.) je nastopil v nekaterih okrajih sicer bolj sporadično toda v precejšnji množini. Povod močnemu pojavu so bila suha leta 1921 in 1922. Ponekod je bilo treba pozvati posestnike, da posekajo in obelijo napadena drevesa. V več slučajih se je proti neposlušnim moralo kazensko postopati, v posameznih slučajih pa odstranitev napadenih smrek uradoma izvršiti na stroške gozdnega posestnika.

Velika važnost se je posebno po štajerskih političnih okrajih polagala na to, da se ostanki od sekanja posebno v igličastih gozdih čimprej pospravijo, s čimer se je ublažila nevarnost priseljavanja lubadarja.

Leta 1922. se je vsega skupaj v Sloveniji posekalo 12.370 polnih kub. metrov od lubadarja napadenega drevja in sušcev. Všetih je 600 m³ jelovine, ki jo je napadel *Tomicus curvidens* Germ. v konjiškem okraju. V tem okraju je bilo tudi obilo škode po rilčkarju (*Hylobius abietis* L.) v mladih smrekovih nasadih.

V nekaterih gozdnih drevesnicah je ogerc (*Melolontha vulgaris* L.) močno nastopil in povzročil zelo občutno škodo.

V občinah Gorje in Bled se je številno pojavil škodljivec vrste *Galeruca*, ki je popolnoma skeletiral brestovo listje.

Skoro povsod pa se opazajo na mlajših smrekah, posebno ob gozdnih robovih in po pašnikih, izrastki, ki jih povzroča smrekova kožna uš (*Chermes abietis* L.)

Tu pa tam se pojavljajo še drugi škodljivci, n. pr. *Coleophora laricella* H., *Cossus ligniperda* L., *Pezotetix alpinus* Koll. varietas *collina*, in drugi, ki pa leta 1922 niso napravili znatne škode.

Poškodbe v gozdih po divjačini ni bilo opazovati, razen po jelenih, ki so nekoliko škode napravili pri dveh veleposestvih.

V logaškem okraju so opazili nekaj poškodb v 15 do 25 letnih smrekovih gozdih, ki so jih napravili polhi.

Med rastlinstvom imamo razne kulturne škodljivce, ki posebno v gotovih legah in talnih razmerah neprijetno vplivajo. Sem spada ostroga (kopinja), deloma tudi malinje, srobot in pa divji hmelj.

Med paraziti je navesti omelo, ki je v gotovih gozdih naseljena po vršičih jelkovih dreves jako močno.

Med boleznimi je rak pri jelki in boru, ki je sporadično precej razširjen.

Požari so leta 1922. poškodovali mnogo gozdov, ker sta bila pomlad in poletje zelo suha.

Vsega skupaj je bilo prizadetih v Sloveniji 105 ha gozdov. Škoda znaša 331.000 Din. Posamezni požari so zavzeli velike dimenzije in so se razprostirali večinoma po gozdnih tleh, tako da je bila uničena stelja in osmojeno deblovje. Nekateri požari pa so prešli tudi v vrhove, kar se je posebno na strmih pobočjih opazalo.

Gašenje je bilo posebno v hribovitih krajih zelo težavno. Tu in tam se je prebivalstvo gasilne akcije le nerado udeleževalo. V par slučajih se je morala poklicati vojaška pomoč.

Požare je povzročila v 25 slučajih neprevidnost, v 4 slučajih zlobna roka, v 6 slučajih železniška lokomotiva, v 13 slučajih pa je ostal vzrok neznan.

Za pogorišča, na katerih je bilo ožgano drevje, se je odredilo pospravilo in nato zopetna pogozditev.

Gozdne kvare, povzročene po ljudeh. Zelo kvarljiva je za gozdni pomladek in mlade nasadbe paša kozâ, ki je v nekaterih občinah na Kranjskem hudo razširjena (okolica Dovja, Mojstrane, Jesenic i. dr.). Posamezni, tudi premožnejši posestniki pasejo koze celo po tujih nasadih in gozdih. Tuja lastnina se ponekod premalo spoštuje, in nima zadostne zaslombe.

Slabe posledice bo imelo čezmerno izkoriščanje gozda, ki ga opazujemo zadnja leta, posebno v malorodnih gorskih krajih, kjer sekajo vsepovsod. Število lesnih trgovcev se vedno bolj množi. Dejstvo, da obrtni red ne predpisuje za nastop trgovine z lesom nikake usposobljenosti in hlepenje po hitrem in lahkem zaslužku je bilo povod, da imamo danes kakih 1200 lesnih tvrdk, torej petkrat več, kot pred prevratom. Zaradi tega se tudi množijo kršitve predpisov gozdnega zakona. Kršilci se ne strašijo kazni, ki jih nekatera politična oblastva zlasti na Kranjskem odmerjajo s tako malenkostnimi globami, da so plačane z eno petino polnega kub. metra lesa.

Marsikateri gozdni posestnik se protizakonitemu sekanju seveda ne upira, razen tedaj, ako je les neugodno prodal in bi potem rad sekanje preprečil ali omejil s pomočjo gozdnega zakona.

V krajih z razvitim poljedelstvom in vinogradništvom, kakor na Dravskem polju in v Slovenskih goricah pa se gozdovi premočno izrabljajo v prid poljedelskih strok, kar ima za posledico vidno propadanje lesoreje, ki je tam potrebna za domačo rabo.

Po premnogih skupnih gozdih gospodarijo takozvani upravičenci zlasti na Kranjskem — na Štajerskem in Koroškem je mnogo boljše —

neracionalno s tem, da sekajo premlad les, tako da gozdom ne pustijo časa, da se razvijejo. Nasproti pa puščajo ničvredno trnje in brinje, da se razpase po prostorih, kjer bi lahko rasel dragocen les. Razsodnejši soupravičenci zato silijo, da se skupen gozd individualno razdeli, dokler še ni popolnoma izčrpan.

Po koroških večjih, po hribovju raztrešenih kmetijah je kleščenje smrekovega drevja običajno, ker tam nimajo listnatih gozdov in jim primanjkuje nastilja. Koder se kleščenje godi neprevidno in brezobzirno, je za obstanek gozdov škodljivo.

V nekaterih krajih ljutomerskega okraja in v Prekmurju je mnogo tatvin v gozdih, ker tam ljudstvu primanjkuje lesa, posebno takega za kurivo.

Nezakonita dejanja so torej v mnogo slučajih dala povod, da je moralo gozdarsko osebje politične uprave poseči vmes in napraviti ovadbe, temeljem katerih se je po zaslišanju krivcev moralo kazensko postopati.

Želeti je, da bi gozdni posestniki (veliki, srednji in mali, kakor tudi razne, pri nas šele po prevratu vzrasle delniške družbe) pravilno gospodarili z gozdom ter se vsaj vzdrževali prekršajev zoper gozdno varstvo. Ko bi se to uresničilo, zmanjšala bi se neprijetna kazenska postopanja na manjše število, ali pa bi jih sploh ne bilo.

Da se ta želja po možnosti izpolni, je treba ljudstvo vedno in vedno poučevati. Gozdarsko osebje politične uprave je v prvi vrsti v to poklicano in ima tudi dovolj prilike, posebno pri obhodih po gozdih, ki jih izvršuje leto za letom. Pa tudi posestniki sami naj bi se obračali na to osebje. Pri nekaterih okrajnih glavarstvih razmeščeni okrajni inženjerji jim bodo lahko dali raznih navodil in nasvetov, tako n. pr.: glede nabave gozdnih sadik, o času in načinu pogozdovanja, o porabi vrste drevja za posamezne gozdne kraje, o gospodarjenju z gozdom. Važno je, da posestniki povprašajo, preden posekajo kak gozd, je li se smatrajo dotične gozdne parcele kot varstveni gozdi ali ne ter kako se sme v njih sekati.

S to poizvedbo se obvarujejo zaustavitve nepostavnega sekanja in neposredne velike škode.

Večkrat se pripeti, da pride posestnik, ki je gozd nepremišljeno prodal, h gozdnemu uradu šele takrat, ko je že prepozno in je že sklenjena nepremišljena pogodba.

Pri požarih v gozdu in zatiranju škodljivih žužkov gozdarski organi podpirajo posestnike. Svetujejo jim v zadevah gozdne kvare ter povračila škode po neupravičeni paši, sekanju, spravljanju lesa itd.

V zadevah strank se pa ne more dati točnih nasvetov, kaj naj ukrene vpraševalec, pač pa se mu more razložiti zadevno predpisano

postopanje, ki se vrši na zahtevo strank v takih slučajih. Večinoma je treba pač ogleda po komisiji, ki zasliši vse prizadete stranke, na kar se more šele odločiti in razsoditi. Take zadeve so n. pr.: spravljanje lesa čez tuja zemljišča, ako ni v to nobenih pravic, izprememba gozda, ako je obremenjen s služnostmi, v drugo kulturno vrsto, plavljenje lesa, na podlagi pogodb izvirajoči spori v zadevi sekanja, razdelitev skupnih gozdov itd. V posameznih slučajih gozdarski organi ne morejo drugega povedati, kot nasvetovati, kam in do katerih oblasti se je stranki najbolje obrniti.

Velike koristi bi bilo, ako bi imeli vsaj sinovi srednjih in večjih gozdnih posestnikov priliko, dobiti primerne pouka v gozdarskih šolah in v nalašč prirejenih enoletnih ali vsaj večmesečnih tečajih. Tako bi se prihodnji gozdni gospodarji izvežbali v vsem, kar jim je treba vedeti za oskrbovanje in ukoriščanje gozdov, pravilno izdelovanje in dobro razpečavanje lesa, o gozdnem varstvu, gozdnih zakonitih določbah, organizaciji uradov, s katerim imajo opraviti itd.

Dočim se na kmetijskih šolah na Grmu pri Novem mestu in v Mariboru predava poleg glavnih kmetijskih panog vsaj nekoliko o temeljnih in glavnih vprašanjih gozdarstva, nimamo do danes niti ene gozdarske šole v Sloveniji.

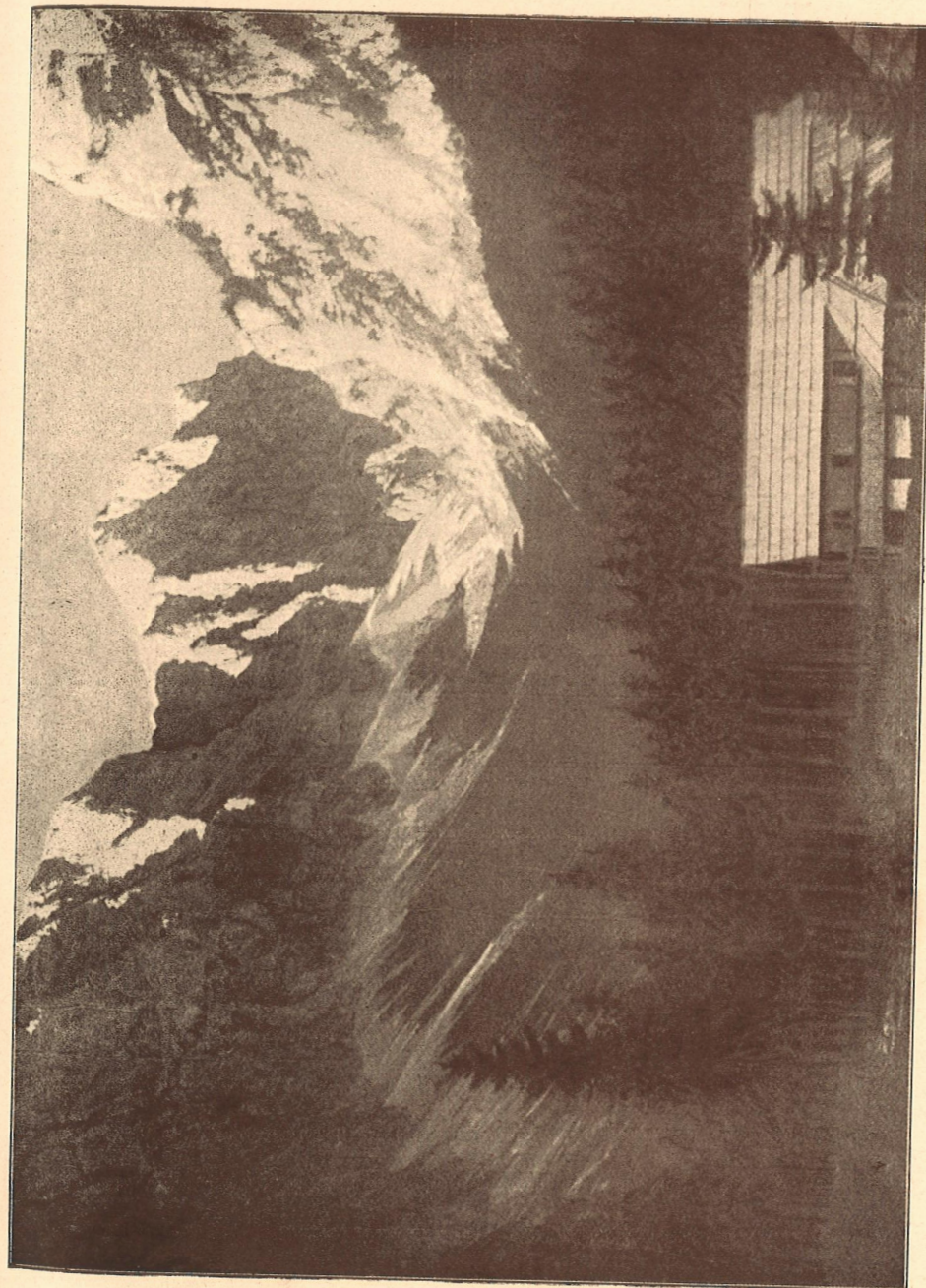
V posameznih poglavjih sem se ponovno skliceval na posamezne določbe gozdnih zakonov. V izpopolnitev spisa naj omenim nekatere izmed naših za gozdarstvo najvažnejših zakonov.*

Pri nas še vedno velja gozdni zakon, izdan s patentom z dne 3. dec. 1852, drž. avstr. zak. šte. 250, ki je bil z naredbo deželne vlade z dne 5. aprila 1921, šte. 103 Ur. l., razširjen tudi na Prekmurje. Deželni gozdni zakoni za bivše dežele Kranjsko, Koroško in Štajersko so bili izenačeni z naredbo deželne vlade za Slovenijo z dne 19. maja 1920, šte. 241 Ur. l. Poslednja je bila dne 28. febr. 1922 uzakonjena.

Glede odveze zemljiških bremen veljajo patent z dne 5. julija 1853, drž. avstr. zak. šte. 130 in deželni zakoni za Kranjsko z dne 8. jan. 1889, dež. zak. šte. 7, za Štajersko z dne 8. jan. 1889, dež. zak. šte. 6 in za Koroško z dne 30. marca 1904, dež. zak. šte. 18. Poleg teh imamo še deželne zakone o novi uredbi in odkupu urejenih pravic drvarjenja, paše in dobivanja gozdnih pridelkov ter o zavarovanju pravic gozdnih upravičencev; ti zakoni so izšli leta 1910, 1911 in 1912.

Državni zakon z dne 7. junija 1883, drž. avstr. zak. šte. 94 obsega predpise o razdelbi skupnih zemljišč in uredbi dotičnih skupnih pravic do njih uživanja in upravljanja. V okviru tega zakona se gibljejo deželni zakoni iz leta 1885., 1887. in 1909. ter 1915.

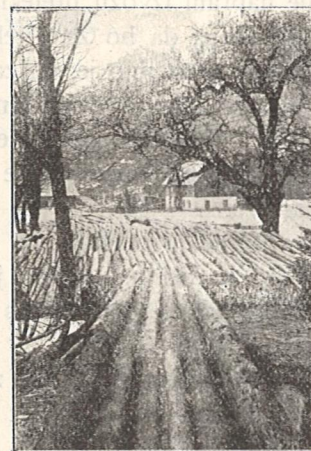
* V Sloveniji veljavne gozdne, lovske in druge za gozdarstvo in lovstvo važne zakone je pisec podrobno naštel v »Šumarskem listu«, šte. 2, let. 1922, in šte. 1, let. 1923.

Lovska koča v Krmi.

Deželni zakoni iz leta 1908. in 1909. urejujejo predpise o varstvu planin in pospeševanju planinskega gospodarstva, zakon z dne 4. sept. 1912, drž. zak. šte. 63 o izboljšanju pašnikov na Kranjskem, ter z dne 3. julija 1912, dež. zak. šte. 45 o dolžnosti za vzdrževanje ograj na Kranjskem.

Za gozdarstvo velevažen je tudi zakon z dne 30. junija 1884, avstr. drž. zak. šte. 117, o ukrepih za neškodljivo odvajanje voda — hudournikov — v gorovju.

Danilo Gorjup, tajnik zveze industrijcev:

Lesna industrija v Sloveniji.

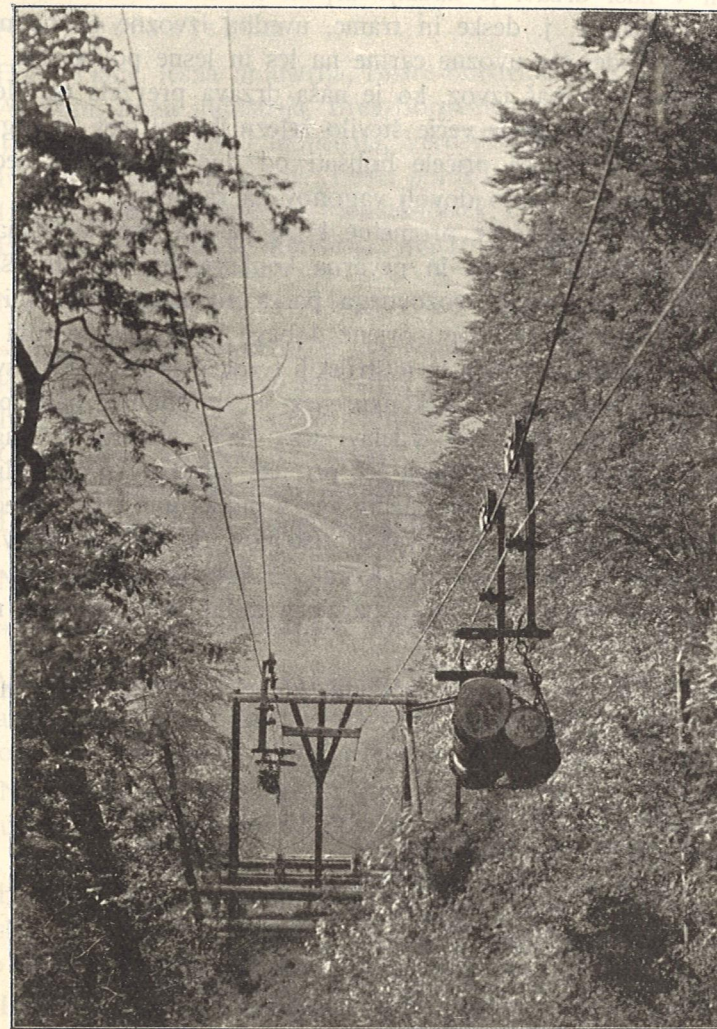
Statistika o izvozu v letu 1922., objavljena po Generalni direkciji carin v Beogradu, izkazuje napram izvozu preteklih povojnih let znaten napredek in upravičeno je upanje, da bo že v tekočem letu 1923. naša trgovska bilanca skoraj aktivna. Značilno je, da zavzema med državami, v katere smo izvažali svoje produkte v preteklem letu, prvo mesto Italija, ki je še vedno glavni odjemalec našega lesa. Naša izvozna statistika pa še posebej dokazuje veliki pomen lesne industrije in trgovine za naše narodno gospodarstvo.

Po zaključku svetovne vojne je imela lesna industrija v splošnem ugodno konjunkturo. Stavbna podjetnost, katera je vsled vojnih razmer skoroda pet let popolnoma počivala, je skušala s podvojeno silo v najkrajšem času nadomestiti zamujeno.

Glavni predvojni zalagatelj zapadne Evrope za les, Rusija, je vsled gospodarskega poloma popolnoma ukinila izvoz lesa in tako se je izdatno pokrepilo povpraševanje po lesu v onih evropskih državah, ki posedujejo obilo lesa in razvito lesno industrijo. V naši državi, ki je bogata na gozdovih, je predvsem Slovenija imela vse predpogoje za izreden procvit lesne industrije. Veliki gozdovi igličastega drevja, iz katerega se izdeluje prvovrsten stavbni les, dobre ceste in razmeroma gosto železniško omrežje, ki veže našo deželo z bližnjim morjem, so ugodnosti, katerih ne poseduje nobena druga pokrajina naše države v isti meri. Vojna je imela za razvoj domače lesne industrije tudi v drugem oziru ugodne posledice. V alpskih pokrajinah stare Avstrije, ki so v predvojnem času skoroda izključno zalagale italijanski lesni trg s potrebnim blagom, so bili italijanski trgovci tekom let prevzeli celotni izvoz lesa ter popolnoma izpodrinili domače tvrdke. Istočasno so se v obmejnih krajih gornje Italije ustanavljali številni žagarski obrati z modernimi napravami in veliko kapaciteto. Italijani so v zadnjih letih pred izbruhom vojne pokupovali že celotni letni prirastek lesa na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem ter izvažali hlode v ogromnih količinah na lastne žage v Italijo. Zasigurali so si na ta način zaslužek iz predelave lesa in istočasno onemogočili razvoj lesne industrije v naših pokrajinah. Tekom vojne se je položaj bistveno izpremenil. Tuje tvrdke

so morale zapustiti naše dežele, domača podjetnost je dobila proste roke ter si zagotovila močno stališče, katero je mogla obdržati tudi v povojnem času.

In vendar lesna industrija v Sloveniji ni mogla v polnem obsegu izrabiti povojne konjunkturo. Glavni vzrok je bilo splošno pomanjkanje

Vzpenjača v gozdu verskega zaklada pri Kostanjevici.

vagonov, ki je prva tri leta po preobratu onemogočalo izvoz večjih količin lesa, potem pa so ovirale izvoz visoke izvozne carine in izvozne prepovedi. V tem težkem položaju so člani Zveze industrijcev v Ljubljani, pripadajoči lesni stroki, ustanovili Odsek za lesno industrijo, ki združuje kot stanovska organizacija v svojih vrstah pretežno število

lesnih industrijskih podjetij ter šteje sedaj 80 članov. Odseku je uspelo, vsaj deloma omiliti prometno krizo; upravi državne in južne železnice sta stavili organizaciji večji kontingent vagonov na razpolago ter tako omogočili domačim tvrdkam vsaj izvoz starih zalog lesa, ki bi drugače segnil na skladiščih. Skupnemu prizadevanju z drugimi sorodnimi organizacijami v naši državi je nadalje uspela ukinitve izvozne carine na glavne polizdelke, t. j. deske in trame, uvedba izvozne carine na neobdelan les (hlode) ter uvozne carine na les in lesne polizdelke. Boljši časi so nastopili za naš izvoz, ko je naša država prevzela od Nemčije na račun vojne odškodnine večje število železniških strojev in vagonov. Prometne razmere so se pričele boljšati od dne do dne in sedaj je vsaj za izvoz lesa v Italijo dovolj vagonov na razpolago.

Za časa gori označene prometne krize pa sta nastala domačemu eksportu v Italiji dva resna in nevarna konkurenta: Čehoslovaška in Avstrija. Vsled zadostnega vozovnega parka so mogli tamošnji lesni izvozničarji točno izvršiti dogovorjene dobave in deloma je tudi skrbnejša izdelava izdelkov čeških in avstrijskih tvrdk pripomogla k osvojitvi italijanskega lesnega trga. Ta konkurenca je spodbudila naše producete, da so pričeli posvečati izdelavi lesa večjo pozornost. Žagarski obrati so se tekom zadnjih dveh let pri nas izredno izpopolnili; postavilo se je večje število novih parnih žag z modernimi stroji, predvsem s polnojarmeniki dobrih najnovejših sistemov, ki omogočajo vzorno izdelavo lesa in večjo produkcijo. Korak za korakom je naš les zopet izvojeval v Italij izgubljena tla in zavzema sedaj prvo mesto v našem izvozu v Italijo.

Veliko je število domačih podjetij, ki se pečajo z izvozom lesa. Navajamo nekaj večjih tvrdk:

Na Gorenjskem:

Gozdarski urad barona Born, Tržič;

»Belca«, lesna ind. družba, Dovje;

Franc Cileari in brat, Škofjaloka;

Franc Dolenc, lesna industrija, Šturaloka;

Franc Heinrihar, lesna industrija, Škofjaloka;

Hudovernik & Komp., lesna družba, Radovljica;

Vinko Jan ml., lesna industrija, Gorje pri Bledu;

»Kokra«, lesna družba, Kranj;

Pogačnik & Fister, lesna industrija, Podnart;

Alojz Schrey, lesna tvrdka Jesenice,

Tršan & Gorjanc, lesna industrija Kranj.

Na Dolenjskem:

»Croatia«, gozdno-industrijska družba, Ljubljana;

Gospodarska zveza, lesni odsek, Ljubljana;

Gozdarski urad grofa Auersperga, Namršelj;

V. & F. Heinrihar, lesna industrija, Kočevje;

Josip Javornik, lesna industrija, Žalna-Višnjagora;

Oskrbništvo graščine Ribnica;

»Velika gora«, lesna družba, Ribnica.

Na Notranjskem:

Franc Galle, lesna industrija, Bistra-Borovnica;

A. Kobi, lesna industrija, Breg-Borovnica;

Josip Lenarčič, lesna industrija, Verd-Vrhnika;

Ivan Rus, lesna industrija, Loški potok-Rakek;

I. Šutej, lesna industrija, Planina-Rakek;

Franjo Žagar, lesna industrija, Markovec-Rakek.

Na Štajerskem:

»Drava«, lesna industrija d. d., Maribor;

Kunstel & Zalar, lesna industrija, Šoštanj;

Ing. Milan Lenarčič, lesna industrija, Josipdol;

Oskrbništvo Mislinje A. Perger;

Prva jugoslovanska lesna industrija, Celje;

Drago Kobi, lesna industrija, Maribor.

Na Koroškem:

»Korotan«, lesna industrijska družba, Prevalje.

Vse navedene tvrdke producirajo v glavnem polfabrikate, t. j. deske in trame iz mehkega in trdega lesa. Izven tega se izdelujejo še železniški pragovi, telefonski drogi, drva za kurivo, oglje, jamski in celulozni les.

Naša lesna industrija pa mora vztrajno stremeti za ciljem, da se producirajo in izvažajo končni izdelki in da se ukine izvoz neobdelanega lesa. Tudi v tem oziru smo v zadnjih dveh letih znatno napredovali. Posebno se je povzdignila izdelava zabojev, sodčkov, deščic za parkete, ladijskih tal, pohištva, potem lesne volne, lepenke, celuloze in papirja, in to več ali manj v vseh okrajih naše dežele.

Izredno je narasel konzum zabojev ter je povpraševanje še vedno dosti večje od produkcije. Zaboji se uporabljajo v tuzemstvu v svrhu pakovanja sadja, predvsem naših svetovnoznanih suhih sliv, ter za transport jajc, ki se izvažajo v poslednjem času v velikih količinah največ v Švico in tvorijo važno postavko naše trgovske bilance. Nadalje naročajo tovarne sardin in tobačnih izdelkov velike količine zabojev, kakor tudi rafinerije olja in petroleja za transport vrčev. Inozemstvo potrebuje naročene zaboje predvsem za pakovanje južnega sadja, sočivja, testenine (Italija in Španija) ter jajc (Egipt).

Glavna podjetja za izdelavo zabojev so:
 Gozdarski urad barona Born, Tržič;
 Franc Caleari in brat, Škofjaloka;
 »Drava«, lesna industrija d. d., Maribor;
 Franc Heinrihar, lesna industrija, Škofjaloka;
 Drago Kobi, lesna industrija, Maribor;
 Josip Lenarčič, lesna industrija, Verd-Vrhnika;
 Oskrbništvo Mislinje, A. Perger;
 Grajsko-kolovška lesna industrija Feliks Stare, Radomlje.

Sodčke za cement in prsteno barvo izdelujejo:

Gozdarski urad barona Born, Tržič;
 Alojz Goričar, tovarna barv in lesnih izdelkov, Mozirje;
 Parna žaga in tovarna za sode Hauke & Stroinigg, Šoštanj;
 Oskrbništvo Mislinje, A. Perger, Mislinje.

Deščice za parkete izdelujejo:

Gospodarska zveza, lesni odsek, Ljubljana-Trebnje;
 Franc Heinrihar, lesna industrija, Škofjaloka;
 »Kokra«, lesna družba, Kranj;
 Franc Kotnik (Jos. Lenarčič), Verd-Vrhnika;
 Valentin Scagnetti, parna žaga, Ljubljana.

Ladijska tla izdelujejo tvrdke:

Ivo Čater, lesna industrija, Celje;
 »Drava«, lesna industrija d. d., Maribor;
 Franc Heinrihar, lesna industrija, Škofjaloka;
 Josip Javornik, lesna industrija, Žalna-Višnjagora.

Lesno volno proizvajajo podjetja:

Franc Čuček, tovarna lesne volne, Strnišče pri Ptujju;
 Gozdarski urad barona Born, Tržič;
 Gozdni urad, Oplotnica.

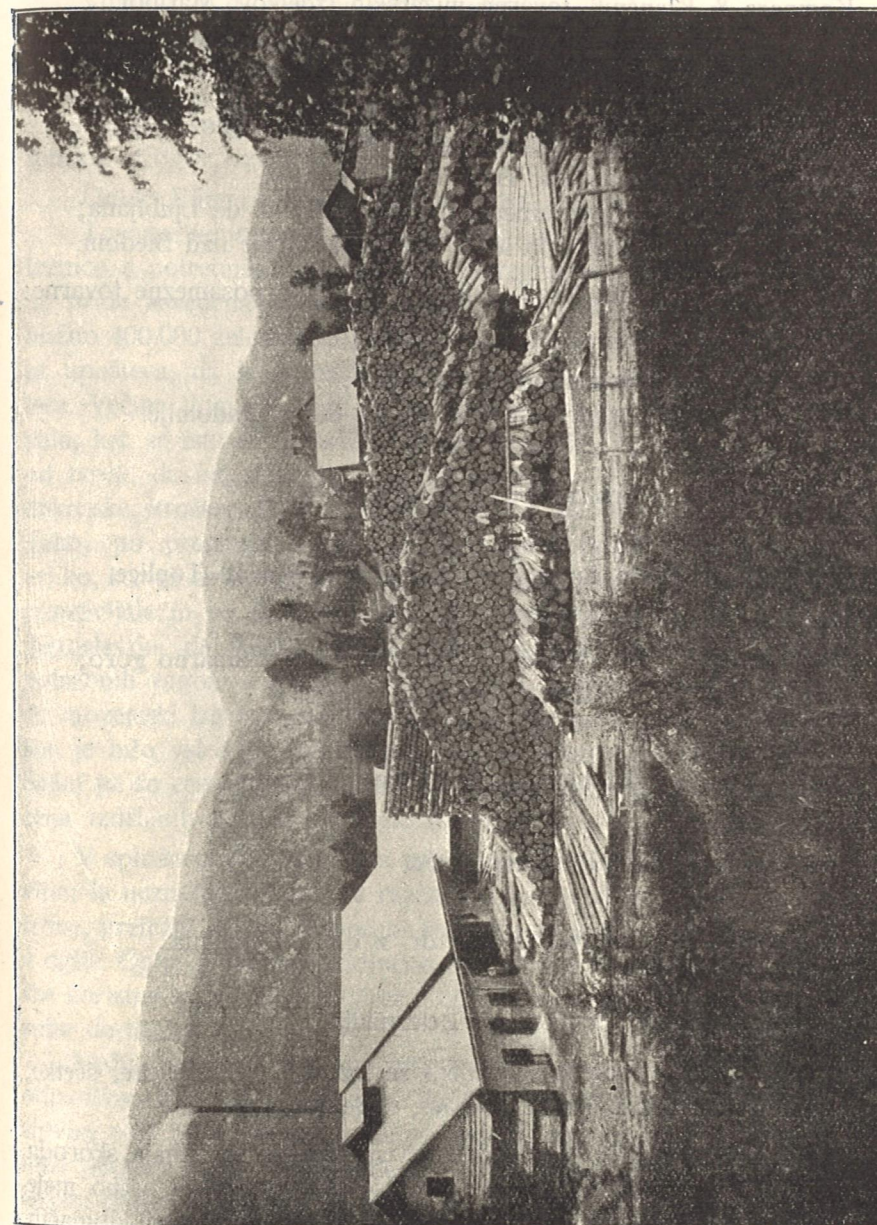
Zelo razvita je produkcija lesne lepenke. V Sloveniji obstoječe tovarne morejo kriti celotni domači konzum. Glavna podjetja so:

Čeršaška tovarna lesnih snovi in lepenke, Čeršak;
 Oskrbništvo Mislinje A. Preger, Mislinje;
 Charles Moline, tovarna lesnih lepenk, Tržič;
 Sladkogorska tovarna lesovine in lepenke, Sladkivrh.

Celuloza in papir se izdeluje v tovarnah:

Bratje Piatnik, tovarna za dokumentni papir, Radeče;
 Sladkogorska tovarna lepenke in lesovine, Sladkivrh;
 Josip Winter, tovarna ovijalnega papirja, Zreče pri Konjicah;
 Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode v Ljubljani.

Umetno mizarstvo je že v predvojnem času zlasti v Ljubljani in Mariboru dobro uspevalo. Obstajala so številna stara podjetja, ki so uživala dober sloves. Po prevratu so nastale še nove tovarne.

Parna žaga v Bohinjski Beli, last tvrdke Hudovernik & Ko.

Večja podjetja te stroke so:
 DERNIČ Ivan, tovarna za stavbno in pohištveno mizarstvo, Lancovo;
 »Drava«, lesna industrija d. d., Maribor;

Franc Fajdiga, stolarna v Sodražici;

A. Kobi, lesna industrija, Breg-Borovnica;

Anton Kobližek, tovarna upognjenega pohištva, Poljčane;

Kompara & Klančnik, tovarna mizarских izdelkov, Maribor;

I. Naglas, tovarna pohištva, Ljubljana;

Remec Co., tovarna upognjenega pohištva, Duplica-Kamnik;

A. Rojina & Komp., stavbno in umetno mizarstvo, Ljubljana;

Josip Štadler, tovarna stolov, Zg. Gameljne;

Teharska lesna industrija, Teharje pri Celju;

»Slograd«, slovenska gradbena in industrijska d. d., Ljubljana;

»Vintgar«, tov. pohištva in lesna industrija, Gorje nad Bledom.

Izven gori navedenih lesnih izdelkov izdelujejo posamezne tovarne:

Lesene jermenice:

»Drava«, lesna industrija d. d., Maribor;

Grajsko-kolovška lesna industrija Feliks Stare, Radomlje.

Lesena kopita:

Bratje Winkle, tvornica kopit, Sevnica ob Savi.

Lesene podpetnike:

Prva jugoslovanska tovarna za podpetnike, Rimske Toplice.

Lesene žeblice:

Ivan Seunig, tovarna lesenih žeblicev, Tacen pod Šmarno goro;

Gozdni urad grofa Attems, Slovenska Bistrica.

Lesena sita:

Sitarska in žinarska zadruga, Stražišče pri Kranju.

Vžigalice:

Tovarna vžigalic in kemikalij, Ruše.

Merila:

Lavrenčič & Komp., ind. in trg. dr. z o. z., Ljubljana.

Sode za vino:

Sodarska zadruga, Češnjica pri Železnikih.

Številna manjša podjetja izdelujejo še furnire, merila, vehe, ščetke, zobotrebnice, samokolnice, orglje, vozove, sode za vino itd.

Veliko povpraševanje je po kostanjevem lesu, ki se nahaja skoroda po vsej Sloveniji v znatnih količinah ter se deloma izvaža preko meje v obliki telefonskih drogov in palic, deloma predeluje v dveh domačih tovarnah za tanin:

Strojilna, lesna in kemična industrija, Polzela;

Gerhărdus in sinovi in drug, tovarna za taninski ekstrakt, Majšperg.

Razen tega producirajo tanin iz kostanjevega lesa tudi nekatera usnjarska podjetja za lastno porabo, kakor:

Franc Woschnagg & sinovi, Šoštanj;

»Indus« d. d., tovarna usnja, Ljubljana;

Lovrenc Laurich, usnjarna, Konjice;

Franc X. Pototschnigg, usnjarna, Slovenjgradec.

Impregniranje lesa, predvsem bukovih železniških pragov ter telefonskih drogov, izvršuje tovarna:

Guido Rütgers, Hoče pri Mariboru.

Tovarna impregnira letno ca. 30.000 m³ lesa ter preskrbuje Južno železnico s potrebnimi pragovi; za impregniranje pragov privatnih tvrdk ne pride navedena tovarna v poštev. V Sloveniji se izdeluje letno približno 400.000 železniških pragov, razmeroma malenkostno količino, ako se upošteva, da je v naših gozdovih skoroda 40 odstotkov bukovega lesa. Večina domačih podjetij je izdelavo pragov v povojnih letih opustila, ker se ista ne izplača. Uprava državnih železnic zahteva namreč od tvrdk, da naj dobavljajo prage po cenah, katere krijejo komaj produkcijske stroške. Tudi eksport pragov v inozemstvo ni mogel oživeti. Takoj po prevratu je bilo sicer povpraševanje po pragovih izredno veliko, ker so se v vseh državah med vojno zanemarljive železniške proge popravljale in so številne inozemske tvrdke poslale svoje zastopnike v Jugoslavijo, da nakupijo železniške pragove; vendar je pomanjkanje potrebnih vagonov v naši državi oviralo zaključenje večjih dobav. Tudi so inozemski trgovci zahtevali, da se pragi pred izvozom impregnirajo, kar je bilo vsled pomanjkanja zadevnih naprav popolnoma nemogoče. Sedaj pa so cene bukovega lesa na panju pri nas tako visoke, da dosega cena izdelanih pragov že svetovno pariteto.

V splošnem se polaga pri nas premalo važnosti na predelavo bukovine; le neznatne količine se razžagajo na žagah kot »testoni« in »tavollette«, pretežni del pa se porabi kot drva za kurjavo oziroma se predela v oglje. Oglje se izdeluje izključno v gozdu na licu mesta; tako se izgube vse koristne snovi, ki bi se sicer mogle pridobiti pri izdelavi oglja potom suhe destilacije.

Vedno važnejše postaja vprašanje racionalnega izkoriščanja lesnih odpadkov. Pri žaganju hlodov znašajo odpadki 30 in 40 %, pri hrastovini celo 50 % celotne količine lesa. Z ozirom na veliko konkurenco med podjetji lesne stroke bodo že v bližnji prihodnosti mogla uspevati le ona podjetja, katera so v tem oziru potrebno pripravila. Večji odpadki se ponekod že izkoriščajo za izdelovanje lepenke, parketov, zabojev, sodčkov itd. Manjše odpadke, n. pr. žaganje porabljajo na parnih žagah kot kurivo, na vodnih in parnih žagah se pa vsled nevarnosti požara žaganje sproti odstranjuje in sežge. Zelo se izplača izdelava lesnih bri-

ketov, ako razpolaga podjetje samo z večjo količino žaganja ter odpadejo tako transportni stroški do tovarne. Najbolj pripravno za produkcijo briketov je žaganje iz smrekovine in jelovine, ki omogoča z ozirom na vsebujočo smolo izdelovanje briketov brez vsakih primesi.

Nujno potrebne za nadaljni razmah naše lesne industrije so ugodne železniške zveze po lastnem ozemlju do jadranskih pristanišč. Dokler bomo prisiljeni izvažati v dežele naših odjemalcev ob obalah Sredozemskega morja preko Italije, bo naš eksport vedno odvisen od momentanega političnega položaja in dobre volje našega sosedu. Izven tega je tovarnina od državne meje do Trsta vsled visokega kurza lire napram naši valuti zelo draga ter vpliva neugodno na konkurenčno zmožnost naših izdelkov. Ako hočemo na svetovnem trgu uspeti, je vsled tega potrebno, da se pospeši zgradba železniške proge iz Slovenije do našega Primorja.

Iste važnosti je vprašanje pristanišča Baroš, to je edine luke, ki pride začasno izven Trsta za eksport našega lesa v poštev. Ker je žal pričakovati, da bo do ugodne rešitve preteklo še dosti časa, moramo zaenkrat poskusiti doseči za naše izdelke uvedbo jadranske blagovne tarife, ki že davno obstoja za tovarni promet Avstrije in Čehoslovaške do Trsta. Dosedanja pogajanja med našo in italijansko vlado niso uspela. Vsled tega se v bližnjem času sestanejo zopet obojestranski zastopniki v Trstu, kjer se nudi prilika, da dosežemo za svoje izdelke znižano tarifo, ter s tem dvignemo eksport lesa in ostalih industrijskih izdelkov kakor tudi naših agrarnih produktov. Pospeševanje izvoza blaga, katerega imamo v izobilju, je največjega interesa za državo samo. Le tako bo mogoče doseči aktivno trgovsko bilanco in stabilizirati tečaj dinarja, kar bo dvignilo ugled naše države in utrdilo zaupanje inozemstva v našo gospodarsko bodočnost.

Josip Goederer:

Razvoj domače lesne obrti v Sloveniji.

Umetnost in spretnost, kako se prireja les za namene človeške uporabe, tvori bistvo obrti, ki so na široko razširjene v slovenskem delu naše domovine. Od davnih časov naseljeno sredi prostranih gozdov, se je naše ljudstvo zgodaj temeljito priučilo spoznavati lastnosti lesa, neka izurjenost v pridobivanju in podelavanju lesa je bila med našim ljudstvom splošna. Seljak, kot izrazitelj značaja in običajev našega rodu, je tudi v tem slučaju oni, ki je v tesnem spoju z gozdom ohranil do naših dni v dolgih dobah prosvetnega razvoja pridobljena izkustva o lesu in njegovi porabi. S ponosom gleda naš človek na gozdove svoje ožje domovine. Poleg polja je osobito gozd oni kraj, kjer se čuti kmečki človek domačega. Prirojena mu je skupnost z gozdom iz davnih dni. Že takrat, ko zemljiške posestne prilike za preprosti narod niso bile baš zavidljive, je bila ravno sposobnost kmetova v obdelavi lesa ona vez in oni razlog, s katerim si je varoval preprosti mož vsaj užitno pravo v sicer lastninsko ne njemu pripadajočem gozdu.

Začetkom je obdelovanje lesa služilo zgolj neposrednim živlenskimi potrebam naroda. Neobhodno potrebno hišno in kmetijsko orodje, osobito gradbeni predmeti in orožje, to so bili prvotno sicer mnogobrojni, a po smotreni izdelavi skrajno skromni leseni izdelki slovenskih kmetov. Medtem, ko so se drugi narodi že posluževali boljših načinov lesne obdelave ter razpolagali s popolnejšim orodjem, ko so bili glede poznanja lesnih lastnosti na mnogo višji stopinji, je naš narod še vedno tičal v preprostih početkih lesne obdelave. V Nemcih in Lahih je že davno cvetela lesna obrt in umetnost, trgovina z lesenimi proizvodi je segala že preko njihovih mej, Sloveni pa so še vedno krili s svojimi neokretnimi proizvodi borno domačo potrebo in potrebo svojega gospodarja. Le nujna lastna potreba in zahteve gospodarjeve so izsiljevale pri seljaskih takratno skromno lesenarstvo. Ono sredstvo, ki je bodrilo druge narode k razvoju obrtnije sploh, razmah trgovstva in sejmarstva namreč, je bilo pri našem narodu poznano ali možno le v najožjih mejah domačega kraja. Nedostatno orodje in ogromne zaloge lesa so povzročali skrajno potratu lesa.

V dobi, ko kmet še ni imel lastninske pravice do zemljišča in gozda, ko je za pravico zemljiške uporabe moral oddajati gospodarju del svojih

pridelkov, je imel poleg tega tudi dolžnost preskrbovati grajsko gospodarstvo in gospodinjstvo z raznim lesenim blagom in orodjem. V urbanih in desetinških zapiskih so take dajatve lesa mnogokrat točno opredeljene. Zanimivo je, da so tlačani morali graščini oddajati deske in bruna. Gospodarjeve zahteve po lesnih izdelkih so bile seveda povsem drugačne, kakor tlačanove. Ker domač lesenar tem zahtevam ni bil vedno kos, so grajščaki v onih dobah pozivali lesenarske veščake iz tujih dežel, da so nadomestili, kar niso zmogli domači seljaški lesenarji. Po naravi nadarjen Sloven je marsikak kos umetnosti teh tujcev presadil na domača tla. Iz neznatnih pričetkov se je domače lesenarstvo na ta način dvigalo do vedno širšega spoznanja lastnosti lesne tvarine in sredstev za njeno obdelovanje. Tujčev zgled je raznetil umetnost lesenarstva, ki je postala sčasoma skladna z narodnim značajem.

Dasi imamo iz povestnice o razvoju raznih obrti izven naselbin izobraženejšega prebivalstva v početnih dobah prosvete v slovenskih pokrajinah vobče zelo malo sporočil ohranjenih do naše dobe, vendar nam je znano o lesenarstvu dokaj posameznosti iz onih časov.

Stremljenje lesenarstva v prvih začetkih razvoja njegove obrti je bilo vedno, da si je za predmet, ki si ga je nameraval napraviti, poiskal že v gozdu najprikladnejšo obliko drevesnega izrastka. Orodje za nabavo in daljno podelavo lesa je bilo enostavno. Bila so samo rezila zagvoznega učinka, sekire, noži, dleta, cepila in slično. Vsi obdelovalni postopki so se čim najbolj naslanjali na gotove lastnosti lesa, osobito na cepljivost. Ta koristna izkustva so se ohranila skoro da v prvotni obliki v izvajanju sodobne lesne obrti. Da je bilo za izgotovitev kakega predmeta, ki danes traja neznatno malo časa, potreba v onih časih po več dni, je gotovo. Da navedemo mali primer, pod kako težkimi okolščinami se je razvijala lesna obrt v onih časih, zasledujemo izdelavo desk. Zgodovinsko dejstvo je, da so naši davni predniki deske, dolge do 4 m in več klali iz ravno zraščanih hlodov, jih potem tesali in stružili do primerne oblike. To se je vršilo še koncem 18. stoletja. Navedeni način izdelovanja lesenih plošč se je ohranil v svoji dovršeni obliki še do danes v sodarstvu in posodarstvu.

Splošna uvedba žage po kmetih je znatno pospešila lesno obrt v naših pokrajinah. Žage so bile prvotno zelo enostavna orodja. Kovana iz kosa nekake jeklovine na starih fužinah, neenake debeline, opremljena z nekretnimi zobmi je prva žaga bila nekaka soseskina last. Žage boljših lastnosti so prinesli k nam Italijani in Nemci. Z uvedbo žage se je pričelo izdelovanje desk, prvotno z roko, pozneje s pomočjo vodne gonilne sile.

Iz skromnih početkov lesenarstva, ki se je v davnih časih pojavilo izključno med slovenskimi kmeti, so se polagoma izločevale lesne obrti kakor jih imamo danes. Opredeljenje sodobnih lesnih obrti ni do-

mačega narodnega značaja. Lesne obrti vseh vrst so bile prvotno med Slovenci, nekatere bolj nekatere manj tesno spojene s seljaštvom. Kmetiška domača lesna obrt je izhodišče za vse obrti in industrije, ki podelujejo danes v naši domovini les. Lesnega obrtništva, urejenega po veljavnih zakonih, ni mogel slovenski narod nikdar spojit s svojim značajem. Tako je razumljivo, da je poleg zakonito pripuščenega obrtništva lesne stroke med našim narodom ukoreninjeno čvrsto razvito domače obrtništvo, kakor nekaka zakonito pripuščena prosta obrt. To domače obrtništvo ima svoje lastne pojme glede priučitve, glede označbe svojih izdelkov, načina vnovčevanja in dr.

Kakor so se nekatere obrti lesne stroke kot domače obrti razvile v naši domovini med ljudstvom do neke spretnosti izdelovanja, ki ustreza vsakdanjim domačim potrebam kmečkega življenja, ne da bi se

Zličarstvo.

pri tem posluževale kakih potrebnih postopkov pri izvrševanju ali da bi na kak poseben način izobličevale vnanost izdelkov, tako najdemo zopet cela okrožja, kjer se ljudstvo bavi z izdelovanjem lesenega blaga posebne vrste in preko potrebe ožjega domačega kraja. Take vrste domače obrti so prastare ter segajo v dobo, ko je bilo našim prednikom mogoče lesene predmete oddajati na sejnih sosedom in tujcem v zameno za novc in za tuje blago. Ljudstvo je take stare običaje v izdelovanju lesene robe skrbno izročevalo rodu za rodom. Vzporedno z napredkom v izdelavi orodja se je dvigala tudi lesna obrt. Lahko se trdi, da stoje lesne domače obrti, združivši izdelovalne postopke iz časov, ko je bilo potreba orodne nedostatke nadomestiti s preudarnim poznanjem lesnih lastnosti z dovršenostjo potrebnega orodja, danes na višku proizvodne zmoglosti. Točno po pravilih naravnega razvoja, samo iz sebe je stvo-

rilo slovensko lesenarstvo vseh strok iz razpoložljive lesne tvarine s skromnim orodjem in na podlagi bogatih tvarinskih izkustev z lesnimi surovinami postopanje, ki omogočuje napravljati iz lesne tvarine, četudi z malo, deloma pa z jako koristno izrabo lesa, priročne in trpežne predmete za vsakdanjo uporabo. Spretnost lesenarjev se stopnjuje mestoma do umetnosti. Uvaževati je treba, da so izdelki lesne domače obrti večinoma končni izdelki ali vsaj izvršeni sestavni deli končnih izdelkov, ki se ponajveč uporabljajo v kmetijskem in hišnem gospodarstvu. Namenu, kateremu ti lesni izdelki služijo, ustreza, da so lahki, ker se običajno premikajo s človeško roko. Morajo pa biti tudi trdni in trpežni. To nalogo je lesenarstvo rešilo deloma vzorno. Posamezni predmeti n. pr. razne posode, kmetijsko orodje, so tako pravilno prirejeni, da se skoro z najmanjšim blagom dosega potrebna odpornost. Dolga doba izkustev je lesenarja naučila, kje naj izdelek jači in kje naj odstranjuje na njem nepotrebno lesno tvarino.

Domače lesne obrti v Sloveniji so posebno razširjene po Dolenjskem, predvsem v Kočevskem okraju v »Ribniški dolini«. Blago, ki ga lesenarji tu proizvajajo, je takozvana »suha roba«. To so odprte posode za vodo, izdelane največ iz smrekovine in jelovine, pa tudi črešnjavine in hrasta, namreč škafi, kadice za pranje, pa »kiselno« iz raznih vrst lesa; merniki, četrtinke za merjenje žita, zaprte posode v obliki sodov in stožca kot »bariglice« in »banke«. Vsi ti sodarski izdelki so bili nekdaj vezani s trpežnimi leskovimi obroči, ki so jih lesenarji nacepili oziroma »naprali« iz leskovih palic ali pa z jelovimi obodi; kot zveza obročev je služila umetno prirejena »zažema«. Danes se lesenarji poslužujejo v to svrhu železnega valjanca, ker je cenejši in enostavnejši v uporabi. Del umetnostne opreme posod pa je izginil z uvedbo tega sicer trpežnostno ne ravno slabega nadomestila. Posode za slavnostne prilike, ženitovanja, vezila za godove so bila do nedavnega časa umetniška dela. Doge izbrane iz več vrst lesa, vezane z blestečimi bakrenimi obroči, dna opremljena z začetnicami Izveličarja, križem ključev, s pratkarskimi znaki deževja, mnogokrat večje izrezljana, to so bili navadni izdelki starih lesenarskih korenin. Žal, da te vrste ljudje polagoma izginevajo. Očividno pojema v narodu umetniški duh. Starci nimajo več veselja, da bi učili preučeno mladino, ki v svoji abecedarski naobrazbi nima smisla za čisto, samoniklo narodno lepoto. Pa tudi obrtne šole ne dosegajo v tem oziru namena. Lesenarska umetnost je pač cvetka, ki raste na prosti livadi svobodnega narodovega umetniškega čuvstvovanja.

V lesenarski domači obrti »Ribniške doline« in njene »Slemenske« okolice zavzema skoro enako stopnjo važnosti »rešetarstvo in obodarstvo«, to je izdelovanje sit in rešet vseh mogočih vrst od prikupnega »penarčka«, malega sitca za precejanje polivk do obsežnega »rajta« z 1-20 m merečim premerom za ločenje zrnja od luščin.

Najvažnejši del izdelkov rešetarske obrti so »obodi« ali »obudi«, kakor jih Ribničan-Slemenec zove. Obodi se »koljejo« iz lepo izrastle smrekovine ali jelovine. Deblo se najprvo razcepi na »zgont«, to so v smeri debelnega polumera cepljivi trioglati lesni kosi. Iz »zgontov« obodar z veliko spretnostjo lupi obodne odčeske. Odčeske obreže z »rezilnikom«, dvoročnim nožem na potrebno jakost gotovega oboda. Obodi in doge se koljejo »na srce«, to je pravokotno na letine, dna za posode »na past«, to je tangentialno na letine. Pri izdelovanju nastanejo obodi raznih širokosti. Najlepši zgonti se porabijo za obode »rajt-ov«. Ti obodi so kosi od 2 do 3-5 m dolžine, v širini do 25 in več cm.

Obodarstvo.

Manj vredni kosi se porabijo za rešeta ožjih premerov. Izdelani obodi se preženo skoz lesen strojček, to je pod obstružen valček, obit v rednih vrstah z gostimi jeklenimi žebliči. Obodi se vsled vdirkov valjarčkovih žebličev na spodnji strani zgoste. Na ta način se pripravi v lesni tvarini položaj, ki nastopi pri vpogibu oboda v krožno obliko. Največji obod se zveže z vitami v strnjen valec. Vanj se vkrožijo obodi razne dolžine in iste širine. Taki »kolači« se potem kolikor je še treba posuše na zraku ter vložijo med 4 vklane jelove palice, zvezane običajno z žico kot »butara« obodov. Na ta način opremljeni obodi tvorijo končni izdelek »obodarjev«, sposoben za trg doma in v daljnih mestih izven naše ožje domovine. Te obode pa kupujejo doma in v daljni tujini naši »reše-

tarji», ki običajno kot potujoči krošnjari po vseh mogočih krajih izdelujejo rešeta iz obodov, kupljenih od svojih rojakov v domovini, ter jih prodajajo tujcem.

Za popolno opremo rešet je potrebno dno. Ta dna so napravljena iz viter, žice ali žime. Vitre se derejo iz leskovih palic vzporedno z letinami palice. Za take palice obstojajo sejmski dnevi v središčih ribniškega lesenarstva v Ribnici in Sodražici. Vitra je končni proizvod za pletenje oziroma tkanje dnâ, ki je zopet obrt »sitarjev«. Vitre so surove ali obličene razne širine in tankosti. Dna pridejo iz roke sitarjev lepo opremljena z robno gubo in vložena v zvezke ter potujejo ravno isto pot v roke rešetarjskih krošnjarjev. Sitarji izdelujejo poleg rešetnih dnâ iz viter še dna iz žime in žice v raznih dovršenih oblikah. Dno pritrdi rešetarjski krošnjar s pomočjo viter in ozkega kosa oboda na rešetni obod. Iz obodov se izdelujejo še razne dežice in deže do uglednih velikosti.

Četudi potrebuje rešetarstvo res prvovrsten les, je vendar trgovski uspeh, ki ga dosega ribniško rešetarstvo s proizvodi domače obrti, ogromen. Pojavili so se časi, ko je obodar dosegel po pet do desetkratno ceno, ki jo je plačal za potreben les, če ga slučajno ni imel v svojem gozdu. Vrednost smrekovih in jelovih gozdov v okolici ribniške doline je, v kolikor se nahaja tam za rešetarstvo sposoben les, naravnost ogromna. Je to dejstvo, ki jasno kaže, da se gozdno bogastvo naše domovine da s preudarno obrtnijo stopnjevati do višin, ki so sicer nedosegljive.

Med lesenarstvo »Ribniške doline« spada nadalje izdelovanje lesenih žlic, kuhalnic, krožnikov, skodeljic, valjarčkov za testo in razne drobnarije za domačo potrebo. Poslednje imenovano blago se izdeluje v novejšem času s pomočjo stružnic na pogon z ного in vodno silo. Tudi te vrste »suha roba« se razpečava z najboljšim uspehom preko mej naše države.

Dalje naj omenim tu tudi izdelovanje vil, grabelj, toporišč in sličnega blaga, ki se odlikuje po vitki obliki in vestni izvršitvi.

Mnogobrojni so izdelki domače obrti, ki pa se ne nosijo na trg kakor: vozovi, izdelani do cela iz lesa, opremljeni z vsemi lastnostmi običajnih vozov, tekoči na »križevatih kolesih« z obodi iz bukovih korenin, plugi, brane, raznih vrst vozički, iz viter pleteni koši in slično blago; taki izdelki ostanejo navadno v domači rabi.

Dasi je lesenarska obrt vobče dobro razvita po vsej Sloveniji, se do razvoja kakor v »Ribniški dolini« na Dolenjskem ni povzpela nikjer drugje.

Lesne rokodelske obrti so v Ribnici skoro neznatnega pomena. Mizarji, nekaj stolarskih obratov, tesarji, izurjeni po novodobnih obrtnih predpisih, so redki pojavi. Večina njih so še danes kmetski samouki, ki

se samo klonijo zakonskim določbam. V vseh ribniških lesnih rokodelcih pa kolikor toliko živi še danes stari lesenarski duh čistiljivega spomina in najmlajši rod se nekako zopet probuja k spoznanju poštene obrti svojih pradedov. Lesne obrti v ostalih delih Slovenije zavzemajo polagoma značaj industrije ter se gibljejo po kakovosti in oblikah v mednarodni smeri. Ne moremo trditi, da bi se Slovenija vrstila v krogu tekmecev vedno med prvimi, pač pa smo ponosni na to, da so izdelki slovenskega lesnega rokodelstva v oblikah dostojni in trpežni v izvršitvi.

Rešetarstvo.

Omeniti je kot domačo obrt še pletarstvo v Dolskem ob Savi, v okolici Brežic in Strnišča v Ptujskem okraju ter v Radovljici ter izdelovanje spominskih izdelkov po krajih, kamor zahajajo letoviščarji po Gorenjskem. V Bohinju izdelujejo škafe in tobačne pipe z lepimi okraski.

* * *

Pomudim se naj še nekoliko pri oni vrsti domače obrti, ki obstoja v naši Sloveniji povsod kjer rastejo gozdovi. To so naše vodne žage. Prinesli so jih v slovenske kraje Italijani kot beneške jarme. Te vrste s skrajno primitivnimi sredstvi zgrajene strojne priprave sestavljajo domači izdelovalci-tesarji. Večinoma opremljene z enim samim listom so v preprosti obliki malo uspešne, izrabljajo pa še tako neznatno vodno silo za obrat. V tehnično dovršeni stavbi pa beneški jarmi z najboljšim uspehom tekmujejo z modernimi jarmi za rezanje lesa. Po vsej Sloveniji

je raztresenih nebroj takih vodnih žagic. Prednjači menda predvsem Pohorje, mnogo pa ne zastaja Dolenjsko in Gorenjsko. Na teh žagah deluje rod žagarjev, to je v domači žagarski obrti izvežbanih ljudi. Pretežno množino v Sloveniji proizvajane lesa podelajo te skromne kmečke žage. Korist, ki jo tu nudi narodnemu gospodarstvu stara domača obrt žagarstva, je ogromna. Značilno je, da obrtna oblast druge domače obrti ne nadleguje s svojimi obrtnimi listi, žagarstvo pa je te dobrote deležno vedno tam, kjer se bavi z rezanjem nelastnih lesnih pridelkov. Slovenska žagarska domača obrt je deloma nekoliko zaostala. Izobrazba in spoznavanje tehničnih pripomočkov med krogi žagarjev in seljakov bo ta napredek pospešila.

H koncu omenim še vnovčevanje proizvodov domače in rokodelske obrti našega naroda. Rokodelec se poslužuje navadne poti proste prodaje. To dela tudi obrtnik-žagar.

Razpečavanje proizvodov domačega obrtništva pa se je vršilo in se še vrši potom krošnjarstva. Domačini hodijo leto za letom »z doma« ter prenašajo in ponujajo domače izdelke po mestih in selih. Pri tem popravljajo skvarjeno leseno blago. Moški celih vasi se bavijo s tem poslom, ter prinašajo lepe novce v domovino. Prebivalcem kočevskega okraja so pravice za krošnjarjenje zajamčili njihovi vladarji; brez dvoma jim ta prava ostanejo zavarovana tudi v naši svobodni državi.

Slovenska narodna lesna obrt je bila od davnega časa uspešen vir blagostanja za naše ljudstvo. Lesna obrt pa je tudi tesno spojena z našim narodnim gozdarstvom. Prva pospešuje drugo in obratno. Vzajemno torej naj gozdarstvo z lesno obrtnijo skuša dvigniti ugled naroda in krepiti njegovo gospodarsko silo. Narod, ki čuva zvesto poštene običaje svojih očetov, to zasluži.

Naj te skromne vrstice služijo kot droben splošen prispevek k spoznavanju bistva našega naroda, ki je izraženo v razvoju lesnih domačih obrti. Mnogo lepih potez tiči še v opisu raznih podrobnosti, ki jih žal tu ni mogoče navajati.

V kolikor se je slovenska lesenarska obrt z uspehom razvila v industrijsko rokodelstvo, naj pa sporoča več ocenjevalec v sorodnem spisu te zbirke.

Ernest Hieng:

Lesna trgovina in eksport.

Najpomembnejši dogodek za razvoj našega gospodarstva je bila dograditev Južne železnice sredi preteklega stoletja in vzpostavitev modernega prometnega sredstva med Trstom in centralno Evropo preko Slovenije in Dunaja. Na mah so izginili z državne ceste veseli vozniki, minuli so časi stoletne trgovske romantike, doba modernega gospodarstva se je pričela in Slovenija je bila takorekoč čez noč v centru mogočno se razvijajoče mednarodne trgovine. V tem času se začena tudi razvoj lesnega gospodarstva v Sloveniji.

Ko je stekla ta prva železnica preko slovenskih gozdov, tedaj so posamezniki izpredvideli, kakšne do tedaj nepoznane vrednosti so gozdi. Za zgradbo novih pristanišč, železnic, prej nepoznanih industrij so se rabile vedno večje množine lesa. Čim bolj je rasel z razvojem tehnike konzum lesa, tem višje je cenil vsak posestnik svoj gozd, vzljubil ga je in ga začel negovati. Danes ve vsak slovenski gospodar, da je gozdarstvo temelj našega narodnega gospodarstva in da od te panoge živi najmanj ena četrtina prebivalstva, posredno ali neposredno.

Prvi početki naše lesne trgovine in industrije so bili na Notranjskem, kar je razumljivo, ker so posebno Notranjci v stalnem stiku s primorsko trgovino in v trgovskih poslih bolj rutinirani kakor drugi, najprej spoznali potrebo trga. Z rastočo potrebo se je razvijala lesna trgovina vedno dalje od Št. Petra, Postojne proti Ljubljani. Do tedaj zapuščene doline, zvezane z novimi cestami z železnico so oživele, prebivalstvo, ki je do tedaj komaj živelo borno življenje, se je s prirojeno pridnostjo oprijelo dela in z veseljem pomagalo pripravljati in izvažati nov produkt lastnega pridelka. Ljudstvo je kaj hitro uvidelo, da se je pričel proces za stalno izboljšanje gmotnega položaja. Razume se, da je bilo tedanje trgovanje primitivno, kakor je bila primitivna produkcija. Slovencem je v teh razmerah dobro služila trgovska spretnost, pridobljena v teku stoletij, ko se je preko Slovenije vršil živahen promet iz Trsta proti osrednji Evropi. Svojo spretnost in smisel za sistematično in premišljeno izmenjavo dobrin so začeli uporabljati pri razpečavanju svojega glavnega domačega produkta. Obenem so, uvidevši vrednost gozda, ohranili svojo gozdno posest preko vseh gospodarskih kriz in s tem

mного prispevali k zgradbi temeljev modernemu slovenskemu gospodarstvu.

Z zgradbo novih železnic, ki so vezale najprej Gorenjsko, potem Dolenjsko z glavno progo Dunaj—Trst, se je produkcija lesnih izdelkov vedno bolj širila in produkcijske številke so od leta do leta rasle ne samo na Kranjskem, ampak tudi na Štajerskem, ki je, zvezano z novimi železnicami in dobrimi vodnimi poti, začelo zalagati s svojimi izdelki Ogrsko, Hrvaško in Srbijo, medtem ko je Kranjska delala večinoma za Trst in za eksport.

Moderna trgovina se je vedno bolj razvijala, potreba lesa se je večala in mesto malega trgovanja so se pričele večje transakcije, katerim naš človek ni bil kos, ker mu je manjkalo kapitala, pa tudi prve trgovske izobrazbe. Tako so se začeli interesirati za naše gozde tuji ljudje in nekako v letu 1870 so se sklenile med večjimi posestniki in tujimi podjetniki prve eksploatacijske pogodbe v večjem stilu. Brez dvoma so se naši ljudje dokaj naučili od teh tujih podjetij. Nove produkcijske metode, racionalnejše izrabljanje surovin, modernejši način trgovanja, to vse je vplivalo vzgojevalno. Ta okoliščina je pripomogla, da se je naše lesno gospodarstvo kljub vedno večjemu pritisku tujega kapitala vzdržalo v svoji poziciji.

Slovenija producira po poizvedbah in cenitvah povprečno okroglo 40.000 do 50.000 vagonov ali približno 800.000 do 1.000.000 m³ lesnih izdelkov letno, brez postranskih produktov, to je drv in oglja. Ako bi prišla vsa ta producirana množina na trg in ako cenimo kubični meter na podlagi predvojne, to je zlate paritete povprečno na 25 zlatih kron, odgovarjala bi vrednost lesnih produktov letno 20 do 25 milijonom zlatih kron ali 330 do 420 milijonom dinarjev. Vsekakor visoka številka za našo malo zemljo! Da se ta številka prav razume in da vemo ceniti njen pomen za narodno gospodarstvo, moramo omeniti, da te visoke vrednote niso koncentrirane v par rokah, ampak da rezultirajo iz pridnega dela skoro dvatisoč kmetskih žag in večjega števila modernih obratov ter iz vztrajnosti in spretnosti slovenskega gozdnega delavca, katerega visoko cenijo v celi vzhodni in južni Evropi, kjer se eksploatirajo šume.

Omenili smo že, da živi dober del naroda direktno ali indirektno od gozdnega gospodarstva. Kamorkoli prideš v deželi, vidiš ljudi, ki imajo opravka z lesom in zadostuje da opazuješ železniški promet, da vidiš, da je les glavni kontingent prevoza. Kdor je leta in leta opazoval naše gospodarsko življenje, je brez težave konstatiral, da je vsaka občutna kriza v lesnem gospodarstvu občutno učinkovala na vse druge gospodarske panoge. Lesno gospodarstvo je pa tudi v socialnem oziru odločilno vplivalo na naše razmere in omejevalo do skrajnosti izseljevanje našega delavstva. Ker so na našem lesnem gospodarstvu intere-

sirane najširše plasti naroda, je ta panoga faktor, ki eminentno soodločuje njega materialni dobrobit.

Hrbtenico odpora proti tujemu kapitalu so tvorile posamezne domače tvrdke, ki so začele lesno trgovino po pravih trgovskih principih ter pravočasno zasedle vse važne postojanke lesnega prometa in to pred vsem na Notranjskem, ki je bilo najbolj eksponirano. Na ta podjetja so se producenti opirali, tvrdke so pa skušale pridobiti direktne stike z inozemskimi odjemalci. To se je v teku desetletij tudi posrečilo in ko je začel tuji kapital v času od l. 1890. do 1900. posebno močno pritiskati na to gospodarsko panogo, predvsem na Kranjskem, je zadel na močan odpor domačih podjetij, ki so bila po svojih starih zvezah v stanju, da z njim vsaj začasno konkurirajo. Vendar je postajala tuja, kapitalno močna in na višku trgovske spretnosti stoječa konkurenca vedno občutnejša. Le prirojeni žilavosti našega življa je pripisovati, da lesna trgovina na Kranjskem in Štajerskem ni prešla v tuje roke, kakor se je to zgodilo na Koroškem, kjer so tujci prevzeli 75 % lesne trgovine in industrije. Položaj naše lesne trgovine je bil ob izbruhu svetovne vojne skrajno težaven in nevaren.

S političnim preokretom je prišel tudi gospodarski preokret in naravno je, da je napočila tudi za lesno trgovino nova doba, doba osamosvojitve. Ta doba ni še zaključena, posebno v komercialnem oziru.

Vojno dobo je prestala naša lesna trgovina pod režimom vojne uprave. Velik del lesnih producentov se je uklonil brezpogojnemu diktatu vojaških poveljstev, le da se reši trpljenja na fronti. Zato lahko trdimo, da izvzetih par izjem, v splošnem ta panoga gospodarstva ni imela za časa vojne gmotnih uspehov. Po končani vojni je lesna trgovina takoj začela intenzivno produkcijo in izpolnila dosti močne medvojne zaloge tako, da je razpolagala v kratkem času po prevratu s polnimi skladišči. Baš tedaj, ko so kaotične prometne razmere onemogočale redni prevoz, zatvorjene državne meje eksport, je bil za našo lesno trgovino eden najnevarnejših momentov. Vojni dobičkarji, ki so napravili posebno s prekupovanjem živil med vojno ogromna premoženja, so iskali prilike investirati propadajoči denar v dozdevno najboljši produkt tedanje konjunktore — v les. Špekulacija je bila dobro zamišljena in bi bila tedaj, ko ni bilo mogoče niti na podlagi internacionalne paritete določiti lesnim izdelkom prave cene, sijajno uspela, da ni celotna lesna trgovina in industrija z energično potezo prekrizala računov in onemogočila tako nevarne špekulacije na škodo našega gospodarstva. Že med vojno je bila zamišljena organizacija lesne trgovine in industrije v obrambo proti tuji invaziji in špekulaciji, katero se je po zaključku vojne predvidevalo in ob prevratu je bila ustanovljena prva velika družba, ki je vsebovala večje število produktivnih tvrdk, ki so pravilno uvidele, da je mogoče le s skupnim nastopom premagati vse nevarnosti in ovire, ki so pretile po-

vojnemu trgovanju. Prvi družbi je sledilo več novih udruženj, tako da je bila v kratkem času prej tako razkosana in nesložna lesna trgovina skoro docela organizirana na čisti trgovski podlagi. Tako organizirana je lesna trgovina premagala poveljne težave, odbila nepoklicano špekulacijo in v eksportu spretno izrabila konjunkturo ter si napravila one rezerve, ki so predpogoj za osamosvojitve in neobhodno potrebne za one velike krize, katere bo še morala preboleti, preden bo stala na trdnem temelju. Obžalovati je le, da so večje družbe po prehodu iz poveljne konjunkturo v normalizirano trgovanje prenehale delovati. Edino one bi bile poklicane odbiti ofenzivo valutarno močnejše inozemske prekupčevalne trgovine na naše producente in z odločno protiofenzivo delati pot samostojnemu lesnemu eksportu. Tako bi se bilo osamosvojilo naše lesno gospodarstvo v komercialnem oziru, kakor je že skoro osamosvojeno v produktivnem oziru.

Zgoraj smo navedli produkcijske številke naše lesne industrije. Brez dvoma so te številke odločujoče važnosti za gospodarstvo tako malega naroda, kakor je slovenski. To razmerje se pa seveda zelo izpremeni, če nastavimo merilo mednarodne lesne produkcije in trgovine. Konsum lesa je zavzel v zadnjih 25 letih silne dimenzije. Samo Italija, naš najbližji in najnaravnejši konsument je importirala v letih pred vojno okroglo 70.000 vagonov in tudi več letno. Grčija, cela Levanta in vse druge obrežne države Sredozemskega morja importirajo vso svojo potrebščino stavbnega lesa. Naravno je, da se je sledeč tako velikemu konsumu, razvila evropska lesna industrija posebno v zadnjih 20 letih v dimenzijah, katerih si nikdo ni mogel predstavljati. V Bosni, Rumuniji, Švedski, Norveški in Finski so nastali velikanski centri lesne industrije v posesti neizmernih gozdnih kompleksov, kupljenih ali pogodbeno vezanih še v predvojni dobi po skrajno nizkih cenah, z velikim finančnim ozadjem in deloma v posesti lastne ali pogodbeno vezane tonaže, tvorijo danes merodajni faktor v mednarodni lesni trgovini. Njih akcijski radij obsega za nekatere produkte polovico zemeljske oble, od Kalkute in Bombaja preko Sredozemskega morja in Atlantskega oceana do Buenos Airesa. Razumljivo je, da je proti taki konkurenci naša lesna trgovina brez prave moči ter ji mora slediti v produkcijskem in komercialnem oziru, če se hoče udeleževati v mednarodnem prometu. Če si bo naša razmeroma mala lesna produkcija prilastila produkcijske in komercialne metode nadmočne inozemske konkurence, je baš sedaj čas, da si pribori na mednarodnem tržišču trdna tla, kajti pri vsej svoji velikosti in potenci se bore naše inozemske konkurence z največjimi težkočami v valutarnem in železniškoprometnem oziru. Previsoka valuta Švedske nam odpira sedaj tržišča, ki so bila do sedaj njena izključna domena, nasprotno pa desorganizirani promet v Rumuniji zabranjuje naši najnevarnejši konkurentinji reden dostop v centre velikega konsuma. Jeli mogoče naši lesni indu-

striji izrabiti to situacijo? Odgovor je pozitiven, če naša produkcija izpolni dva predpogoja, ki sta: unifikacija produkcije na podlagi mednarodnih standartnih tipov, in koncentracija v komercialnem oziru potom komercialnih organizacij.

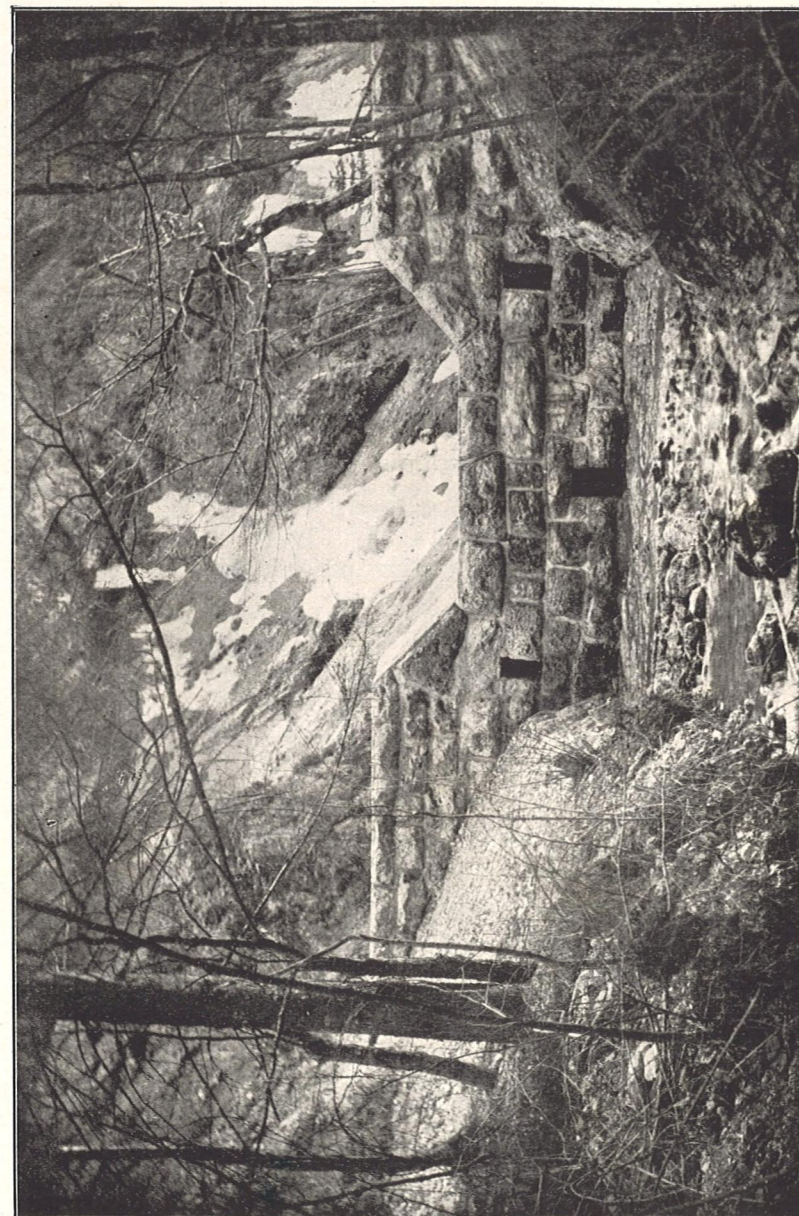
Danes je naša lesna produkcija razcepljena, kakor je razcepljena trgovina. Omenili smo že, da se v Sloveniji producira na skoro 2000 malih obratih. Skoro vsi ti obrati, izvzemši nekaj modernih, producirajo konservativno v dimenzijah in tipih, ki jih mednarodno tržišče ne akceptira. Brez dvoma se je produkcija v zadnjih letih zelo izboljšala, vendar je še daleč od tega, da bi se prilagodila mednarodno zahtevanim standardnim tipom. Isto je v trgovskem pogledu. Razen nekaj večjih, na temeljih moderne trgovine osnovanih podjetij imamo v Sloveniji nebroj lesnih trgovin, katerim manjka vsaka strokovna in komercialna kvalifikacija. Te trgovine, ki so produkt poveljne dobe, so največja škoda našega lesnega gospodarstva, ki ne samo da z nepravilnimi prodajami rušijo cene lesnim produktom v eksportu, ampak omogočujejo dostop inozemski prekupčevalni trgovini v največji meri. Dokler se ne iztrebi tega zla in dokler se ne omogoči z dobro komercialno organizacijo direktnega eksporta edino le domači trgovini, se ne more govoriti o osamosvojitvi lesnega gospodarstva.

Da je komercialna organizacija lesne trgovine težka, je vzrok ta, da stara legitimna lesna trgovina ni skrbela za naraščaj, ki bi danes kot moderni trgovski faktor izvedel širokopotezno trgovsko organizacijo. Moderna trgovina naj si bodi v katerikoli stroki, zahteva ne samo popolne strokovne kvalifikacije, ampak tudi visoke splošne in trgovske izobrazbe. Slovenci imajo dokaj moderno izobraženih trgovskih moči, zato je tem bolj obžalovati, da se jih tako malo posveti lesni stroki, ki je glavna panoga gospodarstva. Vsi merodajni faktorji bi morali obrniti največjo pažnjo na to, da si lesna trgovina vzgoji moderno in visoko naobražen naraščaj za vodilna mesta. Dokler tega ni, je naši lesni trgovini pot na mednarodno tržišče v splošnem zaprt. Prirojena trgovska spretnost, ki je desetletja zadostovala slovenskim lesnim trgovcem, danes zadostuje komaj za produkcijsko, nikakor pa ne za komercialno osamosvojitve.

Neki naš ugleden gozdarski strokovnjak je imenoval lesno trgovino »potrebno zlo«. Kdor pozna, kakor on, naše lesno gospodarstvo, mu mora pritrditi, da je to »zlo« potrebno ne samo, da posreduje racionalno prodajo malega producenta, ampak tudi prodajo velike produkcije, v kolikor ni na višku komercialne rutine. Moderni veletrgovec v smislu izobrazbe, izkušnje in obzorja je slovenski lesni produkciji nadvse potreben. On je tisti faktor, ki bo tehnično osamosvojeno lesno produkcijo tudi komercialno osamosvojil. On je tisti faktor, ki bo odbijal tujega prekupca, šel preko njega in vpeljal slovensko lesno trgovino v tej ali

oni formi v krog mednarodne trgovine. Brez dvoma se bo pri tem opiral na organizacijo, ki jo bo moral prej ali slej izvesti. Eno je gotovo. Vsako organizacijo, ki ima komercialne cilje, pa naj bo na kapitalistični ali združni podlagi, more uspešno voditi le polnovreden trgovec. Da s samo ustanovitvijo stvar še ni rešena, nam kažejo nekatere obstoječe institucije, ki brez kvalificiranega komercialnega vodstva pač tehnično napredujejo, v komercialnem oziru pa komaj vzdržujejo šibko obrambo.

Treba nam je moči, ki bodo organizirale pravo trgovino. Pri tem nimamo v mislih trustov, ki naj spravijo celo lesno trgovino v par rok in ki naj delajo v prid raznim finančnim grupam. Ne. V svojih delokrogih naj zberó okrog sebe produkcije, jih spravijo v pravo trgovsko firmo in na tej podlagi naj skušajo razviti ono komercialno ofenzivo preko meje, katero mora vzdržati danes naša produkcija od inozemske trgovine in to na veliko škodo našega narodnega gospodarstva, kateremu odide pri današnjem stanju velik del končnega trgovskega dobička. Take na pravi trgovski podlagi in od pravih, v vsakem oziru vzornih trgovcev vodene trgovske enote bodo osamosvojile našo lesno trgovino, jo očistile med- in povojne navlake, ter jo uvedle kot vsega upoštevanja vreden faktor v mednarodni promet. Šele tedaj bo imel naš marljivi gozdar lahko mirno prepričanje, da je to, kar vzgaja in neguje, edino le v prid in prisploh našega gospodarstva.

Pregrada v potoku želimljici.

Dr. ing. A. Král:

Možnosti nadaljnega tehničnega razvoja gozdarstva z ozirom na elektrifikacijo dežele in izrabo vodnih sil.

Žagar v goratih in gozdnatih pokrajinah spada med prve podjetnike, ki so začeli s sistematično izrabo energije vodnih tokov. Velik je razloček med primitivnim vodnim kolesom starih vodnih naprav in moderno turbinsko napravo, med starim tipom lesenih jezov, takozvanih »kašt« in modernimi jezilnimi konstrukcijami, dolinskimi pregradami in vsemi ostalimi tehničnimi pridobitvami, s katerimi napravljamo elementarnega orjaka — tekočo vodo, ki je od pamtiveka vzbujala v človeku zanimanje in bojazen, ljubezen in strah — podložnim služabnikom naše volje. Na razvoju omenjenih pridobitev je gozdarstvo participiralo s prav znatnim deležem ter je pobiralo in bo še pobiralo od svojega deleža tudi zasluženi dobiček. Oglejmo si danes v tem oziru samo en problem vodnega gospodarstva: izrabo vodnih sil v okvirju elektrifikacije dežele.

S prvotnim tipom vodnih naprav: vodnim kolesom, ki je neposredno gonilo žago, je imel lesni industrijalec razmeroma malo svobode za dispozicije svojega obrata. Glede stajališča svoje tvornice (žage) je bil vezan na ono točko, kjer mu je narava podarila tekočo vodo v primerni množini in v ugodno koncentriranem padcu. Na ta kraj je bilo treba dostavljati hlode, ne oziraje se na to, bo-li dovažanje surovine in odvažanje izdelkov ugodno in racionalno, ali ne. S primitivnimi tipi jezovih konstrukcij dali so se izrabljati le razmeroma mali padci, v ostalem delu je dolina gorskega vodotoka s svojim strmim padcem povzročala žagarju le zadrege, kajti vsaka količnejša voda je ogrožala obstoj njegove naprave. Akoprav so se take naprave uredile z majhnimi stroški, so vodne poškodbe in njih popravila povzročala težke obratne izgube ne le v obliki vzdrževalnih stroškov, marveč tudi vsled prekinitve obrata, ki je lahko nastala v vsaki letni dobi, torej tudi takrat, ko je bilo producentu najmanj po volji.

Moderni tipi naprav za izkoriščanje vodne moči nudijo povsem druge možnosti eksploatacije tega elementa v korist vsem panogam gospodarstva, industrije in obrti; v znatni in izdatni meri tudi v korist

gozdarstva. Z modernimi napravami izrabljamo predvsem veliko bolj racionalno vso kinetično energijo, velike padce in vse variacije vodnega stanja, moderne pridobitve na polju mehanike vodnih motorjev in elektrotehnike pa omogočajo prostost gibanja in disponiranje, o katerem še pred malo desetletji nihče niti sanjal ni. Današnji sistemi jezov, kanalov, rovov, dovajalnih cevi premagajo vse terenske težkoče, v kolikor se tičejo napeljave obratne vode na vodne motorje; sistemi za proizvodnjo električne moči visoke napetosti pa omogočajo prenašati velike množine energije z razmeroma majhnimi stroški na poljubne kraje. S pomočjo takih naprav izrablja danes lesni industrijalec vsak ugoden vodni padec, kjerkoli se isti nahaja in prenaša pridobljeno silo tja, kjer jo potrebuje. Svoje obrate: žage in delavnice za obdelovanje lesa gradi moderni gozdar na takem kraju, kjer se mu nudi lahek transport surovine iz gozdov k obratovališču ter cenen dovoz izdelkov od obrata k odjemalcu oziroma k železnici. A tudi za transportne namene pride lesni industriji električna moč v korist; ž njo se oskrbuje pogon vzpenjač, žičnih železnic, električnih transporterjev in traktorjev; pri eksploataciji velikih gozdnih kompleksov postane končno aktualno tudi vprašanje električnih gozdnih železnic.

Tanka elektrovodna žica, kateri ni nobeno rebro prestrmo, noben hrib previsok in noben prepad preglobok, igra torej v dvojnem oziru za gozdarstvo važno vlogo: dovaja mu obratno moč v poljubnih množinah na poljubne razdalje in omogoča mu neoviran transport surovine in izdelkov do obratovališča in od njega.

Akoprav služi v naših krajih večina vodnih naprav lesni industriji, ne moremo še trditi, da se bližamo racionalni izrabi vodnih sil po prej očitnem programu. Posamezne raztresene naprave služijo večinoma le poedinim obratom neposredno za pogon strojev; kot privesek vidimo tu pa tam priklopljeno omrežje za razsvetljavo najbližnjih naselbin. Dalje ne sega izraba modernih načel za prenos električne energije.

Za Savo, od njenega izvira do hrvaške meje in za njene glavne pritoke v zgornjem delu je izdelal prejšnji hidrografični centralni urad na Dunaju detajliran vodni kataster, v katerem so poleg geografičnih, orografičnih in geoloških podatkov navedene vodne množine na posameznih rečnih progah, in sicer za katastrofalno nizko vodo, za normalno nizko vodo, nadalje pa za 10-, 8- in 6-mesečno vodo. Iz teh podatkov ter iz podolžnih profilov posameznih tokov se da izračunati razpoložljiva surova vodna energija za omenjena vodna stanja. V vodnem katastru so razen tega navedene obstoječe naprave v posameznih progah ter vodne energije, katere so izrabljene z le-timi napravami.

Na celi 216 km dolgi progi Save od izvira pri Korenu do hrvaške meje je na razpolago pri najnižji letni vodi 122.134,3 surovih HP. Od teh je v zgornjem toku Save na progi od km 114,10 do 216 (kilo-

metriranje velja od hrvaške meje do izvira) izkoriščeno po obstoječih napravah samo 5254,3 in vsled izgub na padcu izrabljeno 498— surovih HP. Proga od km 114,10 (Tacen) do hrvaške meje je dosedaj nedotaknjena, edino za stopnjo pri Krškem se sedaj zanima občina Zagreb. Na celi progi od izvira do deželne meje preostaja torej pri najnižji vodi neizrabljenih 116.382,3 surovih HP. V kolikor se more tem podatkom o 10-, 8- in 6-mesečnem vodnem stanju, ki so se določili iz razmeroma majhnega števila merjenj, prisojati večji pomen, je razmerje med najnižjo vodo in višjimi vodnimi stanji povprečno sledeče:

10-mesečna voda	180 %	najnižje vodne množine
8-mesečna voda	270 %	najnižje vodne množine
6-mesečna voda	400 %	najnižje vodne množine

Ako se ne oziramo na razmeroma večje izgube na padcu pri višjem vodnem stanju, znaša potemtakem surova energija na predmetni Savski progi povprečno:

skozi 10 mesecev	220.000 HP
skozi 8 mesecev	330.000 HP
skozi 6 mesecev	488.000 HP

Iz opisanega je razvidno, da sta vodno stanje in s tem tudi efekt vodne energije na Savi zelo spremenljiva in to ni v korist rentabilnosti vodnih naprav na Savi. Ker pretežni del leta pretekajo po ročnem koritu znatno večje množine vode, nego pri letnem minimumu, je pač struga razmeroma široka, kar ima za posledico, da so stroški za zgradbo jezov razmeroma dosti visoki. Da se doseže večja rentabilnost, je treba izrabiti tudi višja vodna stanja. Take, na zelo spremenljivo vodno stanje urejene hidrocentrale zahtevajo posebnih kaloričnih rezerv ali akumulacijskih naprav za kritje primanjkljaja pri najnižjem vodnem stanju. Sreča je, da razpolaga naša domovina z obilnimi premogovnimi slojišči, ki so v izdatni meri sposobni, da paralizirajo to pomanjkljivost naših vodnih energij. Ako se uredijo kalorične rezervne centrale tik premogokopov, doseže se tudi jako ekonomična izraba manj vrednega kuriva, ki ne prenese transporta po železnici in tako se hidrocentrale ter premogovniki v obojestransko korist lahko zelo ugodno izpopolnjujejo. Spričo ugodne lege naših premogovnikov bo mogoče na Savi povsem ekonomično izrabljati celo 6-mesečne vodne množine.

Bolj ugodne vodne razmere vladajo na Dravi, kateri koristi predvsem njeno povodje v zgornjem toku, ki sega v visoko območje srednjealpskih ledenikov, in ki napaja strugo Drave tudi v veliki letni suši z izdatno množino vode. Vrh tega učinkujejo obsežna koroška jezera kot retenzijski regulatorji na stabilizacijo odtočnih voda. Vsled teh razmer je Drava eden najbolj opulentnih virov vodne energije. Glasom

podatkov studijskega biroja nekdanjega avstrijskega ministrstva železnic iz leta 1917. nudi Drava sledeče ugodne stopnje in povprečne letne efekte v HP:

Dobrava	12.000 HP
Brezno	14.500 »
Št. Ožbolt	16.000 »
Fala	24.000 »
Ptuj	21.500 »
Maribor-Felberinsel	17.000 »
Ormož I. stopnja	24.300 »
Ormož II. stopnja	26.000 »
Ormož III. stopnja	19.000 »
Skupaj	174.300 HP

Od teh stopinj je trenutno zgrajena samo Fala na 30.000 HP. Napram prej navedenim podatkom iz vodnega katastra o surovi energiji na celotnem toku Save se nanašajo predstojeci podatki le na posamezne, za izrabo posebno ugodne stopnje in predstavljajo povprečni čisti efekt na turbinski osi. Analogno so se tudi študirale posamezne proge na Savi in gori omenjeni studijski biro navaja tu sledeče stopnje s povprečnimi letnimi efekti:

Dcvje - Jesenice	2.500 HP
Dobrava	2.400 »
Zasip	3.400 »
Bled	4.400 »
Lancovo	2.100 »
Glaboko	5.800 »
Breg pri Kranju	5.000 »
Smlednik	5.000 »
Medvodce - Virje	7.200 »
Tacen	3.000 »
Černuče	2.900 »
Sv. Martin	2.900 »
Zalog	3.500 »
Laze	7.000 »
Sava pri Litiji	15.200 »
Prusnik	12.100 »
Sava pri Hrastniku	4.600 »
Ustje Savinje	11.800 »
Radeče	11.500 »
Log - Pijavško	8.600 »
Krško	9.100 »
Skupaj	130.000 HP

Za 6-mesečno vodo bodo efekti tako na Dravi kakor na Savi povprečno za 50 % višji.

Celotni pregled nam kaže, da nudi Drava posamezne zelo izdatne, koncentrirane stopnje, Sava pa celo vrsto manjših stopenj. Matematično vzeto so hidrocentrale na Dravi znatno bolj ekonomične kakor na Savi, a realizacija Dravskih projektov bo v sedanjih gospodarskih razmerah naletela na znatne težkoče, ker zahteva vsaka stopnja zelo velike investicije. Obstoječa orjaška naprava na Fali pri Mariboru bo bržkone še precej časa zadoščala za potrebe električne energije v ozemlju med Savo in Dravo.

Za posavsko območje je brezdvomno danes zgradba primerne hidrocentrale na Savi v ospredju vsega interesa; to je življenski problem industrije in obrti v Savskem območju, tudi gozdarstvo oziroma gozdna industrija v tej pokrajini ima na njem velik interes. Ne bo torej odveč, ako posvetimo tudi temu problemu še nekoliko vrstic.

Že prvi pogled v vodni kataster, kakor tudi prej navedeni pregled Savskih stopenj dokazuje, da je najbolj lukrativna proga med Litijo in Krškim.

Tudi geološke razmere so na tej progi za jezovne naprave ugodne. Od ustja Ljublanice do Zagorja leži dolina Save v območju nizkega hribovja, ki sestoji v glavnem iz karbonskih peščenec in skrilavcev, od Zagorja dalje do Radeč pa tvorijo dolino Save triadične hribine: Werfenski skrilavec, školjkasti apnenci in dolomit. Pod Radečami preide dolina v območje škrilavcev, peščenec in konglomeratov karbonske vrste in se tu znatneje razširi. Ostanki fluvioglaciálnih teras spremljajo tu korito Save ob obeh bregovih. Najbolj ozko in strmo vrezano je pa korito Save v triadičnem območju med Savo - Zagorjem in Radečami, katera proga je posebno ugodna za upostavitev jezov.

Hidrocentrala, ki bi se tu gradila, bi se lahko neposredno združila z eno ali drugo kalorično centralo Trboveljske premogokopne družbe. Ako smo pravilno informirani, obstoji v Zagorju parna centrala, ki je izven obrata, oziroma služi le kot rezerva za Trbovlje. Brez posebnih stroškov bi torej bilo mogoče tole centralo pritegniti takoj k sodelovanju na skupnem omrežju. Primaren daljnovod za visoko napetost bi se izpeljal od Savske centrale do Ljubljane na eni strani, v Novo mesto, eventualno do Karlovca na drugi strani ter bi se končno še sklenila proga Ljubljana—Novo mesto—Karlovac. Od Ljubljane bi se razprostrla mreža ob gorenjski železniški progi proti obstoječemu omrežju elektrarne na Završnici. Na ta način bi bila s primarno progo Fala—Trbovlje dosežena idealna razdelitev električne energije iz prve gradbene etape. Proga Ljubljana—Završnica bi najbrž v kratkem času zahtevala izrabo Savske stopnje pri Medvodah. Žirovniško centralo bi pa bilo — ako bodo to dopustile geološke razmere — izpremeniti v akumulacijsko

napravo za kritje tako imenovanih »špic«, to je vrhuncev uporabe električne energije tekom dnevnega obrata.

Opisano omrežje Fala—Maribor—Celje—Trbovlje—Ljubljana—Medvode—Završnica, Ljubljana—Novo mesto—Karlovac nazaj v Trbovlje bi se dotikalo razen trboveljskega revirja vseh naših ostalih premogovnikov: Velenje, Kočevje, Št. Janž, ki bi se lahko neposredno priključili in ki bi pošiljali energijo svojega manjvrednega premoga mesto po železnici neposredno po elektrovodnem omrežju svojim odjemalcem. Te kalorične rezerve bi prišle v prid Karlovcu z okolico in, ako bi se tudi Zagrebška hidrocentrala pri Krškem priključila s kratko zvezo Zidani most—Krško, tudi še mestu Zagrebu. S tem stopamo že v drugo gradbeno etapo: priključitev Hrvatske na naše električne centrale. S progo Maribor—Ptuj—Varaždin—Zagreb bi se priključili obe okrožji: Zagreb in Varaždin z Međimurjem vred na bogate Savsko-Dravske hidravlične in kalorične zaklade električne energije. S pritegnjenjem takega števila odjemalcev, kakor ga nudijo ta okrožja, bi se lahko pristopilo k realizaciji nadaljnih Dravskih in po potrebi tudi Savskih projektov, ki bi, podprti s kaloričnimi rezervami v Velenju, Trbovljah, Št. Janžu, Kočevju, lahko ustregle tudi največjim zahtevam.

To so pač problemi, katerih ne bodo posamezniki rešili; treba bo mnogih kompromisov med naziranjem o državni socializaciji in privatni kapitalistični iniciativi — pri kateri bo bržkone, kakor povsod, zlata srednja pot združenega gospodarstva države, avtonomnih korporacij in privatnih interesentov privedla najsigurneje do zadovoljivih rezultatov.

In sedaj si oglejmo stališče gozdarstva napram problemu elektrifikacije dežele. Na opisane daljnovodne mreže bi se priključila sekundarna omrežja. Taka sekundarna omrežja s srednjo visoko napetostjo se lahko izpeljejo ob vznožju gozdnatih gorskih masivov. Tu se na primernih krajih razdele transformacijske postaje, od katerih se razteza omrežje z nizko napetostjo kakor živčevje k žagam in drugim lesnim tvornicam, k obratnim postajam vzpenjač in žičnih železnic. Provizorični elektro-vodi so napeljeni visoko gori k posameznim gozdnim kompleksom, kjer se že pri sekanju dreves in obsekavanju hlodov uporabljajo prenosne žage in drugo orodje z električnim pogonom. Lahke prenosne žične železnice omogočajo transport hlodov preko vseh terenskih zaprek doli k žagam, a tudi vejevje in za rezan les nerabne odpadke spravljamo navzdol k zbirališčem, kjer se s suho destilacijo ali drugimi metodami izkorišča njih ogljikova in celulozna vsebina.

Analogna transportna sredstva eventualno tudi ozkotirne železnice zbirajo izdelke pri žagah in drugih obratovališčih, ter dovažajo iste k železniškim postajam ali pa k drugim lesnim obratom: k mizarskim in tesarским tvornicam, k celuloznim tovarnam i. dr. S temi metodami nam bo mogoče vedno bolj uresničiti stremljenje, da ne izvažamo svojega

dragocenega lesa kot surovino, marveč da ga obdelujemo kolikor mogoče do najvišje popolnosti in obdržimo doma ves dobiček lesne industrije, s katero se, žal, danes še v veliki meri obogatujejo tuje države na račun našega cenenega lesa.

Poudarili smo že, da zlasti v današnjih razmerah ni misliti, da bi posamezniki mogli uresničiti na široki podlagi zasnovane hidroelektrične probleme. Kakor v vseh modernih državah bo tudi pri nas le kooperacija vseh gospodarskih faktorjev: od državne in pokrajinske uprave preko veleindustrije do obrtnika in malega odjemalca dosegla v doglednem času uspeh na tem polju. In med omenjenimi faktorji bo zlasti v naših pokrajinah lesna industrija važen član takih kooperativnih zadrug.

Lesna industrija bo po značaju svojih obratov pri pravilnih dispozicijah ugodno vplivala na rentabiliteto hidroelektričnih naprav. Prej že omenjena spremenljivost vodnega stanja na naših vodotokih zahteva, da se izrablja ne samo ona majhna vodna množina, ki je skozi celo leto na razpolago, marveč treba je, da izrabimo tudi one znatno večje vodne množine, ki obstoje samo 6—8 mesecev na leto.

Odjemalci, ki lahko prilagode svoje potrebe glede energije spremenljivemu efektu vodnega stanja, prispevajo posebno izdatno k povzdigu rentabilnosti vodnih naprav s spremenljivim vodnim stanjem. K takim odjemalcem štejemo predvsem kemično, v drugi vrsti lesno industrijo. Lesna industrija lahko uredi svoj obrat tako, da v obdobjih z večjimi vodnimi množinami deluje s težkimi stroji (polnojarmeniki, drobilci in brusi za celulozo) in oskrbuje težke Transporte, v obdobjih z nižjim vodnim stanjem pa se omeji na delovanje z lahkimi stroji, zlasti pa na finejše obdelovanje lesa i. dr. Jasno je, da pod takimi pogoji more zahtevati lesna industrija za svoje obrate mnogo tarifnih ugodnosti pri odjemanju toka.

K vsemu temu pride še možnost akumulacije energije s pomočjo modernih hidravličnih ali elektrotermičnih metod, ki v zvezi z opisanim razporedom težkega in lahkega obratovanja in končno še s kaloričnimi rezervami omogočajo skrajno stopnjevanje rentabilnosti vodnih naprav. Smotrena tarifna politika omogoča hitro amortizacijo, tako da bi bilo tudi v sedanjih gospodarsko težkih in nesigurnih časih mogoče resno misliti na nadaljevanje nekdanjih projektov o elektrifikaciji dežele — treba le energičnih mož na pravem mestu. Gozdarstvo ima svoj življenjski interes na predmetnih vprašanjih in lahko tu igra odločilno vlogo. Ako tu izpolni svoje mesto, bo koristilo v prvi vrsti sebi, v nadaljnjih konsekvencah pa vsej ožji in širši domovini.

Dr. Fran Spiller-Muys:

Agrarna politika in agrarne operacije v Sloveniji.

Agrarno-politična vprašanja.

Uvod.

Potnik, ki hodi po slovenski zemlji od vasi do vasi, bo opazil, če se količkaj zanima za kmetijske razmere, na prvi pogled rakrano slovenskega seljaka: veliko razkosanost kulturne zemlje, polja in travnikov, pretrganih po nebroju potov in kolovozov ter ločenih po širokih brezplodnih mejnih brazdah. Poleg skrbno obdelane rodovitne zemlje pa najdeš neobdelan, z grmovjem in trnjem preraščen svet, o katerem ti pove vaški poglavček, da je to »gmajna«. Po njej si išče živina večinoma zamaženo dobro hrano in lačna moka po krmi v hlevu. Nehote se umni tujec - kmet vprašuje, od kod in čigava so ta zemljišča, kakšen namen in pomen imajo za slovensko kmetijstvo?

In če se končno razgovarjaš pod vaško lipo z možmi in starimi očaki, ti vedo pripovedovati o davnih lepših in srečnejših časih, ko te in te planine še ni pokrivala gosta temna šuma, marveč se je po njej paslo in preživljalo na stotine čvrste goveje živine in tolstih ovac. Danes pa je planina zaraščena, da pod gostim smrečjem ne najdeš skoro bilke zelene trave, a kolikor je še ostalo zelenih oaz, imenovanih frate, niti približno ne zadostujejo za prehrano nekdanjega števila živine. Živinoreja, glavni vir dohodkov slovenskega kmeta, pa vsled tega hira in propada.

Najvažnejša agrarnopolitična vprašanja.

Načeli smo s tem troje najvažnejših vprašanj slovenske agrarne politike, katerih rešitev je življenske važnosti ne samo za posamezno kmetijo, marveč za naše pretežno agrarno narodno gospodarstvo vobče: Vprašanje odprave razkosanosti kmetijskih zemljišč, razdelbe ali uredbe ter zboljšanja skupnih zemljišč, takozvanih »gmajn« (od nemške besede »Gemeinschaft«) in odkupa oziroma nove uredbe gozdnih in pašnih služnostnih pravic na tujem svetu. So to ded-

ščina našega kmeta iz prejšnjih dob, ki jih revolucija l. 1848. z zemljiško odvezo v Avstriji ni odpravila, marveč le še povečala.

Poleg drugih važnih problemov (ustanovitve in ohranitev srednjih kmetij, uzakonjenje posebnega kmetijsko-dednega prava, zakonite omejitve prometa z zemljišči, zaščita minimalne kmetijske posesti, kmetijski krediti [hipoteke] itd.) se mora pečati agrarna politika v Sloveniji predvsem z rešitvijo zgoraj navedenih treh najbolj perečih »kmetijskih vprašanj«, ki so v tesni zvezi s porazdelitvijo kmetijske posesti vobče.

Planina »Kovce« pod Babo blizu Ljubelja.

(Hlev in koča, zgrajena po Agrarnih operacijah.)

Demokratski, na principu osebne, politične in gospodarske svobode zgrajeni državi ne more biti s stališča splošne socialne politike vseeno, da li temelji ta država na življenja zmožnih posameznih gospodarstvih ali ne, da li sestoji gruda, ki na njej ne stoji samo kmet, marveč država sama, iz gospodarsko zaokroženih enot ali iz brezštevlnih razkosanih in raztresenih »parcel«. Ako se bomo nekoč stalno vozili po zraku in gledali z višine na zemljo, ne bodo državniki presojali držav, so li dobro urejene in srečne, po številu tovarniških dimnikov, marveč po primerni razdeljenosti in obdelanosti zemlje, po pravilnem razmerju posameznih kultur.

Svetovna vojna nam je prinesla še novo agrarnopolitično vprašanje: agrarno reformo. Smatrati jo je sicer kot integrirajoč del borbe za »staro pravdo«, ki jo bojuje slovenski kmet izza časa kmetijskega kralja Matije Gubca vse tja do odprave tlake in desetine l. 1848. ter odveze zemljiških bremen v polpreteklem času. Vendar vsebuje agrarna reforma pretežno socialno-politične težnje in tvori nekako v se zaključeno vprašanje, čeprav ne smemo prezreti, da bo še povečala razkositost kmetijskih zemljišč, ker se izvaja brez zveze z ostalimi agrarno-političnimi vprašanji.

V naslednjem se hočem omejiti na zgoraj omenjena agrarno-politična vprašanja ter raziskavati, v koliko so se ista skušala dosedaj rešiti in kakšna naj bo njih ureditev z ozirom na posebnosti naše slovenske zemlje.

Agrarno zgodovinske črtice.

Če premotrmo zgodovinski postanek in izvor današnje razkositosti kmetijske zemlje, zapuščenosti naših vaških »gmajn« in drugih skupnih zemljišč ter večnih neprilik z gozdnimi in pašnimi servituti, vidimo, da koreninijo vse v srednjeveškem vaškem ustavu in da segajo le še kot njega zadnji ostanki v gospodarsko in politično povsem drugačno sedanjost. Zato so za gospodarskega zgodovinarja nadvse zanimiva snov, trd oreh pa za praktičnega gospodarskega politika. Umevno tedaj, da se dosedaj še ni resno potrudil noben učenjak, noben državnik in noben parlament, da izlušči iz njega sladko in plodnosno jedro.

Po starogermanskem vaškem ustavu, ki se je po zavojevanju prenesel tudi v naše slovenske kraje in ki nam je uničil staroslovensko zadrugo, so bila zasebna in izključena last naših kmetijskih prednikov le intenzivno obdelana zemljišča (vrt, njiva, travnik), razdeljena v več skupin, v katerih je imel vsak vaščan svoj oddelek (delež). Obdelovanje teh oddelkov je bilo enotno urejeno in točno določen čas in način dela, posetve in žetve ter skupnega grajenja. Brez te prisilne uredbe, ki je izenačevala že tedanjo veliko razkositost kultivirane zemlje, bi bilo kratkomalo nemogoče obdelovanje teh ozkih zemljiških parcel. V svojem bistvu je pa bilo to gospodarstvo le sporazumna omejitev skupne paše, ki se je uveljavila in izvrševala zopet jeseni, kadar so se po žetvi in košnji odstranile ograje.

Ostala zemljišča (gozd, pašnik, planina) so pa bila skupna last vseh vaščanov. Toda le v nekaterih krajih so obdržali naši pradedje lastninske pravice do skupnih gozdov, pašnikov in planin, večini si jih je prilastil zavojevalec — graščak, kmetom pa priznal le pravico, da smejo slej kot prej hasnovati ta zemljišča za svoje domače potrebe (servituti).

Rešitev servitutnega vprašanja.

Medsebojno so imeli vsi vaščani (s svojimi domačijami) enake pravice do uživanja »gmajn« ali s servituti obremenjenih zemljišč. Drugih naseljenikov izven njih tedaj še ni bilo. Občina in vas (srenja, soseska) sta bila istovetna pojma. Šele pozneje so se poleg kmetov naselili kočarji, rokodelci in drugi, ki so posedovali košček zemlje, a se v glavnem preživljali z obrtjo ali udinganjem. Ti priseljenci niso imeli v občini (vasi) nobenih pravic ne do »gmajne« in ne do servitutov, pa tudi nobenih bremen. Toda kakor je bil nekoč Rim pozorišče zgodovinskega

Velika planina v Kamniških alpah.

boja med patriciji in plebejci, kjer se je šlo istotako bistveno le za uveljavljanje pravic do skupne zemlje (ager publicus), ravno tako se je bil in se še bje nekrvavi boj v vsaki vasi za udeležnost pri skupnih zemljiščih. Ta boj je prinesel uspehe tej ali oni stranki po njeni moči. V nekaterih slučajih si je stranka dotedanjih neupravičencev priborila iste in enake pravice s staroupravičenci, drugod najdemo zopet nasprotni ekstrem, da si stari upravičenci ohranijo potom realno-pravne priključitve deležnih pravic na stare domačije (hišne številke) svoje stare pravice. V mnogih slučajih pa so se izcimile iz tega boja vmesne oblike

udeležentstva na skupnih zemljiščih po velikosti upravičenih zemelj (domačij). Pri vseh pa se je ustanovila nekaka realna vez med domačijo in uživanjem skupnosti, po večini tako, da sme vsak udeleženec izkoriščati skupnost le v toliko, v kolikor to zahteva in potrebuje to njegovo gospodarstvo (pasti sme le toliko živine na pašnikih in planinah, kolikor je prezimi z lastnim pridelkom sena, sekati sme le toliko drevja v skupnem gozdu, kolikor ga potrebuje za domačo kurjavo in stavbe).

Razkroj starih zemljiških zajednic.

Kolikor toliko so bile na ta način pravne in gospodarske razmere jasne in urejene. Že avstrijski obči državljanski zakon, zgrajen povsem na rimsko-pravnih osnovah, prezira popolnoma te specifično kmetijsko-pravne odnose. Huda zmešnjava pa je nastala v stari Avstriji in ž njo v sedanji Sloveniji z uvedbo novega občinskega in zemljiško-knjižnega zakona. Prvi uvaja mesto realne gospodarske skupščine (srenje, soseske) personalno politično občino, ne da bi določal kaj o srenjski (soseskini) lastnini. Pa tudi zemljiško-knjižni zakon ne priznava teh realnih (stvarnih) kmetijskih pravic in omogoča njih upoštevande zgolj kot privatna prava, mesto da bi jih kot vezano premoženje z določenim namenom (Zweckvermögen) ohranil skupnosti kmetijskega stanu kot takega. Iz stare javno-pravne premoženjske skupščine (zajednice) nastaja neurejena »gmajna«, kateri ne ve nihče pravnega značaja, niti gospodarske svrhe. Nihče ne ve odgovora v posameznem slučaju in si ni na jasnem, gre li za občinsko last, srenjo (sosesko), t. j. realno zajednico z vezanimi deležnimi pravicami ali zadrugo z več ali manj prosto razpoložljivimi deleži ali končno za navadno solastništvo? Rešitev tega vprašanja ni nikako pravniško dlakocepstvo. Saj so pravno urejene razmere pogoj in podlaga vsakega uspešnega gospodarstva. Drugačno mora biti gospodarstvo, kadar gre za pravno tvorbo več ali manj javnega značaja (z določeno trajno svrho), drugačno je zopet gospodarstvo pravnih (jurističnih) oseb, ki stoje nekako na meji med javnim in privatnim pravom, drugačno končno, kadar gre za čisto zasebno-pravne razmere. Dokler je bil še čas, se je zakonodajstvo ogibalo teh zamotanih vprašanj. Z uvedbo novih zemljiških knjig pa je postala njih rešitev nujna in neizogibna. Sodnijski uradniki priučeni javnim pravnim oblikam rimskega privatnega prava niso znali najti rešitve, niti niso imeli časa, ne naloga, da bi jo iskali. Zakon (avstr. obč. drž. zak.) pa je poznal samo solastništvo in organizirano juristično osebo. Ni eno ni druga se pa ne krije z agrarnimi zajednicami. Sodniki so si pomagali na najrazličnejše načine, vsled česar so se nejasni pravni pojmi le še bolj zmedli. Često se je sklenil nekak kompromis med realnim (stvarnim) pravom in solastništvom na ta način, da so se vknjižili kot lastniki do-

tičnih skupnih zemljišč »vsakokratni lastniki po hišnih in vložnih številkah označenih posestev (domačij)«, toda s številčno določenimi deleži. Včasih, a žal, prereditko, se je celo zaznamovala neločljivost deležne pravice do skupnosti od upravičenega posestva.

Pri tem se je popolnoma prezrlo, da si realni (stvarni) značaj in številčnost deležne pravice po modernem agrarnem pravu v svojem bistvu nasprotujeta. In tu baš vidimo, kakšen pomen ima pravna določitev izvestnih dejanskih oblik za praktično gospodarsko življenje, kako daje ta pravna določitev pravicam njih gospodarsko vsebino.

Po današnjem agrarnem pravu poznamo le dve vrsti udeležentstva: ali prosto razpoložljive številčno določene deleže, ali pa neločljivo, z upravičenim posestvom (domačijo) zvezana realna (stvarna) prava, izpreminjajočega se obsega. Realno (stvarno) pravico številčno ugotoviti je bilo mogoče le za časa starih kmetij, katerih potrebe so bile stalne. Odkar pa imamo prost promet z zemljišči (avstr. drž. zak. z dne 27. junija 1868 drž. zakona št. 79), je brezmiselno, da bi oddeljevali številčno določene deleže posestvom, ki se lahko svobodno razdeljujejo in katerih gospodarske potrebe vedno menjavajo. Prosta deljivost posestev, ki smatra zemljo zgolj za trgovsko blago, je pretrgala ozko vez med domačijo in agrarno zajednico ter na eni strani povečala razkositost zemljišč, na drugi strani pa povzročila propad skupnih gospodarskih objektov (pašnikov, gozdov, planin). Žal, prepozno so spoznali mero-dajni činitelji, da je bila napačna in kmetijstvu škodljiva zahteva takozvanega liberalizma, da mora gospodarski in politični prostosti kmeta odgovarjati tudi prostost prometa z zemljišči. Če bi si tu ne bilo kmetstvo ljudstvo pomagalo samo s svojo konservativnostjo, držeč se krčevito svoje grude in starih šeg pri dedovanju in izročanju posestev, bi bila slika naših kmetij še žalostnejša. Tako se je ohranil včasih le podzvestno tudi stari zadružni duh našega kmeta, ki ga treba le obuditi in organizirati na novo.

Ohranite in obudite zemljiške zajednice na moderni zadružni podlagi.

Kakor zgoraj povedano, so propadle stare zajednice vsled brezbriznosti in neumevanja s strani zakonodajnih činiteljev, pa tudi vsled izpremenjenih gospodarskih prilik. Nove ideje in gospodarske oblike izključujejo povratak k staremu kmetijskemu ustavu, k »stari pravdi«. V kolikor so se zajednice ohranile, čeprav le še kot stare razvaline nekdanj cvetočega gospodarstva, jih je treba skladno izpremenjenim razmeram modernizirati, bistveno preurediti, in sicer na moderno-zadružni podlagi. Predvsem pa treba ohraniti še obstoječe zajednice, če imajo le količjak gospodarskega pomena. To velja posebno glede

naših planinskih in servitutnih zajednic, ker zahteva njih obrat zemljiško ploskev, ki daleko presega okvir posamezne kmetije in se da izkoriščati le skupno-gospodarskim (zadružnim) potom. Zadružna misel je edino moderno sredstvo za povzdigo našega kmetijskega stanu, ker tudi sicer odgovarja staro - ukoreninjenemu, v bistvu kmetijskega gospodarstva utemeljenemu mišljenju (mentaliteti) našega kmetijskega ljudstva. Preden pa bo mogoče pretvoriti zemljiške zajednice v moderne zadruga (živino-rejske, pašne in gozdne), treba kakor rečeno ohraniti obstoječe zajednice s tem, da se na eni strani zakonito zaščiti gosp. objekt — pašnik, gozd, planina — pred neracionalno odtujitvijo, obremenitvijo ali celo razdelitvijo, na drugi strani pa da se prepreči po večini le špekulativno odprodajanje deležnih pravic od upravičenih posestev s tem, da se proglasi deležna pravica kot bistven (integrujoč) del dotičnega upravičenega posestva. Tako ostane zajednica zaključen krog gospodarsko in krajevno združenih udeležencev. V ta krog bi se smel sprejeti tujec le, če privoli v to kvalificirana večina udeležencev. Preprečena bi bila tako nevarnost, da bi se z deležnimi pravicami trgovalo samostojno brez zveze s kakim upravičenim posestvom, in bi se jih neomejeno razdeljevalo ter popolnoma razbilo. Obenem pa treba končno dati zajednicam — in to bo njih glavna zaščita — notranji red in organizacijo uprave.

Nadrobne razdelbe.

Kjer pa ohranitev zemljiške zajednice nima več gospodarskega pomena, tam — a samo tam — naj bi se dovoljevale nadrobne razdelbe. Nadrobno se naj razdeli skupni svet, ki je že sam na sebi negospodarsko razkasan in obstoji le iz posameznih raztresenih in zemarjenih parcel, ki se dajo vsekako individualno bolje in uspešneje izkoriščati nego kot skupnost. Včasih pa je nadrobna razdelba tudi potrebna in utemeljena, kjer upravičena posestva sorazmerno nimajo dovolj intenzivno kultiviranih zemljišč (polja in travnikov), da bi mogli pravilno in gospodarsko izkoriščati skupne pašnike in gozde, ker ne morejo prezimiti z lastnimi pridelki dovolj živine. Vse te razdelbe pa bi se smele dovoljevati le v zvezi z istočasno zložbo (komasacijo) vseh zemljišč dotične zajednice oziroma občine (istotako bi se smela dodeljevati zemlja potom agrarne reforme le pod pogojem, da se posestniki dotične občine podvržejo zložbi svojih zemljišč). Na ta način bi se vsaj deloma odpravila razkasanost kmetijskih posestev. Kvarne gospodarske posledice te razkasanosti so vobče znane, da jih tu ni potreba obširneje obravnavati. Gospodarstvo z mnogimi raztresenimi in majhnimi zemljiškimi parcelami, ki imajo še često neprikladno obliko (»jermen«), je sila težko, zamudno in neprimerno drago. Dobršen del rodovitne zemlje požrô brezštevilne meje,

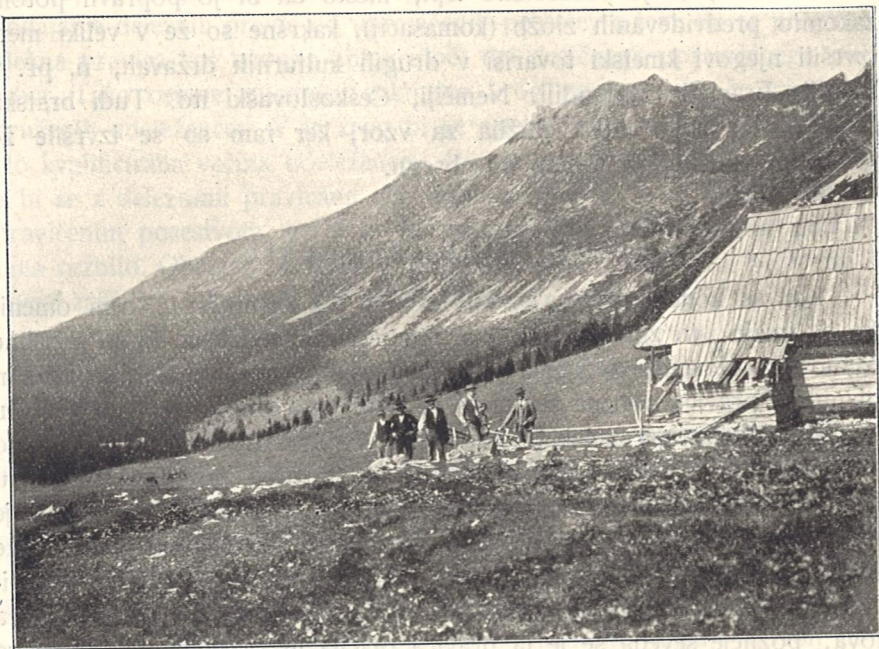
obmejne brazde, nepotrebna pota, kolovozi itd. Na dnevnem redu so mejni spori in pravde zaradi potov, ki stanejo našega kmeta mnogo denarja in časa. Ker ima vsak kmet brezštevila malih, raztresenih parcel, ne more izvesti večjih melioracij — osuševalnih, namakalnih naprav, obširnejšega gnojenja z umetnimi gnojili itd. —; celo temeljito zatiranje živalskih škodljivcev je nemogoče in vendar postaja n. pr. črv vedno opasnejši našemu poljedelstvu in travništvu. To izpoved grehov, ki jih je zakrivila razkasanost kmetijske zemlje, bi lahko nadaljeval v brezkončnost. Gotovo pa je že po navedbi zgoraj imenovanih naglavnih grehov, da ni mogoče dati »odveze« tej razkasanosti oziroma našemu slovenskemu kmetu, ki jo brezbrizno trpi, mesto da bi jo popravil potom zakonito predvidevanih zložb (komasacij), kakršne so že v veliki meri izvršili njegovi kmetjski tovariši v drugih kulturnih državah, n. pr. v Belgiji, Franciji, Holandiji, Nemčiji, Češkoslovaški itd. Tudi bratska Hrvatska bi nam lahko služila za vzor, ker tam so se izvršile že precejšnje zložbe po številu in obsegu.

Servitutne skupnosti.

Kar se končno tiče servitutnih skupnosti, sem omenil že, da imajo isto zgodovino kakor zemljiške zajednice in da so posebne važnosti za slovenskega kmeta-planinca. Prvotno seveda niso bile pašne in planinske pravice nobene služnosti (servitus) po rimsko-pravnih načelih. Razlika med starogermanskim »podlastništvom« in rimsko privatno-pravno služnostjo je bistvena. Dočim dovoljuje služnost po rimskem pravu lastniku obremenjenega sveta (zavezancu) soužitek slednjega, izključuje staro germansko pravo, ki se je z zavojevanjem preneslo tudi v slovenske kraje, nadlastnika (»Obereigentümer«) od enakega hasnovanja z upravičencem. »Zemljiškemu gospodarju« pritiče vsaj prvotno samo pravica lova; pozneje seveda se je ta pravica ojačila in razširila do gozdnega lastništva, upravičenim kmetom pa so ostale le še »gozdne in pašne služnosti«, ki jih skuša lastnik gozda čim najbolj okrniti in omejiti vpričo naraščajočega pomena gozda in visokih cen lesa. Kmetje so podlegli v boju za »staro pravdo« in nihče več jim ne pomore zopet do nje.

Toda vsaj urediti se mora to najstarejše kmetjsko vprašanje. Revolucija leta 1848. je hotela temeljito rešiti večne pritožbe. Člen 7. znanega avstrijskega patenta z dne 7. septembra 1848 določa čisto na kratko: »Služnostne pravice do drvarjenja in pašne je odpraviti proti plačilu (odplatno).« Patent iz leta 1849. predvideva tozadevno posebne deželne zakone. Popolnoma izpremenjeni nazori pa se zrcalijo v patentu z dne 5. julija 1853 avstr. drž. zak. št. 130, kjer je govor že o odkupu ozir. uredbi služnostnih pravic, in ne o njeni odpravi. Ta patent se je izvajal

skozi desetletja nekako do leta 1880. Zemljišča, ki so se odstopila upravičencem v odkup njih servitutnih pravic, so bila razmeroma majhna, glavnic, ki se jim je izplačala mesto odstopa zemlje, razmeroma neznatna. Razumljivo in značilno je dejstvo, da se lastniki razbremenjenih zemljišč vobče niso pritoževali proti odkupu, pač pa so se in se še pritožujejo upravičenci proti načinu odkupa njih pravic, češ, da so bile odkupne glavnice mnogo premajhne, da se je ocenilo njih pravice vse prenizko, da se je v denarju »odkupovalo«, kjer je bilo to upravičencem naravnost v gospodarsko škodo. Pritožbe so bile skoro povsod enake

Planina »Pungrad« pod Košuto v Karavankah.

(Očiščena po Agrarnih operacijah.)

in to ravno dokazuje, da niso bile izvite s trte. Še več pritožb je naperjenih proti uredbam. Lastniki obremenjenega sveta se kaj radi sklicujejo pri gozdih na gozdni zakon in otežkočujejo upravičencem na vse mogoče načine pašo. Predpisuje se jim nadzorstvo živine (pastirje), pogozdujejo se pašna tla in določajo dolgoletne varstvene dobe. V resnici je tudi živinoreja v teh krajih utrpela velike izgube in propada še danes. Boj za »staro pravdo« pa še traja in je tem ljutejši, čim bolj naraščajo na eni strani cene lesu (interesni objekt lastnika obremenjenega sveta) in čim bolj uvideva na drugi strani slovenski kmet, da je živinoreja (interesni objekt upravičencev) njegov poglavitni dohodek. Za Slo-

venijo pomenja zadovoljiva rešitev teh dolgoletnih servitutnih sporov naravnost eksistenčno vprašanje našega kmeta-Gorenjca.

Predvsem naj bi vlada obnovila odlok avstrijskega poljedelskega ministrstva z dne 4. januarja 1907, šte. 601, na vse gozdne in domenske uprave, katerega vsebina je nakratko ta-le in bo zanimala naše šumarske kroge:

V uvodu poudarja odlok ekonomsko važnost živinoreje in potrebo njenega pospeševanja ter pristavlja kot samoobsebi umljivo, da mora državna uprava prva sodelovati pri tem delu s tem, da se v večji meri prepuščajo pašnemu izkoriščanju zemljišča, ki jih upravlja država. Odlok navaja v prvi vrsti zemljišča, ki so obremenjena s pašnimi služnostnimi pravicami v korist živinorejskih interesentov. Gozdnim upravam naroča, da imajo sicer zastopati interese državne in zakladne uprave, da pa se imajo varovati vsake enostranosti in vseh predsodkov. Ploskve, ki so prikladne za pašo in katerih pogozditev ni izrecno ukazana, se smejo pogozditi le, če je gozdni obrat utemeljen iz pretežno gospodarskih ali kulturno-tehničnih vidikov. Tudi gozdno pašo je pripustiti vsepovsod, kjer ne škoduje gozdnemu obratu. »V tem pogledu se opozarja, da paša — osobito mlade (jalove) živine — ne škoduje starejšim gozdnim nasadom.« »Povsod naj se ne ščitijo samo po listinah določene pravice, marveč naj se upoštevajo preko njih živinorejske zahteve v čim največji meri, ki je še združljiva z gozdnim gospodarstvom.« O neobremenjenih pašnikih in planinah, ki jih upravlja država, veli navedeni odlok, da se naj slejkoprej prepuščajo kmetom v izkoriščanje proti primernemu plačilu in da se naj pospešuje po možnosti pašno oziroma planinsko gospodarstvo. Odlok celo obeta, da bo državna gozdna uprava izvršila na svoje stroške potrebna izboljševalna dela na lastnih takih zemljiščih.

Občeznano je, da je bivša avstrijska uprava često prekomerno ščitila in pospeševala gozd in lov. Navedeni odlok pomenja spreobrnitev njene politike. Upravičeno upa tedaj naš gorenjski kmet, da bo našel pri sedanjih gozdnih upravah v agrarni Jugoslaviji tem več razumevanja in podpore svojim utemeljenim težnjam.

Trojno nalogo imata zakonodajalec in uprava, da rešita pereče servitutno vprašanje v zadovoljstvo obeh strank, zavezanca in upravičenca.

Zakonito treba določiti in po posebnih državnih organih izvesti:

1. revizijo in popolnitev uredbenih listin; dalje treba
2. ukreniti čim izdatnejšo zaščito upravičencev v izvrševanju njih služnostnih pravic; in omogočiti se mora
3. odkup servitutnih pravic.

Revizija in popolnitev uredbenih listin.

Revizija uredbenih listin naj bi se odredila potom posebnega zakona na podlagi določil odveznega patenta iz leta 1853. Ugotoviti bi bilo v vsakem konkretnem slučaju, da li odgovarjajo določbe uredbene listine predpisom odveznega patenta. Če ne, bi jih bilo treba popolniti. Premotrivalo naj bi se tudi, ali ne kaže morda služnostnih pravic do lesa in stelje spremeniti v dobavna bremena, kar bi bilo velikokrat na korist obema strankama. Dočim si mora sedaj pod gotovimi pogoji upravičenec poiskati sam drva in steljo v gozdu, bi bil potem lastnik obremenjenega sveta dolžan, dobaviti mu vsako leto določeno količino lesa in stelje. Tako bi postal neomejen in prost gospodar svojega gozda. Sicer pa treba tu pripomniti, da so služnostne pravice drvarjenja v Sloveniji po veliki večini že odkupljene s prepustitvijo primerne gozdne ploskve v last upravičencev. Že izvršeni odkupi servitutnih pravic pa se naravno ne morejo več revidirati.

Zaščita upravičencev v izvrševanju njih služnostnih pravic.

Da se zaščiti izvrševanje in uživanje služnostnih pravic s strani upravičencev, se ne sme dopuščati neomejeno in samolastno pogozdovanje servitutnega sveta, marveč bi se moralo urediti tudi izkoriščanje obremenjenega gozda po lastniku le v okviru sporazumno ali uradno določenega gospodarskega načrta.

Odkup servitutnih pravic.

Odkup servitutnih pravic končno nima potem tolike nujnosti in pomena za upravičenca, pač pa si bo slejkoprej želel lastnik obremenjenega sveta prostosti in odkupa servitutnih bremen; kajti tekma (konkurenca) med servituto in lastnino radi izkoriščanja istega sveta ostane neizpremenjena tudi pri urejenih servitutnih razmerah in hrani kal za nove spore. Gotovo je mnogo servitutov, ki se ne dado odkupiti, ker bi bil odkup škodljiv gospodarskim interesom te ali one stranke. Gotovo jih je pa še mnogo več, kjer bi bila ločitev gozda od služnosti le koristna. Osebito velja to po mojem mnenju o pašnih servitutah v državnih gozdih in na svetu verskega zaklada na Gorenjskem (planinski del Slovenije). Tu se nahajajo sredi gozdnih kompleksov večje in manjše planine, ki so že last gotovih posestnikov iz gorenjskih vasi. Isti posestniki pa imajo obenem servitutno pravico paše po eraričnem gozdu, ki se vedno bolj zarašča in grozi, da pogoltne male planince popolnoma. Ako bi se te planine z odstopom sveta potom odkupa servitutnih pravic primerno povečale, bi bila mogoča tudi obsežnejša izboljševalna dela v prospeh in povzdigo propadajoče gorenjske živinoreje.

Prehajam tako na kulturno-tehnično vprašanje izboljšanja pašnikov in planin. Kot agrarni pravnik nisem poklican, dajati strokovno-tehnične nasvete in bi to tudi presegalo okvir te agrarno-politične črtice. Pač pa si dovoljujem nekaj besed raz narodno-politično stališče.

Avstrijska poljedelska politika je menda pod pritiskom madžarske agrarne politike posvečala izboljšanju pašnikov in planin potom drž. podpor vse premalo pažnje. Žal, da politika jugoslovanskega ministrstva poljoprivrede do sedaj ni bila boljša, kar dokazujejo črtani in zmanjšani krediti v vsakoletnem budžetu. Treba korenite izpremembe. Tu nima mesta prislovica: Pomagaj si sam in Bog ti pomore! Res je, da se večina naših kmetovalcev danes še premalo zaveda važnosti in ne pozna uspešnosti izboljševalnih del in naprav. V njihovo opravičbo pa treba pomisliti, da je ta brezbržnost posledica neukosti in brezupnosti, v katero je zabredel slovenski gorenjski kmet, ker se je boril in se mora boriti z neštevilnimi sovražniki. V gorovju razdirajo naravne sile človeško delo z močjo, katere dolina in ravnina niti ne poznata. Zato melioracijske podpore slovenskemu kmetu niso nikaka darila, marveč državna dolžnost napram pionirjem poljedelstva, da jih podpira na njih ogroženi postojanki. (Primerjaj Briot, Etudes nouvelles sur l'Economie alpestre 1907.) In končno se povračajo ti državni izdatki s povišanjem državnih dohodkov (davkov).

Agrarne operacije.

Avstrijska zakonodaja je le deloma in nepopolno skušala rešiti zgoraj očitana agrarno-politična vprašanja. Že Marija Terezija je leta 1768—1769 izdala nekake zakone o razdelbah in separacijah, ki so pa ostali zgolj na papirju. Šele leta 1869. je izdelal vsled energične zahteve deželnih zborov in kmetijskih korporacij ministerialni svetnik v poljedelskem ministrstvu Karl Peyrer svoj ženialni zakonski osnutek (pozneje zopet leta 1877.). Le-ta rešuje vprašanje zložbe kmetijskih zemljišč, razdelbe in uredbe skupnih posestev ter regulacije servitutnih užtkov enotno in v medsebojni organični zvezi. Deželni zakonodaji prepušča le podrobnosti, ki niso bistvene. Žal, se je ta osnutek tekom dolgotrajnih posvetovanj poslabšal s tem, da se je vprašanje ureditve ozir. odkupa servitutnih pravic izločilo iz enotnega osnutka. Končno so se sklenili trije takozvani »okvirni zakoni« (1853), ki obravnavajo ločeno zložbe zase in razdelbe zase ter odpravo enklav v gozdih zase (agrarni zakoni). Kot »okvirni zakoni« prepuščajo bistvena določila deželni zakonodaji; v veljavo pa stopajo šele s sklenitvijo tozadevnih deželnih zakonov. Posledica je bila ta, da so nekatere dežele vsled nedelavnosti deželnih zborov ostale brez teh nujnih zakonov, dočim so jih druge še dosti naglo uveljavile. Tako n. pr. datira zakon o nadrobni razdelbi in uredbi

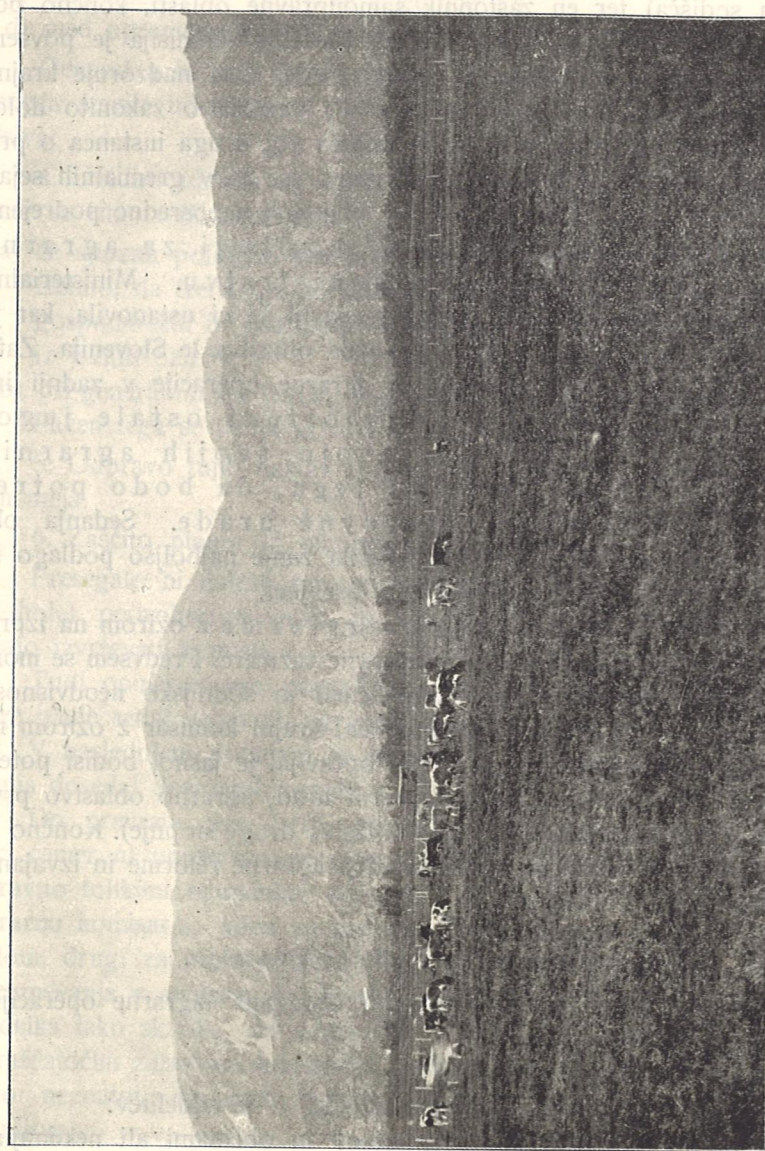
za bivšo deželo Kranjsko iz leta 1887., zakon o zložbah iz leta 1900., dočim je prišla do njih bivša Štajerska šele leta 1909.

Državni okvirni zakoni z dne 3. junija 1883, drž. zak. štev. 92—94, uvajajo za zgoraj označene gospodarske ukrepe pojem »agrarskih operacij«. Za njihovo izvrševanje pa ustanavljajo posebna oblastva (agrarna oblastva). Raznoličnost agrarnih odnošajev v pravnem, strokovnem in gospodarskem pogledu zahteva brezpogojno posebne urade, ki se imajo baviti izključno z reševanjem zamotanih kmetijskih vprašanj. Radi mešanega značaja teh vprašanj (na pol spadajoča v kompetenco sodišč, na pol v področje upravnih oblastev) so najbolj prikladne mešane komisije, obstoječe iz sodnikov, upravnih uradnikov in strokovnjakov, po vzorcu sličnih komisij v zapadnih državah (comissions agraires). Sicer so pa politična kakor sodna oblastva tako preobložena z delom, da bi takih specielno agrarno-pravnih in -političnih nalog niti ne zmogla, ne glede nato, da strokovno niso usposobljena. Z uvedbo agrarne operacije preide vsa sodna in upravna pristojnost na agrarno oblast. Prvotno so bila oblastva za agrarne operacije zamišljena zgolj kot nekaj prehodnega. Z zaključkom posameznega slučaja bi imela oddati zopet poslovno pristojnost političnim, odnosno sodnim oblastvom. Kmalu pa je praksa pokazala neumeštnost te določbe. Lahko je sicer popolnoma zaključiti zložbo ali razdelbo. Vse drugo pa je z uredbo. Kajti uredba ne urejuje uprave in gospodarstva samo za danes, marveč skuša napraviti red za vso bodočnost. V to pa treba trajnega oblastvenega nadzorstva in v gotovih razdobjih tudi revizije gospodarskih in upravnih določil. Posebno velja to o novih uredbah servitutnih pravic na gozdih in planinah. Novela k agrarnim zakonom in novejši zakoni o agrarskih operacijah že uveljavljajo to izkustvo, da treba trajnih agrarnih oblastev z določeno gospodarsko - politično, pravno in strokovno kompetenco. Avstrijska uprava, ki je bila vse prej kot moderna, se je le težko odločila za ustanovitev takih posebnih strokovnih oblastev, a udati se je končno morala utemeljenim zahtevam (primerjaj sklep nižjeavstrijskega deželnega odbora z dne 19. decembra 1907 in Mosdorfer, Bauernstand und Staat, 1917).

Sedanja organizacija oblastev za agrarne operacije.

Prva stopnja so takozvani krajni komisarji (poverjeniki) za agrarne operacije. Nje imenuje Pokrajinska komisija za agrarne operacije sporazumno z najvišjo pokrajinsko sodno in upravno oblastjo iz staleža sodnikov ali konceptno-upravnih uradnikov. Agrarni poverjeniki vodijo postopek o razdelbah in uredbah, zložbah in odkupih servitutnih pravic itd., obravnavajo o sporih med strankami, njih pritožbah in prigovorih ter razsojajo o zakonito dolo-

čenih vprašanjih. Vsakemu agrarnemu komisarju je dodeljen tehnični oddelek za izvrševanje tehničnih del. Tehnični oddelek tvorijo kmetijski in gozdarski strokovnjaki in agrarni zemljemerci, načeluje mu pa

Pašnik pri Hrašah.
(Dolinski pašnik z oddelki ali »koši«, melioriran po Agrarnih operacijah.)

agrarni inšpektor. Kakor vsak urad ima tudi komisar za agrarne operacije potrebno pisarniško osebje.

Pokrajinska (prej deželna) komisija za agrarne operacije posluje na sedežu Pokrajinske (prej deželne) oblasti

deloma kot prva, deloma kot druga instanca. Sestavljena je tako-le: Predseduje ji pokrajinski namestnik (prej deželni predsednik) ali njegov zastopnik, člani pa so: poseben referent za agrarne operacije, trije (pri razsojanju civilnopravnih vprašanj štirje) sodniki (imenovani od višjega deželnega sodišča) ter en zastopnik samoupravne oblasti, končno potrebni strokovni svetovalci. Pokrajinska (deželna) komisija je povsem samostojno oblastvo z določenim delokrogom. Ona nadzoruje krajne komisarje in izvrševanje agrarnih operacij, razsoja o zakonito določenih vprašanjih kot prva instanca in odloča kot druga instanca o prizivih proti odločbam agrarnih poverjenikov, vse to v gremialnih sejah z večino glasov. Pokrajinska komisija je bila prej neposredno podrejena analogno sestavljeni ministerialni komisiji za agrarne operacije v poljedelskem ministrstvu. Ministerialna komisija za agrarne operacije se v Jugoslaviji še ni ustanovila, kar je v toliko razumljivo, ker ima taka strokovna oblastva le Slovenija. Zato razsoja sedaj Pokrajinska komisija za agrarne operacije v zadnji instanci. Brezdvomno pa pridejo tudi ostale jugoslovanske pokrajine v razvoju svojih agrarnih odnošajev prej ali slej do tega, da bodo potrebovale take posebne strokovne urade. Sedanja oblastva za agrarne operacije bodo tvorila zanje najboljšo podlago in osnovo s svojim izvežbanim strokovnim osebjem.

Potrebna pa so tudi le-ta nekolikšne reforme z ozirom na izpremenjene državnopravne in politično-upravne razmere. Predvsem se mora prisoditi prvim stopnjam večjo kompetenco in sodnijsko neodvisnost. Da treba izpremeniti tudi neprikladno ime: krajni komisar z ozirom na oblastne (jurisdikcijske) funkcije, ki jih opravlja, je jasno, bodisi potem že, da se določi ta ali oni naziv (agrarni urad, agrarno oblastvo prve stopnje — agrarna direkcija, agrarno oblastvo druge stopnje). Končno bi se tem uradom poverila lahko tudi izvržba agrarne reforme in izvajanje zemljiško-prometnih predpisov.

Posli »agrarnih operacij«.

Po obstoječih in veljavnih zakonih obsegajo »agrarne operacije« sledeče posle:

1. Zložbo kmetijskih zemljišč.
2. Generalno razdelbo skupnih zemljišč, t. j. oddelitev:
 - a) med bivšimi graščinskimi gosposkami in občinami ali nekdanjimi podložniki;
 - b) med županijami (srenjami, soseskami) in občinskimi oddelki;
 - c) med županijami (srenjami, soseskami) ali občinskimi oddelki na eni strani in agrarno zajednico (skupino kmetov, posestnikov hiš s posebnimi ustanovnimi pravicami, singularistov i. dr.) na drugi strani.

3. Nadrobno razdelbo skupnih zemljišč, t. j. individualno razdelitev skupnih zemljišč, bodisi

- a) med bivše podložnike;
- b) med udeležence županije (srenje, soseske);
- c) med udeležence zemljiške zajednice ali
- d) med upravičence na menjalnih zemljiščih.

Generalna in nadrobna razdelba se more uvesti na predlog določenega števila udeležencev ($\frac{1}{4}$ ali $\frac{1}{3}$) ali pa tudi samoupravnega oblastva;

4. Uredbo užitnih in upravnih pravic glede skupnih zemljišč, in sicer se ista izvrši uradoma:

- a) če spozna politično deželno oblastvo (Pokrajinska uprava) za potrebno, da treba urediti uživanje in upravo pri gozdih iz gozdno-gospodarskih in gozdno-policijskih ozirov, ali pri drugih zemljiščih iz javnih ozirov;
- b) pri generalnih razdelbah, če se ne uvede nadaljne nadrobne razdelbe. Razen tega se uvaža uredba le na predlog (provokacijo).

5. Odpravo tujih enklav iz gozdnih posestev in arondiranje gozdnih mej.

6. Zaščito planin in planinskega gospodarstva.

Presegalo bi daleko tej agrarno-politični črtici določeni obseg, če bi hotel podrobno navajati tu vsa zakonska določila, po katerih se imajo izvrševati ti posli.

Tudi opuščam vso podrobno kritiko in potrebne reformne predloge glede sedaj veljavnih agrarnih zakonov.

V naslednjem podajam le še nekaj statističnih podatkov in kratek popis dosedaj doseženih uspehov.

Do prevrata leta 1918. so delovali na ozemlju sedanje Slovenije (pri čemer ni upoštevan neznaten koroški del) štirje agrarni komisarji z ravno tolikimi tehničnimi oddelki. Po prevratu sta ostala le še dva agrarna komisarja, eden za ozemlje bivše Kranjske dežele s koroškim delom, drugi za ozemlje bivše Štajerske s Prekmurjem vred. Vsled nerazumevanja v centrali in črtanja potrebnih kreditov sta se tehnična oddelka tako skrčila, da danes niti z daleka ne moreta več zadoščati naraščajočim zahtevam kmetskega ljudstva. Tudi melioracijski krediti so tako neznatni, da čaka nešteto pripravljenih izboljševalnih načrtov izvršitve.

Skupno število do konca leta 1922. na ozemlju Slovenije provedenih agrarnih operacij znaša: 2 zložbi s 132 ha in 158 udeleženci, 841 razdelb (glavnih in nadrobnih) z 49.900 ha in 16.635 udeleženci, 4 uredbe s 568 ha in 93 udeleženci. Skupaj 847 operacij s 50.600 ha in 16.886 udeleženci.

V delu jih je pa danes še:

5 zložb s 547 ha in 139 udeleženci, 466 razdelb (glavnih in nadrobnih) s 26.662 ha in 8680 udeleženci, 179 uredb z 32.922 ha in 8056 udeleženci, 54 novih uredb oziroma odkupov servitutov z 23.101 ha in 2163 udeleženci. Skupaj 704 operacije s 83.232 ha in 19.038 udeleženci.

Vrhu teh prihajajo vedno nove provokacije in prošnje.

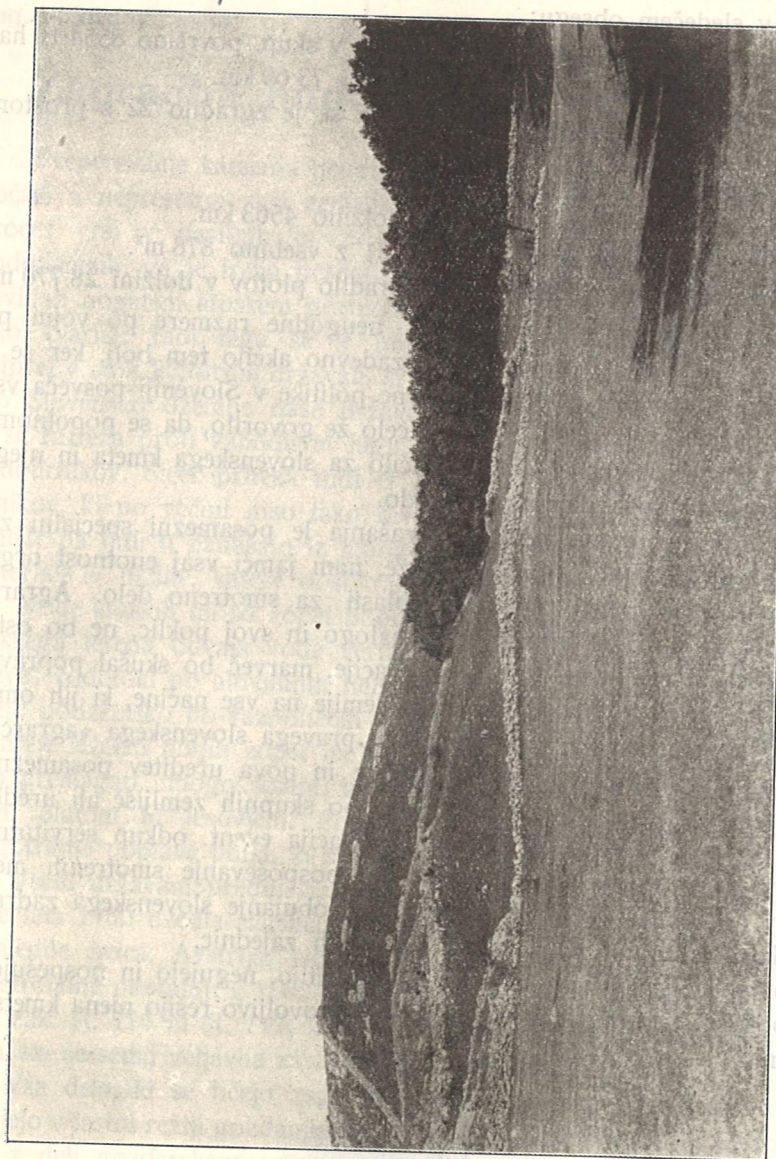
Iz gorenjih statističnih števil razvidimo, da se do zložb naše kmetско ljudstvo še ni povspelo, kar je značilno za njega konservativni duh. Veliko število razdelb pa kaže, da je tudi združni duh skoro izginil iz vrst naših kmetov. Oboje je le obžalovati. Ukreniti pa treba vse, da se v teh pogledih položaj temeljito predrugači. Začetek zboljšanja se kaže v naraščajočem številu zložb in uredb.

Pri zložbah, ki so bile v bivši Avstriji najštevilnejše na ozemlju sedanje Čehoslovaške in na Nižjem Avstrijskem, se je dognalo, da znaša dobiček zložbe 20—30% dosedanjega čistega prinosa. Ako primerjamo gospodarstva v dotičnih občinah pred in po komasaciji, vidimo razveseljivo dejstvo, da so ljudje nadvse zadovoljni z izvršeno operacijo in da so si prikrojili svoje novo gospodarstvo na bolj prikladen način. K temu so pripomogla baš zopet agrarna oblastva, ker so tudi po zaključeni zložbi pomagala udeležencem pri prehodu iz dosedanjega na nov način gospodarjenja. Nova strnjena polja in travniki omogočajo uporabo kmetijskih strojev, kar je velikega pomena vpričo sedanjega pomanjkanja delavskih sil. Agrarna oblastva so izposlovala od poljedelskega ministrstva brezplačno dodelitev takih strojev komasiranim občinam. Nadalje so izdelala udeležencem brezplačno nove gospodarske načrte, ki razporejajo pridelke in način obdelovanja na novem kompleksu. En prigovor moram omeniti, ki ga je pa baš praksa docela ovrгла, namreč, da velja zložba le za kratek čas, pozneje pa se itak zopet razkosa zemlja vsled odprodaj itd. Dejansko pa se je pokazalo ravno nasprotno: po zložbi urejena posestva ostanejo trajno gospodarske enote. Kmetovalci predobro vedo ceniti gospodarske pridobitve zložbe, da bi jih spravljali vnovič v nevarnost in pripuščali novo parcelliranje. Treba pa bi bilo tudi tu obširnejše zakonite zaščite (nedeljiva minimalna kmetška posest!). Končno naj omenim še eno pridobitev potom zložbe: zemljiška knjiga in kataster postaneta pregledna in enostavnejša.

Uspehi razdelb so različni: Na ozemlju bivše kranjske dežele so bili prvovrstni, ker ste se po izvršenih poizvedbah več nego dve tretjini prej skupnih zemljišč zboljšali in prevedli v višjo kulturno vrsto (travnike, njive, vrtove in gozde). Dejstvo je, da je kmet, ki je prej le izkoriščal skupno zemljišče, takoj začel skrbno obdelovati in negovati v last mu pripadlo grudo.

Uredbe bodo rodile uspehe le v zvezi z melioracijami. Sploh nudijo agrarne operacije najugodnejšo priliko za izvedbo večjih zboljš-

ševalnih naprav, posebno za osuševanje in namakanje zemljišč, ker se izvršujejo kot skupne naprave, h katerim prispevajo udeleženci po razmerju svojih deležnih pravic. Državi pa pripada tu hvaležna na-

Razdeljeni pašni prostori pri št. Petru.
(Na desni kraška nasadba črnega bora.)

loga, da z izdatnimi podporami pomaga kmetu do blagostanja. Bivša avstrijska uprava se je začela zavedati te svoje dolžnosti šele v zadnjem času, vendar je dosegla že lepe uspehe, posebno na polju planinskih melioracij. S svetovnoznanimi švicarskimi alpami so se

pred vojno že lahko kosale urejene in zboljšane planine na Koroškem — vse delo agrarnih operacij. Pa tudi na ozemlju sedanje Slovenije so se izvršila obsežna in uspešna izboljševalna dela.

Do konca leta 1922. so se izvršile melioracije potom agrarnih operacij v sledečem obsegu:

Zboljšalo se je 36 planin oz. pašnikov v skup. površino 8554-19 ha. Potov in cest se je zgradilo v dolžini 73-69 km.

Planinskih hlevov z gnojnimi jamami se je zgradilo 22 s prostor-
nino za 1148 glav živine.

Planinskih koč se je postavilo 23.

Vodovodov se je napeljalo 24 z dolžino 4563 km.

Nabiralnikov vode se je zgradilo 31 z vsebino 878 m³.

Napajališč se je priredilo 66 ter zgradilo plotov v dolžini 28.770 m.

Vojna je ukinila vsa večja dela, neugodne razmere po vojni pa ovirajo še vedno vsako obsežnejšo tozadevno akcijo tem bolj, ker se v našem ministrstvu tem nalogam agrarne politike v Sloveniji posveča vse premalo pažnje in važnosti. Saj se je celo že govorilo, da se popolnoma ukinejo agrarne operacije, kar bi značilo za slovenskega kmeta in njega gospodarski prospeh neizmerno škodo.

Ker rešujejo znana agrarna vprašanja le posamezni specialni zakoni brez medsebojne organične zveze, nam jamči vsaj enotnost organizacije in pristojnosti agrarnih oblasti za smotreno delo. Agrarni poverjenik, ki pravilno umeva svojo nalogo in svoj poklic, ne bo ostal ob provokaciji ene same agrarne operacije, marveč bo skušal popraviti hibe neracionelne porazdelbe kmetijske zemlje na vse načine, ki jih omogočujejo agrarni zakoni. Glavne naloge pravega slovenskega »agrarca« in slovenske agrarne politike so: Zložbe in nova ureditev posameznih gospodarstev zvezana z istočasno razdelbo skupnih zemljišč ali uredbo pravic do njih uživanja in uprave, regulacija event. odkup servitutnih užitkov, poleg vsega tega pa dejansko pospoševanje smotrenih melioracij v gozdih, na pašnikih in planinah, obujanje slovenskega združ-
nega duha in organizacija novih kmetijskih zajednic.

Slovenija upravičeno zahteva, da se ščitijo, negujejo in pospešujejo njeni posebni agrarni odnošaji in da se zadovoljivo rešijo njena kmetijska vprašanja.

Ing. Vladislav Fasan:

Zagradba hudournikov v Sloveniji.

Preperevanje kamenja po atmosferilih in erozijsko delovanje voda počasi a neprestano ruši zemeljsko površino. V kolikor se ta naravni proces vrši v nasilnih in za obdelano zemljo pogubnih oblikah po hudournikih, ga je treba brzdati oziroma omiliti. V visokem in na padavinah bogatem alpskem gorovju se često pojavljajo silne vode, ki so zelo kvarne; radi tega se je pojavila potreba zagradbe hudournikov najprej v onih kulturnih državah, ki leže v območju alpskega visokogorja.

Slovensko ozemlje naše države leži večinoma na alpskem terenu, ki se razteza proti vzhodu in jugu, zato ima posebno Gorenjska precej hudournikov. Sicer priteka tudi iz Dolenjskega hribovja mnogo hudournikov, ki po večini niso tako divjega značaja kot alpski hudourniki, vendar pa tudi ti nanašajo iz mnogoštevilnih melišč obilo sedimentnega materiala v nižine, katere dostikrat zamočvirijo.

Vode kraških tal so zopet popolnoma drugega značaja. Propustnost kraškega terena odvaja vode vertikalno v notranjščino zemlje. Kratki dnevni vodotoki po aluvialnih tleh se izgubljajo v ponorih in jamah ter tečejo podzemsko po raznolikem jamovju naprej, dokler se ne prikažejo na nižje ležečih poljih zopet na dan. Na svojem podzemskem potu morajo premagati mnogo tesnin, ki se kaj rade zamaše z nanešenim prodom, blatom in lesovjem. Posledica tega zabasanja jam so velike in dolgotrajne poplave polja, ki so zelo škodljive kraškemu poljedelstvu.

Vsem državam prednjači glede zagradbe hudournikov Francija, ki je že leta 1760 uvedla sistematično zagradbeno službo. Njenemu zgledu so sledile Švica, Avstrija, Nemčija in Italija. V Avstriji so povzročile katastrofalne povodnji l. 1882 dva zakona, in sicer z dne 30. junija 1884, drž. zak. št. 116 in št. 117, ki sta osnovala to službo v državi. Ta zakona sta še sedaj veljavna za Slovenijo in Dalmacijo.

Vsa dela, ki se tičejo zagradbe hudournikov (uređenja bujica) izvršujejo v lastni režiji gozdarski inženjerji, ker so dela te stroke tesno spojena z deli gozdarskega značaja, tako, da se od teh ne morejo ločiti.

Zagradba hudournikov je torej specialna gozdno-tehnična stroka, ki se bavi z zagradbo po večini krajših gorskih vodotokov, ki ob nalivih hipno ter silno narasejo, trgajo pobočja in bregove ter nosijo velike množine materiala (grušča, gramoza, peska) v doline, kjer ga puščajo ali na rodovitnih kmetijskih tleh ali ga odnašajo dalje v večje vodotoke.

V svrhu urejevanja gorskih vodotokov se zgradba hudournikov poslu-
žuje v prvi vrsti gozdno-tehničnih in v drugi vrsti tudi v obilni meri
gradbeno-tehničnih sredstev.

Gozdno-tehnična sredstva imajo namen, ustvariti nepretrgano gosto
vegetacijsko odejo, ki je najboljša vez zemlje ter obramba proti nast-
janju grušča in pomikanju istega v dolino; vegetacijska odeja zadržuje
mnogo padavine s svojimi koreniki, s travnato rušo in obršami dreves;
zavira naglo odtekanje vode v dolino ter preprečuje njeno koncentracijo,
s čimer zmanjšuje njeno erozivno in korozivno moč. Gozdno-tehnična
sredstva so: pogozdovanja, prepletanja, obzelenitve; predpisovanje pri-
mernih gospodarskih metod za uporabljanje zemljišč, gozdov, travnikov
in pašnikov kmetijskemu in gozdnemu posestniku v hudourniškem pod-
ročju. Gradbeno-tehnična sredstva pa imajo tvoriti zaščito proti erozij-
skemu delovanju vode, zaustavljati material v notranjosti hudournika,
zavarovati komunikacije, selišča in rodovitna zemljišča proti razdejanju
in poplavam, dalje fiksirati zemeljske usade, pomirjevati melišča, osuše-
vati zamočvirjene kraške kotline itd. Ta gradbena sredstva so: pregradbe,
kot zaščita zlasti proti eroziji ter kot zaustavljalnice materiala, reguliranje
hudournika na njegovih posipinah (materialnem stožcu); pronicevalni
jarki v svrhu odvajanja podzemeljskih voda, ki so vzrok usadov; obrežni
zidovi in nasipi; otvaranje, čiščenje in razširjanje ponorov v svrhu osu-
ševanja kraških kotlin; obrambne naprave proti lavinam i. dr.

Zgradba hudournikov v Sloveniji je spadala do leta 1911. v delo-
krog obsežne »Beljaške sekcije«, katere območje se je prvotno raztezalo
na vse dežele, ležeče južno Donave, od leta 1897. sem pa le na Koroško,
Primorsko in Kranjsko. Leta 1911. se je po iniciativi kranjskega dežel-
nega odbora ustanovilo posebno stavbno vodstvo za zgradbo hudo-
urnikov s sedežem v Ljubljani, bilo je pa isto v letih 1911., 1912. in 1913.
podrejeno še Beljaški sekciji. Z odlokom avstr. poljedelskega ministrstva
z dne 21. julija 1913. se je stavbno vodstvo v Ljubljani izločilo iz Be-
ljaške sekcije in postalo samostojen gozd. tehn. oddelek za zgradbo
hudournikov. Ljubljansko stavbno vodstvo je nato bilo neposredno pod-
rejeno poljedelskemu ministrstvu ter uradno občevalo neposredno z
ministrstvom, kakor tudi z drugimi državnimi in deželnimi uradi in
oblastmi. Po vojski je bil oddelek podrejen poverjeništvu za kmetijstvo
ter tvori od l. 1921. naprej oddelek generalne inšpekcije voda v Ljubljani.
Stavbni zakladi so sestajali za posamezne hudournike v konku-
renci iz prispevkov države, dežele in interesentov, in sicer je za večja
zakonito določena podjetja prispevala država iz državnega meliora-
cijskega zaklada (zakon z dne 30. junija 1884, drž. zak. št. 116, z
dne 24. januarja 1902, drž. zak. št. 28, in z dne 4. junija 1909, drž.
zak. št. 4) do 70 %, dočim je dežela prevzela ostalih 30 % z regresno
pravico za polovico nasproti interesentom. Za manjša podjetja je prispe-

valo ministrstvo za poljedelstvo iz kredita za subvencije do 50 %, drugili
50 % je prevzela dežela proti povračilu do 20 % od strani interesentov.

Sedaj prispeva država za hudourniška podjetja 70 do 85 %, intere-
senti pa ostanek, t. j. 15—30 %.

V letih 1888—1911 je izdala Beljaška sekcija za razna gradbena
dela na Kranjskem vsoto v skupnem znesku 242.834 K, to je povprečno
na leto 10.558 K. Zgradbena in regulacijska dela so se izvrševala na
12 delavnih mestih (hudourniških okrožjih). Iz tega je razvidno, da je
bilo delovanje Beljaške sekcije na Kranjskem zelo skromno, dočim se
je na Koroškem veliko intenzivneje gradilo.

L. 1911. v Ljubljani ustanovljeno stavbno vodstvo je začelo osobito
v prvih treh letih živahno delovati. Ko se je začela vojska, je zgradbena
delavnost popuščala in l. 1915. močno oslabela, v naslednjih letih 1916.
in 1917. pa zopet nekoliko poživila. Izdatki za dobo 1911—1914 so
znašali povprečno na leto 62.400 K, v vojni letih 18.700 K. Takoj po
vojni je bilo delovanje odseka precej živahno, ker so se morala izvršiti
razna popravila ter nadaljevati in dokončati nedovršena zgradbena,
regulacijska in pogozdovalna dela, in sicer v pritokih Gradašnice, v Že-
limljici in Sušjem potoku v občini Želimlje, ob Sori in Račevi pri Žireh,
v Pišenci pri Kranjski gori, v potoku Snovišku v Tuhinjski dolini, v
Češnjiških hudournikih v Bohinju in v Hrastniških jarkih pri Zid. mostu.

V zadnjem času delovanje zopet popušča, ker z dovoljenimi drž.
kreditni sploh ni mogoče izvršiti večjih zgradbenih in regulacijskih del.
— Tako so n. pr. v jeseni 1922 po večtedenskem neprenehoma traja-
jočem deževju in vsled izredno močnih nalivov hudourniki v Selški
dolini silno narasli ter povzročili posebno v občinah Selca in Železniki
ogromno škodo hišam, gospodarskim poslopjem, vseh vrst zemljiščem,
gozdovom in posebno komunikacijam. Izvršila so se sicer najnujnejša
dela, ali potrebna bi bila temeljitejša zgradba, da se odstrani nevarnost
ponovnih katastrofalnih izbruhov ondotnih hudournikov. — To pa je
brez izdatnejše podpore države in večjih vsakoletno razpoložljivih de-
narnih sredstev v doglednem času nemogoče. Isto velja za Limbuški
potok pri Mariboru, ki ogrožava hiše in pota v vasi Limbuš in je nujno
potrebno izvršiti regulacijo, katera bo veljala okoli 800.000 Din. Radi
pomanjkanja denarnih sredstev se ista ne bo mogla izvršiti v doglednem
času, ako država s povečanim kreditom ne priskoči na pomoč. Treba
se bo lotiti tudi zgradb, ki bodo zahtevale velikih denarnih žrtev in
katerih efekt se bo čutil šele čez desetletja, kakor n. pr. zgradbe po-
toka Kofarjevca pod Ljubeljem, Radovne in Savinjske doline.

Kakor iz navedenega izhaja, se je v Sloveniji do sedaj le malo
napravilo za zgradbo hudournikov (uređenje bujica) in to šele tedaj,
ko so nastopile katastrofe in nastale velikanske škode. Število še ne-
uravnanih hudournikov, katerih zgradba bi bila potrebna, znaša čez

50. Za uravnavo in zgradbo čez 30 potokov-hudournikov so občine in interesnti že predložili prošnje ter je od teh že dobra polovica deloma generalno, deloma detajlno projektirana.

V gorati Sloveniji je zgradba hudournikov največje važnosti, ker je škoda povzročena po hudournikih za našega kmeta zelo občutljiva. Poljedelstvo je v Sloveniji intenzivnejše razvito nego v drugih deželah naše države, zato je z ozirom na močno obljudenost naše ožje domovine in pomanjkanja rodovitnih tal vsaka ped zemlje velike vrednosti. V gorskih krajih tvori zgradba hudournikov temeljni predpogoj za kmetijsko produkcijo s tem, da zabranjuje hudournikom trganje in odnašanje plodne zemlje, zavaruje rodovitna polja od zasipavanja z gramozom, štiti pota, mostove, človeška selišča in poljske pridelke poškodb in uničenja, kakor n. pr. v Hrastniku, Kranjski gori, Ratečah, Selcih i. dr. V hribovitih krajih hudourniki zelo škodljivo delujejo za kmetijstvo, ker je že po naravi omejena in zelo otežkočena kmetijska produkcija.

Ali ne samo lokalna, nego ravno tako splošna korist pravilno zgrajenih in urejenih hudournikov se mora upoštevati, ker urejeni hudourniki vplivajo na ves režim recipienta. Potom urejenih hudourniških voda se izboljšuje odtok vode v glavnih vodnih strugah in morebitne regulacije teh bodo omogočene šele po ureditvi hudourniških pritokov. S pravilno zgradbo hudournikov je šele v splošnem podan temelj uspešne melioracije v nižavi ležečih zemljišč, n. pr. ob Gradaščici in Horjulščici. Istotako važna je zgradba hudournikov glede elektrifikacije oziroma izrabljenja vodnih sil (Pišenca, Završnica).

Iz tega sledi, da urejevanje gorskih voda ni samo lokalnega pomena in za neposredni okoliš hudournika samega koristno, temveč, da se čuti efekt zgradbe hudournikov v mnogo večji meri v daleč nižje ležečih krajih, preko občinskih, okrajnih in pokrajinskih mej, da ni tedaj izvedba teh zgradb samo v korist lokalnim interesentom, ampak da ima eminenten javen pomen. Učinki zgradbe se v celoti ne morejo predvideti in ker pride za izpeljavo zgradbe hudournikov v poštev stališče celokupnosti, je opravičena zahteva, da prispeva k stroškom v obili meri celokupnost, to je država. Država je torej v prvi vrsti poklicana podpirati in tudi sama izvajati ta dela, ne glede na višino prispevkov lokalnih interesentov, ki so vsled elementarnih nezgod že itak hudo prizadeti ter finančno in ekonomsko izčrpani. Tudi po splošnih upravno - pravnih principih je država pozvana, da izvršuje zgradbe hudournikov, ker urejevanje hudournikov ne predstavlja samo melioracijo tal, ampak predvsem zaščito lastnine, obrambo zoper naravne sile, proti katerim je posameznik brez moči.

Dr. Rudolf Andrejka:

Bled.

Najlepše i najudobnije letovište u Sloveniji, a možda u čitavoj Jugoslaviji, je prekrasni Bled uz Blejsko jezero, o kojem peva već prvi slovenski pesnik:

»dežela Kranjska nima lepš'ga kraja
kot je z okolšno ta, podoba raja«.

Povesti se možemo na Bled najzgodnije jutarnjim vlakom, koji polazi oko 7 sati sa glavnog kolodvora u Ljubljani. Po širokom ljubljanskom polju se vozimo mimo Št. Vida i dvoglave Šmarne gore, gde nas već pozdravlja bistra Sava, kraljica jugoslovenskih reka. Mimo zelenih livada i zornih polja jurimo do Medvoda, dalje pokraj drevnog mesta Škofje Loke do gorenjske metropole, prijetnog mesta Kranja. Tu su nam mnogo bliže gorski orijaši Grintavec, Kočna, Krvavec, Storžič i dr., koje gledamo više Kranja. Odavle se dalje sužuje savska struga te i vlak teško sope po strmom klancu prema gradu Radovljici te do sela Lesce. Tu nam se otvara veličanstvena panorama Julijskih Alpa sa sedim starešinom kranjskih snežnika Triglavom, najvišim brdom jugoslovenskim.

U Lescama istupimo iz vlaka te krenemo vozom na Bled, kamo ćemo dospeti u kratko pola sata. Dok se vozimo glatkom belom cestom od prvih vila i kuća nizbrdo prema Savi, već nam nasuprot blešte delovi tamnozelenog jezera. Okolo naokolo obdano je to divotno jezero čarobnim vilama, hotelima i gostionama, a na njegovom se zapadu tamo na drugoj strani diže drzna pećina i na njoj, kao prirašten, drevni Bledski grad, u davnim vremenima obitavalište nemačkih cesara i briksenskih biskupa, a danas vlasništvo narodnoga Slovenca.

Čim stignemo mimo hotelâ Toplice i Malner tik do jezerske obale, opazimo na sredi jezera, kao da plovi na mirnoj kristalnoj razini, malen otočić, na kome se diže bela poklonička crkva, posvećena Devici Mariji. Melodično zvonjenje razlega se od te crkvice preko cele jezerske kotline te se pridružuje moćnom zvonjenju krasne župne crkve tamo nedaleko Blejskog grada, sazidane u gotskom slogu. Posve ostraga na zapadnom obzorju vidimo kulise Bohinjskih gorâ, a sve više i više nad njima drzne vrhunce Julijskih Alpa i veličanstvenog Triglava. Od severne strane opet preče 2000 metara visoke Karavanke, sa svojim starešinom Stolom, neprijaznim severnim vetrovima svaki pristup. Od obale se čuje veselo kli-

canje i vriskanje kupaliških gostova, koji traže u kupalištima Toplice, Gradsko kupalište i Petran zdravlja i zabave. To je ukratko slika Bleda, koje nikad ne ćeš zaboraviti, ako si samo jedanput posetio taj biser slovenske zemlje.

Bled je već u srednjem veku zaslovio po svojim vrelcima, koji izviru u jezeru te mu daju neobičnu toplotu. Njegovi negdašnji gospodari biskupski biskupi vrlo su rado tu stanovali. Bili su sloviti i bogata gospoda, sva pokrajina među obema Savama (Savom Dolinkom i Savom Bohinjskom) bila je njihovo vlasništvo. Taj je veliki posed sekularizacijom negdašnjih biskupskih dobara prešao delomice u vlasništvo austrijske države, delomice u ruke privatnika. Odakle proizlazi, da je još i danas veliki kompleks šuma na prostranim visoravnima Pokljuke, Mežaklje i Jelovice vlasništvo države odnosno verskoga fonda.

Bled je izrazito klimatsko i vodno lečilište te se je zadnjih godina podigao na svetski glas. Godine 1922. ga je odredio naš kralj Aleksandar za svoje letovište. Kraljevski grad »Suvobor«, u kojem stanuje kraljevska dvojica, nalazi se na južnoj strani jezera nedaleko od hotela Petran te je jedna od najlepših palača kod bledskog jezera s prekrasnim vidikom na Otok, na Karavanke i na Kamniške planine.

Bled nuda gostima sve udobnosti modernog letovišta, kao poštu, brzopjav, telefon, izvrstan gorski vodovod, električku rasvetu, dobre automobilne veze, dve železničke stanice itd. Okolica Bleda tako je krasna i bogata na najlepšim izletištim, da nije moguće svih obići niti u dobar mesec dana. Da spomenemo samo vrlo zanimiv nenaporan izlet u Zasip i odavle k slovitom slapu Radovine u divnom i romantičnom prolomu Vintgar, zatim izlete na Grad, na Stražu i Osojnicu, k zanimivoj »Poključskoj luknji« i odatle na planinu Pokljuku s Mrzlim studencem i planinom Konjšicom, na jamu pod »Babjim zubom«, u Radovljicu i odatle u interesantno selo Kamna gorica pod tmastom Jelovicom, gde se je sačuvala slovenska kovačka obrt, onako kako se je izvršivala pred 200 i 300 godina, i tako redom. Od daljih izleta imenujemo samo izlete u letovalište Poljče pod Begunjščicom, k zavetnoj crkvi na Brezje, u veleindustrijski gorski grad Tržič, na Jesenice, na brdo Golico nad Jesenicama sa zanimivom florom i s upravo divnim vidikom po Kranjskoj i Koruškoj, u gorska letovišta Mojstranu i Kranjsku goru, kao izlazišta za najlepše no i za najteže gorske ture na Triglav, Škrlaticu, Razor, Prisojnik, Mojstrovku itd.

No najlepši i najzahvalniji jednodnevni izlet iz Bleda je bezdvojbeno

izlet u Bohinj i na Bohinjsko jezero.

U Bohinj dodemo iz Bleda automobilom ili železnicom nakon pola sata zanimive vožnje uz bistru Savu Bohinjsku; naprije dodemo u Bohinjsku Bistricu, što leži pod 2000 m visokim vrhovima Črne prsti, Ro-

Blejsko jezero.

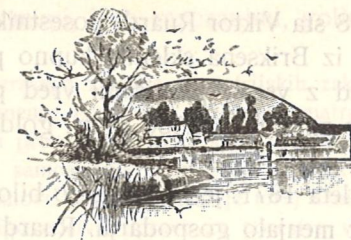
dice i drugih velikana Julijskih Alpa (dobri hoteli Triglav, Markez i dr.). Iz Bohinjske Bistrice vodi 7 km duga pokrajinska cesta prema Bohinjskom jezeru. Kako je Blejsko jezero veselo i puno života, tako je Bohinjsko jezero u svojoj zatišnoj samoći do danas još sačuvalo sav prvotni čar alpskog kraja. Uz to jezero samotare jedino starinska crkva Sv. Janeza s glasovitim freskama te dva vrlo dobro opremljena hotela Slovenskog planinskog društva: »Sv. Janez« na istočnoj i »Zlatorog« na zapadnoj obali jezera. Samo jezero mnogo je veće ob bledskoga, a nekoliko je uže od njega. S istočne i sa ostalih je strana okruženo strmim nebotičnim bregovima, što se divotno odrazuju na tamnoj razini jezera. Svima onima, koji ljube mir i najčišći gorski zrak, boravak je na tom jezeru prava uteha. Od zapadnog konca jezera vodi mimo spomenutog hotela Zlatoroga dobro građen put do glasovitog izvora Save Bohinjke, jednoga od najljepših prirodnih prizora Slovenije; put traje malen sat hoda. Ispod strme nebotične stene izbija tu »Savica«, buduća kraljica jugoslovenskih reka, te se u punoj svežoj snazi, u velebnom 25 m visokom slapu survava niza stenu.

Okolina Bohinjskog jezera sva je puna drugih krasnih izletišta. Spomenuti nam treba pred svime turu na Triglav, i to bilo kroz Voje li preko Komarče i Sedam triglavske jezera. Nadalje su gorski izleti u gorje Bogatina, Rodice i Črne prsti jednako vrlo zanimivi. A tko želi da ostane niže, nek poseti t. z. Gornju Bohinjsku dolinu, prijatna seoca Stare Fužine i Studor, koja su do danas sačuvala stari slovenski seljački slog; zatim Srednju vas i Češnjicu, odakle može krenuti na Koprivnik i u Gorjuše, jedno od najviših slovenskih sela. U Gorjušama se izrađuju daleko poznate gorjuške lule.

Bohinj je ujedno najbolje polazište za lovce i ribare, naročito za lov na divokoze, tetrebe i ruševce, koji su lovska atrakcija tih krajeva.

Za visoke gorske ture preporučamo na svaki način i veštima turistima, ako im ti krajevi nisu potanko poznati, da uzmu pouzdanog gorskog vodiča. Ovi se nalaze u Bohinjskoj Bistrici, u Staroj Fužini i u Srednjoj vasi.

Sve potrebne podatke i upute daju drage volje Bohinjska podružnica turistovskog kluba »Skala« te »Tujsko prometno društvo« u Bohinjskoj Bistrici.

Ing. Zmago Zierfeld:

Gozdi verskega zaklada v okolišu blejske gozdne uprave. Izlet na Pokljuko.

Letovišče Bled, katero z vso pravico imenujemo biser Slovenije, leži sredi velikih, zelo obširnih in krasnih gozdov. Skoraj vsi ti gozdovi, ki od vseh strani obdajajo ta po naravi tako diven kotiček gorenjske dežele, so ostanki nekdanje velike in mogočne graščine blejske.

Kratek historičen pregled teh gozdov.

V enajstem stoletju so nemški cesarji Henrik I., II., III. in IV. darovali te gozdove takrat jako mogočnim briksenškim škofom. Vsled nadaljnjih daril, zapuščin in naklonil se je to posestvo vedno bolj večalo, tako da je končno zavzemalo skoraj celo Gorenjsko. Od enajstega pa do osemnajstega stoletja so nad temi gozdovi gospodarili briksenški škofje.

Leta 1803. se je na najvišji ukaz priklopilo to posestvo kameralnemu fondu. Takratnemu deželnemu glavarju na Kranjskem se je bilo naročilo, da vpelje na tem posestvu državno upravo.

Za časa francoske okupacije leta 1809. je oskrbovanje te velike graščine prevzela francoska državna uprava, ki je trajala do leta 1813. Od tega leta dalje pa do leta 1838. je to posestvo upravljala zopet avstrijska državna uprava.

Leta 1833. je avstrijski cesar Franc odredil, da se imajo vse premičnine in neprimičnine tega posestva z vsemi pravicami vred vrniti stolnemu kapitlju v Briksenu. To odredbo je cesar Ferdinand leta 1837. potrdil in tako je prišlo leto kasneje to posestvo zopet v last briksenških škofov.

Dne 16. maja 1858 sta Viktor Ruard, posestnik rudnikov ob Savi, in knezonadškof Vincenc iz Briksena sklenila kupno pogodbo, po kateri je posestvo graščine Bled z vsemi pravicami vred prešlo v last Viktorja Ruarda. Kupna cena je znašala 157.500 avstr. goldinarjev ali pa 315.000 kron.

Od leta 1858. do leta 1871. je to posestvo bilo last Viktorja Ruarda, v tem letu je pa zopet menjalo gospodarja. Ruard je prodal skoraj celo posestvo Kranjski industrijski družbi; sebi je pridržal le grad ter 411

oralov in 371 kvadratnih sežnjev zemlje; poslednje pa je leta 1882. prodal Muhru, trgovcu na Dunaju. Kupnina, ki jo je plačala Kranjska industrijska družba, je znašala 780.000 avstr. goldinarjev ali 1.560.000 kron.

Leta 1895. je bivše avstr. zemljedelsko ministrstvo na podlagi najvišjega dovoljenja kupilo od Kranjske industrijske družbe 26.454 ha tega posestva za Kranjski verski zaklad,* torej skoraj vse posestvo. Izvzeli so se le nekateri deli, ležeči v katastralnih občinah: Planina, Hrušica, Jese-nice in Javornik. Ti deli so še nadalje ostali last te družbe. Kupnina, ki jo je plačalo zemljedelsko ministrstvo za navedeno površino, je znašala 1.400.000 avstr. goldinarjev oziroma 2.800.000 kron. Že s 1. julijem tega leta se je na tem posestvu vpeljala državna gozdna uprava.

Dve leti kasneje, leta 1897., se je z nakupom k temu posestvu pridobilo še nadaljno posestvo, ležeče v katastralni občini Zagorice, v izmeri 38 ha za znesek 22.000 avstrijskih goldinarjev ali 44.000 kron. To posestvo služi kot sedež gozdni upravi blejski.

Splošen popis gozdov verskega zaklada, spadajočih pod gozdno upravo na Bledu.

Vse posestvo sestoji iz 6 večjih kompleksov in številnih malih parcel. Skupna površina vseh znaša 12.251,21 ha. Od teh odpade na:

1. gozdna tla 9588,89 ha
2. poljedelska zemljišča 196,32 ha
3. neproduktivna tla 2466,— ha

Posamezni gozdni kompleksi imajo sledeča imena: Pokljuka-Vrh, Mežaklja, Poljana, Martuljek, Pišenca in Belca.

Prvih pet kompleksov leži v severnovzhodnem delu Julijskih Alp, šesti pa v okolišu Karavank.

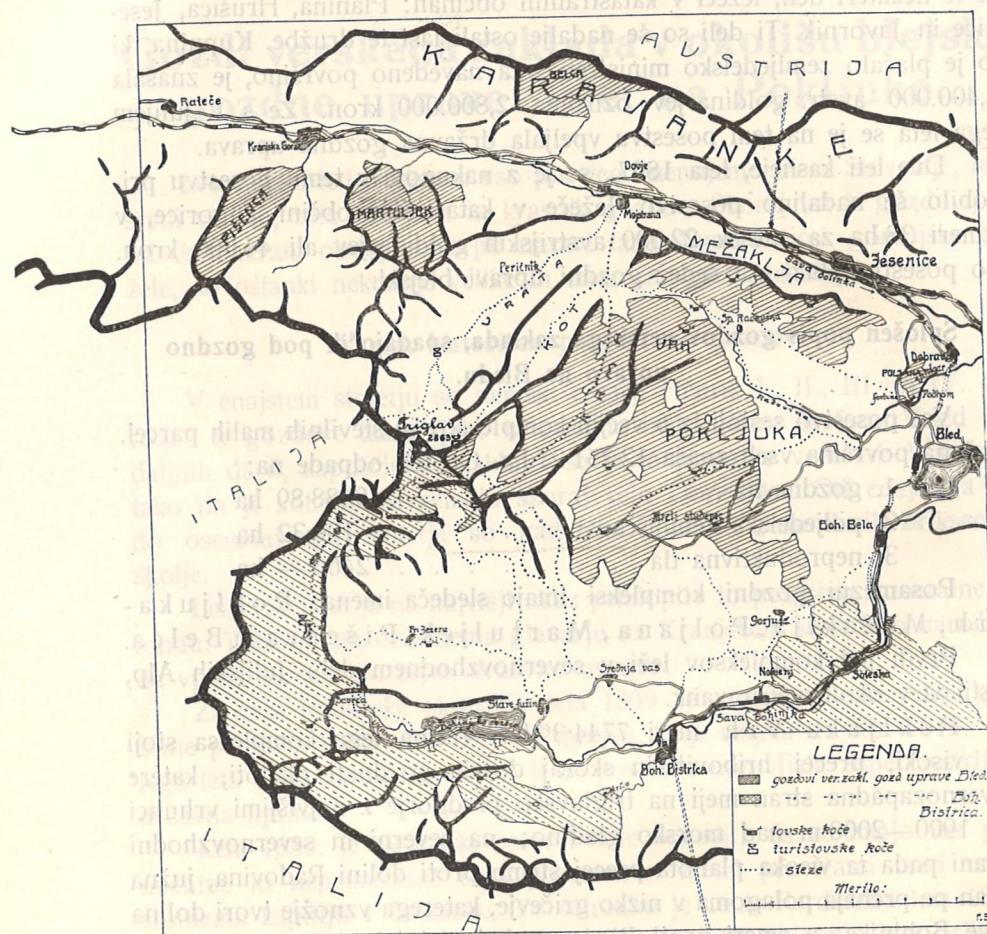
Pokljuka-Vrh meri 7744,39 ha. Večina tega kompleksa stoji na visoki, precej hriboviti in skoraj docela gozdnati planoti, katere severnozapadna stran meji na triglavsko predgorje z najvišjimi vrhunci od 1900—2000 m nad morsko gladino; na severni in severnovzhodni strani pada ta visoka planota precej strmo proti dolini Radovina, južna stran pa prehaja polagoma v nizko gričevje, katerega vznožje tvori dolina Save Bohinje; v smeri proti Bledu prehaja istotako v nizko gričevje. K temu kompleksu spada tudi dolina Krma. To je ozka dolina, obdana na obeh straneh s strmimi, jako razoranimi, golimi stenami, katerih naj-

* Pravni značaj verskega zaklada v avstrijskih zakonih ni nikjer določno izražen. Po splošnem mnenju pravnikov se mora smatrati, da je verski zaklad v privatno-pravnem oziru premoženje, ki je sicer država upravlja, ki pa ni cerkvena last, marveč popolnoma samostojno premoženje (Zweckvermögen) s posebnim namenom in značajem ustanove. Verski zaklad je torej samostojna juridična oseba.

Budžetarno je knjigovodstvo uprave za posestva verskega zaklada ločeno od onega, ki se vodi za državna posestva.

višji vrhunec je Rjavina 2532 m. Dolina Krma je udeljena v dva dela: v Gornjo in v Spodnjo Krmò. Gospodarski gozd sega v tej dolini do 1000 m višine. Tam se začenjajo že prodi, melišča in gole stene.

Gozdni kompleks Mežaklja meri 1466·78 ha. Na severovzhodni strani pada to osamelo triglavsko predgorje zelo strmo proti dolini Save Dolinke; južna stran pa prehaja najprej v visoko planoto — na Ravneh

— ter se zatem polagoma niža do potoka Radovine, katerega izvirek leži v Gornji Krmí. Hrib Jerebikovec, 1593 m visok, je najvišja točka tega popolnoma z gozdom pokritega kompleksa.

Poljana, najmanjši izmed šestereh kompleksov, je izolirano ležč hribček, visok 933 m. Vsa ta kupa, ki meri 123·30 ha, je zaraščena deloma s čistimi smrekovimi in deloma tudi z mešanimi gozdovi.

Kompleks Martuljek je kotlina, obdana na vzhodni, južni in južnozahodni strani z visokimi in razoranimi stenami. Najvišji točki sta Špik (2472 m) in Kukova Špica (2417 m). Proti severni strani je ta

kotlina odprta. Po tej odprtini se vije jarek z istim imenom, ki se združuje pod vasjo Gozdom s Savo Dolinko. Gozdovi segajo v tem kompleksu do 1700 m višine, neposredno do skalnatih sten. Površina Martuljka znaša 1195·66 ha.

Pišenca je podolgovat, proti severozapadu raztezajoč se kompleks. Po sredini tega kompleksa teče hudournik z istim imenom. Najvišja točka je Mojstrovka z 2332 m višine. Gozdovi nimajo tukaj nobenega gospodarskega pomena, ker se radi pomanjkanja prometnih sredstev ne morejo izkoriščati in služijo le v varstvo proti elementarnim silam, predvsem pa proti razvijanju hudournika. Pišenca meri 860·90 ha.

Kot šesti kompleks mi je omeniti Belco. Medtem, ko leže vsi prej navedeni kompleksi v Julijskih Alpah, leži kompleks Belca v Karavankah. Gozdovi se tukaj razprostirajo med 1000 do 1600 m višine. Na vzhodni strani se dviga Kepa z 2143 m višine. Belca zavzema 807·87 ha površine.

Manjše, izolirano ležeče parcele tega posestva v skupni izmeri 52·31 ha, nimajo nobenega posebnega gozdno-gospodarskega pomena.

Po geološki sestavi pripada celo posestvo štirim različnim formacijam. Kompleksi, ležeči južno od Save Dolinke: Pokljuka, Mežaklja, Poljana, Martuljek in Pišenca spadajo k jurski in triasni tvorbi; severno-vzhodno od te doline ležeča Belca pa k diasni in premogovni tvorbi. Prevladajoče kamenje sta vapnenec bele ali pa bledorjave barve in pa skriljavec.

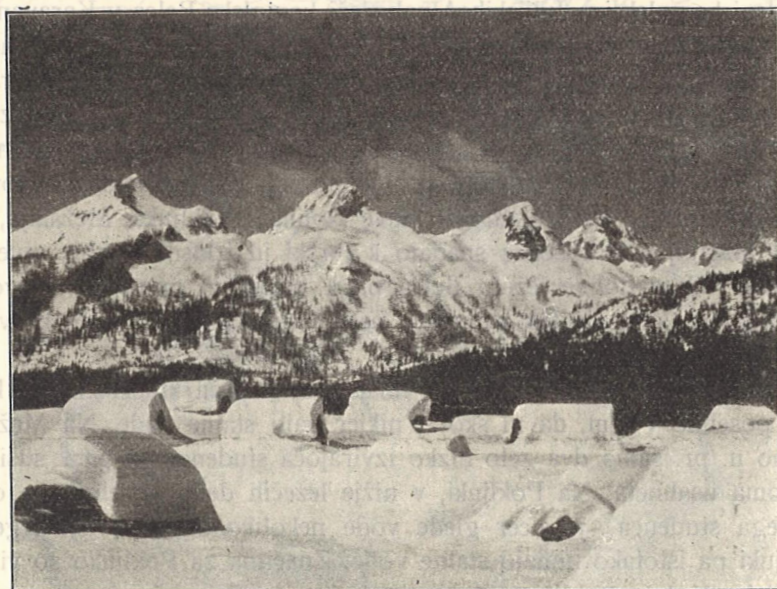
Mežaklja in deloma Pokljuka imata popolnoma kraški značaj, ki se kaže posebno v tem, da ni skoraj nikjer najti stalne vode. Na Mežaklji imamo n. pr. samo dva zelo nizko izvirajoča studenca, ki pa v suši popolnoma usahneta. Na Pokljuki, v nižje ležečih delih posebno pa okoli Mrzlega studenca, je sicer glede vode nekoliko boljše, višje lege na Pokljuki pa istotako nimajo stalne vode. Značilna za Pokljuko so visoka močvirja, ki leže v bližini Mrzlega studenca. Ta močvirja so naraven vodni rezervoar za vzdrževanje vlažnosti zemlje v tem okolišu. Vodne razmere v vseh drugih navedenih kompleksih so boljše.

Glede klimatičnih razmer je z gozdnega stališča za vse te gozdove predvsem navesti dolge in mrzle zime z mnogim snegom. V letu 1908 imamo na Pokljuki zaznamovati pri Mrzlem studencu 3 m visoko plast, snega, na Rudnem polju pa 3·5 m. Dve sliki nam predočujeta snežne razmere na Pokljuki v letu 1915, in sicer razmere na planini Javornik in pri gozdarski koči v Kranjski dolini. V kompleksu Pišenca je l. 1903/04 zapadlo 6568 mm snega. Da tako visoka plast snega neugodno vpliva na razvoj mladja in da mnogo škoduje tudi staremu drevju, ni potrebno še posebej omeniti. V strmih krajih ostanejo vsled pritiska snega spodnji, najboljši deli debla v obliki meča upognjeni in so vsled tega za žago neporabni ter se jih mora pri izkoriščanju izločiti kot manjvreden jamski les. Najmanj snega zapade v kompleksu Poljana, kjer tudi kmalu

skopni. Radi prisojne lege skopni tudi na Mežakliji sneg jako naglo.

Produktivnost gozdnih tal je nadalje odvisna od debeline zemeljske plasti, od strmine pobočja in ekspozicije. V rupah in bolj položnih krajih ter zavetnih legah je zemlja srednje globoka, sveža, precej humozna ter navadno nekoliko pomešana s peskom; v strmih legah je bolj plitva, povečini skalovita, v zelo strmih legah pa preide v gole stene in skalovje, ki zavzemajo večje in manjše površine v triglavskem pogorju.

V dobro strnjenih gozdovih je svet pokrit z različnim mahovjem, ki je navadno pomešano z iglicami in listjem. Tam pa, kjer so sestoji zelo močno presvitljeni, sta se naselila borovničevje in trava. Po golo-

sekih je zemlja istotako pokrita z borovničevjem, malinami, brusnicami in travo.

V višjih legah, kamor sega gozdna vegetacija, so tla zelo plitva, povečini skalovita. Na teh tleh rasto le sleč (Rhododendron), resa (Erica), gorski bor (Pinus montana) in različne visokogorske, pestre cvetlice.

Jako neprijetno vplivajo na rast gozdnih sadik zgodnji mrazovi, ki posebno radi nastopajo v rupah. Ti mrazovi mnogo škodujejo v drevesnicah.

Od vetrov so gozdovom na Gorenjskem še najbolj nevarni južno-zahodni in južni. Ti vetrovi se mnogokrat pojavijo kot silni orkani.

Različne geološke tvorbe, različne talne in deloma tudi podnebne razmere povzročajo, da je gozdna flora na tem veleposestvu precej mnogolična.

Od četinastega drevja gospodarsko važne so le sledeče drevesne vrste: smreka (*Picea excelsa*), macesen (*Larix europea*), jelka (*Abies pectinata*) in beli borovec (*Pinus silvestris*); od listnatega drevja pa bukev (*Fagus silvatica*), in beli javor (*Acer pseudoplatanus*).

Od vseh navedenih dreves je smreka najbolj razširjena ter tvori obsežne, popolnoma čiste in tudi mešane gozdove. Razdelitev najvažnejših drevesnih vrst v celém gozdarskem okolišu je v procentih sledeča:

smreka	76.0 %
macesen	7.0 %
jelka	0.9 %
beli borovec	0.1 %
bukev	16.0 %

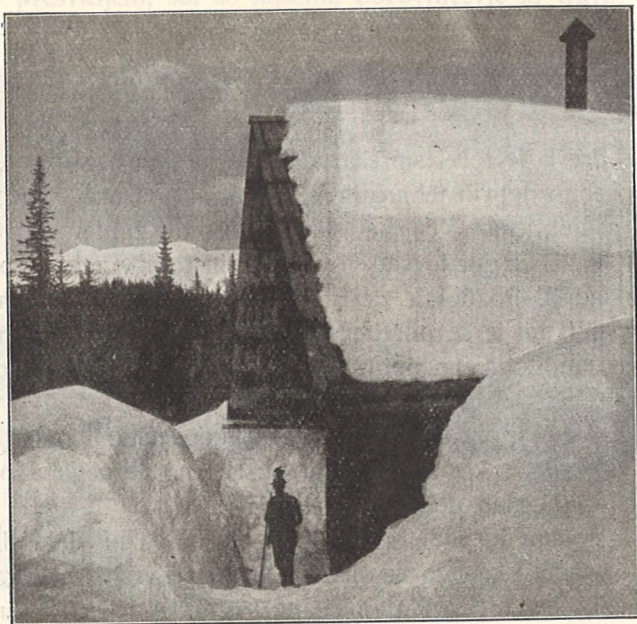
Glavno drevo je torej smreka, ki ni le najbolj razširjena, ampak je tudi radi posebno dobrih tehničnih lastnosti jako visoko cenjena in zbog tega zelo priljubljena. Ker ne stavi posebnih zahtev na rodovitnost zemlje, raste na najnižjih točkah Gorenjske in tudi v zelo visokih legah; v versko-zakladnih gozdovih za Bledom sega do 1800 m nad morsk gladino. Omeniti mi je še posebej, da je smreka iz Pokljuke radi velike trpežnosti in mnogobrojne uporabnosti njenega lesa svetovnoznana ter zelo cenjena.

V višjih legah prevladuje macesen. Letnice tega lesa so vsled počasne rasti jako ozke, kar ga napravi posebno trpežnega. Uporablja se ga pri vseh stavbinskih delih in obrtih.

Manj zastopani in tudi gospodarsko manj važni sta: jelka in beli borovec. Le posamič rastejo še sledeče drevesne vrste: beli gaber (*Carpinus betulus*), leska (*Corylus avellana*), gorska jelša (*Alnus viridis*), gorski brest (*Ulmus montana*), jerebika (*Sorbus aucuparia*), tičja črešnja (*Prunus avium*), nagnoj (*Cytisus laburnum*), gorski javor (*Acer pseudo-platanus*), poljski javor (*Acer campestre*) in različno grmičevje. Po visokih, skalnatih legah se na obširnem površju razprostira pritlikavi borovec (ruševje), ki sega dol do strnjenih gozdov, n. pr. do Rudnega polja.

Rast glavne drevesne vrste — smreke — je v vseh spredaj navedenih kompleksih zadovoljiva. V mladosti je sicer njen razvitek po nekaterih krajih tega veleposestva nekoliko oviran po snegu in pa po pašni živini; ko pa tema dvema nevarnostima odraste, se posebno v dobro strnjenih gozdovih razvije v lepo, stegnjeno, polnolesno in brezvejnato deblo, ki doseže v 60 letu svoje starosti povprečno višino 25 m ter povprečno debelino 30—40 cm, merjeno v prsni višini. Najboljšo rast kaže smreka na Pokljuki. V tem kompleksu niso nič kaj redke smreke, ki imajo 35 m višine in 50—60 cm debeline v prsni višini.

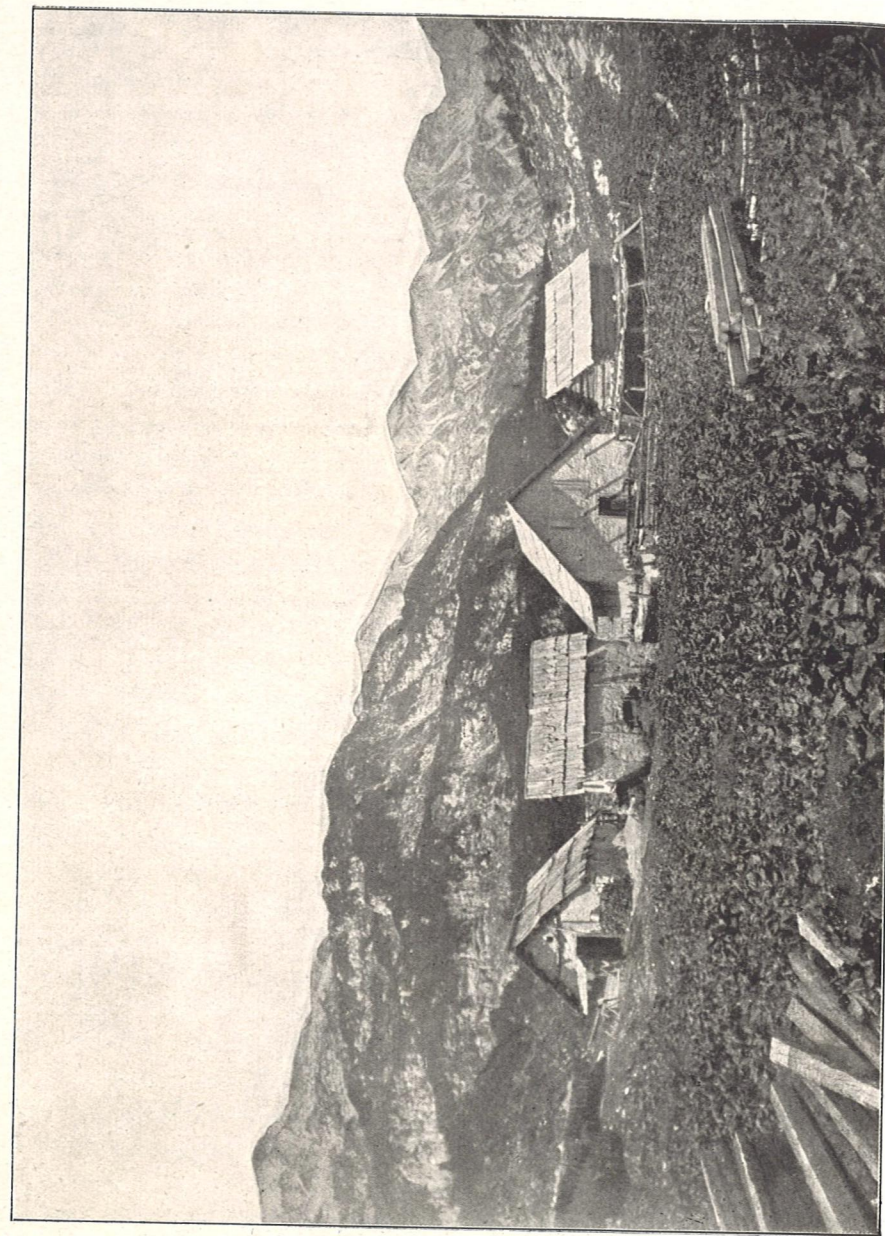
Kakor že omenjeno, je od listnatega drevja najbolj razširjena bukev. Nahaja se v čistih in mešanih gozdovih, mešana s smreko, jelko in macesnom. Na Pokljuki se bukev nahaja le na severnem delu te planote, kjer sega do potoka Radovine; na Mežakliji, v Belci, Pišenci in v Martuljeku je nekoliko bolj razširjena, vendar pa prevladuje tudi v teh kompleksih smreka. Rast bukve ni zadovoljiva, radi tega jo ponajveč izkoriščamo le kot gorivo, na tehnično uporabo odpade le nizek procent. Iz najlepših debel se izdeluje upognjeno pohištvo. V še popolnoma mladih smrekovih sestojih se bukev kaj rada naseli kot »čmovje«, ki

zelo ovira razvijanje mladih smrek. Z ozirom na navedeno, bukev v teh gozdovih ni priljubljena in jo skušamo izpodriniti v prid dragocenejši smreki. V starih časih, do zgradbe gorenjske železnice (leta 1870), se je pridelovalo za gorenjske železne rudnike mnogo oglja. Takrat je bukovina bila še najbolj v veljavi.

Gozdno obratovanje.

Prvi poskusi ureditve obrata v teh gozdovih datirajo iz leta 1837. V tem letu so se prvič izdelali za vse te gozdove splošni gospodarski načrti. Ti načrti so pa bili le nekaka bolj površna določitev celokupne množine lesa. Na natančnost merilnih geodetičnih del takrat niso polagali posebne važnosti. Na podlagi določenih množin lesa so nameravali določiti etat. Žalibog da tega niso izvršili in tako so ostali ti načrti le na papirju.

Planina »Vogu« v Bohinju.
(Hlevi in koč zgrajeni po Agrarnih operacijah.)

Za dobo od 1837—1870 nimamo tozadevno nobenih podatkov na razpolago. V sredini osemdesetega leta pa je po naročilu političnih oblasti izdelal gozdni urad Kranjske industrijske družbe popolnoma nove gozdno-gospodarske osnove. Tudi to delo ni bilo še popolno; pomanjkljiva je bila predvsem mera. Ker se pri izkoriščanju niso mnogo ozirali na te načrte, tudi ti-le niso imeli posebnega pomena. Šele l. 1895, ko je avstrijska državna gozdna uprava te gozdove prevzela v svojo oskrbo, je v tem oziru nastopila nova doba. Že leta 1896 se je izvršila temeljita revizija vseh gozdno-gospodarskih načrtov, ki jih je bila izdelala Kranjska industrijska družba. Pri tej reviziji so se vsi gospodarski predpisi, kateri so že zastareli in niso bili več uporabni, nadomestili z novimi, modernimi. Pomanjkljivo izdelane karte so se popravile in z nanovo ugotovljenimi, bolj preciznimi merami dopolnile. Od tega leta naprej se v teh gozdovih gospodari strogo po načrtih.

Leta 1903 je gozdnoobratovalni oddelek gozdne direkcije v Gorici pričel na novo urejevati vse te gozdove. Tekom dveh let so se izdelali na podlagi natančnih geodetičnih mer in na novo določenih množin lesa novi načrti z novimi predpisi. Ti predpisi so se formulirali v posebnem gozdno-gospodarskem operatu z veljavnostjo deset let, to je za dobo 1904—1913. To je bila prva oskrbovalna perioda pod državno upravo. Posebna važnost se je pri določitvi površin in množin lesa polagala na one oddelke, ki so bili določeni za izkoriščavanje v prihodnji desetletni dobi.

Leta 1913 se je izvršila prva temeljita revizija načrtov, izdelanih v letu 1903/04 in v tekočem letu bo sledila druga revizija teh načrtov.

Gozdno-gospodarski načrti, izdelani za dobo 1904—1913, predpisujejo v vseh teh gozdovih goloseke; revizija iz leta 1913 pa je goloseke skoraj popolnoma izključila ter predpisala ponajveč izkoriščanje potom oplodne sečnje s kratko pomlajevalno dobo. Po tem revizijskem operatu so posamezni kompleksi udeljeni v sledeče gozdno-gospodarske razpredelke:

1. Mežaklja in kompleks Poljana — obratovalni razred A, oplodna sečnja s 100 letno obhodno dobo;
2. kompleks Pokljuka-Vrh — obratovalni razred B, oplodna sečnja s 120 letno obhodno dobo.

Za višje ležeče lege in eksponirane oddelke teh kompleksov je predpisana prebiralna sečnja s 120 letno obhodno dobo, to je obratovalni razred C. Nekateri jako eksponirani oddelki so pa izločeni kot varstveni gozd, v katerem je vsako izkoriščanje zdravega lesa izključeno, t. j. obratovalni razred D;

3. kompleksi Martuljek, Pišenca in Belca tvorijo vsak zase posebno gozdno-gospodarsko skupino in sicer Belca skupino G z a) oplodno sečnjo, kjer so pripuščeni tudi goloseki — ob 120 letni

obhodni dobi; b) prebiralno sečnjo s 120 letno obhodno dobo in c) varstvenim gozdom. Kompleks Martuljek, ki tvori skupino E z a) oplodno sečnjo s 100 letno obhodno dobo; b) prebiralno sečnjo s 100 letno obhodno dobo in c) varstvenim gozdom. Kompleks Piščenca ima skupino F z a) prebiralno sečnjo s 120 letno obhodno dobo in b) varstvenim gozdom.

Letni etat teh razpredelkov znaša za posamezne komplekse kakor sledi:

Pokljuka - Vrh	19.125 plm
Mežaklja - Poljana	6.826 «
Belca	2.072 «
Martuljek	1.300 «
Skupaj	29.323 plm

Ta letni etat se med vojno ni mogel radi pomanjkanja delavcev in vznika popolnoma izkoristiti, kljub temu pa je bil finančni efekt teh gozdov zadovoljiv.

Merodajni za udelitev v posamezne obratovalne razrede so bili sledeči momenti: izvozno področje, možnost prodaje lesa, obratovalni način, smer sečnje in pa pašne pravice. Vsi tisti deli teh posameznih kompleksov, ki so z ozirom na navedene momente dopuščali isto gozdno gospodarstvo, so se združili v isti obratovalni razred oziroma skupino.

Vsak obratovalni razred je razdeljen v večje in manjše število sečnih redov, v katerih tvorijo posamezni oddelki najmanjšo gospodarsko enoto. Kot meja za sečne redove služijo velike in male preseke. Preseke so v tem precej hribovitem terenu prilagodne ponajveč terenski konfiguraciji. Meje za posamezne oddelke so torej potočni jarki, grebeni, poti ali pa ceste.

Na podlagi geodetičnih mer, ugotovljenih množin lesa, določenega prirastka ter splošnega gozdnega popisa se je sestavil specialni desetletni sečni in pogozdovalni načrt ter so se predpisale smernice za bodoče gospodarstvo. Cilj gospodarstva pa je bil, doseči najvišjo gozdno rento ob popolni ohranitvi produktivnosti za gozdna tla.

Cenitev lesa se je v mladih sestojih izvršila na podlagi Feistmantel-novih tabel, v starih sestojih pa se je vsako posamezno drevo klupiralo in telesnina izračunala s pomočjo višine in premera v prsni višini.

Gozdno gospodarstvo.

Kakor že prej omenjeno, so se pri zadnji reviziji leta 1913. goloseki popolnoma opustili. Na njih mesto je stopila oplodna sečnja ponajveč s kratko pomlajevalno dobo. Tozadevni, v zadnjem revizijskem načrtu formulirani predpisi določajo, na kratko povedano, sledeč način izkoriščanja dreves:

V popolnoma normalno strnjenih smrekovih sestojih ali v sestojih, kjer je le zelo malo bukovine, se imajo prereditveni do starosti 70—80 leta izvršiti jako previdno. Zadnje prereditvene, navadno 10 let pred oplodnim sekom, se izvrši kot pripravljalna sečnja za oploditev. Poseka se približno $\frac{1}{3}$ vsega lesa, in sicer vse bolehalo, slabotno in pokvarjeno drevje. S tem izsekavanjem se poveča po eni strani prirastek lesa, po drugi strani pa pospeši razvijanje vrhovja in s tem združeno produkcijo semena. Ko se je nadejati semena ali pa je že nastopilo semensko leto, se izsekajo posamezne skupine dreves popolnoma na čisto. Ti mali, navadno v obliki krogov izvršeni goloseki, katerih premer naj ne bo večji kakor dolžina drevesnega debla, so določeni za naravno pomladitev. Ko se te praznote naravnim potom pomlade, se ob robu mladega naraščaja nadaljuje izsekavanje. Pri prvem seku se odvzame 50 % cele mase. Ta način pomlajevanja se je radi nevarnosti vetrov predpisal, ker je s tem načinom izsekavanja lesa omogočeno, da se puste vetrovom eksponirani kraji, kakor n. pr. grebeni, kupe itd. nedotaknjeni in strnjeni. Ko so se na ta način nastale praznote pomladile, sledi nadaljni ali pa končni posek vsega starega lesa. Goličave, kjer ni pričakovati naravnega naraščaja, se umetnim potem posejejo ali pa zasade. V močvirnatih krajih in pa tam, kjer radi nastopijo pozni mrazovi, kakor v rupah, se izsekavanje vrši po celem prostoru enakomerno.

V mešanih sestojih, kjer je precej bukovine, se sečnje uravnajo na ta način, da se predvsem odstrani vsa bukovina in s tem prepreči, da se bukovina ne zaseje naravnim potom. Smreka pride navadno šele na vrsto, ko so se prostori, kjer je prej stala bukovina, naravno pomladili s smrekovim naraščajem.

Prebiralne sečnje, katere so predpisane le v bolj visokih in eksponiranih legah, se izvrše na ta način, da se v prvi vrsti izsekajo vsa pohabljen in polomljena drevesa ter da se odstranijo ona dorasla stebila, ki zatirajo mladi, naravnim potem nastali naraščaj. Prostori, na katerih je pričakovati naravne pomladitve, se imajo izsekati istotako v skupinah. Regularne, prebiralne sečnje v teh gozdovih pravzaprav ni. Toliko glede načina glavnih sečenj.

Glavni odjemalci lesa v starih časih so bili v teh gozdovih železni rudniki v Fužinah, na Javorniku, v Boh. Bistrici, na Savi, v Mojstrani in Pozabljenem. Ti rudniki so v svojih pečeh žgali rudo (bauxit), katero so kopali med triglavskim pogorjem in Boh. dolino. Ponajveč so ti rudniki rabili oglja in jamskega lesa. Kot nadaljne takratne odjemalce je omeniti domačine, ki so imeli v teh gozdovih servitutne pravice drvarjenja. Ta dva odjemalca pa sta izkoriščala te gozdove brez vsakega načrta in reda. Sekalo se je predvsem v najbližjih sestojih. Na posestnikova navodila se ni nihče oziral. Pričela je vsled tega prava devastacija teh gozdov, tako da je morala politična oblast napraviti temu početju

konec s tem, da je te gozdove postavila pod sekvester. Sekvestracija je trajala od leta 1858. do leta 1872. Že leta 1871., ko je to posestvo prešlo v last Kranjske industrijske družbe, so se pričeli za te gozdove boljši časi. Vsled naročila politične oblasti je ta družba izdelala gozdnogospodarske načrte, ki sicer niso prišli do popolne veljave, vendar pa so blagodejno vplivali na razvoj teh gozdov, ker je vsled teh načrtov pri izkoriščanju nastal večji red. Ker je industrijska družba za svoj obrat rabila ponajveč drobnejši les (material iz preredčenj) in drva, so se ti gozdovi izkoriščevali ponajveč le potom prebiralne sečnje in potom preredčenja. S tem načinom izkoriščanja so se posamezni sestoji očistili pohabljenega in polomljenega lesa, semenjaki so postali prosti, da se morejo razviti in mlad naraščaj je dobil duška. Leta 1870. je sledil odkup servitutnih pravic drvarjenja in s tem so ti gozdovi dobili večjo gospodarsko prostost.

Leta 1870. se je dogradila železniška proga med Ljubljano in Trbižem. Ta železnica je zvezala naše kraje z Italijo. Italijanski lesni trgovci so se pričeli zanimati za te kraje. Leto za letom so se pojavljale nove italijanske lesne firme na Gorenjskem. Povpraševanje po porabnem lesu je bilo vedno večje, vendar se pa lesna trgovina ni mogla še popolnoma razviti, ker so bili še vedno nekateri deli teh gozdov jako oddaljeni od železniških postaj, tako da se prevoz lesa, katerega cene so bile takrat še zelo nizke, na tako velike daljave ni rentiral. Pravi preobrat v vsem gospodarstvu je na Gorenjskem nastal šele tedaj, ko se je leta 1906. dogradila bohinjska železnica. Ta železnica, ki je spojila te kraje direktno s Trstom, takratno glavno avstrijsko trgovsko luko, je naše gozdove odprla svetovnemu prometu. Z Italijo se je razvila še bolj intenzivna lesna trgovina. Na tisoče vagonov, naloženih z različnimi sortimenti lesa, je šlo leto za letom preko Trsta v Italijo in pa v druge prekomorske države. Povpraševanje po porabnem lesu se je na Gorenjskem vsled tega mahoma dvignilo. To je dalo gozdni upravi povod, da je pospešila zgraditev glavnih izvoznih potov in cest. V letih 1904 do 1911 se je zgradila 15 km dolga, glavna izvozna cesta na Pokljuko z zneskom 84.399 K. Leta 1911 in 1912 se je dokončala cesta na Mežakljo v dolžini 12 km z zneskom 27.598 K. Ti dve cesti ste zvezali dva, za gozdno gospodarstvo najvažnejša in tudi največja kompleksa: Pokljuko in Mežakljo z železniško postajo na Bledu. V notranjosti teh kompleksov so pa dopolnjevali do leta 1919 sekundarno potno omrežje. Ta transportna sredstva so omogočila boljše in racionalnejše izkoriščanje vseh gozdnih produktov, predvsem pa porabnega lesa in lubja.

Le oddaja drv se ni mogla nikdar prav razviti, ker so nabavni stroški previsoki. Dokler ni pričela Kranjska industrijska družba na Jesenicah kuriti v svojih obratih s premogom in plinom, je sama vsako leto po-

rabila precej bukovine za oglje, ki se je po vseh teh gozdovih žgalo. Z upeljavo premoga in plina pa je poraba oglja odpadla.

Posebno poglavje v gozdnem gospodarstvu, osobito pa v lesni trgovini in industriji na Gorenjskem tvori državni prevrat. Po prevratu, osobito pa v zadnjih dveh letih se je na novo zgradilo večje število parnih in vodnih žag. Razveseljivo je pri tem dejstvo, da so se ta industrijska podjetja ustanovila z domačim kapitalom. V naslednjem naj navedem na kratko le one tvrdke, ki imajo trgovske stike z gozdno upravo na Bledu; te so: Lesna industrija Vinko Jan ml., Gorje, »Vintgar«, tovarna pohištva in lesna trgovina v Gorjah nad Bledom, žaga »Soteska« in Boh. Bistrica, last drž. gozdne uprave v Boh. Bistrici, žaga Boh. Bistrica, last družbe »Impex«, lesna industrijska družba »Belca« na Dovjem, žaga Hudovernik & Komp. v Boh. Beli, žaga Heinrihar v Boh. Bistrici, žaga Mulej & Komp. na Bledu in žaga Klemenčiča v Lescah. Vsa ta podjetja se bavijo skoraj izključno le z izdelovanjem polfabrikatov. Želeti bi bilo, da bi se ta industrija razvila tudi v finalno. Glavni zalagatelj z lesom za vse navedene žage so pač gozdovi verskega zaklada. Ker je iz nekaterih bolj oddaljenih oddelkov teh gozdov dandanes transport lesa mogoč le v zimskem času pri primerno visoki plasti snega, iz nekaterih pa sploh radi pomanjkanja transportnih sredstev še neizvedljiv, obstoji glavna naloga sedanje državne gozdne uprave v tem, da čimprej dovrši zgradbo sekundarnega potnega omrežja v notranjosti teh gozdov, da na ta način omogoči izkoriščanje lesa tudi v teh oddelkih.

Transportna sredstva, katera se dandanes uporabljajo za spravljenje lesa iz sečenj, so v teh gozdovih zelo različna. Zastopane so skoraj vse gozdno-transportne metode, od najstarejšega plavljenja — pa do najmodernejšega — spravljanje po žični vzpenjači s pogonom.

Iz sečenj pa do glavnih izvoznih cest ali pa do vzpenjač se ponajveč spravljajo les in drva v zimskem času po snegu s pomočjo sank, ki jih vlačijo konji ali pa tudi voli. V bolj strmih legah so v navadi lesene riže ali pa spravljajo les in drva po navadnih talnih drčah. V nekaterih gozdnih delih, kjer še ni potov na razpolago in kjer je svet neugoden za drug način spravljanja, so vzpenjače in če je primerna vodna moč na razpolago pa se les plavi po vodi. Slednje-navedena metoda je precej kvarljiva posebno za poraben les, radi tega jo skušajo nadomestiti čimprej z modernejšo metodo.

Sekanje lesa in pa izdelava v sortimente so se v prejšnjih starejših časih, dokler še ni bilo na Gorenjskem železnic in dokler so obstojale servitutne pravice drvarjenja, prepuščali trgovcem lesa, rudnikom in pa upravičencem. Les se je takrat oddajal skoraj izključno le na panju. Šele ko je avstrijska državna gozdna uprava te gozdove prevzela v svojo oskrbo, se je uvedla lastna režija. S tem se je brezdvomno napravil v gozdnem gospodarstvu velik korak naprej, kajti iz prejšnjega eksten-

živnega gospodarstva se je prešlo v intenzivnejše. Z izdelavo v lastni režiji, pri kateri se je posebna pažnja polagala na temeljito izkoriščanje porabnega lesa, so se procenti tega mahoma dvignili. Sortimenti, ki so dandanes v navadi, so sledeči: žagovci od 20—26 cm, od 27—35 cm in čez 35 cm srednje debeline in 4—6 m dolžine; jamski les od 8—16 cm in stavbni les od 16—19 cm srednjega premera in različnih dolžin. Izdelani les se je navadno prodal potom javne pismene licitacije bodisi loke najbližja železniška postaja ali pa loke verskozakladna žaga. Le male količine so se oddajale okoličanom po določenih tarifnih cenah na panju. Ta način prodaje lesa in tudi drv je trajal do leta 1919. V tem letu se je uvedla radi povojnih, neurejenih razmer in zamenjave upravnega osebja, prodaja lesa na panju tudi za večje trgovce. Ta metoda prodaje se bo pa morala po mnenju uprave čimprej zopet opustiti, ker je kvarljiva za te že popolnoma urejene gozdove in ker je tudi finančni uspeh slabši.

Koncem tega odstavka naj na kratko navedem še izkoriščanje smrekovega lubja. Izkorišča se lubje le na posekanem lesu. Suši se na ta način, da se prisloni k ležečemu deblu ali pa ob nalašč zato napravljene male kozolce. Razpečavanje lubja se vrši istotako kot lesa le potom javne pismene licitacije. Meri se lubje v prostornih metrih.

Prvotno se je lubje prodajalo v gozdu, na licu mesta, kjer se je izdelalo, sedaj je v navadi, da se spravi na kolodvor in proda loke vagon, seveda le ono lubje, ki se pridobi na lesu, ki je bil v lastni režiji izdelan. Kar se pa lubja pridobi od na panju prodanega lesa, se ga proda na panju kupcu lesa. 1 prm dobro posušenega lubja tehta povprečno 110—115 kg. V oplodnih sekah odpade na 3 plm lesa povprečno 1 prm lubja.

V letu 1922 se je vsega skupaj posekalo 26.528 plm lesa. Od tega odpade na glavni užitek 19.979 plm, na vmesni užitek 1014 plm, na slučajne pripadke 5.152 plm in na izvanredni užitek 383 plm.

Procentualna razdelitev lesa iz leta 1922 po običajnih sortimentih, je sledeča:

	Slučajni pripadki	V glavnih sečnjah	V prereditvenih
Žagovci od 20—26 cm	18.8%	19.6%	19.1%
" " 27—35 "	28.9%	37.2%	17.0%
" čez 35 "	13.4%	19.0%	2.5%
Jamski les 8—15 "	27.6%	18.0%	42.7%
Stavbni les 16—19 "	11.3%	6.2%	18.7%

Gozdne poškodbe.

V gorskih gozdovih, h katerim spadajo povečini tudi versko-zakladni gozdovi na Gorenjskem, v splošnem ne obstajajo oni predpogoji za razširjenje mrčesa v tako veliki meri, kakor je to v nižje ležečih gozdovih mogoče, vendar pa ne smemo tudi tam gori te nevarnosti podcenjevati, posebno v takih gozdovih ne, kjer imamo čiste enakomerne sestoje, kakor je to na Pokljuki in deloma tudi v ostalih kompleksih.

V letu 1921 se je pričel lubadar (*Tomicus typographus*) po celem Gorenjskem precej močno širiti, tako da je že leta 1922 nekatere čiste smrekove sestoje na Mežakli in deloma tudi na Pokljuki ogrožal. Radi suše, ki je v teh dveh letih vladala, je lubadar rojil trikrat na leto. Da ga zatire, je gozdna uprava na Bledu morala v tem letu posekati okroglo 2700 plm lesa. V spremstvu s *typographus* sta se pojavila tudi *Tomicus chalcographus* in *pa amitinus*.

Od gliv se omenja *Agaricus melleus*, ki se je posebno v dveh oddelkih na Pokljuki naselil. V teh dveh oddelkih bo potrebna izprememba drevesne vrste. Mesto smreke naj bi se nasadila bukev ali pa še bolje javor, ki dobro uspeva.

Najbolj nevarni vetrovi so zahodni in južozahodni. Ti vetrovi nastopijo mnogokrat kot silni orkani. Leta 1903 je na Gorenjskem spomladi razsajal orkan, ki je v verskozakladnih gozdovih podrl 31.520 plm lesa; leta 1919 pa okroglo 25.000 plm.

Pozni mrazovi, ki jako radi v kotlinah nastopajo, škodujejo posebno mlademu smrekovemu naraščanju, osobito mladim kulturam. Največjo škodo pa delajo mrazovi v gozdnih drevesnicah.

Snežna plast škoduje na ta način, da polomi vrhovje in veje. Jako nevaren v tem oziru je južen sneg zlasti potem, ako zmrzne na vejah. V strmih legah so gozdovom nevarni tudi plazovi, ki se pojavljajo ponajveč spomladi, ko sneg skupni.

Pogozdovanja.

Gozdna osnova iz leta 1913 računa 174 ha gozdnih praznot v teh gozdovih. Te goličave so nastale deloma vsled svoječasne devastacije po upravičencih in rudnikih, deloma vsled obsežne paše, ki je ovirala pomlajevanje, deloma vsled nepravilnega izkoriščanja teh gozdov potem velikih in obširnih golosekov. Zadnja revizija je posebno pozornost obrnila vprašanju zopetne pogozditve teh praznot. Da se to more izvršiti, je predvsem potrebno primerno število gozdnih sadik. Vsled tega je zadnja revizija predpisala razširjenje že obstoječih drevesnic in ustanovitev novih. Ta zahteva bi se bila najbrž tudi v polni meri izvršila, da ne bi bila tega ovirala svetovna vojna. Ostale so vsled tega do današnjega dne skoraj vse te goličave še nepogozdene. Naloga sedanje

šumske uprave pa je, da ta nedostatek čimprej odpravi in s tem odstrani nevarnost, da se te goličave izpremene v pravi kras.

Današnje stanje gozdnih drevesnic je sledeče:

Drevesnica na Mrzlem studencu meri 1316 m² posetvene ploskve; drevesnica v Kranjski dolini pa 624 m². Ti dve drevesnici sta določeni za kompleks Pokljuko. Za Mežakljo in pa Poljano imamo tudi dve drevesnici, eno na Trati s produktivno površino 477 m², drugo v Poljani s 112 m² posetvene površine. Nadalje je za kompleks Martuljek določena drevesnica s 128 m² posetvene ploskve.

V vseh teh gozdnih vrtovih se vzgojujejo presajene in nepresajene, tri- do štiriletne smreke, jelke in macesni. Presaditev sadik, ki je bila pred nedolгим časom še v navadi, se opusti zaradi zgodnih mrazov, ki v teh visokih legah kaj radi nastopajo in mnogo sadik uničijo.

Pogozditev goličav oziroma spopolnitev pomanjkljivo pogozdenih nasadov se izvršuje torej s tri- do štiriletnimi nepresajenimi sadikami. V navadi je saditev v jamicah. Razdalja posameznih sadik znaša 1½ m v kvadratu. Na 1 ha se zasadi torej okroglo 4500 sadik. Da se male sadike obvarujejo poškodbe po pašni živini, se jih mora, če se jih zasadi popolnoma na prostem, zakoličiti. Zakoličanje se vrši na ta način, da se zabijejo okoli vsake sadike nekoliko napošev trije količki v zemljo, tako da iz zemlje strleči deli teh količkov varujejo mlado sadiko pašne živine. Ti količki so približno 30—35 cm dolgi. To zakoličanje pa povzroča gozdni upravi jako visoke stroške. Zelo dobro se je obnesla saditev tik ob starih štorovih, ker štorovi obvarujejo sadike pašne živine in jim dajejo, razpadajoči, dobro in rodovitno snov.

Jamice za sadike se napravijo sproti z motiko ali pa s kopačo. Pri saditvi se uporabljajo le ženske, ker so cenejše in hitrejše kot moški.

Ko bodo v teh gozdovih vse stare praznote zopet pogozdene, se bo pogozdovanje omejilo le še na spopolnitev naravnim potem nepopolno pomlajenih prostorov.

K temu odstavku spadajo tudi vzgojevalne sečnje, ki so v teh gozdovih v navadi, in sicer trebljenje in pa prereditve. Trebljenje se omejuje navadno le na odstranitev onih dreves iz mladega naraščaja, katera so se sama naselila in ki ne spadajo v glavni sestoj. Največ dela povzroča v tem pogledu takozvano bukovo »čmovje«, ki se kaj rado naseli v mladi smrekovini. Ako se te bukovine pravočasno ne zatre, zelo ovira razvijanje mladih smrek. Prereditve se pričnejo že v zgodnji mladosti (v 10—15 letu) ter se mnogokrat ponavljajo. Vsa prereditve se radi nevarnosti vetrov izvrše pomalem in pa previdno. Izsekajo se ponavadi le »kapniki« ter slab in pokvarjen material. Zadnje prereditve, ki pride na vrsto v 70—80 letu, tvori že pripravljeno sečnjo za oploditev. To prereditve se izvrši, kakor že spredaj omenjeno, raditega nekoliko

Bohinjsko jezero.

močnejše; navadno se izseka ena petina vse množine. Cilj prereditelj v teh gozdovih je, da se skrajša obhodna doba ter vzgoji v skrajšani dobi dragocen poraben material, seveda pri ohranitvi produktivnosti gozdnih tal. Material, ki se pri prereditelju izseka, se proda kot celulozni ali kot jamski les bodisi direktno konsumentom bodisi tudi prekupčevalcem lesa. Izkupilo tega lesa ne krije samo stroškov izredčenj, ampak daje tudi gotov prebitek.

Stranski gozdni pridelki.

Najvažnejši stranski gozdni pridelek v vseh gozdovih verskega zaklada je paša. Ker je ta pridelek servitutna pravica, ne donša prav nobenih dohodkov. S pašnimi pravicami so obremenjeni skoraj vsi deli teh gozdov. Po tozadevnih odveznih listinah se v teh gozdovih sme na površini približnih 10.000 ha pasti v gotovi, v listinah določeni sezoni, vsako leto 2240 glav normalne živine; izvzeti so le konji in seveda tudi koze. Ta paša jako neugodno vpliva na razvoj mladega smrekovega naraščaja. Pašna živina veliko število drevesc obje in pohodi. Gozdna uprava je že od nekdanj strmela za ciljem, da se te pravice iz gozda odpravijo. Tozadevna pogajanja tečejo že od leta 1895 naprej. Lansko leto se je napravil v tem oziru pričetek. Upravičenci iz Bohinjske Bele so pripravljeni odstopiti od svojih pašnih pravic proti primernemu ekvivalentu zemlje, katero naj jim verski zaklad prepusti v last. Zeleti bi bilo, da bi se tudi drugi pašni upravičenci zanimali za ta način rešitve tega važnega in perečega vprašanja. Ta rešitev se mi zdi še najbolj primerna in ni le v prid gozdovcem, ampak tudi v prid živinorejci. Z ekvivalentom, ki bi ga živinorejci za odkupljeno pašno pravico pridobili, bi mogli sami v okviru zakonitih predpisov gospodariti. Predvsem bi bila seveda na teh ekvivalentih kakor tudi na že obstoječih planinah potrebna temeljita melioracija. Istočasno s to melioracijo bi se tudi morala uvesti moderna živinoreja. Na vsak način pa je nujno potrebno, da se med obema panogama doseže čimprej sporazum.

Od stranskih gozdnih pridelkov mi je nadalje omeniti lov. Kljub dolgotrajni vojni, ki je skoraj neposredno v teh krajih razsajala, so se lovi precej dobro ohranili. Najbolj razširjena in najvažnejša divjačina je divja koza. Lov na divje koze je sicer v teh goratih krajih jako težaven in naporen ter mnogokrat združen celo z življenskimi nevarnostmi, je pa radi krasnih scenerij, ki jih narava lovcu nudi, užitekopoln. Nadalje je od kosmate divjačine precej dobro razmnožena tudi srna; od divje perutnine pa veliki petelin in rušavec. Znamenit je petelinov lov na Pokljuki. Manj važna je gozdna jerebica in pa sloka. Od zverjadi je omeniti lisico, kuno in različne ptice roparice.

Celo samolastno verskozakladno lovišče je razdeljeno v sledeče lovske okoliše:

Mežaklja	1069 ha
Jerebikovec	410 »
Poljana	125 »
Pokljuka -Vrh	4865 »
Krma	2867 »
Beca, Martuljek, Pišenca	2864 »

Deloma so ta lovišča odana v zakup, deloma jih upravlja gozdna uprava v lastni režiji.

Bolezni pri tej divjačini se pojavljajo le redkokdaj. Leta 1906 se je pri srni na Mežaklji ugotovil nosni obad, ki pa ni zahteval posebnih žrtev. Največ škodujejo snežni plazovi, ki veliko število divjih koz pokončajo.

Manj važni stranski pridelki so: izkoriščanje stelje, nabiranje jagod, malin, brusnic in islandskega mahu.

Postransko gospodarstvo.

Kot postransko gospodarstvo pride v poštev žaga »Fortuna« in žaga na Belci. Prvonavedena ima tri polnojarmenike in dve krožni žagi, žaga Belca pa samo eno rezilo in je sistema venecijanke. Obe žagi sta dani v najem. Glavni namen teh žag je bil in je še dandanes, da nudi kupcu lesa priliko, sežagati les, ki ga je v verskozakladnih gozdovih kupil in si s tem prihrani nepotrebne stroške za prevoz odpadkov na večje daljave.

Organizacija službe.

Ko so ti gozdovi bili še last Kranjske industrijske družbe, je obstajala za njih upravljanje le ena sama gozdna uprava s sedežem na Javorniku; ko so pa prešli v last verskega zaklada in s tem v oskrbo državne uprave, so se razdelili na dve upravi. Upravi na Bledu, ki se je leta 1896 na novo ustanovila, je bilo dodeljenih od celega posestva 12.225 ha, ostalo od skupnega posestva se je pa dodelilo v upravljanje že obstoječi gozdni upravi v Radovljici, ki je bila leta 1873 ustanovljena za državni gozd na Jelovci. Kot srednja instanca je fungirala gozdna direkcija v Gorici, kot tretja instanca pa zemljedelsko ministrstvo na Dunaju.

Uprava v Radovljici je bila pozneje prenešena v Boh. Bistrico. Dandanes obstojata za upravljanje vseh verskozakladnih gozdov na Gorenjskem dve upravi, ena v Boh. Bistrici, druga na Bledu.

Pri gozdni upravi na Bledu je v pisarni zaposleno sledeče osebje: 1 nadupravitelj v VIII. čin. razr. kot vodja uprave, 1 upravitelj v IX. čin. razr., provizorno 1 uradn. aspirant in 1 gozdar v XI. čin. razr. Vse posestvo je razdeljeno v šest gozdnovarstvenih okolišev. Ti so: Rudno polje, Mrzli studenec, Mežaklja, Kranjska dolina, Radovina in Kranjska

gora. Vsak gozdnovarstveni okoliš bi moral imeti po enega gozdarja, zasedeni po gozdarjih so pa sedaj le štirje varstveni okraji. Varstveni okraj Kranjska dolina je namreč priklopljen okraju Mrzli studenec in za varstveni okoliš Radovina je do nadaljnjega določen pisarniški gozdar. Vsakemu gozdarju so dodeljeni po eden ali pa dva gozdna čuvaja. Vseh čuvajev je sedaj sedem po številu. To osebje skrbi za varstvo gozdov in lova ter podpira upravne uradnike pri gozdnotehničnih delih. Za vzdrževanje gozdnih cest in potov sta pogodbeno nameščena dva cestarja.

Delavske razmere.

Kljub visoki legi, v kateri se večina teh gozdov nahaja, je delavske razmere smatrati za ugodne. Pri vseh gozdnih manipulacijah so zaposleni skoraj izključno le domačini, ki so v vseh gozdnih manipulacijah jako dobro izurjeni. Socialno stoje ti delavci dobro, njih zaslužek je v razmerju z zaslužkom drugih delavcev visok. Pri akordnih delih, posebno pri sekanju lesa, zasluži delavec na dan povprečno 60 Din in več.

Skoraj vsa dela se oddajajo le v akordu na podlagi maksimalnih mezdnih plačilnih tarif, izvzeta so le mala popravila po cestah in potih, ter saditev, ki se navadno izvrši v dninah. Za sajenje in saditev se, kakor to že enkrat prej omenjeno, uporabljajo ženske moči.

Pri sečnjah so zaposlene navadno male partije 4—10 delavcev. Vsaka taka skupina delavcev ima po enega predelavca, s katerim je uprava sklenila pogodbo in ki delo vodi.

Tudi dobro izurjenih voznikov-domačinov ne manjka. Vozovi, ki se v teh gozdovih za prevoz lesa in drv uporabljajo, ne odgovarjajo popolnoma razmeram. Ti vozovi so premajhni in imajo tudi nekoliko preozko os. Na tak voz se povprečno naloži 1 in $\frac{1}{4}$ do 1 in $\frac{3}{4}$ plm porabnega lesa ali pa 1 in $\frac{1}{2}$ do 2 prm drv. Z upeljavo večjih vozil bi se izvoz pospešil in tudi zaslužek voznikov dvignil. Sicer je pa zaslužek že sedaj jako visok, ker so vozniki med seboj zmenjeni. Pri sedanjih razmerah zasluži voznik povprečno na dan od 200 do 225 Din in več.

Dohodki.

Dohodki, ki jih izkazuje računovodstvo gozdne direkcije za posamezna koledarska leta od prevrata sem do vključno 1922 in za posamezne partije in pozicije so za šumsko upravo na Bledu — izraženi v dinarjih — razvidni iz sledeče tabele (str. 124).

Prodaja drv za kurjavo in porabnega lesa pa v tej tabeli ne izkazuje kupnine, odgovarjajoče producirani množini lesa, ker so navedeni le zneski, ki so bili v letih 1919, 1920, 1921 in 1922 faktično vplačani.

Prodani množini lesa odgovarjajoče izkupilo je razvidno iz podatkov na strani 125.

Izdatki

so izkazani na strani 126 za budžetna leta, in sicer do konca budžetnega leta 1921/22, to je do 1. julija 1922. Završni račun za budžetno leto 1922/23 še ni zaključen.

Dohodki		1919	1920	1921	1922
Dohodki gozdarstva	Prodaja drv za kurjavo	6.270'87	17.842'99	24.586'29	34.112'99
	Prodaja porabnega lesa	119.057'68	628.193'71	1.420.408'98	1.670.318'25
	Prodaja oglja	—	—	—	—
	Sporedni dohodki	136'42	228'50	658'—	1.558'90
	Drugi dohodki	319'40	955'71	11.363'87	3.443'97
Dohodki poljedelstva	Najemnine in upravni dohodki poljedelskih objektov	180'44	411'19	385'48	1.982'85
	Razni drugi dohodki	—	11'—	—	—
Dohodki postranskega gospodarstva	Najemnine in poslovni dohodki industrijskih naprav	450'63	18.398'01	60.307'70	73.460'54
	Isti dokodki od drugih naprav	390'63	580'92	153'44	1.621'17
	Služnostne pravice	—	—	0'50	1.587'36
	Lov	3.094'11	2.516'13	5.400'76	10.841'62
	Ribolov	—	—	—	—
	Alat in material	52'50	—	—	12'89
	Povračila rednih izdatkov	—	725'92	15'50	145'60
Razna povračila	Povračila temeljne-ga imetja	—	—	90'56	—
Skupaj Din		129.952'68	669.864'08	1.523.371'08	1.799.084'14

Leto	Množina oddanih drv za kurjavo	Množina oddanega porabnega lesa	Izkupilo
	plm	plm	Din
1919	533'29	—	1.386'57
	—	49.353'50	578.922'77
1920	367'19	—	1.417'40
	—	12.050'84	631.777'52
1921	1.242'75	—	5.256'60
	—	31.660'97	1.516.784'21
1922	2.905'38	—	21.302'78
	—	20.006'21	2.542.267'31

Izlet na Pokljuko.

Zapustivše divjeromantično sotesko v Vintgarju nas vodi občinska pot skozi vas Spodnje in Gornje Gorje do razpotja nad vasjo Krnico ob Radovini. Tu krenemo na levo po novozgrajeni erarični cesti proti Mrzlemu studencu. Ta cesta, ki veže največji in najbolj intenzivno oskrbovani gozdni kompleks Pokljuko z državnim kolodvorom na Bledu, je velevažna za izvoz gozdnih pridelkov. Graditi so jo pričeli leta 1904., dogradili leta 1911 ter v tem letu izročili prometu. Dolžina te gozdne ceste znaša 15 km. Spodnja, najnižja točka leži 630 m, najvišja pa 1340 m nad morsko gladino. Nekateri deli te ceste so popolnoma položni, drugi pa se vzpenjajo do 12 %. Celokupna investicijska vsota znaša 84.399 K, torej 5627 K na kilometer.

Do km 6·4 se na obeh straneh Pokljuške ceste razprostirajo privatna zemljišča. Ta sedaj parcelirana zemlja, ki je dandanes last posameznih kmetov, je najbrž svojčaj spadala k skupnemu posestvu blejske graščine. V letu 1848 in pa 1870, ko so se odkupile servitutne pravice drvarjenja, ki so jih okoličani v graščinskih gozdovih imeli, so se kot ekvivalenti za te pravice odstopili precej obširni kompleksi zemlje v bližini kmetskih naselbin posameznim vaščanom okoliških vasi. Ti ekvivalenti so prvotno tvorili skupno posest vseh prejšnjih upravičencev. To posest so upravljali gospodarski (srenjski) odbori, ki se pa niso veliko zanimali za pravilno gospodarjenje na tem skupnem zemljišču in tako

Izdatki		1918/19	1919/20	1920/21	1921/22
Osební izdatki	Plače stalnega in pomožnega osebja	4051·53	7539·64	8341·49	13970·—
	Pavšal za službeno obleko	—	24·79	3·12	—
	Deputatna drva	500·—	239·64	3890·57	2000·53
	Pokojnine in miloščine	—	85·—	1277·85	1737·20
Material. izdatki	Potni in selilni stroški	530·—	1605·—	3668·90	2947·22
Upravni stroški	Pisarniški in manipulacijski stroški	82·59	2148·68	1105·—	1231·51
	Vzdrževanje poslopij	218·50	330·33	835·23	808·50
Režijski stroški	Prispevek za bolniško blagajno i. dr.	61·23	900·39	49·78	172·87
	Izdelovanje in spravlanje lesa	9436·41	5234·60	90196·31	142035·54
	Izdelava oglja	—	—	—	—
	Pogozdovanje, varstvo in negovanje gozdov	1982·35	2078·87	34275·24	5613·13
	Gozdne revizije	—	—	—	—
	Ostali obratni stroški	235·71	301·07	350·26	100·—
	Vzdrževanje gozdno obratnih naprav	2247·20	2120·27	9907·23	12707·37
	Izdatki za kmetijstvo in razne druge panoge	359·40	791·14	6243·97	5593·56
	Davki in doklade	1348·21	2004·36	6513·66	16352·27
	Izredni izdatki	—	—	29700·—	46456·—
Skupaj Din :		21053·13	25403·78	197358·61	251725·70

je bilo mogoče, da so posamezni občani nemoteno izkoriščali skupne gozdove ter samovoljno sekali najlepši les. Razumnejši upravičenci so kmalu uvideli, da je to stanje nevzdržljivo in da znači devastacijo gozdov. Zaposlili so sami, da se gozdovi razdele. V mnogih slučajih pa je oblast, ko je videla pogubno početje, posegla vmes ter iz lastnega nagiba skupno posest razdelila. Na ta način so najbrž nastala sedanja kmetjska posestva, ki jih vidimo ob obeh straneh te ceste.

Kmetjski gozdovi se tukaj izkoriščajo deloma prebiralno deloma z goloseki. Goloseki se zlasti uporabljajo pri bukovih gozdovih, katere želijo posestniki čimprej izpremeniti v četinaste. Oplodne sečnje, ki se v zadnjih letih jako uspešno uporabljajo v bližnjih verskozakladnih gozdovih, posestniki-kmetje še ne poznajo. Ker je pa mnogo teh posestnikov zaposlenih v omenjenih gozdovih pri drvarskem delu in pri izvozu lesa, je upati, da se ta način sečnje v kratkem tudi v kmetjskih gozdovih udomači.

Na desni strani ceste vidimo grapo, po kateri se vije potok Ribšica. Ta grapa je obdana z navpičnimi stenami in ima v gornjem delu velika okna v živem skalovju. Ta del se imenuje »Poključka luknja« in je mnogo obiskana od tujcev.

Pri km 6·4 vstopimo v gozdove verskega zaklada na Poključki. Ob izletni progi so:

Pod in nad cesto (pododdelek) 56/If:

Smrekove in macesnove nasadbe, dobrina VI., zarast 0·8, starost 15 let. Mnogo borovničevja in trave. Leta 1914 do 1921 se je izvršila spolnitev s 7000 smrekovimi sadikami. V tekočem letu se je trebilo bukovu »čmovje«.

Velika preseka X¹.

Pod in nad cesto 57b/1.

15 letne smrekove in macesnove nasadbe, dobrina VI., zarast 0·8. Mnogo borovničevja. V letih 1914—1919 se je pogozdilo in spolnilo z 41.800 smrekovimi in 2000 macesnovimi sadikami.

Pod in nad cesto 57/b.

Spravljeni posek izvršen leta 1921. Leta 1914 in 1915 se je potom oplodnega seka odvzelo približno polovico lesa. Predpisana je pogozditev s smrekami, macesni in javori.

Pod in nad cesto 57/d.

Smrekov sestoj, povprečna 65 letna rast, dobrina VI., zarast 0·9. V letu 1921 se je prerediti; izsekalo se je okroglo 100 plm lesa.

Pod cesto 57/e.

Smreka z nekoliko bukovine, povprečna starost 100 letna, dobrina VII., zarast 0·3. Predpisan je spravljeni posek. Leta 1915 se je izvršila oplodna sečnja. Izsekalo se je v skupinah približno 1000 plm.

Nad cesto 57/g.

Smrekov sestoj 125 leten, dobrina VI., zarast 0·3. Predpisan je spravljeni posek. Leta 1916—1918 se je potom oplodne sečnje izsekalo okroglo 1300 plm.

Mala gospodarska preseka 27.

Pod in nad cesto 58/e.

115 leten smrekov sesto, pomešan z nekaterimi jelkami in bukvami, dobrina V., zarast 0-4. Predpisana je oplodna sečnja s 50 % množine vsega lesa. Ta sečnja se je leta 1916, 1917 in 1922 izvršila.

Velika gospodarska preseka Y.

Pod in nad cesto 55/c.

Smrekov sesto z nekaterimi jelkami in bukvami povprečno 105 leten, dobrina tal VI., zarast 0-7. Leta 1921 se je potom čiščenja izsekalo 280 plm lesa.

Pod cesto 55/d.

80 leten sesto, obstoječ iz 0-7 smreke, 0-3 bukke in nekaterih jelk, dobrina tal VI., zarast 1. Predpisano preredčenje, ki še ni izvršeno.

Nad cesto 55/e.

Spravilni posek, izvršen leta 1922. Leta 1916 se je v skupinah v tem pododdelku posekalo približno polovico lesa, leta 1918 je nekaj veter polomil.

Mala gospodarska preseka 24.

Nad cesto pododdelek 54/m.

120 leten smrekov sesto z nekaterimi jelkami, dobrina VI., zarast 0-6. Predpisan spravični posek. Dosedaj se je izvršila le oplodna sečnja leta 1921.

Na levi in desni ceste pododdelek 54/k.

Smrekov sesto pomešan z nekaterimi jelkami, povprečna starost 95 letna, dobrina V., zarast 0-8. Ni za tekoči decenij nič predpisanega.

Na levi ceste 54/n.

Smreka v povprečni 45 letni starosti, dobrina VII., zarast 0-6, predpisano preredčenje, ki še ni izvršeno.

Lovska hiša sezidana v letu 1898. Okoli lovske hiše in za studentcem ograjeno deputatno zemljišče za gozdarja. V lovski hiši se je naselila goba (Merulius lacrimans). Kljub pridnemu zatiranju se je dosedaj ni moglo pregnati.

Odmor in kosilo.

Nadaljevanje ekskurzije po stari Poključki cesti. Ta cesta je bila do leta 1911 glavna izvozna pot za ves kompleks na Pokljuki.

Velika preseka Y.

Na desni pododdelek 58/g.

Čist smrekov sesto v 40 letu, dobrina VI., zarast 0-7. Predpisano preredčenje, ki pa še ni izvršeno.

Na levi 59/k.

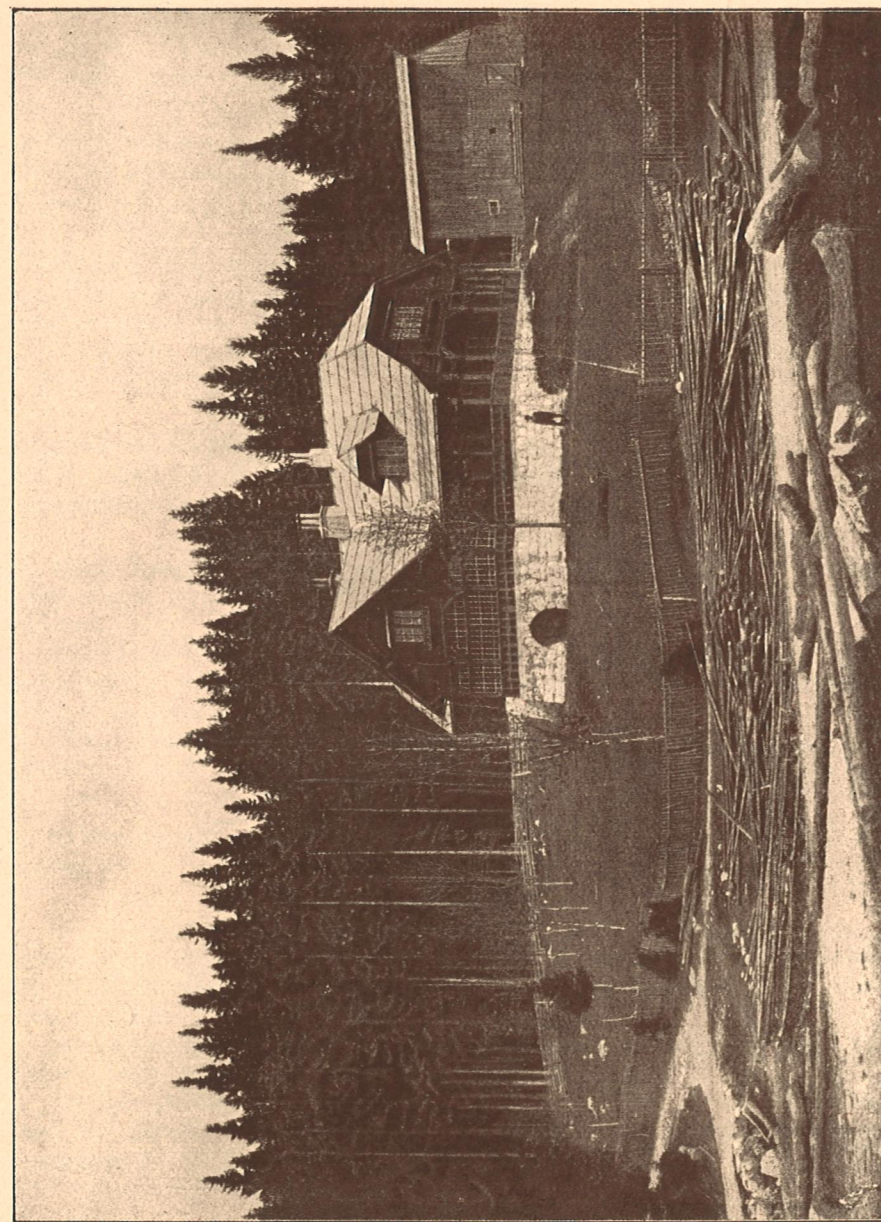
20 letna smrekova kultura, dobrina VI., zarast 0-6, nastala deloma umetnim, deloma naravnim potom.

Na levi 59/m.

Čist 90 leten smrekov sesto, dobrina V., zarast 0-9. Predpisano preredčenje, ki se je izvršilo leta 1914, 1918 in 1921.

Na desni 59/f.

Smrekov sesto, pomešan z nekaterimi jelkami, povprečna starost 95 letna, dobrina V., zarast 0-9. Ni za tekoče desetletje ničesar predvidenega.

Lovska hiša pri Mrzlem studencu na Pokljuki.

Na desni 59/e.

Smrekov sestoj v povprečni 100 letni starosti, dobrina V., zarast 0-9. Ni za tekoče desetletje ničesar predpisanega.

Križanje velike preseke z malo preseko 28.

Na levi 59/d.

Smrekov sestoj v povprečni starosti 80 let, dobrina V., zarast 0-8.

Na levi 81/a.

80 leten smrekov gozd z nekaterimi jelkami, dobrina V., zarast 0-8. Preredčenje, ki je v tem pododdelku predpisano, se je izvršilo leta 1920. Izsekalo se je okroglo 670 plm.

Na desni 81/b.

110 leten z bukvami in jelkami nekoliko pomešan smrekov gozd, dobrina VI., zarast 0-8. Za tekoči decenij predvidena oplodna sečnja. Ta sečnja je na polovici ploskve v tekočem letu v izvršitvi. Izdelava v lastni režiji.

Stranska gozdna izvozna pot, ki se uporablja le v zimskem času pri primerno visoki plasti snega.

Na desni in levi te poti 80/f.

Z bukvami in jelkami pomešan smrekov sestoj, povprečna starost 70 letna, dobrina V., zarast 0-8. Preredčenje, ki je v tem pododdelku predpisano, je v tekočem letu v izvršitvi.

Na levi in desni 81/a.

Mešan sestoj, in sicer 0-9 smreke, 0-1 bukke in nekatere jelke. Povprečna starost 65 letna, dobrina VI., zarast 0-9. Predpisano preredčenje, ki se v tekočem letu izvrši.

Planina Kranjska dolina z obsegom 21.5432 ha. Posestniki te planine imajo v verskozakladnih gozdovih, ki na to planino mejijo, servitutne pašne pravice na površini 1379-97 ha za 319-5 glav odrasle živine.

Skozi planino pelje gozdna izvozna pot, ki se istotako uporablja le v zimskem času, ko zapade sneg.

Nad to potjo 79/a.

80 leten smrekov sestoj z mnogimi jelkami, dobrina V., zarast 1-0. Ni ničesar predpisanega.

Na levi 79/b.

Smrekov gozd v 100 letni starosti, dobrina VI., zarast 0-7. Predpisan takojšnji pravilni posek. Del poseka se je izvršil leta 1918, nadaljevanje v tekočem letu. Radi glive (*Agaricus melleus*) sprememba drevesne vrste potrebna. Namesto smreke predpisana pogozditev z bukevjo.

Gozdarska koča gozdnovarstvenega okraja Kranjska dolina. Okraj je nezaseden, v koči stanuje gozdni čuvaj.

Pri koči gozdna drevesnica. Površina te drevesnice znaša 1965 m², od teh odpade na posetveno ploskev 624 m², in sicer je 64 gredic po 8—m dolgih in 18 gredic po 4—m dolgih ter 1—m širokih.

Zimska gozdna izvozna pot.

Na levi in desni te poti 79/b.

Kakor zgoraj.

Na levi in na desni 79/c.

Smreka, vmes nekaj jelk, povprečna starost 60 letna, dobrina VI., zarast 0-7. Predpisano preredčenje še ni izvršeno.

Na levi in na desni 79/d.
Smrekov sesto j z nekaterimi jelkami, star povprečno 85 let, dobrina VI., zarast 0-8. Predpisano prereditje pregostih delov tega pododdelka, ki še ni izvršeno.

Mala preseka 23.

Na desni in na levi 78/h.
Smrekov sesto j v povprečni 120 letni starosti, pomešan z nekaterimi jelkami, dobrina V. zarast 0-7.

Zopet mala preseka 23.

Velika preseka Z.

Na desni in na levi 60/a.
Čist smrekov sesto j, starost 110—130 let, dobrina V., zarast 0-6. Del tega pododdelka, in sicer zapadni, je predpisan kot oplodna sečnja, vzhodni del pa določen za pravilni posek. Oplodna sečnja se je že leta 1914, 1919 in 1921 izvršila v obeh delih, letos pride na vrsto pravilni posek.

Zopet mala preseka 23.

Na desni in na levi 61/b.
Smrekovina v starosti 120 let, dobrina V., zarast 0-8. Ni ničesar predpisanega.

Na levi in na desni 61/d.
Mešan gozd z 0-8 smreke, 0-1 jelke, 0-1 bukke, starost 75—85 letna, dobrina VI., zarast 0-9. Prereditje v tekočem letu v izvršiti.

Velika preseka Y.

Na levi in na desni 52/a.
Smrekov gozd, 70—80 leten, pomešan z nekaterimi bukvami in jelkami, dobrina VI., zarast 0-8. Ničesar predpisanega.

Na desni in na levi 52/b.
Pravilni posek, izvršen v letih 1915, 1919, 1921 in 1922. Naraščaj nastal naravnim potom, spopolnitev potrebna.

Na desni in na levi 52/f.
Smrekov gozd v povprečni 55 letni starosti, dobrina VI., zarast 0-8. V tekočem letu se je prereditlo.

Poključka cesta.

Na desni te ceste 53/b.
Smrekov sesto j v 115—125 letni starosti, dobrina V., zarast 0-7. V tem pododdelku je bil predpisan deloma pravilni posek, deloma oplodna sečnja. Pravilni posek se je izvršil leta 1914, oplodna sečnja pa v letih 1918, 1919, 1921 in 1922. Leta 1917 in 1918 se je pravilni posek pogozdil s 13.500 smrekovimi sadikami.

Na levi 53/b².
15 letna smrekova kultura: dobrina VI., zarast 0-7; nastala naravnim potom.

Na levi 53/b.
Glej zgoraj: »Na desni ceste 53/b.«

Na desni in na levi 53/b¹.
Smrekova kultura — 15 letna, dobrina VI., zarast deloma 0-9, deloma, in sicer ob preseki Y 0-2. Leta 1914 do 1919 se je zasadilo 30.000 smrekovih in 2000 macesnovih sadik.

Na desni 53/d.
50 leten smrekov sesto j, dobrina VI., zarast 0-8. Leta 1916 prerediteno.

Mala preseka 24.

Drevesnica pri Mrzlem studencu.

Cela površina tega gozdnega vrta znaša 3410 m². Od te odpade na posetveno ploskev 1316 m², in sicer imamo 108 gredic po 7 m dolgih, 54 gredic po 10 m dolgih; vse so po 1 m široke. Radi poznih in zgodnjih mrazov, ki v tem vrtu jako pogosto nastopajo, ne predpisuje desetletni načrt presaditev sadik. Ker leži vrt 1230 m nad morsko gladino, je vegetacijska perioda kratka, kar povzroča, da se setev marsikdaj popolnoma ponesreči.

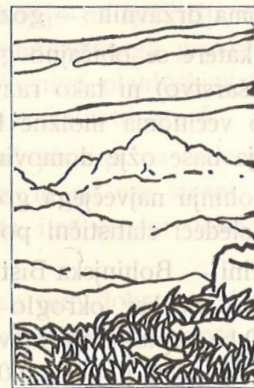
Gozdarska koč a pri Mrzlem studencu služi za stanovanje gozdarja in enega čuvaja.

Na levi od koč e po cesti leži 54/a.

50 leten smrekov sesto j, dobrina VI., zarast 0-8. Predpisano prereditje pregosto zaraščenih prostorov.

Na desni in na levi 54/b.

Smrekovo drogovje, 30 letno, dobrina VI., zarast 0-7. Na levi delavske koč e, ki so se svojčas uporabljale za lovsko osebje; na desni koč a, ki je prej služila za sušilnico semenja.

Vladni svetnik Oton Detela:

Planine v Bohinju in okolici Bleda.

Triglavsko pogorje, ki v polkrogu oklepa Bohinjsko jezero in se razteza na obeh straneh Save do Bleda na eni in do Radovljice na drugi strani, ima poleg visokih skalnatih gora na obsežnih planotah krasne gozde in prostrane planine.

Planota, ki se razteza proti Bledu, se imenuje Pokljuka, ona na desnem bregu Save proti Radovljici pa Jelovica.

Na obeh planotah so večinoma državni gozdi, med katerimi se nahajajo večje in manjše planine. Te planine so — v kolikor ne pripadajo Bohinju — v lasti posestnikov iz Blejske okolice zlasti iz Gorij, Bleda, Ribnega in Bohinjske Bele. Ker niso dosti obsežne, same zase ne zadočujejo za pašo številne živine in so navezane na služnostno (servitutno) pašo v sosednih — večinoma državnih — gozdih.

Na teh planinah, na katere se običajno goni le jalova živina, planinsko gospodarstvo (planšarstvo) ni tako razvito, kakor na Bohinjskih planinah, kjer se nahajajo večinoma molzne krave in se izdeluje precejšnja množina preko meja naše ožje domovine slovečega sira.

Poleg gozdov so v Bohinju največjega gospodarskega pomena planine. To dokazujejo tudi sledeči statistični podatki:

V Bohinju sta dve občini — Bohinjska Bistrica in Bohinjska Srednja vas — ki obsegata celotno ploskev okroglo 30.600 ha, od katerih je 24.500 plodovitega in 6.100 ha neplodovitega sveta. Od plodovitega sveta je 12.500 ha gozdov, 8.300 ha planin in le 3.000 ha travnikov ali livad ter 700 ha njiv ali oranic. Izmed travnikov je še večina gorskih senožeti, ki se le enkrat na leto kosijo in v jeseni popasejo. Kmetje imajo v dolini tako malo njiv in travnikov, da komaj prekrmlijo živino čez zimo; takoj spomladi mora živina na pašo.

Ta paša se izvaja v Bohinju navadno v stropnjevalnem sistemu. Najprvo ženó živino na pašnike v bližino sel, na takozvani domači pašnik, v juniju potem na nižje ležeče planine takozvane predplanine, kjer ostane živina nekaj tednov, začetkom julija pride na visoke planine, tam ostane, kakor pač dopuščajo vremenske razmere, šest do osem tednov, nato se vrača v istem redu čez nižje planine, kjer ostane do jeseni. Odtod se goni živina na pašo v sosedne gozde in v bližnje gorske

senožeti, ki se le enkrat na leto pokose. Med tem časom se je domač pašnik nekoliko opomogel in živina ostane tu na paši do pozne jeseni navadno tako dolgo, da zapade sneg.

Živinoreja v Bohinju je tesno zvezana s pašo, posebno s planinsko pašo. Vsaka vas ali skupina vasi ima svoje predplanine in visoke planine.

Najobsežnejše so Fužinarske planine, ki so last upravičencev iz Stare Fužine in Studora; te obsegajo 800 ha planinskega sveta, 986 ha planinskega gozda, kjer se tudi paša izvršuje in 744 ha neplodovitih tal, na katerih je pa vendar še vsaj deloma nekaj paše. Na teh planinah se pase 700—800 govedi in 30—40 konj. Nekoliko manj obsežne, a za pašo boljše so planine upravičencev iz Češnjice, Jereke, Podjel in Koprivnika; te merijo 650 ha planinskega sveta, na katerem se pase 900 govede in 70—80 konj. Planina Vogu upravičencev iz Bohinjske Bistrice meri tudi približno 650 ha; prižene se pa nanjo le 400 govedi in 40 konj, ravno toliko živine se prepase tudi na planinah upravičencev iz Srednje vasi, ki merijo okoli 400 ha.

Tudi verski zaklad ima v Bohinju obsežne planine, kakor planino na Komni, ki obsega 1000 ha, Govnač s 490 ha in Pečano z 295 ha.

Državna gozdna uprava daje te planine bohinjskim živinorejcem v najem. Izmed imenovanih planinskih skupin je več jako lepih slikovitih planin, ki globoko učinkujejo na ljubitelja narave, n. pr. planina »Pri Jezeru«, okoli malega temnozelenega gorskega jezera, planina v Lazu, lepa zelena tratina s prijaznimi planinskimi kočami, obdana deloma od gozda, deloma od visokih skalnatih gorâ.

Najbolj znana je pač planina na Velém polju in pokrajinsko najlepša, tik pod Triglavom in na vse strani obdana od visokih hribov. Četudi je okolica skalovita, ima vendar dosti paše za precej veliko čredo skozi 6 do 8 tednov.

Imenovane planine so tudi dobro preskrbljene z vodo, dosti planin pa je, kjer vode primanjkuje. Sploh se mora reči, da so planine z malimi izjemami zanemarjene.

Ti nedostatki so bili že povod pritožbam pred 20 leti. Vsled tega je okrajno glavarstvo v Radovljici v letih 1904 in 1905 pričelo akcijo zaboljšanje planin. Obhodilo se je v teh dveh letih 38 Bohinjskih planin in dognalo, da dostikrat primanjkuje vode, da so pota do planin slaba, celo za živino nevarna, da so poslopja v slabem stanju, da se gnoj nabira okoli planinskih stanov, vsled tega so planinska tla obraščena s ščavjem (rumex) in da primanjkuje paše tudi zavoljo tega, ker so dostikrat rodovitna tla pokrita z grmovjem ali s kamenjem, ki se je sčasoma navalilo od bližnjih pečin.

V letih 1909 do 1914 so se na podlagi napravljenih načrtov izvedlaboljševanja na nekaterih planinah po organih oblasti za agrarne ope-

racije (Deželna — sedaj pokrajinska — komisija za agrarne operacije in krajni komisar za agrarne operacije) s pomočjo državnih in deželnih podpor in prispevkov udeležencev.

Izbruh vojne je to delo ustavil in marsikaj, kar je bilo napravljeno z velikim trdom in stroški, se je v dobi petih let zopet porušilo, ker se ni zadosti skrbelo za vzdrževanje.

Tudi sedaj v naši državi nadaljujejo oblastva za agrarne operacije to izboljševalno delo na planinah, seveda v manjšem obsegu, ker zabranjujejo ogromni stroški vsako večjo akcijo.

Zboljšanje planin, posebno pomnožitev paše prihaja posredno tudi v prid gozdnemu gospodarstvu, ker se s tem omeji preveliko izkoriščanje gozda za pašo živine, kajti planine in gozdi so v tesni medsebojni zvezi.

Visoke planine so sicer nad gozdom in segajo gor do neplodovitih skalovitih višin, a gotovo je, da dobro zaraščeni gozdi v znožju teh planin blagodejno vplivajo na klimatične razmere in nudijo živini zavetišče v vremenskih silah.

Predplanine so večinoma sredi gozdov bodisi privatnih ali versko-zakladnih — in ker niso zelo obsežne, se vrši paša izza teh planin tudi po teh gozdih tam, kjer imajo kmetje še služnostne (servitutne) pravice do paše po gozdih verskega zaklada.

Izvrševanje teh pašnih pravic je sicer glede gozdov, ki so v državni upravi, natančno določeno po uredbenih listinah, vendar se pojavljajo tu in tam nesoglasja med upravičenci in državno gozdno upravo.

Gotovo je, da imajo te služnostne pravice velik narodno-gospodarski pomen, a pri tem zadevajo v zelo pereče vprašanje glede odnošajev med moderno urejenimi gozdi in živinsko pašo v njih.

Gozdno gospodarstvo gre za tem, da se gozdi zaraščajo in sestojine strnejo, kjer potem gotovo primanjkuje paše.

Ta nesoglasja med modernim gozdnim gospodarstvom in izvrševanjem paše v gozdih se pojavljajo že desetletja in so dovedla do zakona iz leta 1911, ki naj bi zasigural pašnim upravičencem izvrševanje v listinah določenih pašnih pravic v dotičnih gozdih.

Izvrševanje tega zakona pristojna krajnemu komisarju za agrarske operacije in pokrajinski komisiji za agrarske operacije, katerih naloga je ščititi upravičence do paše v servitutnih gozdih in lastnika s servituti obremenjenega gozda privedi do tega, da daje gozd toliko paše, kolikor je gre upravičencem po obvezni listini.

Gotovo je, da se mora to vršiti kolikor mogoče sporazumno z gozdno upravo, kajti vsak mora pripoznati velik pomen gozdov ne samo za planine, marveč tudi za celo pokrajino in vse narodno gospodarstvo.

Strokovnjaki v gozdarstvu in planšarstvu so o teh vprašanjih že veliko razmotrivali, zato hočem tu navesti nekaj smernic, ki so plod teh študij.

Najprvo je skrbeti za to, da se planine oziroma gospodarstvo na njih izboljša, da se očistijo grmovja in kamenja, da se planinski gozd, v kolikor je še ohranjen, čuva, posebno na skalnatih tleh, izredči pa se raje tam, kjer to dopuščajo talne razmere. V razredčenem gozdu bo raslo več trave kakor na golih tleh, če so peščena ali skalovita, ker nalivi, vetrovi in solčna vročina tla kmalu opustošijo, da ne dajo več paše. V spoznanju, da je gozdno gospodarstvo otežkočeno tam, kjer je treba jemati obzir na pašne služnostne pravice, se priporoča — kjer je to mogoče — ločitev gozda od paše. V to svrhu je seveda izjemoma odstopiti od načelne določbe gozdnega zakona, da mora gozd ostati vedno gozd. V tem slučaju bi bilo treba dognati, kaj so absolutna gozdna tla in kaj pašna tla. Pašnikom bi bilo odkazati bolj ravne, od narave zavarovane in za rast trave prikladne lege, kajti čim produktivnejša so pašna tla, tem manjša poskev je potrebna, da se gotova množina živine na njih preživi.

S tem se hoče preprečiti preveč ekstenzivno gospodarstvo na planinah in po planinskih gozdih, pri katerem živina vsled pomanjkanja paše prehodi in popase vedno večje ploskve gozdov.

Da se rešijo ta važna vprašanja za gozdarja in kmeta-živinorejca v planinskih krajih, je treba vzajemnega dela strokovnjakov v gozdarstvu in planšarstvu v prid našim krasnim gozdom in prostranim planinam, kajti oboji so velikega narodno-gospodarskega pomena.

Razvoj Trboveljske premogokopne družbe.

Trboveljska premogokopna družba se je ustanovila 1. 1873. Osnovni rudniki so obstojali iz prejšnjih eraričnih rogov »Vode« in iz Ponkrajcijskih, prej Maurerjevih rudokopov v dolini Trboveljščice blizu železniške postaje Trbovlje.

L. 1880 je družba prevzela v svoj obrat rudnika Zagorje in Hrastnik.

Leta 1884 si je družba zasigurala premogovnik Liboje pri Celju. Dalje se je družbena montanistična posest povečala leta 1885 z nakupom premogovnika v Kočevju.

Istega leta je družba v svrhu zaokrožbe posesti nakupila med Trbovljami in Hrastnikom ležeči premogovnik Ojstro in ves okoli Krapine na Hrvaškem ležeči premogovni teren.

Leta 1889 sta prešla v družbeno posest blizu postaj Južne železnice Laško in Rimske toplice ležeča premogovnika Brezno in Huda jama. Zadnja pridobitev datira iz leta 1904 povodom nakupa premogovne kadunje Rajhenstajn pri Rajhenburgu.

Vsi družbeni premogovniki v Zagorju, Trbovljah, Hrastniku, Ojstrem, Breznu, Hudi jami, Libojah, Rajhenstajnu in Krapini ležijo v plasti, ki sega nad 100 km od zahoda proti vzhodu.

Premog je temnorjav, vsebuje prav malo prostega žvepla ter je uporabljen tako za kurjavo lokomotiv in industrijske svrhe kakor tudi za osebno kurjavo. Gorljivosti ima premog nad 4300—5000 kalorij, kočevski pa 3400—4300 kalorij.

Družba ima v Trbovljah cementarno, koje proizvod je povsod zelo renomiran, potem istotam, kakor tudi v Rajhenburgu, opekarno, v Zagorju apnenico in glažuto.

Trboveljska premogokopna družba ima torej v Sloveniji šest premogovnikov in sicer v Trbovljah, Zagorju, Hrastniku, Kočevju, Rajhenburgu in v Laškem, iz katerih pridobiva rujavi premog najboljše vrste. Centralno ravnateljstvo teh premogovnikov se nahaja v Ljubljani.

Produkcija premogovnikov je bila v letu 1922 sledeča:

Trbovlje	650.300 ton
Zagorje	221.900 »
Hrastnik	207.450 »
Kočevje	80.800 »
Rajhenburg	6.739 »
Laško	5.546 »

Skupaj . . . 1,172.726 ton.

Zadnja dva premogovnika še ne proizvajata premoga v polnem obsegu, ker se dela sedaj še na odkrivanju istih, začelo pa se bo še tekom leta z izdatnejšim pridobivanjem premoga.

V rudnikih je zaposlenih 68 uradnikov, 362 poduradnikov in 9038 delavcev.

Naši premogokopi so opremljeni z najmodernejšimi napravami, kar se je doseglo na ta način, da se je ekonomično gospodarilo in se niso eventualni dobički nikdar porabliali za izplačilo visokih dividend, temveč za razširjenje obstoječih obratov ter zgraditev novih modernih naprav.

Poraba lesa.

Za obrat naših premogokopov se rabi velika množina jamskega lesa.

Jamski les se rabi v svrhu izdelave rogov, prog in odkopov v zavarovanje proti rušenju rovskih stropov in sten.

Letno se porabi: približno 50.000 m³ jamskega okroglega lesa, čez 3.000.000 curr. m krajnikov, približno 3000 m³ stavbnega obtesanega lesa, približno 50.000 komadov raznih pragov za železnice in čez 120.000 komadov desk.

Dalje se rabi v naših premogokopih večje število vagonov oglja za kovačnice.

V jami se z neznatnimi izjemami porablja smrekov les in sicer pri tesarjenju v progah, odkopih in jaških. Poleg smrekovega lesa se rabi tudi jelkin in borov les in v izjemnih slučajih tudi hrastov les. Za jamske svrhe se uporablja les 15 cm debeline na sredi in debelejši v dolžini od 2,2 m navzgor.

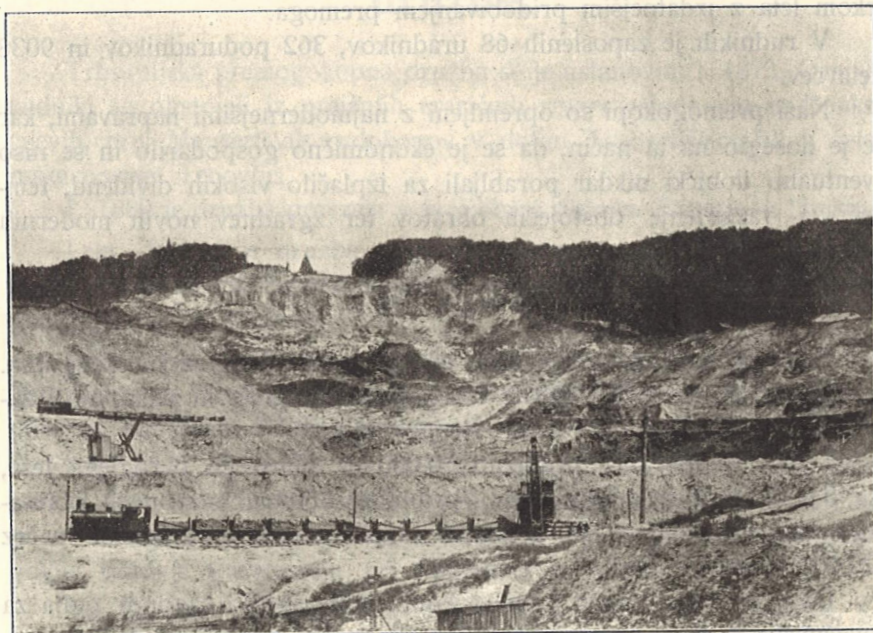
Bukov les se porabi za jamske svrhe samo izjemoma, ker sploh ni prožen, vsled česar se pri pritisku v jami takoj zlomi, ne da bi se, popuščajoč pritisku, polagoma krivil ter kljub temu še vedno vzdržaval težo. Čeprav je bukov les nekoliko cenejši od iglastega, je vendar obratovanje s slednjim cenejše, ker se mora bukov les radi omenjene neprožnosti večkrat izmenjati, kar povzroča ne glede na večjo količino visoke manipulacijske stroške.

Trpežnost lesa odvisi v naših jamah največ od pritiska. Največji del lesa v jami postane neuporabljiv, ker se zlomi radi velikega pritiska.

Trohnoba vpliva seveda tudi neugodno na trpežnost lesa, ker zmanjšuje njega odporno silo napram pritisku.

Ako ni pritiska, je trpežnost lesa odvisna od zračne ali splošne vlage, od kakovosti in intenzitete zračenja v posameznih progah. Pri malem neznatnem pritisku traja smrekov, jelkin in borov jamski les približno 2—3 leta; v vodnih krajih 5—6 let. V porabljenem zraku stoječi jamski les traja približno samo 1 leto.

Jamski les mora biti suh, olupljen in popolnoma zdrav. Nepriporočljiv je les, ki se spravlja z visokih hribov po talnih drčah v dolino,

Nadnevni kop »Dobrna«.

ker je tak les večkrat počen in nalomljen, kar se pa težko opazi. V jami je tak les vsled zmanjšane čvrstosti nevaren, ker se lahko zlomi ter povzroči zrušitev stropa. Uporablja se za jamske svrhe okrogel les največ v naravnem stanju, t. j. neimpregniran. Tesa les se rabi za jaške.

Dobro vplivajo na jamski les enakomeren zrak kakor tudi enakomerna vlaga in temperatura.

Najslabšega vpliva na jamsko tesarsko izdelavo pa je menjava med mokroto in suhoto. Na takih mestih se uporablja z dobrim uspehom hrastov les, katerega trpežnost je približno dvakratna.

Ker se v naših jamah zlomi les v največji meri vsled pritiska, ne pride impregnirani jamski les za nas mnogo v poštev. Na mestih, kjer se jamski les pokvari vsled trohnobe, uporabljamo ponajveč hrastov les.

Impregniranje se za manjše množine tudi ne izplača.

Namesto lesa se rabi v svrhu izdelave rovov, ki morajo vzdržati daljšo vrsto let, opeka, beton ali železni beton.

Kljub temu, da je naša država gozdov bogata, postaja nabava navedenih velikih množin lesa, posebno jamskega, vedno težavnejša, ker se les, ki je uporabljen za jamske svrhe, v čim dalje večji meri izvažava v inozemstvo.

Naloga poklicanih organov bo, poskrbeti, da se za premogokope zasigura nabava potrebnega lesa, ker v nasprotnem slučaju ne bo le nemogoče, premogokope razvijati, ampak se je celo bati, da pridemo v položaj, da bomo morali produkcijo radi pomanjkanja lesa zmanjšati.

Pri tej priliki opozarjamo, da dobivajo premogokopi v Stari Srbiji po tam veljavnem zakonu, ki uvideva pomen razvoja premogokopov za celo državo, od države koncesije za izkoriščanje državnih gozdov.

Premogovnik Trbovlje

se nahaja 242 m nad morjem in pripada mlajši terciarni formaciji ter je v višini 225 m proti jugu zvezan z 1,6 km dolgim Savskim rovom z Južno železnico Ljubljana—Zagreb. Ta rudnik ima eno samo povprečno, 24 m debelo premogovno plast, katera je po različnih geoloških narušajih razdeljena na več delov, ki tvorijo posamezna odkopna polja. Trboveljska plast tvori proti vzhodu in zahodu odprto kotlino, katere dolžina je 3 km, širina pa 2½ km. Plast je odprta z rovom v višini 225 m nad morjem ter segajo najvišji deli plasti 430 m nad morjem, v kateri približni višini se nahajata oba dnevna kopa. Premog se izkopava iz dveh jamskih okrožij, na podlagi prečnega kopa (Querbau) s 3—4 m visokimi etažami, v katerih je vpeljeno strojno zasekavanje in polno zasipanje izkopanih odkopov potom zalivanja, ter na dveh dnevnih kopih »Agnes« in »Doberna«, ki se nahajata na vzhodnih in južnih obronkih, s 6—8 m visokimi etažami. Vsa produkcija premoga, ki znaša dnevno ca. 300 vagonov, se izvažava potom »Savskega rova« v moderno urejeno pralnico tik ob Južni železnici, kjer se 440 vagonov po 10 ton premoga v 24 urah izčisti, avtomatično razbere na poedine vrste ter natovori neposredno v železniške vagone. Za obratovanje v jami služi 9 strojnih, 7 zavornih in 6 zalivalnih jaškov ter 10 rovov, s 37,5 km jamskega tira. Na dnevnih kopih se vrši odkop krovne jalovine s pomočjo parnih in električnih žličnih globil (bagerjev) z menjalnim stališčem, katerih je 7, deloma pa tudi z ročnim odkopom s pomočjo strojnih vrtal. Dnevnega tira je položenega 8,2 km z 900 mm kolotečine in 79 km s 630 mm kolotečine. V ostalem obratu je 25 parnih, 16 bencinskih lokomotiv ter 3000 jamskih vozičkov.

Električna centrala preskrbuje ne samo Trbovlje, temveč tudi Hrastnik, Zagorje in Laško s potrebnim električnim tokom za razsvetljavo in vse druge rudarske, strojne obrate (pralnico, priprave za zasipanje, črpalke, izvozne stroje, motovila in dvigala, ventilatorje, kompresorje, bagerje, žage ter delavnice), za katerih pogon služi 211 elektromotorjev. Električna centrala poseduje za pogon 2 turbo-generatorja po 3750 KW in 7500 KW, eno parno turbino s 4400 HP in drugo z 8800 HP storitve. Turbo-generatorji proizvajajo vrtilni tok s 3150 voltov napetosti ter se isti transformira za daljnovod Zagorje, Hrastnik in Laško na 10.000 voltov napetosti. Stara električna centrala ima 2 parna stroja po 650 HP, en parni stroj po 1.300 HP (2600 HP) za pogon dveh generatorjev po 500 KW ter enega po 1.050 KW in služi kot rezerva.

Sedem delavnic, ki so opremljene z vsakovrstnimi stroji, služi za popravilo inventarja, strojev itd., parna žaga pa za preskrbo s potrebnimi lesnimi izdelki.

Za polnomokro zasipanje jamskih odkopov, iz katerih se je premog že izčrpal, se potrebni zalivalni material, ki se dobiva na površju, krovni lapor (Hangendmergel) dolomit oziroma izgorjeni odval (ausgebrannte Halde) pripravlja na potrebno velikost v treh drobilnikih, potem odvaža k posameznim zalivalnim lijakom ter iz istih splavlja v jamo s pomočjo vode v ceveh z 200 odnosno 157 mm premerom, katerih skupna dolžina znaša 19.554 m. Potrebna množina splavalne vode se črpa s pomočjo posebne črpalne naprave, katera se nahaja na 210 m morski višini, iz Save potom 900 m dolgih dvojno položenih jeklenih cevi najprej v 504 m nad morjem ležeči, 1000 m³ obsegajoči vodohram, ter od tam potem odvaža v posamezna jamska okrožja v svrhu zalivanja zasipine.

109 telefonskih postaj služi zvezi rudniškega vodstva z obrati ter posameznimi rovi oziroma jaški. 4 veliki ventilatorji s 608 do 1200 m³ min. in 4 mali ventilatorji s 15 do 30 m³ min. storitve, zračijo jame.

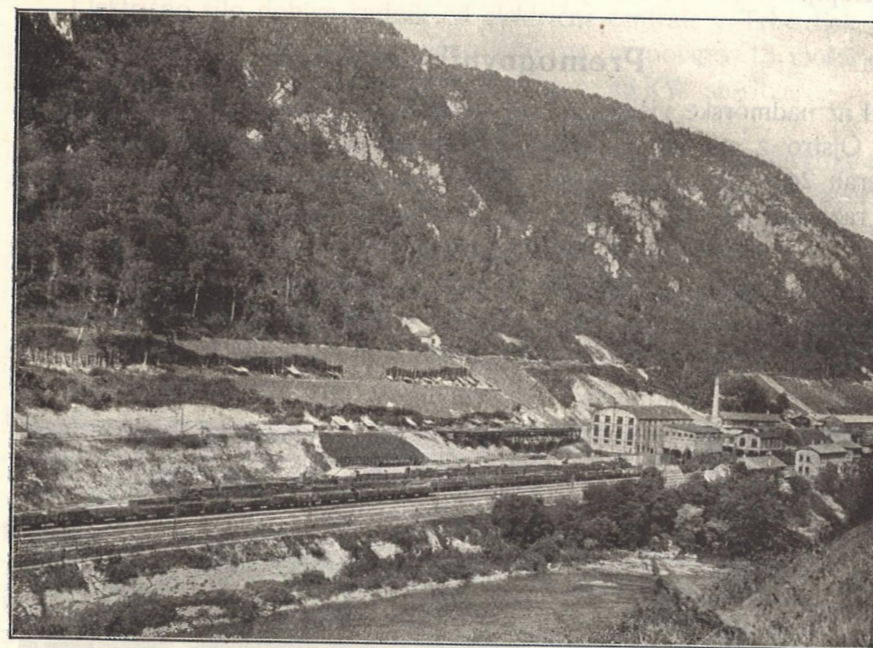
Pri rudniku zaposleni uradniki, poduradniki ter delavci stanujejo večinoma v družbinah stanovanjskih poslopih, katerih je 260 za 1484 oženjenih in 1224 samcev. Za jamske delavce je na vsakem jamskem okrožju eno kopališče; skupaj 3 kopališča. Poleg tega ima rudnik še 78 obratnih ter 13 gospodarskih poslopij.

Premogovnik Zagorje

ob Savi, 276 m nadmorske višine; ima dva ločena jamska revirja, namreč Kisovec in Kotredež. Prvi je oddaljen 4-7, drugi pa 2-5 km severno od glavne proge Južne železnice Ljubljana—Zagreb. S progo sta zvezana potom 3-25 km dolge industrijske železnice s 630 mm kolotečine, ki služi za prevoz premoga v lastnih obratnih vozičkih k nakladalni napravi tik železniške postaje Zagorje. Premogovna plast, katera pride pri od-

kopavanju v poštev, ima v Kisovcu jakost 20 do 22 m, v Kotredežu pa približno 16 m. Obe plasti se raztezata od vzhoda proti zahodu. Odkop v plasti Kisovec se nahaja v globini 225 m, oni v Kotredežu v globini 221 m nadmorske višine. Za izvažanje premoga iz jame v moderno urejeno pralnico služijo trije strojni jaški z električnimi izvoznimi stroji ter 5 rorov. Dnevna produkcija znaša 70 do 90 vagonov. Dnevnega tira je položenega 14 km, podzemnega pa 15 km ter se nahaja stalno v obratu 6 parnih, 4 bencinskih lokomotiv z 1200 jamskimi vozički.

Rudnik ima lastno električno centralo, v kateri se obratuje skupno s staro elektrarno v Trbovljah, v slučaju, da stroji v novi centrali v

Pralnica ob Savi.

Trbovljah iz kateregakoli vzroka odpovedo. Ta centrala ima dvojno-valjasta »Verbund«-stroja po 350 HP in po 650 HP, katera služita za pogon dveh generatorjev z 280 KW oziroma 500 KW storitve v svrhu proizvodnje vrtilnega toka s 3100 voltov napetosti. 53 električnih motorjev pretvarja električno energijo v mehanično v svrhu pogona rudarskih in drugih strojev.

Rudnik ima tri delavnice in sicer: centralno, obratno in mizarsko. Zasipanje jamskih prostorov, iz katerih se je premog že izčrpal, se vrši z vlivalnim zasipanjem. Za dovažanje zasipine od kamnoloma Kisovec k okrožju Kisovec oziroma Kotredež služita dve žični železnici, katerih prva ima dolžino 0-8 km, druga 2-5 km. Za pripravljanje zasip-

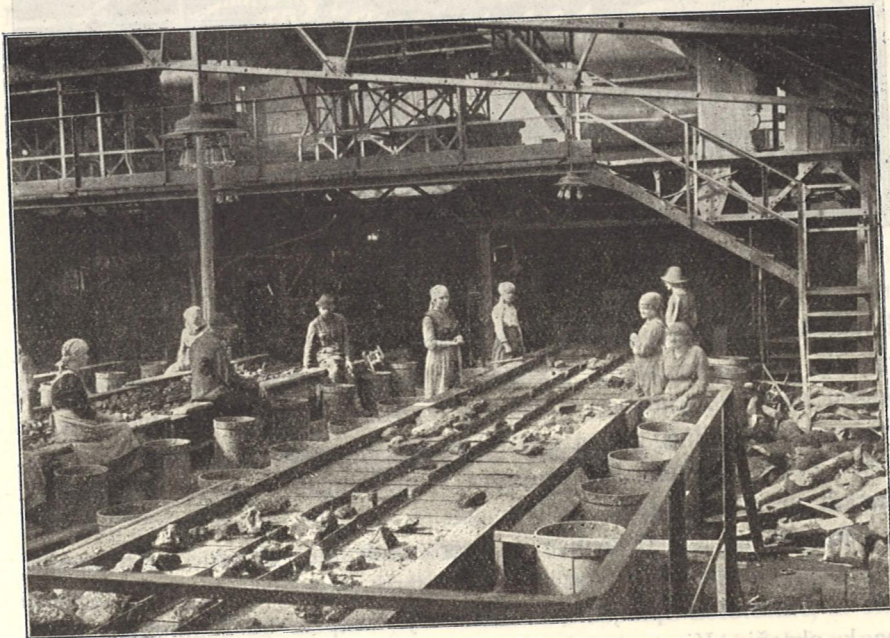
nega materiala poseduje rudnik 2 drobilnika; zasipina se vlija z vlivalnimi cevmi s 157 in 200 mm premerom, katerih celotna dolžina znaša 7,5 km. Jamski obrat v okrožju Kotredeža se sedaj razširja na veliko-potezen način, tako da bo mogoče v dveh do treh letih produkcijo tega obrata znatno povečati.

Rudniškemu vodstvu je na razpolago 35 telefonskih postaj. Za zračenje jame služita dva ventilatorja s 1.200 m³ min. storitve.

Pri rudniku zaposleni uradniki, poduradniki ter delavci stanujejo deloma v družbenih stanovanjskih poslopih, katerih je 81 s stanovanji za 390 oženjenih ter 180 samcev; poleg tega ima rudnik 35 obratnih poslopij.

Premogovnik Hrastnik

281 m nadmorske višine, ima 2 ločeni jamski okrožji in sicer Hrastnik in Ojstro z eno samo plastjo, katere jakost znaša pri normalnih razmerah 24 m ter se razprostira od vzhoda proti zahodu. V Hrastniku se je raztezal premogovni sklad od površja ter je do globočine 50 m pod hrastniško dolino že izkopen in se nahajajo sedaj najvišje ležeči odkopi 231 m nad morjem. Sklad gre še dalje v globočino do 40 m pod morsk gladino ter pada v strmini 60—20° proti jugu. Razdalja okrožja Hrastnik znaša v smeri od zahoda proti vzhodu 1300 m. V Ojstrem ima

Notranjost pralnice ob Savi.

sklad obliko kadunje, ki se razteza od zahoda proti vzhodu v razdalji 450 m z dosedanje najnižjo točko 250 m nadmorske višine ter se nahajajo najvišje ležeči odkopi 308 m nad morjem.

Premogovnika sta oddaljena 3 km severno od Južne železnice Ljubljana—Zagreb ter z isto zvezana z lastno normalnotirno železnico.

Iz obeh okrožij se izvažata skupno potom dveh strojnih jaškov dnevno 70—90 vagonov premoga, ki se sortira ter pere v pralnici, iz katere se potem neposredno naklada v vagone z normalno kolotečino. Za obratovanje v jami služi 5 rovov, en jašek za zasipni material ter 23 km jamskega tira. V stalnem obratu je 5 bencinskih lokomotiv ter 2 parni lokomotivi s 550 jamskimi vozički.

Električno silo dobiva rudnik od električne centrale v Trbovljah ter je za pretvarjanje iste v mehanično silo na razpolago 13 motorjev. Rudnik sam razpolaga z enim generatorjem z 48 KW storitve.

Za mala popravila ima rudnik posebno delavnico.

Zasipanje jamskih prostorov se vrši samo z ročnim zastavkom ter služijo v te svrhe jašek za zasipni material, štiri poševne dnevne zavorne proge ter žična železnica; zasip se v jami na odkopih sistematično namaka, potrebna voda se dovaja po ceveh.

20 telefonskih postaj služi za medsebojno sporazumljenje.

Za zračenje jame ima rudnik 3 velike ventilatorje z 900 do 2400 m³ min., 10 malih jamskih ventilatorjev po 30 m³/min. storitve.

Rudnik ima 15 obratnih, 69 stanovanjskih poslopij za 334 oženjenih ter 180 samcev.

Premogovnik Kočevje

leži 460 m nad morsk gladino.

Nakladalna naprava, s katero se naklada prani ter sortirani premog iz jamskih vozičkov neposredno v vagone državne železnice, je zvezana z 1,5 km dolгим normalnim tirom z železniško postajo Kočevje. Premogovna plast sestoji iz šestih slojev v obliki kadunje (rupe), katere dolga os ima smer severno-zahodno, južno-zapadno, ter znaša dolžina kadunje 1400 m, širina pa 800 m. Trije sloji v debelini 1 m, 1,5 m in 10—14 m tvorijo dnevni kop, medtem ko se nadaljni trije sloji v debelini 6—8 m, 4 m in 2,2—2,6 m odkopavajo potom jamskega obrata brez zasipanja.

Iz dnevnega kopa pridobivani premog se izvažata po neprenehljivem dvigalu z električnim pogonom z dnevno zmoglostjo 1440 ton, medtem ko se izvažata iz jame potom 64 m globokega strojnega jaška z dnevno storitvijo 480 ton. Sedanja produkcija znaša dnevno 40 do 50 vagonov, medtem ko je pralnica zmožna v 24 urah sortirati 55 vagonov premoga po 10 ton.

Za proizvodnjo električnega toka ima rudnik lastno električno centralo z dvema »Compound« parnima strojema po 150 oziroma 120 HP,

katera služita pogonu dveh generatorjev po 105 oziroma 48 KW. Za pretvarjanje električne energije v mehanično služi 19 električnih motorjev.

Na dnevnem kopu delajo 4 bagerji po 800 do 2000 m³ storitve v 10 urah ter štiri parne lokomotive. V dnevnem obratu je nadalje 11 parnih lokomotiv ter je položenega 14 km tira s 63 cm in 4·5 km tira z 90 cm kolotečine. Za izvoz premoga ter za prevoz drugih obratnih potrebščin služi 900 vozičkov (za premog, les, jalovino, tračnice, vodo itd.). Za obratovanje v jami služi strojni jašek, 64 m globok, oduševalni jašek, 33 m globok s tozadavnim ventilatorjem po 1200 m³/min. storitve. Nadalje so v svrhu osuševanja jame na razpolago še štirje ročni ventilatorji po 20 m³/min. storitve. Odkop v jami se vrši po prečnem odkopu (Querbau) in po steberskem odkopu (Pfeilerbau) in sicer brez zasipa. Za prevažanje premoga in drugega materiala služita dve bencinski lokomotivi, ter je položenega 6·5 km tira s kolotečino 63 cm.

Rudnik poseduje dve delavnici in sicer eno za bagerski obrat in eno za jamski in dnevni obrat.

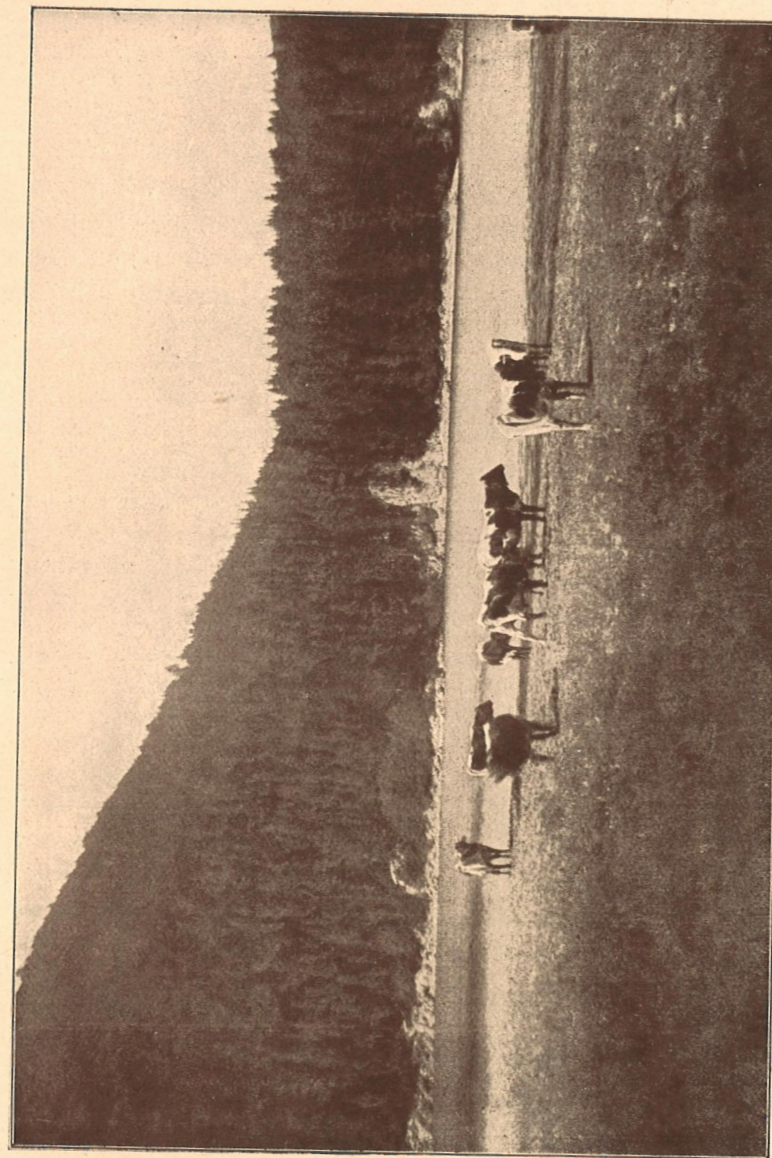
Rudnik ima 10 telefonskih postaj, katere služijo kot zveza med rudniškim vodstvom in poedinimi obrati.

Nadalje ima rudnik 34 obratnih, 50 stanovanjskih poslopij za 156 oženjenih ter 860 samcev.

Premogovnik Laško

je bil leta 1904 opuščen. Leta 1919 so se začela zopet predela za otvritev obrata. Rudnik leži 295 m nad morsko gladino ter 1·8 km zapadno od železniške postaje Laško, proge Zidani most—Maribor, s katero je zezan po lastni, 1·9 km dolgi industrijski železnici s 630 mm kolotečine. Premogovnik Brezno-Hudajama (Laško) tvori vzhodni del premogovnega vlaka, kateri se razteza od Zagorja čez Trbovlje in Hrastnik proti Laškemu. Premogovna plast sestoji samo iz enega sklada, katerega debelina znaša do 7 m. Dolžina tega, od zahoda proti vzhodu se raztezajočega, pokončno proti jugu s 70 stopinjami postavljenega skladnega vlaka znaša 4·9 km. Najgloblji potom rova mogoči odkop se je izvedel po dednem rovu, kateri ima smer od vzhoda proti zahodu v Rečici v bližini najvzhodnejše poljske meje. Dedni rov leži 295 m nad morsko gladino, je točasno 3·5 km dolg, ter je preostalo do zahodne poljske meje še okoli 1·4 km. Pri njegovem kopanju so se napravili v svrhu prezračevanja 3 navpični jaški, postavljeni v dolžini 520, 920 ter 1413 m in so imeli 100 m višine do površja.

V dolžini rova 2·9 km se je prevrtal 96 m visoki takozvani »Barbara« jašek k enako imenovanemu, 94 m nad dednim rovom ležečemu, 300 m dolgemu rovu, kateri služi za prezračevanje premogovnika. Izsesavanje zraka vrši ventilator s 1200 m³/min. storitve. Odkop se vrši od zgoraj

Pašnik ob Belopeškem jezeru.

navzdol po »prečnih kopih« s polnim ročnim zastavkom. Odkop se deli v štiri 25 m visoka obzorja, ista pa zopet v 3·125 m visoke etaže.

Izvoz premoga se vrši v 8 q obsegajočih lesenih vozičkih pomožnih jaškov, opremljenih z verižno ali vrvno zavoro s protiutežjem k dednemu rovu, kjer se vozički uvrste ter izvažajo z bencinskimi lokomotivami na dan k suhi separaciji. Za obratovanje v jami ima rudnik 3 bencinske lokomotive, 200 jamskih vozičkov ter 8 km jamskega tira. Od separacije se prevaža premog s pomočjo parne lokomotive ter 52 železniških vozičkov po 1·9 km dolgi industrijski železnici k nakladalni napravi, katera leži na železniški postaji Laško zahodno od tira. Potrebno električno silo 250 KW za obratovanje v jašku, odvodavanje, delavnice ter kompresorjeve naprave dobiva rudnik potom rudnika Hrastnik s pomočjo 7 km dolgega daljnovoda z 10.000 voltov napetosti od električne centrale v Trbovljah. Pri premogovniku samem se pretvarja napetost 10.000 voltov na 3000 voltov ter dovaja poedinim obratom.

Ta rudnik je znan radi močnega pritiska ter nastopanja treskajočih plinov, vsled česar je bila pri otvoritvenih predelih potrebna posebna previdnost in preudarnost, katera je začetek otvoritve zavlekla, vendar je upati, da se bo še tekom tega leta pričelo z obratovanjem v večjem obsegu.

Rudnik ima 22 obratnih poslopij, med temi tudi eno delavnico ter 19 stanovanjskih poslopij za 65 oženjenih in 168 samcev.

Premogovnik Rajhenburg

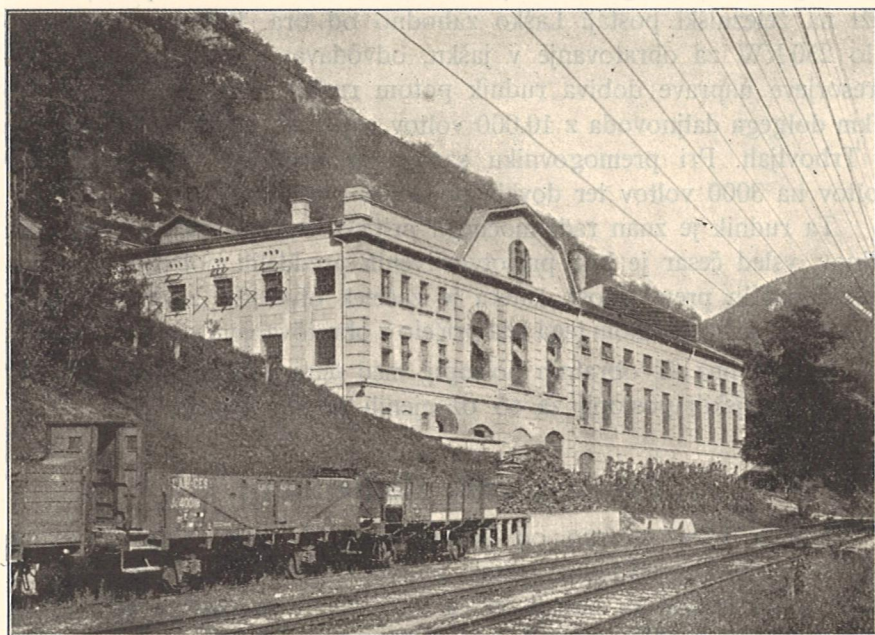
je oddaljen 7 km severno od postaje Rajhenburg in železniške proge Zidani most—Zagreb ter se nahaja v stanju etabliranja. V Rajhenburški premogovni kotlini se nahaja le en sloj, kateri se razteza od zahoda proti vzhodu s 45 stopinjskim upadom proti jugu ter kaže resnično jakost približno 18 m. Sloj stopa na svetlo v nadmorski višini 450 m. Kako globoko sega, še ni ugotovljeno. Sedaj se odkriva najvišji del sloja na velikopotezen način pčtom dnevnega kopa, 11 etaž z višino 5—10 m v višini 384 m do 470 m nad morsko gladino s pomočjo dveh bagerjev ter z ročnim odkopom. Za prevažanje jalovine na dnevnem kopu služi 6 parnih lokomotiv, dve bencinski ter 180 vozičkov. Na dnevnem kopu pridobivani premog se spravlja po 2 km dolgi vzpenjači od višine 450 m v moderno pralnico v Senovem, katera leži 209 m nad morsko gladino. Separirani premog se prevaža iz pralnice po 5·8 km dolgi ozkotirni železnici s 630 mm kolotečine na nakladalno napravo. Ta leži na vzhodni strani železniške postaje Rajhenburg ter se tam natovori premog neposredno na železniške vagone. Ozkotirna železnica pelje skozi 525 m dolgi predor, kateri prične severno tik postaje Rajhenburg.

Dela v jami se zaenkrat vršijo v okviru preizkuševalnih rovdv ter prog v pripravi ter se prične s sistematičnim odkopom premoga takoj,

kakor hitro bo odkop premoga potom dnevnega kopa izvršen. V jami se nahaja sedaj 6 jaškov, 7 rogov, 18 prog, 15 prelomov ter 2 vpada. Podzemnega tira je položena 4,5 km.

Rudnik dobi v tekočem letu lastno električno centralo z 2 parnima strojema po 650 HP, katera služita za pogon dveh generatorjev po 500 KW.

Pogon rudarskih strojev vršijo zaenkrat parni lokomobili, parni stroji ter bencinski motorji.

Nova elektrarna ob Savi.

Rudnik poseduje 11 obratnih poslopij, med temi 2 delavnici ter 29 stanovanjskih poslopij za 137 oženjenih ter 360 samcev.

Zvezi rudniškega vodstva z obrati služi 6 telefonskih postaj.

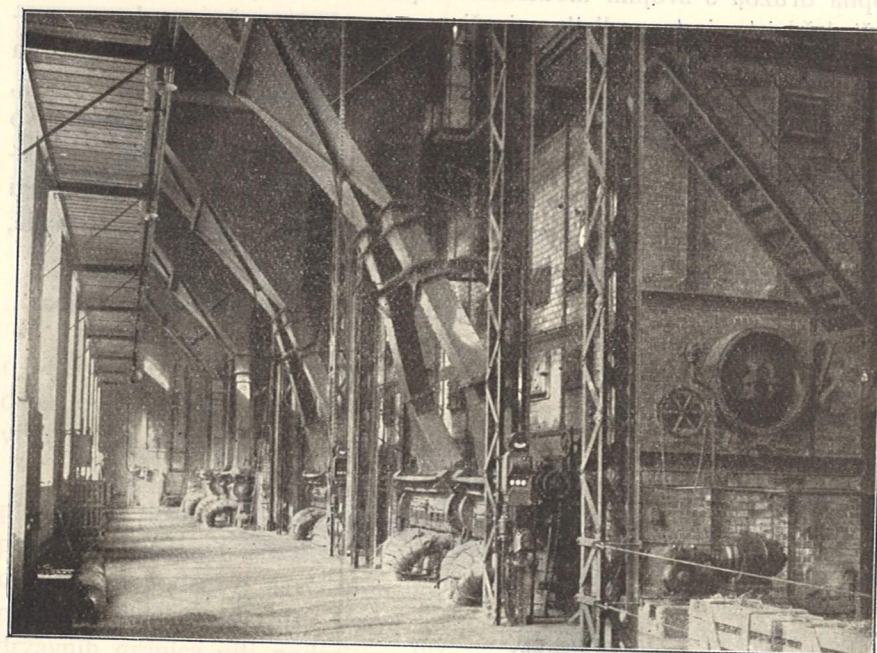
Poleg v prednjem navedenih premogovnikov spadajo v področje Trboveljske premogokopne družbe cementarna v Trbovljah, apnenica v Zagorju ter opekarni v Trbovljah in Rajhenburgu.

Cementarna v Trbovljah, ki je tik železniške postaje, je opremljena z moderno rotacijsko pečjo z urno storitvijo ca. 2200 kg ter izdeluje dnevno 5 do 6 vagonov prvovrstnega »Portland«-cementa. Potrebna glina in apnenec se pridobivata iz lastnih kamnolomov v Trbovljah, medtem ko se dobavlja lomljeni mavec iz Slavonije oziroma Banata. V letu 1922 je znašala produkcija 1557 desetonskih vagonov »Portland«

cementa. V cementarni so zaposleni 4 uradniki, dalje 7 poduradnikov ter 92 delavcev.

Apnenica v Zagorju stoji tik železniške postaje. Tam je 9 malih okroglih peči z enim ražnjem in 14 velikih peči v obliki elipse z dvema ražnjema. Dnevno se lahko producira 10—15 vagonov najfinejšega belega apna ter je znašala produkcija leta 1922 1861 vagonov po 10 ton.

Opekarni v Trbovljah in Rajhenburgu imata krožne peči ter izdelujeta letno skupno 5.000.000 zidne opeke, katera se uporablja edino le za lastne stavbe ter v svrhu izzidanja jamskih rogov.

Notranjost nove elektrarne ob Savi.

Produkcija premoga obratov Trboveljske premogokopne družbe je znašala leta 1913 1.300.000 ton in je ista od tega leta naprej vsled vojne in njenih posledic padla polagoma do leta 1919 na 920.000 ton. Leta 1920 se je produkcija neznatno zvišala na 939.000 ton, medtem ko se je povzdignila leta 1921 na 1.001.724 ton, leta 1922 pa, kakor uvodoma navedeno, na 1.172.726 ton.

Glavni vzrok padanja produkcije je bila zmanjšana delavnost delavstva kot posledica svetovne vojne. Najjasnejši dokaz temu je dejstvo, da je odpadla še leta 1914 na vsakega v jami zaposlenega rudarja dnevna storitev od 10 q, medtem ko je izkopal leta 1919 vsak jamski delavec samo 6 q. Delavoljnost se je polagoma zopet dvignila in je pričakovati, da bo letošnja produkcija še bolj narasla.

Po prevratu je bila glavna naloga družbenega vodstva, odpomoči stanovanjski bedi, katera je nastala vsled vpeljave 8 urnega delavnika tudi pri dnevnih obratih ter je neposredno zahtevala pomnožitev delavstva. Na velikopotezen način se je zgradilo od prevrata do konca 1. 1922 na vseh naših premogovnikih stanovanj za 1229 samskih in 722 oženjenih delavcev v 103 objektih, kateri se že uporabljajo. V letu 1922 smo započeli z zgradbo 24 objektov za 151 samskih in 137 oženjenih delavcev.

Iz popisanega je razvidno, da predstavlja Trboveljska premogokopna družba s svojimi modernimi napravami največji obrat v naši državi ter je to podjetje največjega pomena za naše narodno gospodarstvo. Razvoj tega podjetja naj ne služi samo preskrbi domačega trga s potrebnim gorivom, temveč je tudi potrebna nadprodukcija za eksport, kar bi znatno prispevalo k izboljšanju naše valute. Da se to doseže, so potrebna predvsem za razširjenje starih in izpopolnitev na novo otvorenih obratov ogromna denarna sredstva, katera bo mogoče preskrbeti le tedaj, če se stremljenje družbe pravilno razumeva in od strani vlade, kakor tudi od strani javnosti primerno podpira.

Trboveljska premogokopna družba.

Ing. Anton Šivic:

Lovstvo u Sloveniji.

U Sloveniji proizlazi pravo lova iz prava vlasništva zemljišta te daje lovskom ovlašteniku mogućnost, da u određeno vreme izvršuje lov, naročito da lovi svu divljač i da si istu, kaošto i njene delove, kao rogovlje i dr., prisvoji te da lovnu divljač gaji. Štajerski i koruški lovski zakoni izričito nabrajaju sve vrsti »lovne« divljači.

Lovišta delimo u sopstvena lovišta i rezervate te u općinska ili zakupna lovišta. Sopstvena lovišta delimo opet u ogradena lovišta, »obore«, te u vlastita lovišta. Sopstvena bi lovišta mogli nazvati i »privatnim« lovištima.

O broju i o celokupnoj veličini lovišta po pojedinim kategorijama pruža nam detaljan pregled niža skrižaljka, koja je sastavljena na osnovu podataka lovskoga katastra po stanju koncem godine 1922. Upozoriti moram, da podaci o navedenim površinama u logaškom, prevaljskom i prekomurskom srezu nisu posve točni, pošto usled postavljanja novih državnih granica niti podaci zemljišnog katastra nisu još uređeni. Manjih popravaka trebat će još i u kranjskom srezu.

Glede pojedinih kategorija lova treba da navedem ovo:*

Vlastita su ona lovišta, gde imaju isključivo pravo lova ona fizička ili pravna lica, čije sopstveno zemljište, jezera i ribnjaci obasižu najmanje 115 hektara (200 kat. rali) nepretrgane površine tako, da se može preći s jednog dela zemljišta na drugi a da pri tome ne treba prestupiti tuđeg poseda. Putevi, železnice i njihove pripadnosti, reke i potoci, koji križaju zemljišni prostor, nadalje takve mirne vode, koje leže delomice ili posvema na tom prostoru, ne utemeljuju nikakva prekida njegove nepretrganosti; s tog je gledišta smatrati i otoke nepretrganim obalnim zemljištem.

* Delomice preuzeto iz vlastitih članaka piščevih, koje je primio sveuč. prof. dr. Gjuro Nenadić u »Šumarsko-lovački kalendar za god. 1923«. —

Naprotiv put, koji vodi, ili voda, koja teče preko tuđeg zemljišta, ne stvara za vlastito lovište potrebne veze onih zemljišta, koja su inače prostorno razdvojena.

Glede Prekomurja* treba spomenuti, da općenito i tamo važe jednake odredbe; ipak se tamo smatraju vlastitim lovištima i takva lovišta, koja su manja od 200 rali (115 ha), i to onda, ako se dotično zemljište kultiviše kao vrt te je ograđeno plotom ili jarkom, kao što i onda, ako je dotično zemljište vinograd ili otok. Dalje važi za Prekomurje odredba, da se mogu posednici, koji imaju najmanje po 50 rali (28.77 ha) poseda, u cilju vršenja lova združiti, ako ukupna nepretrgana površina iznosi najmanje 200 rali (115 ha) zemljišta.

Za tuđe anklave u vlastitom lovištu, manje od 115 ha, ima vlasnik lovišta pravo predzakupa. Visina zakupnine određuje se u tom slučaju srazmerno onoj zakupnini, koju su postigla susedna zakupna lovišta.

Vlastitih lovišta bilo je u Sloveniji koncem godine 1922. glasom podataka skrižaljke 507 s ukupnom površinom 225.382 ha, ne ubrojivši amo obora i rezervatnih lovišta.

Najviše vlastitih lovišta manjeg opsega nalazimo u brdovitim predelima, gde ima više opsežnijih seljačkih poseda, kao n. pr. u Kranjskom srezu (Kokra, Jezersko), u Mariborskom (Pohorje), Mozirskom (Solčava), Slovenjgraškom (Pohorje, Marenberška brda).

Posednik, čije je zemljište ograđeno zidom, mrežom ili drugom kakvom stalnom ogradom tako, da dlakava divljač ne može ni van ni unutra, ima pravo vlastitog lova na tom ograđenom zemljištu bez obzira na njegov opseg. Takvih lovišta ili obora imamo u Sloveniji, kako iskazuje skrižaljka, samo tri na ukupnoj površini od 3193 ha.

Pravo vlastitog lova imaju nadalje ona lica, koja su svojedobno otkupila prava servituta na takav način, da su odstupila pravoužitnicima ekvivalenat zemljišta, ako taj ekvivalenat obasiže najmanje 115 ha površine, te ako su pri tome vlastit lova na tom odstupljenom zemljištu izričito i nadalje sebi pridržali (carski dekret od 30. 3. 1859. god.). Štajerski zakon o lovu je onemogućio nastajanje novih takvih rezervata.

U Sloveniji imamo danas 19 takvih rezervatnih lovišta u većim i manjim kompleksima s ukupnom površinom 6614 ha.

Takva su rezervatna lovišta bila svojedobno priznana Kranjskom verskom fondu na ukupnoj površini od 2866.3715 ha, Brežiškom vlaste-

* Po predlogu svojevremenoga civilnoga komesara za Prekomurje je Šumarski odelak pokrajinske vlade za Sloveniju meseca aprila 1921. god. podneo nadređenoj vlasti predlog, da se odredbe štajerskog zakona o lovu prošire i na Prekomurje. Nadređena vlast predloga nije rešila.

Po Ustavu, koji je malo nato bio obnarodovan, takvo bi se proširenje sada moglo provesti samo zasebnim državnim zakonom (čl. 78. i 80. te 133.), odnosno Uredbom oblasne skupštine (čl. 96. i 99.).

linstvu na 237 ha, Kočevskom vlastelinstvu na 188.59 ha, Hasberškom vlastelinstvu na 6984 ha (na jugoslov. području), Falskom vlastelinstvu na 129.4795 ha, Konjiškom vlastelinstvu na 743 ha te vlastelinstvu u Goričanama 466 ha.

Zanimivo je da nalazimo rezervatnih lovišta i s manje nego 115 ha površine, n. pr. u općini Višelnica samo na 10.3911 ha (u korist verskoga fonda), u općini Starilog 4 slučaja na površinama 23.84, 1.77, 67.42 i 35.74 ha, u općini Koprivnik na 32.82 ha i na 27 ha (vlastelinstvo Kočevje) i dr. Te su površine vlastitim lovištima, na koja graniče, od zakupnog lovišta dotične općine posve odrezane, dok na drugoj strani graniče na zakupno lovište tuđe općine. Po zakonu dakle na tim malim površinama, koje su slične anklavama — premda nisu anklavirane — ne bi smeo niko izvršivati lova, ako ovaj ne bi bio dodeljen graničnom vlastitom lovištu. Nije isključeno, da su te male površine imali posednici sopstvenih lovišta od zakupnika općinskog lovišta prvotno u podzakupu; kasnije su izvršivali taj lov po svoj prilici i bez podzakupa.

U Sloveniji zapremaju sopstvena (vlastita, ograđena i rezervatna) lovišta 15 % celokupne lovne površine.

Većinu tih lovišta upravljaju vlasnici sami ili pomoću svog šumarskog ili lovačkog osoblja, u režiji. Samo su nekoja takva lovišta, osobito ona koja leže na zajedničkim zemljištima, od vlasnika izdana u zakup.

Vrednost tih sopstvenih lovišta možemo približno oceniti tako, da sravnimo procentualno odnos njihovih površina prema površini susednih općinskih lovišta. Ipak su sopstvena lovišta — naročito obzirom na gajenje lova, pošto su trajno u rukama dotičnog zemljiškog posednika — srazmerno više vredna nego li općinska.

Sva ostala zemljišta odnosno lovišta, koja nisu odvojena kao sopstvena lovišta, predana su općini, u čijem se opsegu nalaze. Vlasnici sopstvenih lovišta moraju pravovremeno podneti molbu, da im se odobri pravo predzakupa za anklave u svom lovištu, koje su manje od 115 ha. Sva ta lovišta, koja su predana općini, u pravilu se izdaju u zakup javnom dražbom, koju provode sreske političke vlasti (u Koruškoj općinski načelnik), te ih usled toga nazivljemo općinskim ili zakupnim lovištima.

Dražba se ima raspisati i razglasiti tri meseca pred istekom prijašnjeg zakupa.

Lov se sme izdati samo takvom dražitelju, proti kome nema nikakve sumnje. Isključeni su od toga pred svime oni, koji ne dobiju lovačke karte; nadalje oni, od kojih se ne može očekivati, da će besprikorno izvršivati sve dužnosti zakupnika lova; oni, koji su se opetovano ogrešili o propise zakona o lovu; nadalje su isključene općine kao takve te sve

Politički srez	Sopstvena lovišta				Reservati		Pregled sopstvenih lovišta po veličini			
	ograđene „obore“		vlastita lovišta		broj	površina u hektarima				
	broj	površina u hektarima	broj	površina u hektarima			od 115 do 200 ha	od 200 do 500 ha	od 500 do 1000 ha	iznad 1000 ha
Brežice	.	.	13	6.829	1	237	2	6	3	2
Celje	.	.	15	4.887	.	.	9	4	1	1
Črnomelj	.	.	4	1.064	.	.	.	4	.	.
Kamnik	.	.	10	8.483	.	.	5	2	2	1
Kočevje	.	.	22	17.285	6	189	8	9	1	4
Konjice	1	60	8	6.708	1	743	3	1	1	3
Kranj	1	3.128	67	20.121	.	.	43	16	4	5
Krško	.	.	20	7.916	.	.	7	6	6	1
Litija	.	.	14	5.445	.	.	7	6	.	1
Ljubljana (sa gradskim opsegom)	.	.	11	2.856	1	466	8	.	2	.
Ljutomer	.	.	2	483	.	.	1	1	.	.
Logatec	.	.	12	4.767	4	1.984	8	2	.	2
Maribor	1	5	63	17.785	1	129	39	22	1	2
Mozirje (ekspozitura)	.	.	40	18.001	.	.	27	9	3	1
Murska Subota sa ekspoz. Dolnja Lendava	.	.	32	19.331	.	.	8	14	5	5
Novo mesto	.	.	20	13.660	.	.	8	7	2	3
Prevalje	.	.	48	14.940	.	.	27	17	2	2
Ptuj	.	.	19	5.992	.	.	8	9	1	1
Radovljica	.	.	37	36.592	5*	2.866	15	8	5	10
Slovenjgradec	.	.	50	12.307	.	.	36	11	.	3
Svega . . .	3	3.193	507	225.382	19	6.614	269	154	39	49

Općinska lovišta								Napomene
u zakupu		godišnja zakupnina u Din	upravljana po veštacima		neodana		broj onih lovišta, koja su god. 1922 bila na novo izlicitirana	
broj	površina u hektarima		broj	površina u hektarima	broj	površina u hektarima		
58	54.298	4.386	.	.	.	.	.	* Lovište Celje mesto nije u zakupu, pošto lov nije moguć.
55	109.007	95.505	.	.	1	207*	44	
31	53.500	6.514	.	.	.	.	7	
60	50.522	15.969	.	.	.	.	8	
42	98.204	34.766	.	.	.	.	1	Pojedini rezervati imaju samo 2—67 ha
27	27.807	28.751	.	.	.	.	27	
30	86.690	40.960	.	.	.	.	4	
20	78.073	22.319	.	.	.	.	.	
40	62.933	9.637	.	.	.	.	.	
38	93.258	64.248	.	.	.	.	3	
68	35.982	16.767	.	.	.	.	3	
13	58.092	46.576	.	.	.	.	9	
175	108.886	168.375	.	.	.	.	118	
10	32.827	16.578	.	.	.	.	8	
164	70.142	37.004	.	.	6	2933*	37	* Radi programičnih odnosa
23	79.459	15.220	.	.	.	.	1	
12	13.508	9.170	1	1.003	1	ne-poznato	4	* Jedno lovište nije odano zbog neuređenih programičnih odnosa
133	92.700	81.259	.	.	.	.	133	
22	65.711	12.907	.	.	.	.	.	* Tri rezervatna lovišta su u vezi sa sopstvenim lovištima
41	67.000	10.240	1	1.516	.	.	1	
1.062	1,338.599	737.151	2	2.519	8	.	408	

vrsti zemljišnih zajednica. Zakup na osnovu izvršene dražbe zavisi o konačnom odobrenju sreske upravne vlasti.

U Sloveniji se pri tome uvažava resolucija Slovenskog lovskog društva obzirom na ograničenje broja članova lovskozakupnih družba. Kod odaje općinskih lovišta u zakup dozvoljavaju se družbe sa do tri člana bez obzira na opseg lovišta. Družbe sa većim brojem članova obzirom na sačuvanje lovišta dozvoljene su samo u razmeru: 1 član na svakih potpunih 500 ha površine, no broj članova ni u kojem slučaju ne sme biti veći od 12. U protivnom se slučaju ovakav zakup ne odobrava.

Pored vlasnika odnosno zakupnika lovišta mogu od slučaja do slučaja, po propisima zakona vršiti lov i t. z. gosti, ako su od vlasnika odnosno zakupnika lova dobili za to dozvolu te imaju lovačku kartu i propisani oružni list.

Svaki zakupnik općinskog lovišta mora položiti zakonom propisanu kauciju, koja služi naročitoj svrsi.

Doba zakupa traje u Kranjskoj i u Koruškoj 5 godina, u Štajerskoj i u Prekomurju 6 godina. U Koruškoj i Štajerskoj se zakupna doba pod nekim uvetima može odrediti i sa 10 odnosno 8 godina te sniziti na 3 odnosno 4 godine. Zakup se može obnoviti samo pod naročitim uvetima, propisanim zakonom.

Zakupne dobe za razna općinska lovišta isteču u razno doba, tako da se više puta dogodi, da ima stari zakupnik još mesec i više dana pravo lova na lovištu, koje je već drugo lice izdrazilo. Za negovanje lovišta bilo bi nužno potrebno, da bi se zakupno doba svršavalo za sva zakupna lovišta ili 1. januara li bar pre 1. junija, dok još nije otvoren lov na srnjake.

Zakupnina je vlasništvo zemljišnih posednika, no obično ide u općinsku blagajnicu, pošto opštinari u najviše slučajeva ne traže njene razdeobe.

Godine 1922. iznosile su zakupnine općinskih lovišta, koja zapremaju 85 % lovne površine Slovenije, ukupno 737.151 Din, što iznosi na 1 ha poprečno 0.55 Din. Kod svih onih lovišta, koja su usled isteka zakupa u godini 1922. ponovno došla na dražbu, zakupnine su vanredno porasle.* A možemo očekivati, da će te zakupnine kod svih onih lovišta, koja dolaze ove i narednih godina u ponovan zakup, i dalje rasti, što sve donosi velike materijalne koristi pojedinim općinama.

Davanje u zakup uzetog lovišta delomice ili posve u podzakup ili drugim licima nije dozvoljeno, ako toga ne odobri sreska upravna vlast. U Štajerskoj i u Koruškoj treba za to i pristanka općinskog zastupstva.

* Sравни pišev članak: »Podatki lovske statistike u Sloveniji za leto 1920«, koji je bio objavljen u »Lovcu« god. 1921. Godine 1920 iznosila je lovska zakupnina 578.920 K ili 144.730 Din. (U dve je godine porasla za 510 %.)

Štajerski i koruški zakon o lovu omogućuju također izvršavanje općinskog lova po veštacima te izdavanje lova iz slobodne ruke. Ta vrst lova vezana je raznim vrlo kompliciranim uvetima, koji su zakonom točno propisani. Godine 1922. upravljalo se na takav način samo u dva lovišta.

U općinskim lovištima dozvoljavaju zakoni o lovu poništenje zakupa u ovim slučajevima: ako zakupnik pravovremeno ne uplati ili ne dopuni kaucije odnosno zakupnine, ipak je običajno, da se zaostalog zakupnika prije opomene na uplatu; dalje kad zakupnik zanemaruje nadzor lova; ako se u više slučajeva ne odazove odredbama vlasti ili prekrši propise zakona; konačno kad izgubi mogućnost da dobije lovačku kartu.

* * *

Lov se u Sloveniji vrši po naročitim lovskopolijskim propisima, koji obasiju odredbe o lovskom čuvarskom osoblju, o lovačkim kartama, o lovopustu, o naknadi štete, prouzročene po lovcima ili divljači, o prekršajima i kaznama i. dr.

Nekojih od tih odredba treba da se dotaknem te ih objasnim statističkim podacima.

Obzirom na lovsko čuvarsko osoblje propisuju zakoni, da mora vlasnik odnosno zakupnik lova namestiti primeren broj sposobnih i lovu veštih nadzirača lova, koje treba zakleti.*

Na većim posjedima s vlastitim lovom imamo u većini zakonito usposobljene zvanične lovce, naročito među šumarima, u drugim lovištima prevladuje broj neispitanih zvaničnih i nezvaničnih nadzirača lova.

Držeći se propisa min. naredaba iz god. 1852., 1854. odnosno 1857., po kojima moraju nadzirači lova biti izučeni lovci ili bar takvi, da ih sreska politička vlast može kao takve priznati, uvele su nekoje sreske vlasti celu vrstu upita, na koje mora dotično lice odgovoriti pre nego se ga uzme u zakletvu. Ti se upiti odnose na dužnosti i prava javne straže, na razne lovsko-polijske propise, na negu divljači, na lov itd. One nadzirače, koji se kod tog ispita ne prikažu dovoljno sposobnima i veštima, isključuje se od zakletve.

Zakonom su određeni i naročiti propisi obzirom na starost, neporočnost itd., što je sve preduvet zaprisegi.

Mnogo ima slučajeva gde lovski ovlaštenik ne drži nikakvog nadzirača lova; to vidimo naročito kod mnogih manjih vlastitih lovišta, od kojih su ponekoja u vrlo žalosnom stanju, naročito ako dotični posednik sam nema smisla za to da bi proučio zakon o lovu te se uputio u razumno gajenje lova.

* Zapisegnutog lov. čuvarskog osoblja bilo je god. 1920: zvaničnih lovaca 204, drugih nadzirača lova 1732, ukupno 1935. Broj se je pomnožio, no pošto je vrlo teško sastaviti točnu statistiku, jer je šumarstvo i lovstvo u vrlo tesnoj veri, odustao sam od priopćenja skrižaljske za god. 1922.

Lovačke karte. Izuzev u oborama niko ne sme loviti a da nema lovačke karte. Lovačke karte izdaju sreske političke vlasti.

Pristojbina za lovačku kartu iznosi sada 15 Din na godinu, a za onoliki broj zakletog čuvarskog osoblja, koliko ga vlast za pojedino lovište smatra potrebnim, ubire se polovica pristojbine 7 Din 50 para. Te pristojbine teku u pokrajinski lovački fond,* kojim privremeno upravlja Direkcija šuma (odsek A) u Ljubljani.

Glede lovačkih karata sa polovičnom pristojbinom za zaprisežene nadzirače lova određuje zakon od 28. februara 1920., da se na zahtev

Jelenjad na posestvu dr. K. Borna pri Sv. Katarini.

stranke do 500 ha površine lovišta sme izdati samo 1 takva karta, za svakih daljih punih 500 ha opet po jedna.** Te karte važe samo za ona lovišta, za koja je dotični organ zaklet. Ako je n. pr. dotični lovac pozvan na susednji lov, mora imati lovačku kartu za 15 Din («državnu lovačku kartu»).

* Detalj o lovačkom fondu nalazi se u odnosnom piščevom članku, što ga je obelodanio u »Lovcu« god. 1923.

** Ubuduće izdavati će se jedinstvene lovačke karte za sve po 15 Din godišnje. Pored te pristojbine naplate se i takse po taksenom zakonu.

Pored tih pristojbina, koje se ubiru u gotovini, ima se naplatiti u taksenim markama državna taksa po privremenom zakonu o taksama iz godine 1921. Taksa iznosi 30 Din, ako lovac lovi bez psa. Za pse se ubire naročita taksa. Od plaćanja te takse oslobođeni su državni šumarski nameštenici te zaprisegnuto lovsko čuvarsko osoblje — nadzirači lova.

Lovačka karta sama po sebi ne daje nikakva prava polaziti u lov. Lovski gost n. pr. može da dobije lovačku kartu samo tada, ako dokaže, da ga je pozvao u lov vlasnik, zakupnik ili podzakupnik kojeg lovišta.

Lovačke karte ne može dobiti niko, tko ne dokaže, da ima po zakonu stečeno pravo polaziti u lov; nadalje mladoletnici, ako nisu za nje molili otac ili staratelj, vodstvo kakve šumarske škole ili šumska uprava; nadalje su od toga isključeni ubošci, koji primaju kakvu potporu od uboških zavoda i ustanova ili iz općinskih sredstava (u Kranjskoj također i radnici nadničari); umobolnici i pijanice; nadalje za vreme od 5 godina po izvršenju kazne oni, koji su bili kažnjeni zbog zločina proti bezbednosti osobe ili imetka; dalje za vreme od 3 godine po izvršenju kazne oni, koji su bili suđeni po § 335. kaz. zakona, pošto su neoprezno postupali strelskim oružjem, te oni koji su bili kažnjeni radi promišljenog prestupka propisa o lovopustu (a u Koruškoj i Štajerskoj i radi zloupotrebe lovačke karte).

Naravno da mora svaki onaj, ko lovi oružjem, imati uvek kod sebe i oružni list, izdan mu po propisima zakona za nošenje oružja.

Po propisima zakona o lovu, koji važe u Sloveniji, poklapala se uvek lovska karta sa kalendarskom godinom. Privremeni zakon o taksama iz godine 1921. zaveo je lovsku godinu, koja počinje 1. augusta i končava 31. julija. Zakon o lovačkim kartama za Sloveniju od 28. februara 1922. opet ponovno uvodi kalendarsku kao lovsku godinu. Ove ćemo godine dakle, čim isteku lovačke karte, koje važe do konca julija t. g., za prelazno vreme od 1. avgusta 1923 do 31. decembra 1924 morati izdati nove lovačke karte. Napominjemo pri tome, da su se u prijašnja vremena izdavale lov. karte za 1, za 3 i više godine (Koruška).

Godine 1920. se je izdalo 4616 lovačkih karata za potpunu cenu, 1537 komada za ograničen broj zaprisegnutog čuvarskog osoblja.

Godine 1921. bilo je izdano 5289 državnih lovačkih karata (puna cena) i 1319 snižanih za čuvarsko osoblje.

Pošto je novi privremeni zakon o taksama i pristojbinama tražio, da se lovačke karte izdaju za vreme od 1. augusta do 31. julija, morali smo lovačke karte iz godine 1921. produžiti do 31. julija 1922. godine Produženih, odnosno novih karata, s važenjem samo od 1. januara do 31. julija 1922. bilo je izdano u svemu samo 2534, i to 1808 državnih

i 726 snižanih. Ovi neznatni brojevi, sravnjeni sa godinama 1920. i 1921., jasno dokazuju, kako je štetno i nerazumno, da se na ovakav način uvode novotarije.

Tekom godine 1922/23. bilo je izdano (po zaključku koncem maja 1923.) 5980 državnih i 1400 snižanih lovačkih karata.

Lovsko vreme i lovopust bili su po propisima, koji su važili u zemljama današnje Slovenije, izjednačeni naredbom pokrajinske vlade od 25. decembra 1919. godine. Povodom uzakonjenja te naredbe

Kozorog na posestvu Frid. Borna pri Sv. Ani.

se je naročito Slovensko lovsko društvo zauzelo za to, da se lovopust za nekoje vrsti divljači preuredi. Šumarski odelak i Predsedništvo pokrajinske vlade toplo su poduprli taj predlog društva.

Ipak je bilo prvotno izjednačenje potvrđeno zakonom od 28. februara 1922., bez svakog obzira na te predloge za izmene. Na temelju tog zakona treba u Sloveniji uvažavati ovaj lovopust:

I. Za dlakavu divljač:

1. a) za jelene i lanjce (samce) od 1. novembra do uključivo 30. junija;
b) za košute jelena i lanjaca i za njihova teleta (lanjad) od 1. februara do uključivo 30. septembra;
2. za kozoroge, jarce i koze, te za njihove kozliće i kozice celu godinu;
3. a) za divlje jarce od 1. januara do uključivo 31. julija;
b) za divokoze, kozliće i kozice od 1. decembra do uključivo 15. augusta;
4. a) za srnjake od 1. januara do uključivo 31. maja;
b) za srne i srnčeta od 1. januara do uključivo 15. oktobra;
5. za poljske i planinske (bele) zečeve od 16. januara do uključivo 31. augusta.

II. Za divlju perad:

6. a) za tetrebe (velike) od 1. junija do uključivo 31. marta;
b) za ruševce (male tetrebe) od 15. junija do uključivo 31. marta;
c) za divlje koklje (tetrepke i ruševke) celu godinu;
7. za fazane (gnjetele) od 1. januara do uključivo 31. augusta;
8. a) za leštárke (samce), za bele i planinske jarebe i jarebice od 1. decembra do uključivo 31. augusta;
b) za leštárke - samice celu godinu;
9. za poljske jarebice i prepelice od 15. novembra do uključivo 15. augusta;
10. za šljuke od 1. aprila do uključivo 15. augusta;
11. za velike divlje patke od 1. marca do uključivo 31. julija;
12. za ostale divlje patke, divlje guske, za močvarne i vodarne ptice od 16. aprila do uključivo 30. junija.

Kod jelena, srna i divokoza se smatra teletom (lanetom), srnčetom ili kozličem (kozicom) mlada divljač do dne 1. julija leta po porodu te se u godini poroda ne sme ni loviti ni streljati.

Četrnaest dana od početka lovopusta se dotična divljač odnosno divljačina ne sme prodavati. U Štajerskoj je i dalje dozvoljeno prodavati divljačinu, ako je bila pohranjena u javnim hladionama, no o tome treba doprineti dokaz. Iznimka od toga dozvoljena je i onda, kad nadležna vlast odredi pre vremena odstrel pojedinih vrsti divljači, no i to treba kod prodaje dokazati.

Za divljač u oborama ne važe propisi lovopusta, no za trajanja lovopusta ne sme se ni u njima streljana divljač prodavati.

Sreske upravne vlasti mogu u slučaju velikih šteta na šumskim i poljskim kulturama, prouzročenih od divljači, po saslušanju interesovanih strana odrediti, da se smanji broj pojedine vrsti divljači, po potrebi također i za vreme lovopusta (Kranjska 1786; Štajerska i Koroška po svojim zakonima).

U Štajerskoj sme u krajevima, gde je vinogradarstvo vrlo važno, i općinski odbor zaključiti, da ima lovski ovlaštanik zeca posve zatrti, čemu se ovaj mora pokoriti, ako nema zakonom utemeljenog prigovora.*

* Sva takva naročita ograničenja lova u vinorodnim krajevima osobito se osetljivo odrazuju u visini odnosno nizini zakupnina.

U Štajerskoj i u Koruškoj se od početka proleća do konca žetve na kultiviranim njivama i po vinogradima ne sme bez dozvole posednika zemljišta niti loviti, niti terati, niti s psima hajkati. Izuzeta su polja, koja su zasađena krumpirom, kukuruzom, repom, zeljem ili drugim plodovima, koji rastu u širim vrstama.

U Koruškoj i Štajerskoj se u vreme od 1. februara do 31. augusta, u Kranjskoj od 16. januara do 31. augusta uopšte ne smeju priređivati brakade s psima.

Nastreljene ili ranjene divljači, koja pređe u tuđe lovište, ne sme se tamo slediti, pošto je prešla u vlasništvo susednog lovskog ovlašćenika.

Glede zatiranja štetne divljači važe naročiti propisi.

U Kranjskoj sme divljač, koja ne uživa zaštite lovopusta po zakonu o lovu svako na svom zemljištu pobijati i tamaniti. No ako ju hoće streljati puškom, mora imati oružni list, lovačku kartu i dozvolu vlasnika odnosno zakupnika (podzakupnika) lovišta. No ubijena, uhvaćena ili utamanjena divljač (lisica, vidra, jazavac, vuk, medved, divlja svinja i dr.) ostaje i u tom slučaju vlasništvom lovskoga ovlašćenika.

Glede vidre važi u Kranjskoj odredba, da prelazi u vlasništvo ribarskog ovlašćenika, ako ju ovaj ulovi ili ubije; no kad je ulovi ili ubije lovski ovlašćenik, pripada i vidra njemu.

Po štajerskom i koruškom pokrajinskom zakonu o lovu sme medvede, vukove, rise, divlje mačke i divlje svinje svako loviti i pobijati te si ih time i prisvojiti. Dalje nabrajaju ta dva zakona celu vrstu divljači (n. pr. lisice, kune, tvorove, veverice, divlje kunce itd., te razne ptice kao ptice grabilice, vrane, svrake i dr.), koje sme loviti, streljati te si ih prisvojiti pored lovskoga ovlašćenika i njegovo lovačko osoblje, a uz pismeno ovlašćenje i treća osoba.

Naročiti propisi važe za postavljanje sprava za hvatanje (gvožđa, stupice i sl.) i za trovanje štetne divljači.

Pomenuti treba još, da zakon o zaštiti retkih ili za Sloveniju tipičnih i za znanost važnih životinja i bilina te o zaštiti špilja zabranjuje loviti još i sledeće, zakonima o lovu i o zaštiti ptica, koje su korisne za poljoprivredu, još nezaštićene divlje ptice:

»Velika ušara, sokol sivi, lunja crvenkasta, lunja crna, mali riblji orao, orao stekavac, škanjac, osaš, orao krstaš, orao zlataš, ruski orao (Aquila pomarina Brehm); škanjac mišar, škanjac gačaš, eja pijuljača, bela lunja, eja dalmatinska, pepeljuga (Circus pygargus L.), leškarica, gavran crni, mrka čaplja, čapljic, bukavac nebogled; noćna čaplja (Nycticorax nycticorax L.).«

Pse, ako sami love, sme vlasnik ili zakupnik lova u svome lovištu pobiti, no ta odredba važi samo općenito, pošto ima svaka pokrajina o tome još i naročite propise. Tako n. pr. dozvoljavaju štajerski

i koruški zakon, da se sme pobiti pse, ako sami love u lovištu i ako nisu stada na paši. U kranjskoj o tome nismo posve na jasnu. Načelno se psi, koji su prešli sa susednog lovišta, gde upravo love njihovi gospodari, ne pobijaju.

Po štajerskom se zakonu sme tamaniti i domaće mačke, ako se ih nađe da vrebaju po šumi ili po polju; u Koruškoj opet samo po polju. Kako daleko od kuće, nije propisano. Kranjski pokrajinski zakon o tome ništa ne propisuje. Potpuno zanemarene domaće mačke, koje polaze u šume, te podivljane mačke, koje prave na pticama veliku štetu, smatrati je divljim mačkama te se ih sme pobiti.

Svake se godine prikupljaju podaci o postreljenoj divljači.

Broj i vrst divljači, upotrebljive i štetne, koja je bila postreljena ili na drugi način pridobljena u godini 1922., prikazuje nam naredna skrižaljka (str. 162. i 163.).

U skrižaljci su popisani podaci, prikupljeni kod vlasnika i zakupnika lovišta i sređeni te pregledani po šumarskom osoblju političke uprave. Ipak je verovatno, da se je polovilo mnogo divljači, koja nije iskazana.

No prikaz nam pred svima točno označuje, koje vrsti divljači i u kojem razmeru žive po našim lovištima, i u tome nalazimo njegovu glavnu vrednost.

U visokim planinskim krajevima dobro je sačuvana divokoza, ponos naših klisura i prvovrsna privlačivost za sve prave lovce. Poznato je, da imamo u Sloveniji više gorskih lovišta sa po više stotina divokoza stalnoga stanja.

Pored divokoza najveća lovska privlačivost naših planina jesu veliki i mali tetreb (»veliki i mali petelin«, tetreb i ruševac). Veliki se tetreb u nas zadržaje posvuda, od nizinske do najviše šume, dok je prava domaja ruševca gornji pojas šumske vegetacije. U zadnje se vreme opaža neke vrsti selidba velikog tatreba prema nižim istočnim krajevima, dok ruševac stalno ostaje u svojim visokim planinama.

Dalje nalazimo u planinskim lovištima i kotorne te snežnice ili planinske jarebice i bele zečeve i dr. Tu ni orao zlataš nije baš redak.

Kozorog se nalazi jedino u lovištu Sv. Ana pod Ljubeljem na Gorenjskom, kamo ga je pred više godina uz velike troškove naselio vlasnik lovišta. Ta se je plemenita divljač tekom godina, pod skrbnom negom vlasnika lovišta, lepo razmnožila te se je pre prevrata nabrojilo 55 komada. Prevratni su odnosi u tom pograničnom kraju tu divljač silno decimirali. Sada se u tom lovištu nalazi oko 15 komada kozoroga, pored većeg broja divokoza i srna.

Politički srezi	Uporabiva div.												
	jeleni	lanjci	kozorozi	srne	divokoze	zečevi	vel. tetrebi	ruševci (mali tetrebi)	leštarke	planinske jare- bice	bete jarebice	fazani (gnjeli)	poljske jare- bice
Brežice	.	.	.	45	.	630	.	.	10	.	.	12	65
Celje	.	.	.	80	.	1460	5	.	70	.	.	6	70
Črnomelj	.	.	.	86	.	450	1	.	15	6	.	.	15
Kamnik	.	.	.	115	45	840	9	4	48	.	.	8	130
Kočevje	.	.	.	290	.	250	10	.	50	.	.	.	6
Konjice	.	24	.	95	.	260	13	6	12	.	.	3	18
Kranj	29	.	.	280	98	770	24	16	48	.	.	.	95
Krško	.	.	.	65	.	950	1	.	40	.	.	6	24
Litija	1	.	.	63	1	520	8	.	70	.	.	3	26
Ljubljana	.	.	.	280	2	1230	12	.	66	.	.	12	362
Ljutomer	.	.	.	14	.	1364	.	.	.	.	.	130	565
Logatec	3	.	.	170	.	250	2	.	22	.	.	.	8
Maribor	.	7	.	130	3	1780	19	.	160	.	.	100	600
Mozirje	.	.	.	49	44	100	17	12	26	.	.	.	25
Murska Sobota z. Dol. Lendavo	.	.	.	45	.	2350	.	.	.	.	.	120	770
Novo mesto	.	.	.	112	.	520	3	.	18	.	.	.	50
Prevalje	.	.	.	45	12	160	15	4	12	.	.	.	8
Ptuj	.	.	.	42	.	1060	.	.	16	.	.	246	334
Radovljica	.	.	.	162	168	298	22	10	65	.	8	.	28
Slovenjgradec	1	.	.	124	.	280	28	7	70	.	.	.	20
Svega :	34	31	.	2292	351	15.522	189	59	818	6	8	646	3196

ljač	Štetna divljač																
	kljunače	divlje guske	divlje palke	medvedi	vukovi	divlje svinje	jazavci	lisice	kune	zrdavi	tvorovi	vidre	divlje mačke	veverice	orlovi	sove	jasturbi, sokoli, kopci
.	15	80	.	.	.	25	85	8	8	25	3	5	120	.	23	98	500
.	5	60	.	.	.	16	95	6	12	20	4	1	280	.	14	100	800
.	4	46	.	.	1	32	90	12	10	20	3	4	32	1	.	84	210
.	.	90	.	.	.	15	80	9	9	22	2	.	195	.	.	85	600
15	2	65	5	3	5	38	130	30	10	13	3	5	45	.	.	80	90
10	.	15	.	.	.	6	45	10	9	4	.	.	190	.	6	30	340
3	.	38	.	.	.	17	153	28	18	8	2	2	110	.	.	96	390
4	34	80	.	.	.	12	85	6	16	20	1	4	100	.	18	190	510
3	3	55	.	.	.	11	80	3	7	10	1	.	150	.	.	103	550
30	20	256	.	1	.	23	170	14	35	37	2	5	83	.	.	220	800
.	7	200	.	.	.	11	95	3	30	32	.	.	250	.	50	220	2120
6	4	120	.	1	.	8	85	12	3	5	.	4	40	.	.	31	130
.	2	110	.	.	.	32	160	16	42	26	3	1	780	.	.	175	2400
12	6	45	.	.	.	17	40	10	7	12	3	3	50	.	.	20	124
.	15	160	.	.	.	.	128	4	50	20	4	.	360	.	70	260	2550
10	10	110	.	.	5	40	86	10	4	16	.	4	220	1	16	100	430
4	4	30	.	.	.	10	50	12	4	2	2	2	30	.	1	26	86
.	8	205	.	.	1	14	114	3	50	35	3	.	350	.	.	220	2320
.	6	45	.	.	.	14	78	34	10	8	1	2	42	.	2	30	100
5	3	46	.	.	.	12	100	6	16	14	3	2	70	.	.	35	150
102	148	1856	5	5	12	353	1949	236	350	349	40	44	3497	2	200	2213	15200

Jelene goji vlasnik obore kod Sv. Katarine nad Trzičem. U tom ogradenom lovištu, koje meri 3128 ha, ima sada oko 200 komada te divljači.

Na otvorenom ima još nešto jelena u Notranjskoj i to na području i u okolici vlastelinstva Snežnik. U tim ih je krajevima bilo prije mnogo. Odnosaji na bivšoj demarkacionoj liniji krivi su, da je bilo mnogo jelenjadi što pobito što prognano.

Lanjci (dame) se neguju samo u malenim oborama i to u Pardovcu i u Slivnici.

Fazana imali smo prije mnogo više nego li ih ima dandanas. Ponekuda ih je za vreme svetskog rata vojska gotovo posve istrebila, tako n. pr. u okolici Škofje Loke i Kranja.

Vukovi su se počeli u većem broju pojavljivati tek zadnjih godina. Ranije su se rede koje godine pokazali u prostranim Snežničkim šumama. Lani su pobili u Kočevskom srezu 3, u Logaškom srezu 1 i na Krimu kod Ljubljane 1 komad. Januara meseca letos ustrelili su u Snežničkim šumama 5 komada, a meseca maja u Kočevskom srezu 1 vučicu te ulovili dva živa vučica. Godine 1921. bilo je pobito u svemu 18 komada vukova.

Prošle su ih zime sledili u raznim krajevima, no priredeni pogoni ostali su većinom bezuspešni. U Kočevju računaju lovci da bi imali uspeh, ako bi pojedini krajevi i lovišta bili spojeni telefonom, no dosad još nisu mogli dobiti potrebne telefonske žice.

Šteta, što su je počinili vukovi, osobito je na srnjadi ogromna. A napali su već više puta i sitnu i čak i rogatu stoku te se bojimo još i većih šteta, ako ne bude uspelo tu zver posve istrebiti.

Za ubijanje vukova isplaćuju se nagrade iz sredstava pokrajinskog lovačkog fonda, i to za svakog vuka, kojega pojedini lovac ubije, po 375 Din, a za vučica iz kотиšta po 75 Din.

Za vuka, ubijenog u pogonu, plaća se samo 250 Din.

Divlje svinje zastupane su još u manjem broju u guštarama na Gorjancima i u Kočevskim šumama, gde ih svake godine nekoliko ubiju; lani su ih ubili 12, a predlani 31 komad. Te su godine bili naime pozvani vlasnici i zakupnici lovišta, da prirede pogone na divlje svinje zbog učestalih poljskih šteta.

Medved živi još stalno u prostranim šumama Kočevskog vlastelinstva, odakle se je naselio i u susednim šumama. U prijašnja vremena bilo je mnogo medveda i po Snežničkim šumama, a danas je tamo medved već vrlo redak. U Kočevskom srezu su ih lani ustrelili 5.

Ostale vrsti divljači, koje su navedene u skrižaljci, u našim lovištima nisu retke.

Nekoje nelovne štetne životinje i ptice su se u zadnje vreme tako razmnožile, da čine poljoprivrednicima i lovcima mnogo štete. To su naročito vrane. Pošto je cena nabojima vrlo visoka, malo ih tko strelja. Zato je Direkcija šuma, odsek A, izdala novembra godine 1922. proglas, u kojem preporuča tamanjenje vrana pomoću posebnog otrovanog preparata, a odelak za poljoprivredu pokrajinske uprave dao je na raspoloženje sredsta za podeljivanje nagrada onima, koji dokažu uspeha kod uništavanja vrana.

Taj je poziv imao samo delomičan uspeh, a nadati se moremo, da će akcija ipak u glavnome uspeti, ako se energično nastavi. Izveštaji saglasni su u tome, da je bila kriva blaga zima, naročito u nizinama, gde su štete najveće, što uspesi ne odgovaraju željama.

Glede odšteta za štete, počinjene po lovcima i divljači, pomenuću samo nekoje temeljne propise.

Za bivšu Kranjsku važi odredba, da je svaki ovlaštenik lova — vlasnik, zakupnik, odnosno i podzakupnik — dužan odšteti:

a) štete, koje lovljenjem prouzroči on sam, njegovi lovski gosti i čuvarsko i pomoćno osoblje, kaošto i za lov upotrebljeni psi, te

b) redovno i one štete, koje počine u njegovom lovištu na zemljištu i usevima-plodovima divlje lovn e životinje (navedene u § 1. zakona od 22. avgusta 1889., pokr. zak. br. 20.).

Odšteta ne ide samo oštećenom posedniku zemljišta, nego i zakupniku, te ovlaštenom saužitniku, ukoliko su ovi bili gornjim načinom oštećeni.

Posednik ili zakupnik zemljišta, dalje ovlašteni uživalac ili saužitnik zemljišta ili plodova nije doduše dužan da čuva zemljište od divljači podizanjem ograda i drugih naprava; no prava na odštetu štete, koju mu počinu divljač u voćnjacima i vrtovima (umetnim i za povrće), u rasadnicima te na pojedinim stablima, nemaju ovi onda, ko se dokaže, da su propustili poduzeti one u dotičnom kraju običajne mere, kojima valjan gospodar obično zaštićuje dotične predmete.

Ako je šteta bila počinjena na žitu ili drugim predmetima, kojih se vrednost može točno proračunati tek prigodom žetve, tada treba odmeriti odštetu u onom opsegu, koji se pokaže ob žetvi.

O predmetima glede odšteta odlučuje ona sreska upravna vlast, na području koje je šteta bila počinjena.

Oštećenik je dužan prijaviti takve štete najkasnije u roku od 14 dana, od kako je za nje saznao, i to nadležnoj sreskoj vlasti.

Ako on taj rok propusti, odnosno ako ne uloži molbe da se šteta proceni, gubi pravo na odštetu.

Za bivšu Štajersku važe općenito isti propisi, a posebice još i ovo:

Svatko sme odganjati divljač sa svoga zemljišta na razne načine, a iz vinograda u vreme od 1. septembra do 31. oktobra također i slepim (ne ostrim) streljanjem. Ako se pri tome divljač ošteti ili pogine, lovski ovlašćenik nema prava na odštetu.

Lovski ovlašćenik može i tuda zemljišta ograditi proti divljači, ako to ne smeta vlasnika zemljišta kod upotrebe tog zemljišta.

Štete od divljači, počinjene u voćnjacima, povrtnim i luksuznim vrtovima, u rasadnicima ili na pojedinim mladim stablima, odštećuju se samo tada, ako oštećenik dokaže, da su štete bile počinjene i pored toga, što je on te predmete primereno zaštitio, kako to poljoprivrednik obično radi, n. pr. ovijanjem mladih stabala slamom do 120 cm, odnosno obdavanjem većih stabala koševima u istoj visini tako, da divljač ne može blizu, i sl.

Ako se oštećenik i lovac ne sporazumeju, dolazi u štajerskoj predmet pred naročiti obranički sud, kome imenuje načelnika i namesnika sreska upravna vlast, saslušavši općinski odbor i lovske ovlašćenike.

Oštećenik je dužan predložiti svoj odštetni zahtev načelniku obraničkog suda još u vreme, kad se šteta može lako pregledati i oceniti, inače gubi pravo na odštetu.

Načelnik obraničkog suda mora taj zahtev odmah javiti lovskom ovlašćeniku te obe strane pozvati, da se mirnim putem nagode. Ako do nagode ne dođe, odredi načelnik mesto i vreme rasprave uz poziv, da obe strane imenuju po jednoga člana u obranički sud. Dalji postupak obraničkog suda točno propisuje zakon o lovu.

Koruški pokrajinski zakon o lovu određuje gotovo identično obzirom na odštetu radi šteta po lovu i divljači, što i štajerski zakon o lovu.

Prestupci i kazne. Općinski predstojnici, oružništvo (u štajerskoj i Koruškoj i veštaci, gde ovi upravljaju lovištem) te priznati i zaprisegnuti čuvari lova dužni su paziti, da se zakoniti propisi točno izvršavaju. Oni su dužni prijaviti sve opažene prestupke sreskim upravnim vlastima. U nekim slučajevima ima jednaku dužnost i gradsko tržno nadzorništvo.

Prestupci se kažnjavaju globom do 500 Din, no u ponovnom slučaju, te ako je bila počinjena veća šteta, do 2500 Din. Tko ne bi mogao platiti, osuđuje se na zatvor od 6 sati do 20 dana. Kazne zatvora može se odrediti i u teškim, ponovnim te u onim slučajevima, kad se je dotični prestupak vršio duže vremena. Sve to važi po štajerskom i koruškom zakonu o lovu. — U Kranjskoj, gde nemamo jedinstvenog zakona o lovu, navedene su u pojedinim zakonima i odredbama naročite kazne za prekršaje dotičnih propisa.

Kod nekih prestupa valja uhvaćenu, ustreljenu ili na prodaju nudenu divljačinu te nedozvoljeno odnosno neovlašćeno lovsko oružje

zapleniti. Zaplenjene predmete, izuzev puške, mora načelnik općine prodati na javnoj dražbi u korist općinskog ubožničkog fonda; puške prodaje na jednak način i u istu svrhu sreska upravna oblast.

Tu moram spomenuti, da bi vrlo dobro bilo, da se o svakoj name-ravanoj dražbi pravovremeno obavesti i lovsko društvo.

Prestupci zastarevaju u 6 meseci (u Kranjskoj u nekim slučajevima već u 3 meseca). Uostalom važe glede postupka propisi političkog kaznenog postupka.

Utoke proti rešenjima općinskog načelstva (Štajerska, Koruška) valja uložiti na sresku upravnu vlast, a proti rešenjima sreske oblasti na II. upravnu instanciju, sada Direkciju Šuma; proti rešenjima ove ima u nekim slučajevima mesta prizivu na Ministarstvo Šuma i Rudnika. Utoke i žalbe proti rešenjima prvih nadležnih vlasti valja podneti u roku od 14 dana po dnevnu, koji sledi uručanju dotičnog rešenja. Pravovremeno podnet priziv ili utok ima u nekim naročito zakonom označenim slučajevima i obustavnu moć. —

Prekršaje i krađe, za koje važe propisi opšteg kaznenog zakona, sude kazneni sudovi.

Lovačko zadrugarstvo. Kako nam kaže broj izdanih lovačkih karata, ima u Sloveniji oko 6000 lovaca. Više od jedne trećine svih lovaca organizovano je u »Slovenskom lovskom društvu«, čije je sedište u Ljubljani, dok su podružnice društva raširene po čitavoj Sloveniji. Društvo je bilo ustanovljeno godine 1911. sa glavnom zadaćom, da među slovenskim lovcima učvrsti smisao za pravilno vršenje lova i gajenje divljači. Društvo postizava ta svoj cilj u prvom redu svojim uzornim glasilom »L o v e c«, koje izlazi u Ljubljani već desetu godinu, i to prvih sedam godina jedanput, a zadnje tri godine dva puta na mesec. List donosi znanstvene i zabavne članke lovačkog, a u zadnje vreme, otkad je postao glasilom i ribarskog društva, i ribarskog sadržaja. Članovi društva dobivaju ga besplatno, a članom može biti svaki, tko hoće da promiče društvene svrhe i da izvršuje pravila. »Lovca« je podigao dugogodišnji urednik rav. dr. Janko Lokar do zamerne visine. Društvo stoji od svoga početka pod smotrenim vodstvom predsednika dr. Ivana Lovrenčiča. — Podružnice imaju svrhu, da oživljuju i popularizuju rad društva. Društvo priređuje svake godine i razne vrlo popularne priredbe, kao što su strelske utakmice, lovski ples, razne izložbe i. dr. Slovensko lovsko društvo vrši veliki stručni i kulturni zadatak, a na njegove predloge i savete sve vlasti polažu primerenu važnost, te ga podupiru moralno i materijalno. — Pored ovoga postoji te se lepo razvija i »Klub ljubitelja prepeličara«, koji je ustanovio i vodi jugoslovensku rodovnu knjigu pasa, koja je međunarodno priznata. — **Lovske družbe,**

s ograničenim brojem članova, osnivaju se u pojedinim krajevima u cilju zadružnog zakupa kakvog većeg lovišta, a lovski klubovi pored toga i u društvene svrhe. Svi stoje u uskom dodiru sa društvom te imaju svoja klupska i društvena pravila te lovne pravilnike, koji stoje pod nadzorom vlasti i centralnog društva.

Konačno treba još spomenuti, da je Ministarstvo Šuma i Rudnika na jesen godine 1921 započelo akciju, da se za celu državu izradi jedinstven okvirni zakon o lovu. Pozvane su bile centralne šumarske vlasti pojedinih pokrajina, da predlože primerne osnutke. Pozivu se je odazvala i Slovenija, koja je izradila nacrt na osnovu dosadanjeg zakupnog lovskog sistema, popravivši neke nedostatke i prikrojivši ga donekle prema odnošajima u drugim pokrajinama. (U Srbiji je uveden takozvani regalni sistem, to je slobodan lov za svakoga, komu država prema plaćanju takse izda dozvolu za lovljenje.)

Naš osnutak okvirnog zakona o lovu je produkt najnovijeg lovskog zakonarstva. U njem se pobrojava i razlikuje divljač s lovopustom od one bez lovopusta te zverad. Razlikuje se od sadanjih naših lovskih odnosa poglavito u tome, da dopušta sopstvena lovišta tek od 200 ha površine napred, dok, priznajući stare rezervate — dosad stečena prava, u smislu Ustava —, zabranjuje, poput štajerskog zakona, stvaranje novih. — Zakupna (općinska) lovišta nek bi se razgraničila po prirodnim granicama, te ne bi smela biti manja od 500 ha.

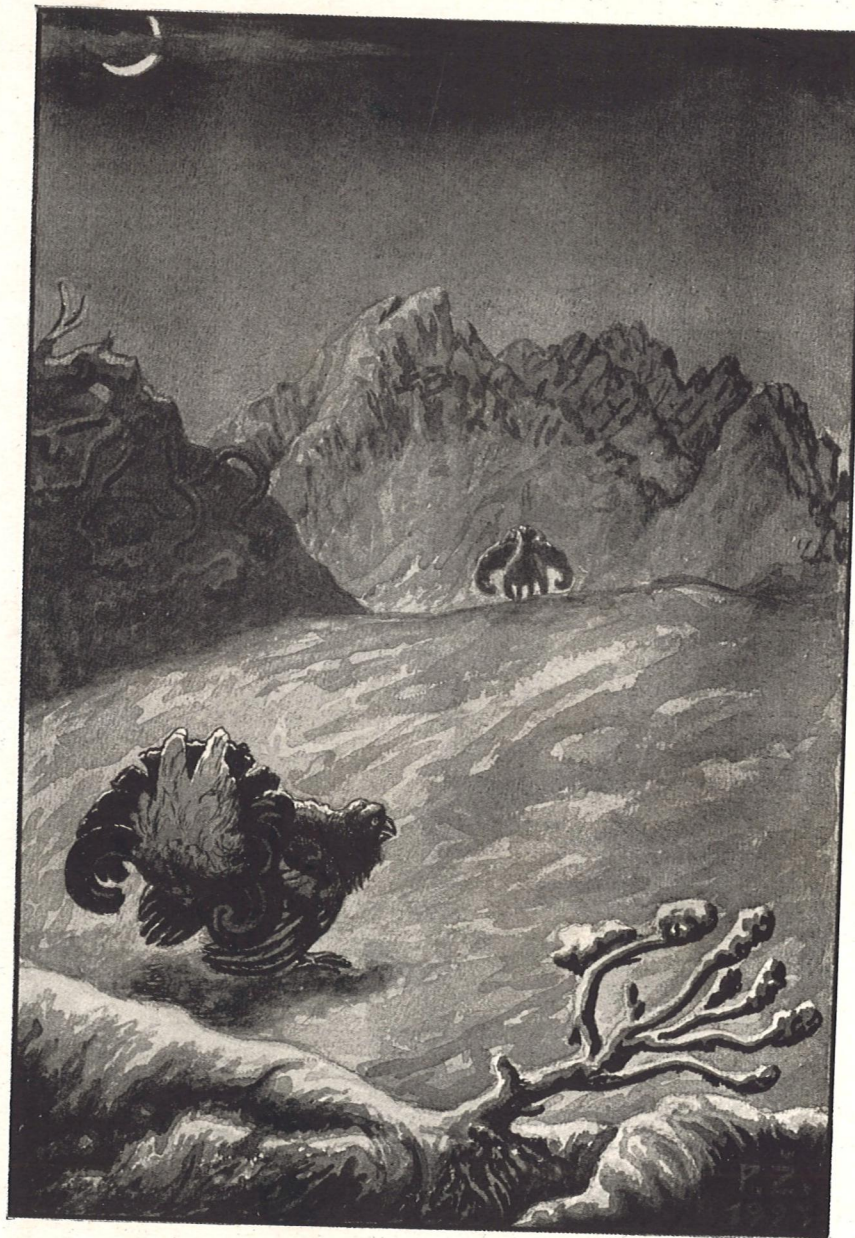
Zakupna doba za općinska lovišta nek bi bila 10 godina — obzirom na gajenje i oplemenjenje divljači.

Kod dražba bi se smelo odati lov samo tako, da na svakih celih 500 ha površine dođe najviše po jedan zakupnik.

Osnutak obrađuje samo glavne općenite odredbe te prepušta uređenje detaljnih propisa oblasnim skupštinama pojedinih pokrajina ili oblasti. Obzirom na toli različite odnose u raznim pokrajinama smatrali smo to rešenje najpodesnijim.

Želeti bi bilo da dobijemo dobar i valjan jedinstven zakon o lovu, po kojem bi se sačuvalo i pridiglo lovstvo ne samo u nas, nego i u svim drugim pokrajinama divne naše domovine.

Lovstvo je najpopularniji, najobljubljeniji i najplemenitiji šport, a ujedno i važna grana narodnoga gospodarstva u Sloveniji. Zato se zaštititi i negi lovstva, koje je u uskoj vezi s turistikom, odnosno iz kojega se je turisticke prvotno i razvila, posvećuje od vajkada velika pažnja sa strane državnih i samoupravnih vlasti. Naše je lovstvo narodno i demokratizovano, tako da tvori bistven deo onih etičkih momenata, koji tako živo vezuju duh šireg naroda o rodenu grud. To nam posvedoćavaju mnoga ponajbolja dela naše literature te mnoge narodne priče

i bajke, a nadasve i onaj topli život u prirodi, koji zavlada gorom i dolom u zlatno jesensko doba, kad lovci privese pušku i lovački rog i pojure u prirodu. Zbog toga biti lovac u nas je časno, plemenito i otmeno.

Tako možemo pravilno razumeti i ono sveopće oduševljenje i svečano raspoloženje, kad Njegovo Veličanstvo naš Kralj Aleksander I. i Njeno Veličanstvo Kraljica Marija sa svog čarobnog Suvobora u pratnji prostih naših lovaca, polaze u »kraljestvo Zlatorogovo« u lov na divokoze i »na petelina«.

Time su ljubav i poštivanje do Visokog Kraljevskog Doma i u Sloveniji dobili onaj srdačni značaj i sjaj, koji prati Njihova Veličanstva svagda i svuda diljem naše velike Otadžbine.

Slavko Plemelj:

Ribarstvo v Sloveniji.

Ribarstvu se je v pokrajinah bivše Avstrije posvečala od strani centralne vlade na Dunaju precejšnja pažnja. Od lokalnih oblasti posameznih kronovin in dežel pa je bilo odvisno, v kaki meri se je pospeševala organizacija ribarstva. Zadnja desetletja intenzivneje razvijajoči se športni duh in ribarska športna disciplina je povzročila, da se je od strani ribarskih društev, klubov in posameznikov tudi mnogo storilo in podpiralo vlado pri organizaciji ribarstva. Ribarstvo si je pridobilo svoj pomen poleg materialne strani tudi od rastočih športnih zahtev, ki so prišle v prid posebno tujskemu prometu. Znano je na primer, da Angleži in tudi Nemci zahtevajo na vseh letoviških možnost izvrševanja ribarskega športa.

V današnji Sloveniji organizacija ribarstva ni izvedena po enotnem načrtu, temveč so žalibog ostali še stari fundamenti posameznih pokrajin, iz katerih je sestavljena današnja Slovenija. Najvzorneje je bilo urejeno ribarstvo v bivši kronovini Kranjski. Z ribarskim zakonom za kronovino Kranjsko je bil ustvarjen fundament, na podlagi katerega je bil omogočen razvoj kranjskega ribarstva. Vsa organizacija ribarstva bivše kronovine Kranjske je delo profesorja Franketa, kateri je z neumornim delom in razmeroma malenkostno podporo vlade ustvaril fundament razvoju ribarstva. Glavna karakteristika organizacije ribarstva bivše Kranjske je razdelitev posameznih vodâ v revirje. Ribarski revir je kolikor mogoče zaokrožen kompleks vodovja, ki omogoča ekonomično ribarsko gospodarstvo, ne da bi se bilo treba lastniku bati, da plod svojega dela v znatni meri more izgubiti. V rekah se revir prične n. pr. pri izvirku in ima svojo spodnjo mejo običajno pri kakem slapu ali jezu kot naravni meji, ali pa pri izlivu te reke v kako večjo reko. Meje revirjev se določajo tudi po conah. Postrvska cona en revir, drugi revir lipanska cona. Večje reke s kolikor toliko enotnimi vrstami rib se morejo svobodneje razdeliti v revirje po jezovih, mostovih, pritokih potokov itd. Samo ob sebi umevno morata pripadati k revirju oba bregova. Srednje veliki potoki tvorijo navadno od izvira do izliva v kako reko revir zase, ker so tudi biološko popolnoma enotni. Mali potočki se priklopijo vedno k revirju dotičnega večjega potoka ali reke, kamor se izlivajo. Jezera tvorijo samostojne revirje.

Odtoki in pritoki v jezera se morajo vsaj do gotove meje vedno priključiti k jezeru. To je važno, ker se gotove vrste rib, posebno jezerske postrvi hodijo drstit v te pritoke in odtoke. Tudi iz večjih rek se hodijo drstit posamezne vrste rib v manjše pritoke. Zato se spodnji deli teh pritokov običajno priključijo k revirju reke, v katero se izlivajo. Na ta način se omogoča neoviran razvoj zaroda.

Uvedba revirjev je v pokrajinah z malimi rekami in jezeri predpogoj za razvoj ribarstva. Popolnoma izključeno je vsako ribarsko gospodarstvo, če pripada n. pr. en breg potoka enemu lastniku ali najemniku, drugi breg drugemu. Ne eden ne drugi ne bosta skrbela za razploditev in čuvanje rib. Lastnik ali najemnik ribarskega okraja bo le tedaj skrbel za razmnožitev in čuvanje, če je siguren, da dela predvsem zase, ne za druge. Ustanovitev ribarskih revirjev, ali ribarskih okrajev je absolutna potreba za vsako intenzivno ribarsko gospodarstvo. Lastninske pravice do gotovih delov vodâ pri tem niso tangirane. Če pripada lastninska pravica celega revirja enemu in istemu posestniku, tedaj je tak revir samostojen revir in razpolaga z njim dotični posestnik popolnoma samostojno, seveda sme vršiti ribolov le v okviru zakona. Če pa pripadajo lastninske pravice enega revirja več lastnikom, tedaj se stvori zakupni revir, ki ga oddajajo okrajne oblasti na podlagi zakonitih določb kranjskega ribarskega zakona za dobo 10 let v najem najvišjemu ponudniku na javni dražbi. Izkupiček se porazdeli sorazmerno na lastnike.

V štajerskem delu Slovenije še niso uvedeni ribarski okraji, čeprav so načrti zanje gotovi. Žal se je to po prevratu zamudilo in bo treba gledati na to, da se zamujeno popravi. Čakati na uveljavljenje novega ribarskega zakona za vso državo zna biti še predolgotrajna stvar in bi bilo v veliko škodo štajerskemu ribarstvu. Novi ribarski zakon v sedanjem osnutku predvideva za Slovenijo vpeljavo revirjev, izvzemši Savô od Zidanega mostu navzdol in Dravo od Maribora navzdol. Istotako za Bosno in Hercegovino. Brez dvoma bo tudi Srbija prišla s časom to tega, da bo vpeljala v pokrajinah z manjšim vodovjem sistem okrajev, kakor hitro bo ribarstvo v Srbiji napredovalo v taki meri, da bo to izvedljivo. Revirji omogočajo intenzivno ribarsko gospodarstvo, medtem ko je današnji sistem Srbije in nekaterih prečanskih pokrajin ekstenzivno gospodarstvo, ki daleko ne prinaša teh uspehov, kot jih prinaša intenzivno ribarsko gospodarstvo, koje omogoča gospodarju, da dobi sadove svojega dela, ne pa oni, ki samo ropa in nič ne stori za povzdigo. Ko bi Slovenija in slične pokrajine ne imele ribarskih revirjev, bi se naše vode v takem obsegu izžemale, da bi morale biti v najkrajšem času popolnoma prazne. Škoda bi bila neprecenljiva. Zato ni najmanjšega razloga, upirati se uvedbi ribarskih okrajev v vseh pokrajinah z manjšim vodovjem. Velike reke in velika jezera se morejo eks-

plaatirati na druge načine od več ribičev. Tu uvedba revirjev nima smisla. Pa tudi v takih vodah je treba z zakonitimi določbami onemogočiti prekomerno izkoriščanje vodâ. Novi ribarski zakon za Jugoslavijo je prilagoden vsem potrebam vseh pokrajin države in je vseskozi modern in izčrpen ter bo bistveno pospešil razvoj ribarstva države. Dolžnost ribarskih klubov in posameznikov bo, da bodo oblasti neprestano opozarjali na nedostatke in na dela, ki jih je izvršiti. Tem korporacijam pripada v tem oziru zelo velika naloga, ki jo je treba vršiti z vso požrtvovalnostjo vzlic tisočerm neprilikam.

Poleg uvedbe revirjev je bilo ribarstvo Slovenije zaščiteno jako dobro z minimalnimi merami in lovni časom. Lovenje negodnih rib mora biti najstrožje zabranjeno. Kot merilo za godnost ribe naj velja v vsakem slučaju ona mera, ki jo doseže posamezna vrsta rib ob prvi dresti. Šele ko je ribi omogočeno, da se vsaj enkrat v življenju plodi, je godna, da se ulovi. Izjeme bi se smele dovoljevati izključno le od posameznih pokrajinskih oblasti po strogi presoji. Lovopusti so absolutno potrebni, ker je s tem omogočena ribam mirna drest. Ne oziraje se na to, da za časa dresti ribe glede mesa niso okusne in deloma celo škodljive, bi pomenilo uničenje ribarstva, ko bi se lovile ribe za časa dresti, ker se takrat itak uniči precejšen del rib, ko ribe potujejo v male in najmanjše vode in se ne morejo v taki meri varovati pred številnimi nevarnostmi, kot v svojih normalnih bivališčih. Vse premalo se še posveča v Sloveniji pozornost dresti. Treba je v tem času intenzivnega čuvanja, ker se ta trud bogato izplača. V mnogih vodah bi bilo vsako vlaganje zaroda popolnoma odveč, ko bi se intenzivneje varovalo ribe za časa dresti. Prepovedani lovni časi so odmerjeni tako, da se prično nekoliko pred začetkom dresti in prenehajo pozneje nego se neha drest. To pa zato, da se ribam omogoči neoviran pohod na drstišča, ker je znano, kaka potovanja napravijo posamezne vrste rib na drstišča. Ko je drest pri kraju, se ribe vračajo v svoja stara bivališča, in mora vsled tega prepovedani lovni čas biti odmerjen tako, da se ribam omogoči povratak. Na ta način se zadosti naravnim zakonom razvoja rib in bi se vsako nasilno postopanje kruto maščevalo. V Sloveniji je dovoljeno lovenje rib za časa dresti le za namene dobave iker za vališča. Na vsak način mora biti dobava iker pod najstrožjo uradno kontrolo, da se ne vrše zlorabe. Zakonito določeni prepovedani lovni časi so v praksi še vedno prekratki, ker niso odmerjeni tako, da bi odgovarjali prav vsem zahtevam. Vse hvale vredno je dejstvo, da v Sloveniji veliko število posameznih najemnikov ribarskih okrajev, kot ribarskih klubov, samolastno bistveno podaljšuje lovopuste. Vedno bolj se uveljavlja stremljenje, loviti posamezne vrste rib le za časa glavne sezone. To je velik blagor za razvoj ribarstva, ker omogoči razmnožitev rib in s tem tudi dvigne uspeh lova v času, kadar se ima vršiti. S tem pridobiva

lov na vrednosti in pomenu. Glede minimalne mere mora biti vsakomur jasno, da je neprecenljiva škoda uničevati premajhne ribe. Moramo pomisliti, s kakimi težavami je vzrasla ribica iz tisočerm nevarnostim izročenega jajčka. Od stotin oplojenih jajčkov je morda samo ena ribica vzrasla. Ako jo ugonobimo, nam njena mala teža ne reprezentira nobene omembe vredne veljave. Ko bi pa ostala eno leto ali več še v vodi, bi se pa neprimerno dvignila njena vrednost. Zato moramo smatrati za največji vandalizem lovenje negodnih rib. Z veseljem moremo konstatirati, da v Sloveniji rapidno napreduje smisel za to in da je precej pojenjalo mrharenje na tem polju. Interesenti pridejo kmalu do spoznanja, da samemu sebi mnogo več škodujejo z jemanjem premalih rib. V naslednjem naj navedem prepovedane lovske čase in minimalne mere, ki veljajo za Slovenijo.

Prepovedani lovski časi:

1. Za vsa postrvja plemena, ki se drstijo po zimi, t. j. za potočne in jezerske postrvi in potočne zlatarčice od 16. oktobra do 15. marca;
2. za lipane in za šarene (pasaste) postrvi od 1. marca do 30. aprila; za sulce od 1. marca do 31. maja; v Krki od 1. februarja do 31. maja;
3. za krape od 16. maja do 15. julija;
4. za mreke od 1. maja do 15. junija;
5. za žlahtne rake ali jelševce:
 - a) za samca od 1. novembra do 31. januarja,
 - b) za samice vse leto.

Ne smejo se niti na prodaj postavljati, niti v gostilnah ponujati ali oddajati:

1. Zgoraj pod 1—5 a našteje ribje in račje vrste med tam določenimi prepovedanimi lovskimi časi, izvzemši njih prve tri dni;
2. samica jelševca ali žlahtnega raka vse leto;
3. potočne postrvi pod 24 cm,

jezerske	»	30	»	
lipani	»	30	»	
sulci	»	70	»	
krap	»	32	»	meri se z vso glavo do
mreke	»	35	»	konca repne plavuti.
podlesti	»	30	»	
plavice	»	30	»	

Samci jelševca ali žlahtnega raka pod 11 cm, merjeni s čelnim oštrm do iztegnjenega repa.

K prepovedanim lovni časom glede postrvi pripominjam, da je konec lovopusta s 15. marcem na vsak način prezgođen. Sredi marca je postrv od dresti in zime še popolnoma oslABLJENA in ne reprezentira polovico vrednosti kot pozneje, ko zopet odebeli. S 1. majem bi bil

konec lovopusta najbolj upravičen. Je sicer nekaj vodâ, to so predvsem nižinski toki z obilo hrane, kjer bi bil lov postrvi upravičen tudi pred 1. majem. Za take slučaje bi pokrajinske oblasti mogle po temeljiti presoji dati posebna dovoljenja. Radi zahtev par posameznih, ki hočejo loviti postrv že sredi marca, je popolnoma neopravičeno postrv oprostiti v celoti že sredi marca. Ravno v tem času se uniči po nepotrebnem največ postrvi. V poletnem času, ko imamo velik tujski promet, pa nikjer ni rib, ko imajo dvojno ceno in bistveno večjo težo nego pomladi. V interesu vseh bo, da se postrv zapre do 1. maja, za posamezne slučaje pa določi možnost specialnega dovoljenja od strani pokrajinske vlade.

Glede sulca je konec lovopusta s 1. junijem primeren. Splošno se pa razširja stremljenje in običaj, da se prične lov na sulca šele ob nastopu zime. Ta običaj je hvalevreden in ribarstvu kot športnikom v obilo korist.

Glede belic, t. j. predvsem podlesti je opravičeno, da se dovoli lov tudi za časa dresti. Znano je, da iz spodnjih tokov velikih rek prihajajo za časa dresti često trdo do izvirkov potokov in rečic ogromne mase podlesti. Od nekdanj je te ribe lovilo staro in mlado, ne da bi se moglo govoriti o uničenju te vrste ribe, ker nastopa v takih masah, da gotov odstotek izgube ne vpliva na razmnožitev. Mnogo nevarnejši in usodnejši so jezovi, ki preprečujejo pohod rib na drstišča. V Sloveniji se živahno deluje na to, da morajo imeti vsi jezovi primerne ribje steze. V tem pogledu zahteve ribarskih interesentov niso nikdar prevelike, kajti ribarska steza je le majhen popravek velike škode jezov ribarstvu. Veliki jezovi brez ribjih stez so naravnost katastrofe za višje ležeče vodovje. Tako n. pr. je jez v Medvodah uničil vso Savo navzgor. Še hujša katastrofa bi pa bila, ko bi novo projektirani veliki jez za elektrarno v Krškem, ki jo namerava zgraditi mesto Zagreb, ne imel prvovrstne ribje steze. S tem bi bil odrezan pohod podlesti in drugih belic po Savi navzgor, kar bi imelo za posledico, da bi Sava in vsi njeni pritoki v kratkih par letih popolnoma obubožali na ribah, ker je podlest eden glavnih virov hrane za druge ribe, predvsem roparice. Ne dovoli naj se nobenega jezov brez možnosti prehoda za ribe. V tem oziru ne smemo poznati nobenega obzira. Oblasti Slovenije v tem pogledu vrše vzorno svojo dolžnost, samo zanimanje posameznih ribarskih interesentov v vseh slučajih še ni zadostno.

V splošnem lahko trdimo, da je organizacija ribarstva v Sloveniji, predvsem Kranjski, na precejšnji višini. Posebno po polomu od 1. 1918 nadalje se je pričelo živahnejše delovanje in se kažejo sadovi. Žal je še mnogo lastnikov in najemnikov ribarskih okrajev, ki nesmiselno in neekonomično eksploatirajo svoje vode, katere se vsled tega ne morejo opomoči. Na podlagi novega ribarskega zakona za Jugoslavijo bo imela vlada večjo ingerenco in bo lahko prisilila lastnike oziroma na-

jemnike ribarskih okrajev k vzornejšemu gospodarstvu, kot se je izkazalo potrebno tudi pri živinoreji. Vsled vojne so mnoge vode Slovenije zelo trpele. Treba je bilo skrbeti za naraščaj. Pokrajinska uprava v Ljubljani je organizirala iz vodâ v Bohinju veliko dobavo postrvskih iker, letno okrog pol milijona, s katerimi so se potem zaplodile vse vode Slovenije. Z letom 1923 se vpelje v Bohinju na Bohinjski Bistrici veliko državno vališče za milijon iker. To vališče bo valilo samo do pike in jajčka oddajalo potem drugim vališčem, ki so opremljena za nadaljno odgojo. Vzornega vališča za odgojo mladice v Sloveniji še vedno ni nobenega. Vališče na Bledu je porabno samo za izvalitev zaroda. Vališče Slovenskega ribarskega društva v Želimljah pri Ljubljani je sicer jako dobro in omogoča odgojo jako lepih enoletnic, toda je žalibog premalo in ne more kriti velikega povpraševanja. Na Štajerskem je malo vališče v Celju, last celjskega ribarskega društva. Mariborsko ribarsko društvo ima dobro vališče, ki se nahaja že mnogo let pod izvrstnim strokovnim vodstvom. Na vsak način bo potrebno, da Slovensko ribarsko društvo v Ljubljani ustanovi veliko moderno vališče za produkcijo enoletnic. Od vlade ne moremo pričakovati te organizacije, ker so tozadevni krediti Beograda premajhni in ker preobširna zaposlitev ribarskega referata na drugih poljih vzlic dobri volji in sposobnosti otežkuje ekonomično poslovanje. Privatna iniciativa, ki je najlažje udeležljiva v okviru Slovenskega ribarskega društva, je tu na mestu in more roditi zaželjene uspehe. Vališča se pečajo z odgojo postrvi in sulcev. Name ravajo tudi uvesti poskuse z lipani, ker je po posameznih vodah velika potreba za vlaganje lipanov.

Velik nedostatek je pomanjkanje primerne propagande potom tiska, ki bi dvignil smisel za racionalno ribarsko gospodarstvo. Nam treba graditi, kdor pa hoče graditi, mora imeti zato smisel, in tega treba privzgojiti narodu. Ljudi, ki pridejo sami iz lastne sposobnosti do točnih in jasnih pojmovanj, ni nikjer mnogo, zato je pa potrebno, da se po njih razširi po deželi smisel in odgoja za racionalno delo. Slovensko ribarsko društvo sodeluje s Slovenskim lovskim društvom v glasilu »Lovcu«. Manjka pa še vedno domače literature. Moremo pa pričakovati, da se bodo tudi tozadevno v bodočnosti razmere izboljšale. Vlada more podpirati stremljenje privatne iniciative in z zakonom ščititi interese ribarstva. Zato je na vsak način potrebno, da različna ribarska društva in posamezniki kooperirajo z vladnimi ribarskimi organi. Medsebojno podpiranje je na vsak način potrebno in koristno in edino omogoči uspeh. Če se privatnik ne bo zanimal za ribarstvo, potem bo tudi vsa vladna pomoč iluzorična in ribarstvo se ne bo dvignilo.

Slovensko ribarsko društvo v Ljubljani najintenzivneje sodeluje z ribarskim referatom pokrajinske uprave v Ljubljani z najugodnejšim rezultatom za obe strani.

Vodovje Slovenije ima po svoji kakovosti veliko vrednost. Žal, da različne industrijske naprave, jezovi in tovarne v veliki meri ogrožajo ribarstvo. Tako na primer je naravnost groza pogledati drugače kot nebo modro in čisto Savo v Trbovljah, ko se privali v Savo ogromna masa premoga iz separacij premogokopa. Ali je res popolnoma izključeno, da bi se odtoki teh naprav vsaj nekoliko ne očistili? Škoda, ki je povzročena ob celi savski progi skoro do Zagreba je ogromna. Na vsak način bo treba nekaj ukreniti v tem pogledu. Živahno se deluje v Sloveniji na tem, da različne tovarne, ki spuščajo v vodo strupene odtoke, napravljajo čistilne naprave, kar je v interesu ribarstva kot živino-reje in zdravstva. V tem oziru je treba z vso energijo pritiskati in izrabljati zakonite določbe. Tudi Trboveljska premogokopna družba bi se morala podvreči tem zakonitim določbam.

Največjo vrednost ima v slovenskih vodah postrv, ker je zelo razširjena in enako dobro služi mizi kot športu. Lahko pa trdimo, da so postrvske vode Slovenije komaj četrtino zaplojene. Lovi se preveč in premalo vlaga. V vodah, ki so prazne, je potrebno, da se skrbi za vlaganje zaroda in vode nekaj let ne eksploatira. Ko je voda dovolj gosto zaplojena, ni potreba nobenega vlaganja, če se more vršiti normalna drest, treba samo gospodarsko loviti in vodovje čuvati. Vsako vodico, kjer postrv živi, je treba za zaploditev izkoristiti. Večje vodovje, posebno ob centrih tujskega prometa, se mora kar najintenzivneje negovati. Možnost ribarskega športa je velika atrakcija za tujski promet. Koliko zlata bi priromalo v našo deželo, ko bi mogli povedati po svetu, da imamo prvovrstne športne vode.

Lipani so v Sloveniji povsod močno razširjeni. Glede lipanov je treba samo vode intenzivno čuvati za časa dresti in onemogočiti uničujoče vplive industrijskih naprav. Potem se lipan jako ugodno razvija in razmnožuje.

Sulci so nekaka specialiteta Slovenije. Pretekla desetletja je bilo v slovenskih vodah ogromno število sulcev, posebno velikih eksemplarjev. Preintenzivno lovenje na nepravilen način, ne oziraje se na lovopuste in mere, je sulca v Sloveniji zelo decimiralo. Zadnja leta pa so se razmere precej izboljšale, ker se je pričel strožje izvajati lovopust in se je minimalna mera zakonito povečala na 70 cm. Z dviganjem smisla posameznih lastnikov in najemnikov sulčjih revirjev za racionalno vzgojo te ribe, se bo sulec zopet prav kmalu razširil po Sloveniji v starem obsegu. Ta riba ima veliko ekonomično in športno vrednost posebno v vodovju belic. Izvrstne športne sulčje vode bi bile velika atrakcija za športnike kulturnih držav. Zadnja leta sem dobil polno dokazov, kako se zanimajo Angleži in Nemci za lov sulca.

Glede drugih vrst rib, predvsem belic, je omeniti, da so iste po Sloveniji razširjene po vseh vodah razen mrzlih postrvskih potokov.

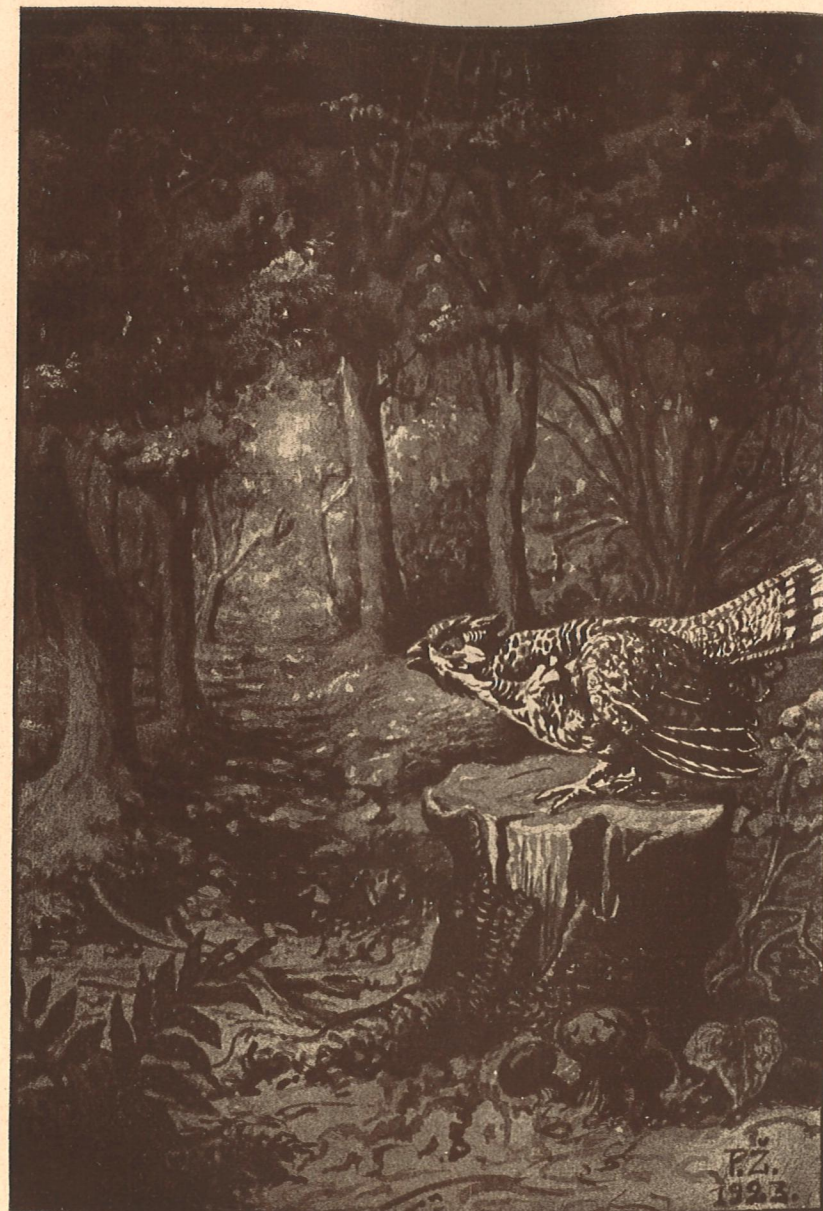
Bohinjsko jezero je znamenito radi lepega postrvskega rodu. Ta postrv je glavni vir za dobavo iker v Sloveniji, ker je postrv Bohinjskega jezera predvsem tip potočne postrvi, in je prvotno jezerska postrv v taki meri pomešana s potočno postrvjo Bohinjske Save, da daleč prevladuje potočni tip. Zato se v potoke in reke vložene postrvi iz Bohinjskega jezera povsod dobro aklimatizirajo. V vodah z obilno hrano zrasedo do velike teže 10 in več kilogramov. Blejsko jezero nima postrvi, pač pa uspevajo v tem jezeru večje postrvi, ako jih vložimo iz Bohinjskega jezera in zrasedo do velike teže. Zanimivo je, da vložen mlad zarod postrvi v Blejskem jezeru, tudi ako so postrvi Bohinjskega jezera, brez sledu izgine. To jezero ima namreč čudno lastnost, da tako težko uspeva v njem zarod. Karpi se skoro ne morejo več ploditi in so že domalega izginili. Istotako nazadujejo somi. Ščuke ugodno uspevajo, najde se pa vzlic temu mnogo degeneriranih eksemplarov. Druga naša gorska mala jezera ne vsebujejo posebne vrednosti. Ribe ostalih pokrajin Jugoslavije kot predvsem smuč so v Sloveniji že redke. V celoti tvori Slovenija v ribarskem oziru popolno biološko enoto, kar odgovarja planinskemu značaju dežele.

Ribarsko gospodarstvo v Sloveniji ima nekoliko sličnosti z živinorejo. Le z intenzivnim gospodarstvom je mogoč izčrpen uspeh. Z radostjo lahko konstatiramo, da se zanimajo v Sloveniji tako vlada kot privatni interesi in društva vedno intenzivneje za ribarstvo in da se rapidno dvigata smisel in strokovno znanje. Naša dolžnost je, da varujemo svoje pridobitve in da poskrbimo za še boljšo podlago za bodočnost. Ravnotako je tudi naša dolžnost, da skušamo vplivati na sličen razvoj tudi po drugih pokrajinah v okviru, ki odgovarja značaju teh pokrajin.

Bohinjsko jezero je znamenito tudi lepega postvrskega rodu. Ta postvrs je glavni vir za dobavo liker v Sloveniji, ker je postvrs Bohinjskega jezera predvsem tip potočne postvrsi, in je prvotno jezerska postvrs v taki meri pomešana s potočno postvrsjo Bohinjske Save, da daleč prevladuje potočni tip. Zato se v potoki in reke vložene postvrsi iz Bohinjskega jezera povzod dobro aklimatizirajo. V vodah z obilno hrano zrastejo do velike teže 10 in več kilogramov. Blejsko jezero nima postvrsi, pač pa uspevajo v tem jeziru večje postvrsi, ako jih vložimo iz Bohinjskega jezera in zrastejo do velike teže. Zanimivo je, da vloženi mlad zarod postvrsi v Blejskem jeziru, tudi ako so postvrsi Bohinjskega jezera, brez sledu izgine. To jezero ima namreč čudno lastnost, da tako težko uspeva v njem zarod. Karpi se skoro ne morejo več gibati in so že domalega izginili. Istotako naxadujejo somi. Ščuke ugodno uspevajo, najde se pa vlcic temu mnogo degenetriranih eksemplarov. Druga naša goraka mala jezera ne vsebujejo posebne vrdnosti. Ribe ostalih pokrajin Jugoslavije kot predvsem smuč so v Sloveniji že redke. V celoti tvori Slovenija v ribarskem ozirju popolno biološko enoto, kar odgovarja planinskemu značaju dežele.

Ribarsko gospodarstvo v Sloveniji ima nekoliko sličnosti z živinogojstvom. Le z intenzivnim gospodarstvom je mogoč izčrpen uspeh. Z zadostjo lahko konstatiramo, da se zanimajo v Sloveniji tako vladni kot privatni interesi in država vedno intenzivneje za ribarstvo in da se rapidno dvigata smisel in strokovno znanje. Naša dolžnost je, da varujemo svoje pridobitve in da poskrbimo za še boljše podlagi za dohodnost. Ravnotrsko je tudi naša dolžnost, da skrajamo vplivati na siličen razvoj tudi po drugih pokrajinah v okviru, ki odgovarja značaju teh pokrajin.

F. Z.
1923.

Z malo kuriva - več toplote!

Kako naj kurimo?

Ko zakurimo peč, je potreben preprih, da se ogenj dobro razgori. Čim je dovolj žerjavice in dima malo, zaprimo vratca in jih ne odpirajmo, dokler žerjavica ne popusti. Šele tedaj nadaljujemo z nakladanjem kuriva. Najbolj gospodarsko izkoriščamo kurivo, če kurimo v o b r o k i h. Tako je v peči razmeroma najmanj prepriha. Le zaprta peč izžareva kar največ toplote.

Nenehna kurjava, kakor jo navadno dobro poznamo iz uradov, pa tudi sicer, zahteva za isto gretje več kuriva, ali z drugimi besedami: ob enaki količini kuriva nezadostno zagrevamo prostor, ker so vratca stalno odprta — ker je v peči stalen preprih. V uradnih prostorih pa naj se pazi na to, da so ob koncu delovnega časa vsa vratca na pečeh dobro zaprta. Tako se bo toplota v pečeh ohranila čimdalj časa in se bodo tudi popoldne ter še v noč prostori zagrevali, namesto da bi se kmalu ohladili. Včasih bo držala žerjavica tudi do jutra.

Cenena in ekonomična domača peč

Sestoji iz noge, ognjišča in ogrevalca.

Noga ima višino zidaka.

Ognjišče je nekaj širše, ima rešetko in dvoje vratc, za ognjišče in pepelišče.

Ogrevalec je krajši in ožji kot ognjišče. Na vseh štirih straneh ima vzdane lončke, kakor se uporabljajo pri smolarjenju. Peč bolje greje, če ni prislunjena k zidu. Število lončkov in velikost ogrevalca sta odvisna od velikosti prostora, katerega naj peč greje. 48 lončkov zadostuje za srednje veliko sobo 6 m × 6 m.

Pregraje ogrevalca so navpične, kjer dimnik dobro vleče, ali pa vodoravne, kjer dimnik slabše vleče ali pa gre dim na podstrešje.

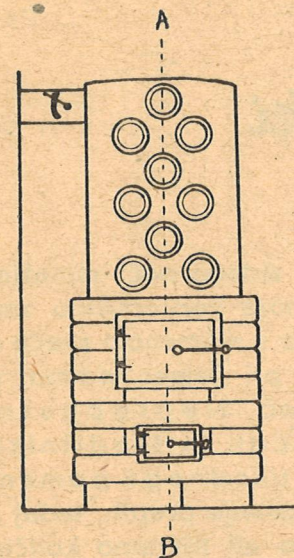
Noga in ognjišče sta iz zidakov, brez ometa. Pobarvamo ju lahko z lakom, ki mu ogenj ne škoduje. Ogrevalec zidamo iz zidakov in razbitih strešnikov v apneni malti. Notranja stran pa je iz ilovice s plevo.

Pregraje zidamo v ilovici iz kosov strešnikov. Čim pregraje in ognjišče omažemo z ilovico, jih omečemo z drobno kuhinjsko soljo, da se ilovica dobro zapeče.

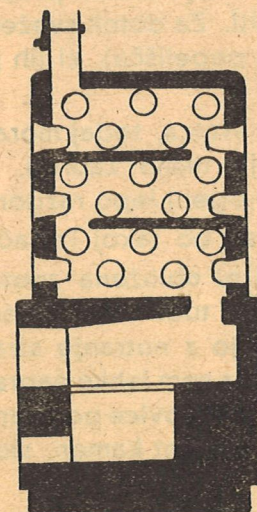
Pregraje tudi vežejo in ojačujejo ogrevalec, ki mora biti krog in krog povezan z dvema močnejšima žicama. Lončki naj bodo dobro pečeni, po možnosti z glazuro na notranji strani. Dimna cev, ki veže ogrevalec z dimnikom, naj bo opremljena s ključem, ki pa tudi v zaprtem stanju pušča prosto pot plinom iz peči.

Peč je lepa, zdrava in cenena. Gradi se v poljubni velikosti, porabi izredno malo kuriva, dobro greje in dolgo drži toploto. Segrevanje je izredno povečano z veliko ogrevalno površino lončkov in s pregrajami. Čim peč zakurimo, lončki takoj začnejo izžarevati toploto. Uporabna je tudi za premog ob zmernem kurjenju. V zaprtem stanju drži žerjavico po 16 ur.

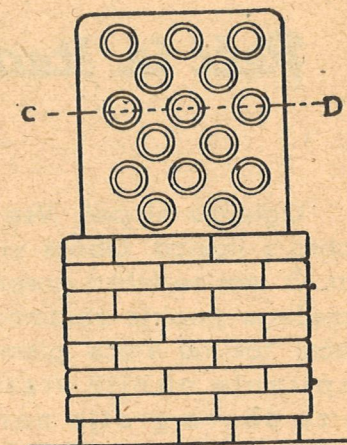
Peč se je odlično izkazala v dolgoletni praksi.

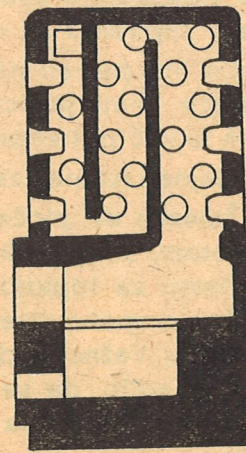
Lonček

Presek A-B
z vodoravnimi pregrajami

Presek C-D

Presek A-B
z navpičnimi pregrajami

Peči in štedilniki

Oglejmo si peč. Vse razpoke zidane peči zamažimo dobro z ilovico. Oboje vratc se mora nepropustno zapirati. O tem se lahko prepričamo, če s plamenom sveče ali gorečega papirja obidemo vratca, pri čemer vidimo, ali zračni tok ne vleče plamena v peč. Nepropustno zapiranje obojih vratc na pečeh in štedilnikih je za dobro gretje naravnost usodnega pomena. Če pri zaprtih vratcih vleče skozi špranje prepah, tedaj za isto gretje trošimo lahko dvakratno ali trikratno količino kuriva, peč pa se takoj ohladi, čim smo prenehali kuriti. Če pa vratc ni mogoče tako popraviti, da bi se dobro zapirala, je potrebno napraviti nova vratca. Odprtine (jamice) na vratcih peči ali štedilnika, ki se ne dajo dobro zapreti, so najhujši sovražnik gretja, ker povzročajo stalen prepah. Bolje je te odprtine popolnoma zamašiti. Za dotok svežega zraka zadostujejo spodnja vratca (od pepelišča), ki jih po potrebi zapiramo ali odpiramo.

Če ima peč ali štedilnik samo ena vratca, tedaj morajo ta vratca imeti jamice, ki pa se dajo tesno zapreti, ko prepah ni več potreben, to je, ko se je ogenj lepo razgorel.

Majhen izdatek za ureditev vratc se bo takoj izplačal.

Železna ali pločevinasta peč, ki ni obložena znotraj s šamotom, se sicer kmalu segreje, pa tudi hitro ohladi. Kapaciteto za toploto povečamo, če jo z notranje strani obložimo z opeko, strešniki in ilovico, kar nam lahko napravi vsak pečar. Važno je, da površino še vlažne ilovice posujemo z drobno soljo, da se vse skupaj zápeče kot kamen, sicer ilovica v ognju kmalu razpade.

DIT
gozdarstva in lesne industrije LRS